

158609

T. C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANA BİLİM DALI
KLASİK ARKEOLOJİ BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**PAMPHYLIA BÖLGESİNDE BULUNAN
ATTİKA TİPİ LAHİTLER**

ÖZGÜR TURAK

2501030366

TEZ DANIŞMANI: PROF. DR. HALUK ABBASOĞLU

İSTANBUL 2005

T. C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANA BİLİM DALI
KLASİK ARKEOLOJİ BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**PAMPHYLİA BÖLGESİNDE BULUNAN
ATTİKA TİPİ LAHİTLER**

ÖZGÜR TURAK

2501030366

TEZ DANIŞMANI: PROF. DR. HALUK ABBASOĞLU

İSTANBUL 2005

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

ARKEOLOJİ Bilim Dalında **2501030366** numaralı **ÖZGÜR TURAK**'ın hazırladığı **“PAMPHYLIA BÖLGESİNDE BULUNMUŞ ATTİKA TİPİ LAHİTLER”** konulu **YÜKSEK LİSANS / DOKTORA TEZİ** ile ilgili **TEZ SAVUNMA SINAVI**, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 10. Maddesi uyarınca **12/07/2005 SALI** günü saat.11.00'da yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin *Kabulü....*”ne* **OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA** karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ(*)	İMZA
PROF.DR.HALUK ABBASOĞLU	Kabul	<i>Haluk Abbasoğlu</i>
PROF.DR.ELİF TÜL TULUNAY	Kabulü	<i>Elif Tül Tulunay</i>
DOÇ.DR.İNCİ DELEMEN	Kabul	<i>İnci Delemen</i>
DOÇ.DR.SÜMER ATASOY	Kabul	<i>Sümer Atasoy</i>
DOÇ.DR.VEDAT ÇELGİN	Kabulü	<i>Vedat Çelgin</i>

ÖZ

Bu yüksek lisans tezinin konusunu Pamphylia bölgesinde bulunmuş Attika tipi lahitler oluşturmaktadır. Tezin kapsamını Pamphylia'da bulunan Antalya, Side ve Alanya Müzeleriyle, bölge ören yerlerinde bulunan Attika tipi lahitler oluşturur. Bu bağlamda bölgedeki tüm müze ve ören yerleri dolaşılmış, saptanan lahitler belgelenmiştir. Arazi çalışmaları dışında lahitlerin analogilerinin ve ikonografik şemalarının belirlenmesi amacıyla kitaplık çalışması yapılmıştır. Tüm bu araştırmaların sonucunda 17 adet lahit kataloglanmış, üzerlerindeki figürlerin mitolojik karakterleri tanımlanmaya çalışılmıştır. Bunun yanı sıra bölgede bir Attika atölyesinin olmadığı eldeki veriler dahilinde saptanmıştır.

ABSTRACT

The subject of this master's thesis is the Attic sarcophagi which are located at the Pamphylia area. This thesis examines the Attic sarcophagi which can be found at Antalya, Side and Alanya Museums, and as well at the archaeological sites at Pamphylia. In this context, all related Museum and Archaeological sites have been visited and all identified sarcophagi are documented. Beside the field examinations, existing literature was studied to determine the analogies and iconographic schemes of the sarcophagi. 17 sarcophagi were catalogued and the mythological characters of the figures on them were defined at the end of the research. Gathered and analysed data indicated that Attic workshop did not exist at the site.

ÖNSÖZ

Dünya üzerindeki varlığından bu yana hemen hemen her dönemde çeşitli ritüellerle ölenlerin ruhlarını öteki dünyaya uğurlayan insan, ölülerinin bedenlerini çeşitli yöntemlerle saklardı. Bu yöntemler gömme ve yakmaydı. Gömme adetine bağlı olarak lahitler kullanılırdı. Lahitler, çok eski çağlardan beri, farklı kültürlerde çeşitli formlarda yapılırdı. Özellikle Roma İmparatorluk döneminde çeşitli atölyelerde üretilmişlerdir. Böylece kullanımları artmış, üretim merkezlerinden ihraç edilmeye başlanmışlardır. Söz konusu atölyelerden biri de Kara Yunanistan'ında bulunan Attika işliğidir. Bu atölyenin lahitleri Akdeniz'de bir çok merkez tarafından ithal edilmiştir. Bu merkezlerden biri de Pamphylia'dır.

Tezimin konusunu Pamphylia'da bulunan Attika tipi lahitler oluşturmaktadır. Söz konusu lahitlerin belgelenmesi, analogilerinin yapılarak sistematik bir katalog oluşturulması, üzerlerinde yer alan mitolojik şemaların tanımlanması amaçlanmaktadır. Bölgede bulunan Antalya, Side ve Alanya Müzeleri ile ören yerlerindeki Attika tipi lahitler tezimin kapsamını oluşturmaktadır. Tezin önemi bölgede şimdiye kadar gün ışığına çıkarılmış Attika tipi lahitlerin envanter bilgilerinin güncellenerek, analogileri ve tarihlemeleri yapılarak bir katalog altında toplanması ve ikonografik şemalarının belirlenmesidir.

Özellikle konu seçiminde kolaylık sağlayan, en yoğun zamanlarında yardımlarını esirgemeyen aynı zamanda tezimin danışmanlığını da yürüten değerli hocam Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu'na sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Tezimin ağırlık noktasını oluşturan Perge lahdi üzerindeki sahnenin tespit edilmesinde yardımcı olan ve her konuda desteğini esirgemeyen sayın hocam Doç. Dr. İnci Delemen'e teşekkür ederim. Katalogumda yer alan bir lahit üzerindeki yazıtın yayının bulmamda yardımcı olan sayın Prof. Dr. Mustafa Hamdi Sayar'a teşekkürlerimi sunarım. Özellikle tezin levhalarında Perge lahdi ile ilgili düzenlemeleri yapan, sorduğum her soruya sabırla cevap veren, değerli fikir ve yardımlarını paylaşan Ar.Gör. Dr. Sedif Çokay Kepçe'ye, her türlü yardım, fikir ve desteğini esirgemeyen Ar.Gör. Aşkın Özdzibay'a gönülden teşekkür ederim. Arazi ve müze gezilerini birlikte yaptığım, desteğini ve yardımlarını gördüğüm Ar.Gör. Müjde Türkmen'e, yardımlarını paylaşan Ar.Gör Eser Kortanoğlu'na teşekkür ederim. Müze

çalışmalarında her türlü kolaylığı sağlayan ve yardımlarını esirgemeyen Antalya, Side ve Alanya Müzeleri çalışanlarına teşekkür ederim. Çeşitli yardımlarını gördüğüm değerli arkadaşlarım Ayça Polat, Nevzat Demir, Deniz Karataş, Işıl Işıklıkaya ve Özlem Toprak'a gönülden teşekkür ederim. Almanca çevirilerimde yardımcı olan Burak Hanoğlu, Tuba Cağaloğlu Hanoğlu'na ve Özlem Eren Hanoğlu'na teşekkür ederim.

Çalışmamda karşılaştığım zorlukları aşmamda yardımcı olan, manevi desteğini esirgemeyen Didem Memiş'e, maddi ve manevi desteklerini gördüğüm aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Son olarak tezimi maddi yönden destekleyen Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü'ne (AKMED) teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ÖNSÖZ.....	iv-v
İÇİNDEKİLER.....	vi-vii
HARİTA VE TABLOLAR LİSTESİ.....	viii
LEVHALAR LİSTESİ.....	ix-xiv
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xv
GİRİŞ.....	1-18
1. ÖLÜ GÖMMEDE LAHİT.....	5-9
1.1. YUNAN VE ROMA DÜNYASINDA LAHİT.....	9-15
1.2. LAHİT ATÖLYELERİ.....	16-18
2. ATTİKA TİPİ LAHİTLER.....	19-38
2.1. MALZEME.....	20
2.2. FORM VE BEZEME.....	20-21
2.2.1. GİRLANDLI LAHİTLER.....	22
2.2.2. KLİNE-YİVLİ LAHİTLER.....	22-23
2.2.3. FİGÜRLÜ FRİZLİ LAHİTLER.....	23-24
2.2.3.1. MİTOLOJİK SAHNELİLER.....	24-32
2.2.3.1.1. DİONYSİAK SAHNELİLER.....	24-25
2.2.3.1.2. EROSLULAR.....	25-26
2.2.3.1.3. DİĞER MİTOLOJİK SAHNELİLER.....	26-32
2.2.3.2. GÜNLÜK YAŞAM İLE İLGİLİ SAHNELİLER.....	33
2.2.4. DİĞER TİPLER.....	34
2.3. TARİHLEME ÖLÇÜTLERİ.....	35-36
2.4. ATÖLYE SORUNU.....	36-37
2.5. İHRACAT VE YAYILIM.....	37-38
2.6. YEREL KOPYALAR.....	38
3. PAMPHYLİA BÖLGESİNDE BULUNAN ATTİKA TİPİ LAHİTLER...	39-101
3.1. DİONYSİAK SAHNELİLER.....	41-69
3.2. EROS BETİMLİ.....	70-75
3.3. AMAZONAMAKHİA BETİMLİLER.....	75-81

3.4. MELEAGROS BETİMLİLER.....	81-87
3.5. HİPPOLYTOS BETİMLİ.....	87-89
3.6. AKHİLLEUS BETİMLİ.....	89-93
3.7. TROİA ÖNÜNDE SAVAŞ BETİMLİ.....	93-97
3.8. KONUSU BELİRLENEMEYEN ÖRNEKLER.....	98-99
3.9. TEK KAPAKLAR.....	100-101
SONUÇ.....	102-106
KAYNAKÇA.....	107-119
HARİTALAR	
TABLolar	
LEVHALAR	

HARİTA VE TABLOLAR LİSTESİ

Harita I	/	:Mitchell, 1993, s.78, no.5.
Harita II	/	:Mitchell, 1993, s.78, no.5 – Düzenleme Özgür Turak
Tablo I	/	:Özgür Turak
Tablo II	/	:Özgür Turak
Tablo III	/	:Özgür Turak

LEVHALAR LİSTESİ

Lev.I	/ res.1	: Koch, 2001, s.92, res.36.
Lev.I	/ res.2	: Koch, 2001, s.37, res.13.
Lev.II	/ res.3	: Koch, 2001, s.41, res.15.
Lev.III	/ res.4	: Pedley, 1998, s.80, res.3.22.
Lev.III	/ res.5	: Pedley, 1998, s.80, res.3.23.
Lev.IV	/ res.6	: Higgins, 1994, s.123, res.147.
Lev.IV	/ res.7	: Higgins, 1994, s.123, res.145.
Lev.V	/ res.8	: Higgins, 1994, s.123, res.146.
Lev.V	/ res.9	: Niwinski, 1984, s.434, res.1.
Lev.VI	/ res.10	: Dolunay, 1973, s.30.
Lev.VI	/ res.11	: Niwinski, 1984, s.439, res.5.
Lev.VII	/ res.12	: Kurtz-Boardman, 1971, lev.69.
Lev.VII	/ res.13	: Kurtz-Boardman, 1971, fig.58.
Lev.VIII	/ res.14	: Sevinç, 1996a, kapak resmi
Lev.VIII	/ res.15	: Cook, 1981, s.32, fig.20
Lev.IX	/ res.16	: Cook, 1981, lev.20.1
Lev.IX	/ res.17	: Kurtz-Boardman, 1981, lev.71.
Lev.X	/ res.18	: (fotoğraf) Özgür Turak
Lev.X	/ res.19	: Dolunay, 1973, s.16.
Lev.XI	/ res.20	: Dolunay, 1973, s.15.
Lev.XI	/ res.21	: Koch, 2001, s.255, res.106.
Lev.XII	/ res.22	: (fotoğraf) Özgür Turak
Lev.XII	/ res.23	: Kurtz-Boardman, 1981, lev.82c
Lev.XIII	/ res.24	: Tulunay, 1992, s.97, lev.69b.
Lev.XIII	/ res.25	: Richardson, 1964, lev.XLIV.
Lev.XIV	/ res.26	: Kaier, 1971, s.131.
Lev.XIV	/ res.27	: Koch, 2001, s.90, res.23.
Lev.XV	/ res.28	: Ramage-Ramage, 2000, s.144, res.3.26.
Lev.XV	/ res.29	: Koch, 2001, s.90, res.34.

Lev.XVI	/ res.30	: Koch, 2001, s.26, res.6.
Lev.XVI	/ res.31	: Koch, 2001, s.27, res.7.
Lev.XVII	/ res.32	: Koch, 2001, s.110, res.47.
Lev.XVII	/ res.33	: Koch, 2001, s.164, res.66.
Lev.XVIII	/ res.34	: Koch-Sichtermann, 1982, lev.467.
Lev.XVIII	/ res.35	: Rogge, 1995, lev.21/2, 6/2.
Lev.XIX	/ res.35-36	: Walker, 1990, lev.17.
Lev.XX	/ res.38	: Despini, 1997, res.341.
Lev.XX	/ res.39	: Rogge, 1995, lev.24/3-4.
Lev.XXI	/ res.40	: Koch, 2001, s.150, res.62.
Lev.XXI	/ res.41	: Koch-Sichtermann, 1982, lev.477-478.
Lev.XXII	/ res.42a-c	: Despini, 1997, res.341-344.
Lev.XXIII	/ res.43a-b	: Robert, 1968, lev.XIII-XIV, res.25-26.
Lev.XXIV	/ res.44	: Rogge, 1995, lev.59/1.
Lev.XXIV	/ res.45	: Matz, 1968a, lev.8.
Lev.XXV	/ res.46	: Matz, 1968a, lev.13.
Lev.XXV	/ res.47	: Matz, 1968a, lev.21.
Lev.XXVI	/ res.48	: Koch-Sichtermann, 1982, lev.452-453.
Lev.XXVI	/ res.49	: Himmelmann, 1970a, lev.11.
Lev.XXVII	/ res.50	: Koch-Sichtermann, 1982, lev.454.
Lev.XXVII	/ res.51	: Rogge, 1995, lev.26/1.
Lev.XXVIII	/ res.52	: Rogge, 1995, lev.1/2.
Lev.XXVIII	/ res.53	: Giuliano, 1962, lev.XXVIII, res.69.
Lev.XXIX	/ res.54	: Rogge, 1995, lev.2/1.
Lev.XXIX	/ res.55	: Walker, 1990, lev.17.
Lev.XXX	/ res.56	: Koch, 1975, lev.128a.
Lev.XXX	/ res.57	: Koch-Sichtermann, 1982, lev.430.
Lev.XXXI	/ res.58	: Despini, 1997, res.347.
Lev.XXXI	/ res.59	: Koch, 1975, lev.139.
Lev.XXXII	/ res.60	: Giuliano, 1962, lev.XXXIV, res.82.
Lev.XXXII	/ res.61	: Rogge, 1995, lev.76/1.

Lev.XXXIII	/ res.62	: Giuliano, 1962, lev.XXVI, res.64.
Lev.XXXIII	/ res.63	: Bellefonds, 1990, no.10, lev.316.
Lev.XXXIV	/ res.64	: Baratte-Metzger, 1985, s.256-261, no.166.
Lev.XXXIV	/ res.65	: Kintrup, 1998, lev.92/2.
Lev.XXXV	/ res.66	: Walker, 1990, lev.18.
Lev.XXXV	/ res.67	: Koch-Sichtermann, 1982, lev.442.
Lev.XXXVI	/ res.68	: Koch-Sichtermann, 1982, lev.443.
Lev.XXXVI	/ res.69	: Koch-Sichtermann, 1982, lev.444.
Lev.XXXVII	/ res.70	: Despinois, 1997, res.341.
Lev.XXXVII	/ res.71	: Koch-Sichtermann, 1982, lev.446.
Lev.XXXVIII	/ res.72	: Koch-Sichtermann, 1982, lev.407.
Lev.XXXVIII	/ res.73	: Himmelmann, 1970a, lev.13.
Lev.XXXIX	/ res.74	: Koch-Sichtermann, 1982, lev.479.
Lev.XXXIX	/ res.75	: Koch-Sichtermann, 1982, lev.476.
Lev.XL-XLII	/ res.76-79	: (fotoğraf) Özgür Turak
Lev.XLIII	/ res.80a-b	: (fotoğraf) Perge Arşivi (düzenleme) Sedef Çokay
Lev.XLIV	/ res.81	: Farnoux, 1992, no.13, lev.158.
Lev.XLIV	/ res.82	: Farnoux, 1992, no.26, lev.160.
Lev.XLV	/ res.83	: Farnoux, 1992, no.17, lev.159.
Lev.XLV	/ res.84	: Matz, 1969a, lev.257/1.
Lev.XLVI	/ res.85	: Matz, 1969a, lev.256.
Lev.XLVI	/ res.86	: Matz, 1968b, lev.202.
Lev.XLVII	/ res.87	: Matz, 1969b, lev.353.
Lev.XLVII-XLVIII	/ res.88-90	: (fotoğraf-düzenleme) Özgür Turak
Lev.XLIX	/ res.91	: Turcan, 1966, lev.18c.
Lev.XLIX	/ res.92	: Matz, 1968b, lev.168.
Lev.L-LI	/ res.93-95	: (fotoğraf-düzenleme) Özgür Turak
Lev.LI	/ res.96	: Matz, 1968a, lev.353.
Lev.LII	/ res.97	: (fotoğraf-düzenleme) Özgür Turak
Lev.LII	/ res.98	: Delivorrias, 1984, no.916, lev.90.

Lev.LIII-LIV	/ res.99-100	: (fotoğraf-düzenleme) Özgür Turak
Lev.LIV	res.101	: (fotoğraf) Özgür Turak
Lev.LIV	/ res.102	: Matz, 1969b, lev.268.
Lev.LV-LIX	/ res.103-111	: (fotoğraf-düzenleme) Özgür Turak
Lev.LIX	/ res.112	: İnan, 1965, lev.20.
Lev.LIX	/ res.113	: İşkan, 2002, s.272, res.20.
Lev.LIX	/ res.114	: Ramage-Ramage, 2000, s.291, res.10.10.
Lev.LX	/ res.115a-b	: Frel, 1981, s.132, no.90.
Lev.LX	/ res.116	: Baydur, 1998, lev.XXVIII.
Lev.LX	/ res.117	: Baydur, 1998, lev.XXX.
Lev.LXI	/ res.118	: (fotoğraf-düzenleme) Özgür Turak
Lev.LXI	/ res.119	: Dörtlük, 1992, s.97, no.113.
Lev.LXI	/ res.120	: İşkan, 2002, lev.1.
Lev.LXII	/ res.121	: Matz, 1968a, lev.18/1.
Lev.LXIII	/ res.122	: (fotoğraf-düzenleme) Özgür Turak
Lev.LXIII	/ res.123	: Matz, 1968a, lev.18/1, (düzenleme) Özgür Turak
Lev.LXIII	/ res.124	: (fotoğraf-düzenleme) Özgür Turak
Lev.LXIII	/ res.125	: Matz, 1968a, lev.18/1, (düzenleme) Özgür Turak
Lev.LXIV	/ res.126a-b	: (fotoğraf-düzenleme) Özgür Turak
Lev.LXV	/ res.127	: Ingrid-Simon, 1997, no.29 ve 144, lev.527 ve 549.
Lev.LXV	/ res.128	: Matz, 1968a, lev.4.
Lev.LXVI	/ res.129	: Matz, 1968a, lev.24.
Lev.LXVI	/ res.130	: (fotoğraf) Özgür Turak
Lev.LXVI	/ res.131	: (fotoğraf) Özgür Turak
Lev.LXVII	/ res.132	: Akıllı, 1991, lev.I, res.1
Lev.LXVIII	/ res.133	: Koch-Sichtermann, 1982, lev.451.
Lev.LXVIII	/ res.134	: Matz, 1968a, lev.18/1, (düzenleme) Özgür Turak

Lev.LXIX	/ res.135	: (fotoğraf) Özgür Turak
Lev.LXX	/ res.136	: (fotoğraf-düzenleme) Özgür Turak
Lev.LXX	/ res.137	: (fotoğraf) Özgür Turak
Lev.LXXI	/ res.138	: (fotoğraf-düzenleme) Özgür Turak
Lev.LXXI	/ res.139	: Matz, 1968a, lev.26.
Lev.LXXII	/ res.140	: (fotoğraf) Özgür Turak
Lev.LXXII	/ res.141	: (fotoğraf-düzenleme) Özgür Turak
Lev.LXXII-LXXV	/ res.141-146	: (fotoğraf) Özgür Turak
Lev.LXXVI	/ res.147a-d	: (fotoğraf-düzenleme) Özgür Turak
Lev.LXXVII	/ res.148	: Giuliano, 1962, lev.LX.
Lev.LXXVII	/ res.149	: Ciliberto, 1998, lev.100/1.
Lev.LXXXVIII	/ res.150	: (fotoğraf) Özgür Turak
Lev.LXXXIX	/ res.151	: (fotoğraf-düzenleme) Özgür Turak
Lev.LXXXIX	/ res.152	: Boardman, 1996, s.266, res.271.
Lev.LXXX	/ res.153	: Devambez, 1981, no.101, lev.454.
Lev.LXXX	/ res.154	: Devambez, 1981, no.104a, lev.455.
Lev.LXXXI	/ res.155	: Despiniş, 1997, res.337.
Lev.LXXXI	/ res.156	: Kintrup, 1998, lev.93/6.
Lev.LXXXII	/ res.157	: (fotoğraf) Özgür Turak
Lev.LXXXII-	/ res.158-159	: (fotoğraf-düzenleme) Özgür Turak
Lev.LXXXIII		
Lev.LXXXIII	/ res.160	: Walker, 1990, lev.18.
Lev.LXXXIX	/ res.161	: Despiniş, 1997, res.336
Lev.LXXXIX	/ res.162	: Woodford, 1992, no.20, lev.210.
Lev.LXXXV	/ res.163	: Arias, 1960, lev. 42.
Lev.LXXXV	/ res.164	: Oberleitner, 1994, res.58.
Lev.LXXXVI	/ res.165	: (fotoğraf) Özgür Turak
Lev.LXXXVI	/ res.166	: Koch, 1975, lev.137c-d.
Lev.LXXXVII	/ res.167	: (fotoğraf-düzenleme) Özgür Turak
Lev.LXXXVII	/ res.168	: Koch, 1975, lev.136a-c.
Lev.LXXXVIII	/ res.169-170	: (fotoğraf) Özgür Turak

Lev.LXXXIX	/ res.171	: Koch, 1975, lev.139.
Lev.LXXXIX	/ res.172	: (fotoğraf) Özgür Turak
Lev.XC	/ res.173a	: Rogge, 1995, lev.77/1.
Lev.XC	/ res.173b	: Rogge, 1995, lev.77/1, (düzenleme) Özgür Turak
Lev.XC	/ res.174	: Rogge, 1995, lev.76/2.
Lev.XCI	/ res.175	: Rogge, 1995, lev.77/5.
Lev.XCI	/ res.176	: (fotoğraf) Özgür Turak
Lev.XCII	/ res.177	: (fotoğraf-düzenleme) Özgür Turak
Lev.XCII	/ res.178	: Kossatzs-Deismann, 1986, no.21, 137.
Lev.XCIII	/ res.179	: Kossatzs-Deismann, 1981, no.659, 134.
Lev.XCIII	/ res.180	: Boysal, 2004, s.102, res.60.
Lev.XCIV	/ res.181	: Rogge, 1995, lev.2/1.
Lev.XCV	/ res.182	: Dörtlük, 1992, s.112, no.138.
Lev.XCVI-XCVII	/ res.183a/b- 184	: (fotoğraf) Özgür Turak
Lev.XCVIII	/ res.185a-c	: (fotoğraf-düzenleme) Özgür Turak
Lev.XCVIX	/ res.186	: Koch-Sichtermann, 1982, lev.442.
Lev.XCVIX	/ res.187	: Baratte-Metzger, 1985, s.273, no.181.
Lev.C-CI	/ res.188- 190a/b	: (fotoğraf) Özgür Turak
Lev.CI	/ res.191	: Kleiner, 1992, s.362, res.320.
Lev.CII	/ res.192-195	: (fotoğraf) Özgür Turak
Lev.CIII	/ res.196-197	: (fotoğraf) Özgür Turak
Lev.CIII	/ res.198	: Dörtlük, 1992, s.112, no.138.
Lev.CIII-CV	/ res.199-208	: (fotoğraf) Özgür Turak

KISALTMALAR LİSTESİ

(A.y)	: arka yüz
(K.)	: kapak
(Ö.y)	: ön yüz
(S.k.y)	: sağ kısa yüz
(Sl.k.y.)	: sol kısa yüz
A.e.	: aynı eser
a.g.e.	: adı geçen eser
A.y.	: aynı yerde
bkz.	: bakınız
c.	: cilt
çev.	: çeviren
der.	: derinlik
dn.	: dip not
ed.	: editör
fig.	: figür
Kat.	: katalog
krş.	: karşılaştırınız
Lev.	: levha
M.Ö.	: milattan önce
M.S.	: milattan sonra
No	: numara
res.	: resim
s.	: sayfa
uz.	: uzunluk
vd.	: ve devamı
vdd.	: ve devamının devamı
vs.	: vesaire
yük.	: yükseklik
yy.	: yüzyıl

GİRİŞ

Farklı kültürler, ölenleri öbür dünyaya değişik şekillerde uğurlar; onlar için çeşitli ritüeller uygular, ölümlerin bedenlerini gömerek (inhumasyon) ya da yakarak (kremasyon) kendi kültürlerine özgü mezarlara koyarlardı.

Gömme adetinde, bedenın yanına hemen hemen her türlü eşyayı bırakmak adettir. Birçok kültürde ölümlün bu eşyaları öbür dünyada kullanacağı düşünülür. Ancak bazı gelenekler çerçevesinde ölü hediyesi olarak kırık çanak çömlekler, muskalar gibi ölenin diğer dünyada ihtiyaç duymayacağı bir takım gereçlerin de bulunduğu unutulmamalıdır. Bunlar ise büyü ile ilgili olmalıdır¹.

Ölüm aslında bir nevi yeniden doğum olarak algılanmıştır. Buna paralel olarak önce bedenın yok olması gerekmektedir. Yakma geleneği de, yeniden doğmanın yolu olarak görülür. Bu bağlamda ateş arındırıcıdır². Ölümün yakılmasının temelinde bu düşünce yatmaktadır.

Bu iki adet çerçevesinde çok çeşitli mezarlar yapılmıştır. Kremasyon geleneğinde çeşitli biçimlerde (ev formulu, klineli lahit formulu, insan başı formulu... vs) kül kapları kullanılmaktadır. Bunlar, Roma döneminde columbarium olarak adlandırılan mezarlara da konmaktadır. Gömme geleneğine bağlı olarak basit toprağa gömüler, pithos gömüleri, kist mezarlar, kiremit mezarlar, kaya mezarları, büyük mezar yapıları, yer altı mezarları, lahitler gibi tipler bulunmaktadır.

Antik çağda nekropoller kent dışında konumlandırılırdı. Bununla beraber kentin içinde de önemli kişilere ait anıt mezarlar vardı. Bu uygulama erken dönemlerden itibaren Roma Dönemi sonuna kadar Akdeniz havzasındaki birçok antik kentte görülmektedir. Bu bağlamda tezimin coğrafi sınırını oluşturan Pamphylia nekropollerinden de kısaca bahsetmek yerinde olacaktır. Bölgenin önemli kentleri olan Attaleia, Perge, Sillyon, Aspendos, Seleukeia/Lyrbe, Side ve Korakesion'un nekropollerini çok az araştırılmıştır. Ancak Perge kentinin doğu ve batı nekropollerindeki kazı ve araştırmalar 1946'dan itibaren aralıklarla devam

¹ George Thomson, *Eski Yunan Toplumu Üstüne İncelemeler, Tarihöncesi Ege II*, Çev. Celal Üster, İstanbul, Payel Yayınevi, 1991², s.254.

² a.e., s.255.

etmektedir³. 1997'den itibaren ise kazı çalışmaları kentin Batı Nekropolisi'nde yoğunlaşmış ve süreklilik kazanmıştır.

Pamphylia'nın bir başka önemli kenti olan Side'de özellikle mezar yapıları araştırılmış; son yıllarda Side Müzesi tarafından yürütülen kazılarda çeşitli tipte mezarlar ortaya çıkarılmıştır. Attaleia ve Korakesion gibi günümüzde kentleşmenin yoğun olduğu yerlerde, kurtarma kazısı niteliğindeki kazıların devamıyla bölge nekropollerini hakkında yeni veriler elde edilecektir.

Özellikle tezimin coğrafi sınırını oluşturan Pamphylia bölgesinde çok çeşitli mezarlar bulunur. Yerel kireçtaşı lahitler, podyum mezarlar, mezar anıtları, toprağa gömüler ve kaya mezarları gibi farklı uygulamaların yanı sıra, yer yer karşımıza çıkan Attika üretimi lahitler de, sayısal yönden az olmakla beraber, tarihi açıdan önemli buluntular arasındadır. Son yıllarda yapılan araştırmalar Attika-Pamphylia ilişkisinin evveliyatını ve devamlılığı göstermektedir. Bu ilişki, M.Ö. 467-466 yıllarında meydana gelen Atinalıların Kimon önderliğinde Persleri bozguna uğrattığı Eurymedon savaşı ile başlar. Takip eden yıllarda Pamphylia kentlerinin Attika-Delos deniz birliğine dahil olup olmadığı açık değildir. M.Ö. 425 yılına ait vergi listesinde bazı Pamphylia kentlerinin adı geçmektedir. Ancak bu kentlerin birliğe para ödedikleri kesin değildir. Perge'nin 9 km. güneyinde yer alan Karaçalı Nekropolünde ortaya çıkarılan siyah firnisli, siyah ve kırmızı figürlü kaplar (M.Ö. 450-350) ve Perge akropolisinde bulunan kaplar (M.Ö. 5. yüzyıl başı) bu dönemin arkeolojik bulguları arasında sayılabilir⁴.

Yukarıda belirttiğim gibi söz konusu ilişkiyi gösteren ve yaklaşık olarak M.Ö. 350'den M.S. 2. yüzyıla tarihlenen arkeolojik veriler sınırlıdır. Tezimin konusu dahilinde incelenen lahitler Kara Yunanistan'ında yer alan Attika bölgesinde, yeri tam olarak tespit edilemeyen bir işlikte, M.S. 2 ve 3. yüzyıllarda üretilmiştir⁵. Büyük bir ticari meta olan lahitler, M.S. 3. yüzyılda yoğun olarak Pamphylia bölgesine ihraç

³ Perge Batı Nekropolisi 1946 yılı kazıları için Bkz.: Arif Müfid Mansel, Aşkıl Akarca, *Perge'de Kazılar ve Araştırmalar-Excavations and Researches At Perge*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1949, s.2-34.

⁴ Karaçalı için Bkz.: Sedef Çokay, "Karaçalı Nekropolü", İstanbul, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2003; Perge Akropolis buluntuları için Bkz.: Matthias Recke, "Die Klassische und Hellenistische Keramik unter Einschluß der attisch Schwarzfiguren Keramik", *Die Akropolis von Perge*, bd.1, s.103-121.

⁵ Guntram Koch, Hellmut Sichtermann, *Römische Sarkophage*, Münih, C.H. Beck, 1982, s.456 vd.

edilmiştir. Bu durum Pamphylia bölgesiyle Attika arasında, M.S. 2 ve 3. yüzyıllarda, ticaretin varlığını kanıtlamaktadır.

“Pamphylia Bölgesinde Bulunan Attika Tipi Lahitler” başlıklı bu tezde ithal edilen Attika tipi lahitlerin Pamphylia bölgesindeki yoğunluğu, bu lahitlerin Pamphylia-Attika ticari ilişkisindeki yeri, Pamphylia bölgesinde bir Attik işliğin olup olmadığı, böyle bir işlik yoksa lahitlerle birlikte lahit ustalarının bölgeye gelip gelmediği gibi soruların cevapları aranmıştır. Söz konusu lahitler üzerinde bulunan tasvirlerin mitolojik karakterlerinin belirlenmesi, bu yolla lahit üzerindeki sahnenin kesin olarak saptanması, Antalya, Side, Alanya Müzelerinin yanı sıra bölge kentlerinin nekropollerinde korunan Attika tipi lahitlerin ölçekli/ölçeksiz, dia, negatif ve dijital olarak fotoğraflarının çekilmesi, ölçülerinin alınması, buluntu yerlerinin kesin olarak belirlenmesi ve gerekli notlarının tutulması yoluyla bir katalog oluşturulması tezin amaçları arasında yer alır.

Tezin kapsamını Pamphylia bölgesinde gün ışına çıkarılmış, bölgedeki kentlerin nekropollerinde ve müzelerinde korunmakta olan Attika tipi lahitler oluşturmaktadır.

2001-2004 yılları arasında Perge Batı Nekropolis kazı çalışmalarına katılmam ve Perge nekropolisleri başta olmak üzere Pamphylia bölgesindeki tüm nekropolisleri dolaşmam, Pamphylia bölgesi mezar tiplerini tanımamda büyük bir etkendir. Aynı zamanda 2003 yılı Perge kazılarında Attika tipi bir lahdin kazısında bizzat bulunmam ve daha sonra bu lahdin yüksek lisans seminerlerimden biri olması Attika tipi lahitler hakkında detaylı bilgi edinmeme olanak sağlamıştır.

Tez konumun belli olması ile birlikte daha önce topladığım bilgilere ek olarak Pamphylia’da gün ışığına çıkarılan yayınlanmış Attika tipi lahitleri belirledim. Bu çalışmanın ardından T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü’nün 015393 sayılı izniyle Antalya, Side ve Alanya Müzeleri’nde söz konusu lahitlerin ölçekli/ölçeksiz fotoğraflarını çektim, eserlerin ölçülerini ve envanter bilgileri olarak belgeleme çalışmasında bulundum. Yine aynı izin kapsamında Burdur ve Isparta Müzeleri’nde Pamphylia bölgesinden getirilmiş Attika tipi lahit olup olmadığını araştırdım. Müze çalışmalarına paralel olarak Pamphylia kentlerinde dolaşarak Attika lahitleri aradım. Tüm bu çalışmaların sonucunda aşağıda yer alan metin oluşmuştur.

Metin içerisinde ilk bölümde lahitler hakkında genel bilgiler verilmiş ve bu konuda yürütülen çalışmalar tanıtılmıştır. Yine bu bölümde Akdeniz havzasındaki kültürlerin lahitleri hakkında bilgi verilmiş ve Roma İmparatorluk döneminde üretim yapan lahit atölyeleri ele alınmıştır.

Tezin ikinci bölümünü Attika tipi lahitler oluşturmaktadır. Burada, bu konuda çalışan araştırmacıların yayınlarından gerekli bilgiler derlenerek söz konusu lahitler tanıtılmaya çalışılmıştır. Üçüncü bölümde ise yukarıda sözü edilen amaçlar doğrultusunda müzeler ve bölge ören yerlerinde tespit edilen Attika tipi lahitlerin genel değerlendirmesi yapılmıştır. Aynı zamanda bu bölüm içerisine bir katalog eklenmiştir. Katalog, lahitlerin üzerinde yer alan sahnelere göre yapılmış ve bu esasa göre numaralandırılmıştır (örn.: Dionysiak, Eros...gibi). Lahdin ve sahnelerin korunma durumuna göre bir sıralamaya gidilmiştir. Her bir lahdin üzerindeki figürler belli bir düzene göre sınıflandırılarak, okuyucuya kolaylık sağlamak amacıyla numaralandırılmıştır.

Değerlendirme kısmında ilk önce mitolojik figür hakkında bilgi verilmiş; ikonografik özellikleri Yunan ve Roma sanatındaki tasvirleri ile birlikte değerlendirilmiştir. Daha sonra numarasına göre ilk lahdin katalog bilgisi sunulmuş ve ardından tezin bir diğer amacını oluşturan mitolojik sahnenin tespiti ve karakterlerin belirlenmesine çalışılmıştır. Aynı zamanda bu kısımda lahdin analogisi yapılarak, tarihleme yapmaya çalışılmıştır.

Tezin tüm bölümlerinde metin kısımları levhalar ve haritalarla desteklenmiş, sözü edilen görsel öğeler dışında sonuçların daha iyi anlaşılması için istatistiki tablolar ilave edilmiştir.

1. ÖLÜ GÖMMEDE LAHİT

İnsanlık tarihinin başından bu yana, birçok toplum ölülerini yakarak ya da gömerek çeşitli tipte mezarlara koymuştur. Basit toprağa gömüler, pitoslar, urneler, larnaklar, mezar yapıları, yer altı mezarları, kaya mezarları gibi pek çok mezar bunlar arasında sayılabilir. Bir ya da daha fazla gömü için tasarlanmış, asıl olarak bir tekne ve kapaktan meydana gelen, çeşitli malzemelerden yapılan, kabartmalı ya da sade olan mezarlara “lahit” denir.

Lahitlerin bilimsel olarak incelenmesine 16. yüzyılda başlanmıştır. Roma ve çevresindeki bilinen örneklerin çizimleri, adı bilinmeyen bir sanatçı tarafından yapılmıştır. Bu çizimlerin bir kısmı Codex Coburgensis içinde bulunmaktadır. Bu kitap, bugün bir çok lahdin, özellikle küçük parçalara ayrılmış olanların, araştırılmasında önemli bir başvuru kaynağı niteliğindedir. Lahitler konusunda modern araştırmalar ise 19. yüzyılda başlamıştır. Bilgilerin bir araya getirilmesi ve yayınlanması fikrini Otto Jahn (1813-1869) gerçekleştirmiştir. Daha sonra lahitlerin yayınlanması görevi Alman Arkeoloji Enstitüsü tarafından büyük Friedrich Matz’a (1843-1874) verilmiştir. Matz’ın erken ölümünden sonra bu görevi Carl Robert (1850-1922) devralmıştır. Robert’in döneminde mitolojik sahneleri konu alan dört cilt yayınlanmıştır. Lahitlerin kataloglanması, Birinci Dünya Savaşından sonra Gerhart Rodenwaldt (1886-1945) ve İkinci Dünya Savaşından sonra küçük Friedrich Matz (1890-1974) tarafından sürdürülmüştür. Lahit katalogları, 1974-1989 yılları arasında Bernard Andreae, 1989-1998 yılları arasında Bernard Andreae ve Guntram Koch tarafından sürdürülmüştür¹. Halen Alman Arkeoloji Enstitüsü tarafından lahit katalogları yayınlanmaya devam etmektedir. Günümüzde lahitlerle ilgili bilimsel çalışmalara, çeşitli makaleler, müze yayımları, nekropol monografileri, tezler gibi araştırmalarla devam edilmektedir.

Lahit, Grekçe’de et yiyen anlamına gelen “Sarkophagos” kelimesiyle karşılır (sarks: et + phagein: yemek). Batı dillerinde, 18. yüzyıldan bu yana sarkophagosdan türetilen “Sarkophag/Almanca”, “Sarcophagus/İngilizce”,

¹ Guntram Koch, *Roma İmparatorluk Dönemi Lahitleri*, Çev. Z. Zühre İlkelen, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2001, s.285-286.

“Sarcophage/Fransızca” kelimeleri kullanılmaktadır². Lahitlerin antik çağda çeşitli isimleri vardır. Yunan filozof Theophrastos (de igne 46/M.Ö.327-287), Iuvenalis (X. 172/M.S.55-60) ve Plinius (Nat. His. XXXVI, 131/M.S.23-79) sarkophagos / Σαρκόφαγος kelimesini kullanmaktadır. Homeros'ta (İl. XXIII, 91 ve XXIV, 95) lahit için σόρος ya da λάρναξ kelimeleri bulunmaktadır. Antik dönemde lahit için aynı zamanda θήκη (kutu) kelimesi de kullanılırdı. Lahit yapan kişilere σορπηγοί ya da σοροποιόι denmekteydi³.

Çeşitli taşlar, kurşun, pişmiş toprak, bronz levhalı ya da alçı sıvalı ahşap, lahit yapımında kullanılan malzemelerdir. Taşlar içinde mermer, Akdeniz dünyasında birçok merkezde bulunmaktaydı. Bu ocaklar arasında kuzeybatı İtalya'da Luni, Kıta Yunanistan'ında Pentelikon, Marmara'da Prokonessos, Ege'de Thasos, Anadolu'da başta Afyon yakınlarındaki Dokimeion olmak üzere Ephesos ve Aphrodisias gibi ocaklar bunlar arasında gösterilebilir⁴. Mermer bulunmayan yörelerde lahitler kireçtaşından yapılırdı. Bunun yanı sıra Köln ve Trier'de kumtaşı lahitlere, Arabistan, Suriye, Sicilya, Kuzey İtalya ve Assos'da bazalt lahitlere rastlanmaktadır. Bunların yanı sıra porfir, granit, tuf ve traverten örneklerde görülmektedir⁵.

Kurşun, İtalya, Hispania, Britania, Gallia, Filistin ve Suriye'de kullanılmaktaydı. Suriye ve Arabistan'da, Bosporos krallığında, alçı kabartmalarla süslü, mimari bezemeli ahşap lahitler bulunmaktadır. Mısır'da ahşap lahitlerin boyandığı görülmektedir⁶.

Lahitler genel olarak dikdörtgen biçimindedir. Banyo küveti formunda yer alan teknelerin yanı sıra birçok sıra dışı örnekte bulunmaktadır: kline-anıtlar, khamasorionlar ve cupolalar...gibi (Bkz. Lev.I, res.1-2).

Lahit tekneleri üzerinde lahit atölyelerinin geleneklerine göre değişebilen, çeşitli süslemeler vardır. Levhalı lahitler, sandık-lahitler, yivli lahitler, girlandlı lahitler, figürlü frizli lahitler ve sütunlu lahitler başlıca tipleri oluşturmaktadır (Bkz. Lev.II, res.3). Teknelerinin uzun yüzlerinde ya da bazen kısa yüzlerinde tabula

² a.e., s.25; Halet Çambel, Güven Arsebük, Sönmez Kantman, Çok Dilli Arkeoloji Sözlüğü, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 1994, s.118; Koch-Sichtermann, a.g.e., s.23 vd.

³ Vedat İdil, Likya Lahitleri, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1993², s.8.

⁴ Koch, a.g.e., s.20-22, detaylı bilgi için Bkz.: John Brian Ward-Perkins, Hazel Dodge (Ed.), Marble in Antiquity. Collected Papers of J. B. Ward-Perkins, Londra, British School at Rome, 1992.

⁵ Koch, a.g.e., s.22-23.

⁶ a.e., s.24-25.

ansata bulunan lahitlere levhalı lahitler denir. Bu tip, büyük atölyeler içinde sadece Roma'da görülmektedir, yerel örnekleri ise çok sayıdadır⁷. Sandık lahit, dikdörtgen biçimli, köşeleri belli edilmiş, profilli çerçevesi tipte teknelere sahiptir. Atina ve Dokimeion atölyelerinde örnekleri bulunmamakla birlikte, Yukarı İtalya'da, Selanik'te ve Anadolu'nun Bithynia, Pisidia, Lykaonia bölgelerinde sayısı oldukça fazladır⁸. Teknelerinin bir ya da birkaç yüzünde "S" biçimli yivlerin bulunduğu yivli lahitler Roma'ya özgüdür. Attika'da kline-yivli bir tip vardır. Dokimeion'da yivin kullanılıp kullanılmadığı tespit edilememiştir. Yivin bir süsleme ögesi olarak eyaletlerde nadiren kullanıldığı bilinmektedir⁹. Tekne üzerinde askı-çelenk bulunan lahitlere girlandlı lahit denmektedir. Girland taşıyıcılarının koç ya da keçi başları, Eroslar ya da Nikeler olduğu lahitler Roma, Attika ve Dokimeion atölyelerinde sevilerek işlenmiştir. Üzerinde mitolojik ya da gündelik yaşamdan sahneler bulunan, bazen teknenin üç yanını, bazen dört bir yanını süsleyen frizler içeren lahitlere figürlü frizli denir. Ana atölyelerde çok sayıda üretilmiştir; eyaletlerde ise bunların taklitleri bulunmaktadır¹⁰. Bu süsleme tiplerinin birbirlerine karışıp, özgün örnekler oluşturduğu görülmektedir (örneğin: girlandlı sanduka lahitler, figürlü frizli ve girlandlı, yiv yerlerinde figürlerin bulunduğu lahitler vs).

Lahit kapakları, atölyelere göre çeşitlilik göstermektedir. Beşik çatı ve kline kapaklar da üreten Roma kenti atölyesinin ayırt edici bir özelliği de köşelerinde başlar yer alan düz kapaklarıdır¹¹. Attika atölyesinde beşik çatı kapaklar ve kline kapaklar yapılmıştır. Erken örneklerde görülen beşik çatı biçimli kapaklar, yaprak biçimli kiremitlerle süslenmekteydi. Dokimeion'da beşik çatılı örnekler erken dönemde kullanılmış, daha sonra kline kapak tipine geçilmiştir. Eyaletlerde görülen kapaklar ise genelde beşik çatı olmakla birlikte semerdam örneklerde üretilmiştir. Kapaklar, bazen kiremitle bazen de figürlerle bezenirdi. Anadolu'da Pisidia, Lykia, Kilikia, Lykaonia ve Isauria'da kapak üzerine bir aslan heykeli yerleştirilmiştir¹².

⁷ a.e., s.41.

⁸ Koch-Sichtermann, a.g.e., s.73 vd.

⁹ Koch, a.g.e., s.42.

¹⁰ a.e., s.44.

¹¹ Koch-Sichtermann, a.g.e., s.66 vd.

¹² Koch, a.g.e., s.33.

Lahitler, Roma ve çevresinde mezar yapıları içerisine konurdu. Bazı mezar odalarında duvarlarda yer alan nişler içine yerleştirilirdi¹³, gene de yerine konmasında kural dışı bazı örneklere de rastlanmaktadır. Balkanlarda lahitler, mezar odaları içinde duvar önlerinde, herhangi bir şeye dayandırılmadan yerleştirilmekteydi. Anadolu'da lahitlerin konumları çeşitlilik gösterirdi. Mezar odaları içinde bulunan lahitlerin yanı sıra, bir lahit için yapılan yapılar, tapınak mezarlar içerisinde duran lahitler ya da mezarlık caddelerinde açıkta duran lahitler görülmektedir.

Suriye ve Filistin'de yer altı mezarlarının dehlizlerinde ve mezar yapılarında lahitlere rastlanılmakla birlikte açıkta duran lahitlerde görülmektedir¹⁴.

Lahitler üzerinde dekoratif ve figüratif betimler bulunur. Girlandlar, asma dalları, baklava motifleri, yivler vs. dekoratiftir. Üzerlerinde Yunan ve Roma mitolojisinden konular (çoğunlukla Yunan mitleri), gündelik yaşamdan sahneler ve çeşitli havyan tasvirleri bulunanlar, ikinci grup betimleri oluşturmaktadır. Tüm bu betimlerin sembolik anlamları olabilir; ancak ne lahitler üzerinde ne de antik yazında bu konuyu aydınlatabilecek bilgi yoktur¹⁵. Betimlerin sembolik anlamlarına ilişkin çeşitli yorumlar getirilebilir. Lahitler içerisinde ön plana çıkan Dionysos tasvirleridir. Dionysos bir görünen bir kaybolan tanrıdır. Birden ortaya çıkar ve birden kaybolur. Bitkilerle, hayvanlarla, tohumlarla vs. ilişkilidir. Tanrı yaşamla iç içedir. Bu görünüş ve kayboluşlar, hayat ve ölümün birbirini izlemesini temsil eder¹⁶. Dionysos dini kadına ve erkeğe öteki dünyada mutlu ve huzurlu bir yaşamı vaat eder. Dünyevi dertlerden kurtulmanın aracı şarap ve danstır. Gerek bağ bozumu sahneleri olsun gerek mevsimlerin kişileştirildiği tasvirler olsun hepsi belirli bir döngüye, yenilenmeye işaret eder. Bu kavramlar lahitlerin üzerinde Dionysos ve dünyasından betimlerin bulunmasını açıklamaktadır.

Kahramanlarla ilintili mitler ölü ile bağdaştırılabilir. Örneğin, Meleagros ya da Hippolytos genç yaşta ölmüşlerdir. Belki bu tasvirler kişinin genç yaşta öldüğünü gösterebilir. Lahitler üzerinde bulunan tüm mitleri açıklamak mümkün değildir.

¹³ a.e., s.59.

¹⁴ a.e., s.62.

¹⁵ a.e., s.77.

¹⁶ Mircae Eliade, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi I, Taş Devrinden Eleusis Mysteria'larına*, Çev. Ali Berktaş, İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 2003, s.438.

Ölenin cesareti, savaşçılığı...gibi çoğaltılabilecek kavramlar bu mitlerle sembolize edilmiş olabilir.

Av sahneleri, muhtemelen ölüme karşı kazanılan zaferi temsil eder. Aslan ve insan figürünün lahitlerde karşı karşıya olması, ölümlüğün cesur ve iyi bir avcı olduğunu göstermektedir. Burada bir nevi erdem kişileştirilmektedir. Lahit üzerinde, ölü oturur vaziyette elinde rulo tutan sakallı bir kişi olarak betimlenerek bilgelik kişileştirilir¹⁷. Bazı lahitler üzerinde yer alan kapılar öbür dünyaya geçişi sembolize etmektedir. Bir takım lahitte ölenin toplumsal statüsü gösterilmektedir.

1.1. YUNAN VE ROMA DÜNYASINDA LAHİT

Bu bölümün konusunu oluşturan Yunan ve Roma lahitlerine geçmeden önce bu uygarlıkları etkileyen kültürlerin (Minos, Myken, Mısır, Etrüsk gibi) lahitleri üzerinde kısaca durmak gerekmektedir.

Girit merkezli Minos kültüründe çeşitli mezar tiplerine rastlamaktayız. Bunlar arasında, basit çukurlar, kaya oyukları, mağaralar (M.Ö.~2600-2000), tholos mezarlar (M.Ö.~1700'lere kadar), larnaks ve pitoslar (M.Ö.1700-1400) sayılabilir¹⁸. Lahit denebilecek çok az sayıda örnek vardır. Taş ve pişmiş toprak örnekler kazılar sonucunda gün ışığına çıkarılmıştır. Taş lahitler için en önemli örnek Hagia Triada'da bulunmuş kireçtaşı örnektir. M.Ö.1400'lü yıllara tarihlendirilen lahdin üzerinde ölü kültürünü konu alan betimler bulunur (Bkz. Lev.III, res.4-5)¹⁹.

Pişmiş toprak lahitler, M.Ö. 2200'lü yıllardan itibaren kullanılmaya başlanmıştır. Bunlar, özellikle M.Ö. 1400'lü yıllarda popüler olmuştur. M.Ö. 14, 13 ve 12. yüzyıllarda uluslararası bir nitelik kazanmışlardır. Mykenlerin de kullandığı lahitler, Girit'e özgüdür. Banyo ve sandık formunda iki tip vardır. Söz konusu lahitler kaba kilden yapılmış olup; üzerlerinde çağdaş çanak çömlekle aynı motifler bulunur. İnsan figürlerinden kaçınıldığı bu motiflerde en çok soyut düzenlemeler, çiçekler, kuşlar, deniz canlıları betimlenmiştir (Bkz. Lev.IV, res.6-7)²⁰.

¹⁷ Richard Brilliant, *Roman Art. From Republic To Constantine*, Londra, Phaidon Press, 1974, s.107-109.

¹⁸ Minos mezarları için Bkz.: Stylianos Alexiou, *Minos Uygarlığı*, Çev. Elif Tül Tulunay, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 1991.

¹⁹ Hagia Triada lahdi için Bkz.: a.e., s.144 vdd.

²⁰ Reynold Higgins, *Minoan and Mycenaean Art*, Londra, Thames and Hudson, 1994³, s.122.

Myken uygarlığında gömme geleneğine bağlı çeşitli mezar tipleri görülmektedir. Bunlar arasında orta Hellas döneminde (M.Ö. 2150-1550) ortaya çıkan basit çukur ve kist mezarlar gösterilebilir. Çukur mezarlar, tholos ve tümülüsler gömme geleneğine bağlı diğer tiplerdir²¹. Lahit denebilecek az sayıda örnek bulunmaktadır. Ölü küllerinin saklandığı larnaklar ile lahitler arasında bağ oldukça görecelidir. Muhtemelen bu mahfazalar, ahşap bir tabutu taklit ediyordu. Keza ahşap tabut örneklerine ait kalıntılar Girit kazılarında bulunmuştur. Mykenlerin de, Girit'ten bu lahitleri kopyaladıkları düşünülmektedir²².

Boiotia bölgesinde Tanagra'da, M.Ö. 1400-1200'lü yıllara ait Girit kökenli lahitler bulunmuştur. Bunlar, Girit taklidi olmasına rağmen farklı bir stilde bezenmiştir. Üzerlerinde kuşlar ve hayvanlar dışında ağlayan insan figürleri de bulunmaktadır (Bkz. Lev.V, res.8)²³.

M.Ö. 3. binden Roma İmparatorluğu egemenliğine girdiği M.S. 1. yüzyıla kadar Afrika'da büyük bir kültür yaratan Mısırlılar, ölümden sonraki hayata inanırlardı. Tıpkı Yunanlar gibi ölümlü kış ile bahara benzetirlerdi. Nasıl Yunanların Dionysos'u varsa, Mısırlılarında Osiris'i vardı²⁴. Bu düşünce çerçevesinde büyük mezar anıtları dışında lahitler de kullanılmıştır.

Eski krallık dönemi (M.Ö.2780-2400) ahşap lahitleri saray cephelerini taklit ederdi (Bkz. Lev.V, res.9). Kökenlerini ahşap lahitlerin oluşturduğu taş lahitler, ilk defa bu dönemde kullanılmıştır. Taş lahitler çeşitli tiplere ayrılırlar. Genel olarak dikdörtgen formda, bazıları düz çatılı bazıları hafif eğimli çatıya sahip bu lahitlerin üzerlerinde paneller bulunabilir. Bir kısmı ise panelsizdir²⁵.

Orta krallık döneminde (M.Ö.2065-1785) krallar, kraliçeler ve üst düzey yöneticiler taş lahitler kullanırdı. Eski formlar devam etmekle birlikte yeni formların da üretildiği bilinmektedir²⁶.

²¹ Myken mezarları için Bkz.: William Taylour, *The Mycenaeans*, Londra, Thames and Hudson, 1994³, s.65-84.

²² Emily Vermeule, *Greece in Bronze Age*, Chicago ve Londra, The University of Chicago Press, 1964, s.301.

²³ Higgins, a.g.e., s.124.

²⁴ Afet İnan, *Eski Mısır Tarih ve Medeniyeti*, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1992³, s.230.

²⁵ Edward Bovarski, "Sarcophag", *Lexikon der Agyptologie*, Bd. 5, Wiesbaden, Otto Harassowitz, 1984, s.472-473.

²⁶ a.e., s.473.

Masif taş lahitlerin ise XXVI sülale döneminden (M.Ö.663-525) Ptolemaioslar dönemine dek kullanıldığı bilinmektedir²⁷.

Mısırlılar, insan formlu (antropoid) lahitler de kullanırdı. İlk kez, XXIV. sülale döneminde ortaya çıkan bu lahitlerde, elbiseleri içinde betimlenen ölü, ellerini göğüsleri üzerinde kavuşturmuş ya da iki yana uzatmıştır. Üzerlerinde yazıt bulunur (Bkz. Lev.VI, res.10-11)²⁸.

Yunan uygarlığında çeşitli tipte mezarlar görülmektedir. Kremasyonla, inhumasyonun bir arada uygulandığı kültürde, gömme geleneğine bağlı olarak kist mezarlar, toprağa ya da kayaya açılan çukurlara yapılan gömüler özellikle arkaik dönemde görülmektedir. Bu dönemde aşağıda da bahsedileceği gibi lahitler nadiren de olsa kullanılmaya başlanmıştır.

Yunan lahitleri, çeşitli taşlardan, kilden ya da ahşaptan yapılırdı. Erken dönem örnekleri, kist mezarlarla ilişkilendirilebilir. Bazı kist mezarlar alışılmışın dışında yapılmıştır. Duvarlarının köşeleri birleştirilmiş, plasterler eklenmiş, çeşitli süslemeler işlenmiştir²⁹.

Bezemesiz taş lahitler Korinth'in erken mezarlıklarında görülür. M.Ö. 6. yüzyılda Pharsalos, Samos ve Rhodos'ta yaygın olan lahitler, belli bir mesafeye kadar gömülürdü³⁰.

M.Ö. 6. yüzyılın ortalarına tarihlenen mermer bir lahit Samos'ta bulunmuştur (Bkz. Lev.VII, res.12). Tekne üzerinde İon düzeninde sütunlar görülmektedir. Kapak, beşik çatı biçimindedir. Lahit belki de mezar odası için yapılmış olmalıdır. Samos'ta bulunan bezemesiz taş lahitlerin içleri, Mısır antropoid mezarlarına benzer. İçlerinde ölünün vücuduna uygun bir düzenleme söz konusudur (Bkz. Lev.VII, res.13). M.Ö. 6. yüzyılda Aigina ve Tarentum'da sade tekneli, beşik çatılı lahitler bulunmuştur³¹.

Taş lahitler içinde Anadolu'da bulunmuş iki lahitten bahsetmek gerekmektedir. Bunlardan ilki Anadolu'nun en erken frizli lahdi, literatürde "Polyksena lahdi" olarak bilinen eserdir. Çanakkale'de Gümüşçay ovasının

²⁷ a.e., s.478.

²⁸ a.e., s.480.

²⁹ Donna C. Kurtz, John Boardman, *Greek Burial Customs*, New York, Cornell University Press, 1971, s.267.

³⁰ a.y.

³¹ a.e., s.267-268.

kuzeydoğusunda yer alan Kızöldün mevkiinde Tümbettepe tümülüsünde ortaya çıkarılmıştır³². M.Ö. 6-5. yüzyıllar arasına tarihlendirilen lahit mermerden yapılmış olup, uzun yüzünde Neoptolemos'un Polyksena'yı kurban edişi betimlenmiştir (Bkz. Lev.VIII, res.14)³³. Diğer lahit ise Çanakkale'nin Çan ilçesinde yer alan Çingenetepe'de bulunmuştur. Orijinal boya ile birlikte korunagelen, uzun yüzünde av sahnesi tasvir edilen lahit, M.Ö. 5. yüzyıldan sonraya tarihlendirilir³⁴.

M.Ö. 6. ve 5. yüzyıllarda kil lahitler yapılmaya başlanır. Kapakları düz ya da bazen beşik çatı olan lahitler bezemelidir. Bu tip lahitler, M.Ö. 530-460 yılları arasında Anadolu'da Klazomenai'da üretilmiştir. Söz konusu lahitler Klazomenai, Smyrna ve Rhodos'da bulunur. Az sayıda parça Erythrai, Ephesos, Lesbos ve Pitane'de ele geçmiştir. Siyah ve kırmızı figür tekniklerini taklit eden lahitlerde sahne kapak üzerindedir (Bkz. Lev.VIII-IX, res.15-16). Bezemesiz kil lahitler, Klazomenai tipine benzer şekilde ya da dikdörtgen formlu olarak Samos, Khios, Rhodos, Abdera, Oisyme ve Kavalla'da da görülmektedir³⁵.

Ahşap lahitler, rölyefli ya da boyalıdır. Malzemesinden dolayı günümüze çok azı korunagelmıştır. Teselya'da Hellenistik bir tümülüste ve Piraeus'ta bir taş lahit içerisinde, ahşap lahit kalıntıları bulunmuştur. Örnekler daha çok Mısır ve Güney Rusya'dandır. Mısır Abusir'de M.Ö. 4. yüzyıla tarihlenen yüksek çatılı, boyalı panelli örnekler vardır. Aynı tarihlerde Güney Rusya'da düz çatılı, boyalı örnekler de görülmektedir (Bkz. Lev.IX, 17)³⁶.

Bu tip lahitler, üzerlerinde mitolojik ya da günlük yaşamdan sahneler içeren kil levhalarla süslenirdi. Sözü edilen levhalar, Melos kazılarında ortaya çıkarılmıştır.

M.Ö. 6. ve 4. yüzyıllar arasında Yunan ustalar tarafından yapılan figürlü taş lahitler için Fenike'ye bakmak gerekmektedir. Sidon'da yapılan kazılarda ele geçen lahitler, bugün İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde bulunmaktadır. Müze'de korunan

³² Nurten Sevinç, "Çanakkale-Gümüşçay Tümülüsleri 1994 Yılı Kurtarma Kazıları Ön Raporu", VI. Müze Kurtarma Kazıları Semineri, 24-26 Nisan 1994-Didim, Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 1996, s.443.

³³ a.e., s.444.

³⁴ Reyhan Körpe, Musa Tombul, Nurten Sevinç, "1999 Yılı Çan, Altıkulaç Köyü Çingenetepe Tümülüsü Kurtarma Kazıları", XI. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu, 24-26 Nisan 2000-Denizli, Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 2001, s.183-185.

³⁵ Kurtz-Boardman, a.g.e., s.269.

³⁶ a.e., s.270.

lahitler değişik tiplerdedir. Bunlar içinde M.Ö. 5. yüzyıla tarihlenen “Satrap Lahdi” ve M.Ö. 4. yüzyıla tarihlenen “İskender Lahdi” dikdörtgen biçimli, kırma ya da semerdam çatılı formlar için önemli örneklerdir³⁷. Satrap lahdi, Paros mermerinden yapılmıştır. Lahit üzerinde, sahibinin yaşamından sahneler işlenmiştir (Bkz. Lev.X, res.18). İskender lahdi, Sidon kralı Abdalonymos’a aittir (Bkz. Lev.X, res.19). Uzun taraflarında İskender’in betimlenmiştir. Pentelikon mermerindedir. Tekne alt ve üstte pervazlar içermektedir. Altta Attik-İon kaide profili izlenebilir. Bunun üzerinde örgü bandı ve Lesbos kyması yer alır. Üst pervazda boncuk dizisi, yumurta ok frizi ve meander motifi görülür. Kapak, oldukça süslüdür. İnce yaprak biçimli kiremitler, antefikslerle sona erer. Köşe akroterleri uzanan aslanlardır. Alınlıklarında figürler bulunur. Lahit, Fenike’de yapılmıştır; ancak mermeri Attika’dandır. Muhtemelen Fenikeli ve Yunan ustaların ortak çalışmasıdır.

Sayda lahitleri içerisinde M.Ö. 360’a tarihlenen “Ağlayan Kadınlar” lahdinin teknesi, sütunlarla bölünmüş, oluşturulan boşluklara ağlayan kadınlar yerleştirilmiştir (Bkz. Lev.XI, res.20).

M.Ö. 400’e tarihlenen Lykia tipi bir lahitte Sidon’da bulunmuştur. Paros mermerinden yapılmış lahdin üzerinde av sahneleri işlenmiştir. Lykia lahitleri önemli bir gruptur. Özellikle M.Ö. 4. yüzyılda bu tip lahitler yüksek tekneli, mahya kirişli semerdam kapaklıdır. Ahşap yapıların taklidi olan lahitler üzerinde ziyafet, av ve mücadele sahneleri bulunabilir. M.Ö. 3. yüzyılda Lykia lahitleri daha ince bir görünüm kazanır. Düz lahit görünümündeki örneklerde tabula ansata vardır³⁸. Bu iki tip mezar Roma döneminde de kullanılmıştır (Bkz. Lev.XI, res.21).

Anadolu’da M.S. 2. yüzyıldaki ana üretimin başlamasından önce farklı yörelerde ortaya çıkmış, değişik tiplerde, yukarıda bahsi geçen Lykia lahitleri dışında klasik dönemden itibaren yapımına başlandığı düşünülen lahitler vardır³⁹. Değişik tipteki birkaç örnek üzerinde durmak yerinde olacaktır.

³⁷ a.y.

³⁸ İdil, a.g.e., s.20.

³⁹ Koch, a.g.e., s.214.

Burdur Müzesi'nde korunan gırlanlı lahit, M.Ö. 3. ya da 2. yüzyıla tarihlenmektedir⁴⁰. Gırlan taşıyıcısı olarak dört adet alabastron kullanılmıştır. Yan yüzlerinin birinde kapı işlenmiştir (Bkz. Lev.XII, res.22).

Belevi lahdi kline biçimiyle farklı bir örnektir (Bkz. Lev.XII, res.23). M.Ö. 3. yüzyıla tarihlendirilmektedir⁴¹. Kline formlu teknenin kapağında bir figür bulunmaktadır.

Geç Hellenistik döneme ait birkaç örnek üzerinde silahlar, çelenkler, kartallar ya da büstler yer almaktadır⁴².

Ana üretimin başlamasından önce yapılmış bu lahitler farklı yörelerde farklı tiplerde ortaya çıkmıştır. Bazı bölgelerde bezemesiz, yerel ihtiyaçlara göre yapılmış erken dönem lahitleri görülmektedir. Gene mezar yapılarında (Belevi mezar anıtı vs.) çeşitli tiplerde lahitler vardır. Asıl üretim, Roma İmparatorluk döneminde başlamıştır.

Roma'nın kültürel gelişiminin ilk basamağı olan Etrüsklerde M.Ö. 7. ve 5. yüzyıllar arasında kremasyona bağlı olarak, terrakotta ya da bronzdan yapılan kanope denen insan başlı kül urneleri kullanılmıştır⁴³. Kanopelerin dışında çeşitli taşlardan yapılan, küçük birer lahit görünümüne sahip urnelerde yapılmıştır. Etrüsk lahitlerinin en erken örnekleri, M.Ö. 6. yüzyıla tarihlenen Caere örnekleridir. Bu pişmiş toprak lahitlerde, kline üzerinde karı-koca yer alır (Bkz. Lev.XIII, res.24)⁴⁴.

Etrüsklerde, M.Ö. 5. yüzyıldan itibaren yukarıda bahsi geçen pişmiş toprak lahitlerin yanı sıra, alabaster ya da çeşitli taşlardan yapılan örnekler de görülmektedir. Bunlar dört bir yanı süslü, sandık biçimli lahitlerdir. İlk örneklerde beşik çatılar görülürken, M.Ö. 3. yüzyıla birlikte kline kapaklı tipe geçilmiştir (Bkz. Lev.XIII, res.25)⁴⁵.

⁴⁰ a.y.

⁴¹ a.e., s.215.

⁴² a.y.

⁴³ Elif Tül Tulunay, *Etrüsk Sanatı*, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 1992, s.69.

⁴⁴ a.e., s.95.

⁴⁵ Emeline Richardson, *The Etruscans, Their Art and Civilization*, Chicago ve Londra, The University of Chicago Press, 1964, s.163; Jocelyn Marry C. Toynbee, *The Art of Romans*, New York ve Washington, Frederick A. Praeger Press, 1965, s.96.

Roma'da Cumhuriyet döneminde ve İmparatorluğun ilk yıllarında ölü yakılır ve külleri urnelerde konurdu. Nadiren ölü yakılmamıştır, bu durumda lahde ihtiyaç duyulmuştur. Erken Roma lahitleri içinde en önemli örnekleri Cornelius ailesinin lahitleri oluşturur. Bunlardan ilki, M.Ö. 270 yıllarında yapıldığı tahmin edilen, Via Appia'da Cornelliuların mezarında gün ışığına çıkarılmış, bugün Vatikan Müzesi'nde korunan Lucius Cornelius Scipio Barbatus'a ait olan örnektir (Bkz. Lev.XIV, res.26)⁴⁶. Tuf taşından yapılmış lahdin üzerinde İon ve Dor mimari özelliklerinin birleştirildiği görülür.

M.Ö. 1. yüzyıla tarihlenen bugün Villa Giulia Müzesi'nde korunan, üzerinde cehennem tasvirlerinin gösterildiği lahit erken örnekler arasında oldukça önemlidir (Bkz. Lev.XIV, res.27)⁴⁷.

Erken örneklerden bir diğeri de, Tiberius dönemine tarihlendirilen bugün Berlin Müzesi'nde saklanan Caffarelli lahididir (Bkz. Lev.XV, res.28)⁴⁸.

Sözü geçen tekil örneklerin dışında İmparatorluk döneminin ilk yıllarında küçük bir grup lahit üretilmiştir. Söz konusu lahitler perdahlanmış örneklerdir. Üzerlerinde keskin çizgilerden oluşan çerçeveler bulunur (Bkz. Lev.XV, res.29)⁴⁹.

Nedenleri tam olarak bilinmemekle birlikte M.S. 2. yüzyılın başlarında kabartmalarla süslü lahitlerin üretimi artmaya başlar. Bu üretim üç ana işlik, Roma kenti, Attika ve Dokimeion dışında birçok yerel atölyenin de üretime geçmesi ile katlanarak artar. Akdeniz'in birçok yerinde lahit yapılmaya başlar. Bunun yanı sıra ana işlikler vasıtasıyla lahitler ticari bir meta olur.

⁴⁶ Nancy H. Ramage, Andrew Ramage, *Roman Art. Romulus to Constantin*, Londra, Laurence King, 2000³, s.71, res.2/24; Diana E. E. Kleiner, *Roman Sculpture*, New Heaven ve Londra, Yale University Press, 1992, s.257, res.254.

⁴⁷ Koch, a.g.e., s.89-90, res.33.

⁴⁸ Kleiner, a.g.e., s.257, res.225.

⁴⁹ Koch, a.g.e., s.90, res.34.

1.2. LAHİT ATÖLYELERİ

Roma İmparatorluğu sınırları içinde, M.S. 2. yüzyıl başlarından itibaren hemen hemen her eyalette lahit üretimi görülmektedir. Eyaletlerin birçoğunda yerel üretim söz konusudur. Özellikle üç büyük merkezde, üretildikleri bölgenin dışına satılan lahithler yapılmıştır. Bunlar, Roma, Attika ve Dokimeion'dur.

Roma kenti lahithleri, M.S. 2. ve 4. yüzyıllar arasında üretilmiştir. Değişik tipte mermerlerden yapılan lahithlerde cephe olacak uzun yüz, iki yan yüze oranla yüksek kabartmadır; arka yüz ise işlenmemektedir (Bkz. Lev.XVI, res.30)⁵⁰. Atölyede yivli, levhalı, sandık biçimli, sütunlu, banyo küveti formlu, girlandlı, figürlü frizli lahit tipleri görülmektedir. Bunların kapakları kronolojik bir gelişim göstermektedir. Erken örneklerde kapak yandan bakıldığında hafif eğimli, cepheden bakıldığında düz bir levha gibidir. Bu kısımda kabartmalar ya da tabula bulunabilir. İki köşede ise insan başları görülmektedir⁵¹. M.S. 140/160 yılları ve M.S. 3. yüzyılın ilk yarısına ait örneklerde cephede görülen düz levhanın üst kesimlerine hareketlilik kazandırılmıştır. Bu kısımlar bir geniş, bir dik ters "V" biçiminde şekillendirilmiştir⁵². Sözü geçen kapak tipinde de köşelerde insan başları yer almaktadır. M.S. 160-170 yıllarından önceki örneklerde, akroteri insan başı biçiminde olan beşik çatı kapak tipi kullanılmıştır. Bu dönemden sonra kapak, ön yüzde yukarı çıkık düz bir levhaya sahip olup; lahdi düz bir çatı şeklinde örtmektedir (Bkz. Lev.XVI, res.31). Roma kenti lahithlerinde M.S. 2. yüzyıl başlarında kline kapaklar ortaya çıkmıştır. Teknelerinde kabartma görülmeyen bu kapaklar M.S. 220-230 yıllarından sonra her türlü lahde oturtulmuştur⁵³. Kline kapaklar, erken dönem kline anıtlarına bezemektedir. Alt kesimde ayak koymak için basamağı bulunan, kline dayakları yüksekçe olan, yastık üzerinde çeşitli figürlerin plastik olarak işlendiği kapaklardır (Bkz. Lev.XVII, res.32)⁵⁴.

⁵⁰ Jocelyn Marry C. Toynbee, *Death and Burial in the Roman World*, Londra, Thames and Hudson, 1971, s.271.

⁵¹ Koch, *a.g.e.*, s.28, res.7/1.

⁵² *a.e.*, s.28, res.7/2.

⁵³ *a.e.*, s.29-30.

⁵⁴ *a.e.*, s.29, s.110, res.47.

Roma kenti lahitleri üzerinde çeşitli konular işlenmiştir. Konular, günlük yaşam sahneleri, genellikle Yunan mitlerinin işlendiği mitolojik sahneler, girland ve asma frizlerinden oluşan süsleme motifleri olarak üç grupta toplanabilir.

Söz konusu lahitler, özellikle batı eyaletlerine ihraç edilmiştir. Doğuda az sayıda örnek bulunmaktadır. Büyük bir atölyeye sahip olmasına rağmen Roma kenti, Attika, Anadolu, Mısır ve Dalmaçya'dan lahit ithal etmiştir⁵⁵.

Lahit atölyelerinden bir diğeri de Anadolu'da yer alan Dokimeion'dur. Dokimeion, Afyon'un 20 km. kuzeydoğusundadır. Bu atölye, sadece lahit değil aynı zamanda mimari parçalar ve heykellerde üretirdi⁵⁶. Lahit yapımında bölgede çıkarılan gümüşe kaçan, ince kırmızı damarlı, morumsu renklerde, ince kristalli mermer kullanılmaktaydı⁵⁷.

Dokimeion lahitlerinin tüm yüzleri aynı oranda işlenmekteydi. Ön yüzü küçük bir ayrıntı belli ederdi. Atölyede, girlandlı, figürlü frizli, sütunlu lahitler ve Torre Nova⁵⁸ tipi yapılmıştır. Erken örneklerin kapakları beşik çatıdır. M.S. 170-180 yıllarından sonra kline kapaklar moda olmuştur (Bkz. Lev.XVII, res.33)⁵⁹. Dokimeion klinelileri kenarlarda mesnetlere sahip, dayakları yüksekçe olan ve şeritlerle süslenen döşeğin üzerinde, figürlerin bulunduğu kapaklardır.

Lahitlerin üzerlerinde mitolojik konular tasvir edilmektedir. Erosular, Dionysos mitlerinden sahneler, Amazonamakhia, Herakles'in işleri gibi konular ön plana çıkmaktadır.

M.S. 2. yüzyıldan M.S. 260-270 yıllarına kadar üretimin sürdüğü atölyenin lahitleri, Anadolu'nun birçok yöresine ihraç edilirdi. Suriye, Filistin, Arabistan, Rodos, Girit ve Roma'da da örneklerine rastlanmaktadır⁶⁰.

Üç büyük merkezden biri olan Attika üretimi lahitler ise aşağıda detaylı olarak tanıtılacaktır.

⁵⁵ a.e., s.137-138.

⁵⁶ a.e., s.164.

⁵⁷ a.e., s.17.

⁵⁸ a.e., s.166: figürlerin köşelerdeki sütunların arasında yer aldığı lahitlere Torre Nova tipi denir. Adını en ünlü örneklerinden biri burada bulunduğundan Roma civarındaki Via Labicana üzerindeki Torre Nova'da bulunan bir villadan alır.

⁵⁹ a.e., s.31-32.

⁶⁰ a.e., s.172; Dokimeion lahitleri hakkında detaylı bilgi için Bkz.: Mark Waelkens, *Dokimeion. Die werkstatt der Repräsitiven Kleinasiatischen Sarkophage*, Berlin, Gebr. Mann, 1982.

Bu üç atölye dışında ihracat yapan, yarı mamul lahit üreten çeşitli atölyelerde bulunmaktadır. Anadolu'da dört yarı mamul atölyesi bulunur. Prokonessos (Marmara Adası) bu atölyelerde ön plana çıkarılır. Ephesos, Aphrodisias ve Karia bölgesinde lokalize edilemeyen bir atölye diğer üretim merkezleridir. Yukarıda da bahsedildiği üzere hemen hemen tüm eyaletlerde lahit üretimi söz konusudur. Yerel atölyelerde Attika ve Dokimeion taklitlerinin yanı sıra yerel taştan yapılan lahithler üretilir. Bu lahithler bölgesel özelliklere göre çeşitli tiplerde yapılırdı (Bythinia, Lykia, Pisidia örnekleri gibi).

2. ATTİKA TİPİ LAHİTLER

Atina ve çevresinde, özellikle M.S. 3. yüzyılda ihracata yönelik olarak üretilen, mermer lahitlere “Attika Tipi Lahitler” denir. Bu tip lahitler, M.S. 2. yüzyıl başlarından itibaren üretilmeye başlanmış, 3. yüzyıl boyunca kullanımı artarak devam etmiştir. Bazı lahitlerin Hıristiyanlık döneminde de tekrar kullanıldığı bilinmektedir.

Attika tipi lahitler, birçok özelliği ile diğer iki büyük atölyeden farklıdır. Üretim miktarı açısından Roma’dan geri, Dokimeion’dan ileridir. Yoğun olarak ticareti yapılan bu lahitler, Akdeniz’in dört bir yayında görülmektedir.

Atölyenin üretiminde ilk sırayı figürlü frizli lahitler alır. Bu gruptan sonra girlandlı lahitler gelirken, az sayıda da kline-yivli lahit yapılmıştır. Attika tipi lahitler içinde sütunlu, levhalı ya da sandık tipli lahit mevcut değildir¹. Belirtildiği üzere ticari amaç güdülerek üretilen bu lahitler yetişkinler içindir. Sadece erken örnekler içerisinde bir grup ostotek bulunmaktadır².

Attika tipi lahitlerin apayrı bir grup oluşturduğunu 1883 yılında ilk kez ileri süren büyük F. Matz’dır. Lahitler için ilk kez Yunan kelimesini kullanan Matz, bu grubu Roma kenti lahitlerinin bir alt grubu olarak yorumlamıştır. 1902’de W. Altmann bu lahitlerin üretim merkezi olarak Atina’yı göstermiştir³. J. D. Young, F. P. Johnson, J. M. C. Toynbee, A. L. Pietrogrande, B. G. Kallipolitis, A. Giuliano, J. B. Ward-Perkins, M. Chebab, N. Himmelman, F. Matz, A. Giuliano – B. Palma, G. Rodenwalt, G. Koch, H. Sichtermann gibi araştırmacıların bu konuda çeşitli çalışmaları bulunmaktadır. Son yıllarda, konularına göre sınıflandırılan lahit kataloglarında Attika tipi parçalar yayınlanmaktadır.

¹ Koch, a.g.e., s.42.

² M.S. 3. yüzyıla tarihlenen bir ostotek Kyrene’de bulunmuştur. Detaylı bilgi için Bkz.: Antonio Giuliano, *Il commercio dei Sarcofagi attici*, Roma, L’erma di Bretschneider, 1962, no 326.

³ Koch-Sichtermann, a.g.e., s.366.

2.1. MALZEME

Lahitler, Atina'nın 14 km. kuzeydoğusundaki Pentelikon dağından çıkartılan mermerden yapılırdı. Antik adı "Pentelicum" olan mermer ocağı, Pentelikon dağının güneybatısında yer alır. 1108 m. yüksekliğe sahip dağın, 1020 m.sine kadar mermer çıkarılmaktadır⁴.

Sade, beyaz renkli, büyük bloklarda yeşil parıltılı tabakalara sahip, ince kristalli bir mermerdir. M.Ö. 5. yüzyıldan Geç Roma'ya kadar lahit yapımının yanı sıra mimari parçalarda ve heykel yapımında da kullanılmıştır⁵.

2.2. FORM VE BEZEME

Attik lahitler yüksek tekneli olup (Bkz. Lev.XVI, res.30), bir uzun ve bir yan yüzü, diğer iki yüze göre yüksek kabartmadır. Üretimin ilk yıllarına tarihlenen lahitlerin tekneleri, daha geç örneklere nazaran daha yüksektir. Teknelerin alt ve üst pervazları bezemelidir. Erken örneklerde kaide basit profillidir⁶. Genellikle alt pervaz plinthos ile başlar, buradan iç bükey profille friz kısmına geçilir. Üst pervaz da bu uygulamanın simetriğidir. Bu durum girlandlı lahitlerde izlenebilir (Bkz. Lev.XVIII, res.34).

Alt pervazlarda köşelerde postamente benzeyen çıkıntılı bezeme alanları oluşturulmuş, bu kısımlar değişik bezemelerle süslenmiştir (girlandlar, aslan, fil, geyik, köpek gibi hayvanlar, Eroslar vs.) (Bkz. Lev.XVIII, res.35).

M.S. 150'lerden itibaren üst pervaz süslemeleri şu şekildedir: inci dizisi, yumurta-ok dizisi, Lesbos kyması ve düz silme. Geç 2. yüzyılda meander bezeme de görülmektedir. M.S. 3. yüzyılla birlikte bazı örneklerde pervazda çeşitli figürler de yer almıştır⁷.

Attika tipi lahitlerin erken örneklerinde kapaklar beşik çatıdır. Yaprak biçimli, küçük kiremitlere sahiptirler. Palmet bezemeli köşe akroterleri vardır. Kapakların alınlıklarında kalkanlar, rozetler, aslan-boğa grupları, krater tutan Satyr:

⁴ Koch, a.g.e., s.18; Manolis Korres, *From Pentelicon To The Parthenon. The Ancient Quarries and The Story of a Half-Worked Column Capital of the First Marble Parthenon*, Atina, Melisa, 2001, s.94.

⁵ Ward-Perkins, a.g.e., s.154.

⁶ Koch-Sichtermann, a.g.e., s.369.

⁷ a.e., s.370.

gibi figürler görülebilir (Bkz. Lev.XIX, res.36-37). Bazılarında süs bulunmaz⁸. Bu tip kapakların kendi içinde de kronolojileri vardır. Buna göre çatının eğimi erken örneklerde daha alçak, geç örneklerde ise daha yüksektir.

M.S. 180 yılı civarında kapaklarda değişim olur. Artık kapak beşik çatıdan kline formuna dönüşmüştür. Böylece lahit ölüer evi niteliğinden sıyrılmış, ölüer için yatak konumuna geçmiştir. M.S. 200'den sonra kline kapaklar yaygınlaşmıştır. Birkaç istisna dışında beşik çatı kapaklar tamamen ortadan kalkmıştır⁹.

Attika tipi lahitlerin kline kapakları tipiktir (Bkz. Lev.XX, res.38). Buna göre, kural olarak kline döşeginin altında mesnet yoktur. Döşegin ahşap kısmı ince bir şerit halinde taşa geçirilmiştir. Döşek başlarının çıkıntıları fazla yüksek değildir. Döşek yastığı ön ve yan yüzlerde metoplara ayrılmıştır. Bu kısımlarda çeşitli bezemeler yapılır. Bu bezemelerde kazıma çizgilerle deniz yaratıkları ile küçük av sahneleri işlenmiştir (Bkz. Lev.XX, res.39). Genelde yan yüz metoplarında geometrik ya da bitkisel bezemeler yer almaktadır¹⁰.

Döşekte nadiren tek figür mevcuttur. Çok az örnekte kline boştur. Genel kural döşek üzerinde giyimli karı-kocanın bulunmasıdır. Erkek sağda, kadın solda yer alır. Erkek sol dirseği ile yastığa dayanırken, sağ eli kadının omzundadır. Erkeğin dayandığı yastığın önünde açık bir rulo olabilir. Sol dirseğini yastığa dayayan kadının sağ elinde bazen çelenk bulunur. Bazı istisnalar yok değildir. Ostia'daki bir lahitte kline figürü çıplaktır¹¹. Side Müzesi'nde korunan bir örnekte ise kadın elinde bir oğlak tutmaktadır¹². Çiftler, plastik portreleri ile betimlenirler¹³. Attika tipi klineleri diğer atölyelerin klinelerinden ayıran bir diğer özellikleri de kline üzerinde karı-kocanın dışında herhangi bir figürün yer almamasıdır¹⁴.

Attika tipi lahitlerde tekne ve kapak farklı ölçülere sahiptir. Kapağın, tekne için özel yapılmadığı, daha çok ihracat zamanında beğeniye göre depo gibi bir yerden alındığı düşünülmektedir¹⁵.

⁸ a.e., s.371.

⁹ a.y.

¹⁰ a.e., s.372.

¹¹ Ostia: Koch, 2001, s.149, res.61.

¹² Bkz. Kat.no. 7.

¹³ a.e., s.373.

¹⁴ Bilindiği üzere Roma kenti ve Dokimeion lahitlerinin klineleri üzerinde, uzanan çiftin dışında, döşegin köşelerinde çocuk figürleri vs. görülmektedir.

¹⁵ a.e., s.373.

2.2.1. GİRLANDLI LAHİTLER

Atölyenin en erken örnekleri olan Girlandlı lahitlerin üretimine M.S. 140 civarında başlanmıştır¹⁶.

Attika tipi girlandlı lahitleri, Dokimeion ve Roma girlandlılarından ayırt etmek kolaydır. Attika tipinde uzun yüzlerde iki girland kavsi bulunmaktadır¹⁷. Genelde girland taşıyıcısı olarak köşelerde boğa başları, ortada ise Eroslar kullanılmıştır. Bazı örneklerde, köşelerde Attis başları, Herakles hermeleri ya da Nike'ler vardır. Bazen ortada kartal ya da boğa başı yer alabilir. Kavis boşluklarında aslan başları¹⁸, sphenksler¹⁹, Satyr başları²⁰, Gorgo başları²¹, antitetik grifonlar²² ya da araba süren Eroslar olabilir (Bkz. Lev.XXI, res.40)²³.

Girland, ostotek süslemesi olarak da kullanılmıştır. Dört yanı girlandlı örneklerin yanı sıra, iki uzun yanı, arka yüzü ve iki yan yüzü, arka yüzü ve bir yan yüzü ya da sadece arka yüzü girlandlı örneklerde görülmektedir²⁴.

2.2.2. KLİNE-YİVLİ LAHİTLER

Kline-yivli lahitler, M.S. 180 yılında, kline kapağın ortaya çıktığı dönemde üreilmeye başlanmış, M.S. 3. yüzyılın ortalarına kadar yapılmaya devam etmiştir (Bkz. Lev.XXI, res.41)²⁵.

Bu lahitlerin tekneleri klineyi taklit eder. En altta klinenin ayaklarının oturtulduğu kaide kısmı yer alır. Kaide üzerinde çeşitli bezemeler görülebilir (yaprak sıraları, Lesbos kyması, boncuk dizisi vs). Tipik bir özellik olarak kaidenin köşelerin postament biçimli süs alanları bulunabilir.

Kline ayakları aslan pençesi biçimindedir ve oldukça süslüdür. Bu kısımlar ahşap taklidir. Ayaklar arasında kalan kısım her zaman aynı doğrultuda "S" çizen yivlerle süslüdür. Yan yüzlerde de aynı durum söz konusudur. Bazı örneklerde arka

¹⁶ Koch, a.g.e., s.152-153.

¹⁷ İstisna olarak Preveza'dan bir örnekte üç girland kavsi görülmektedir: Bkz. Koch-Sichtermann, a.g.e., s.441, no.83 ve Giuliano, a.g.e., no.210.

¹⁸ Koch-Sichtermann, a.g.e., s.438-439, no.8-13.

¹⁹ a.e., s.439, no.26.

²⁰ a.e., s.438, no.12, s.439, no.16 ve no.29.

²¹ a.e., s.440, no.53.

²² a.e., s.439, no.34.

²³ a.e., s.438, no.10.

²⁴ a.e., s.435, s.438, no.1-7.

²⁵ Koch, a.g.e., s.153; Detaylı bilgi için Bkz.: Hans Rupperecht Goette, "Attische Klinen-Riefel Sarkophage", *Athenische Mitteilungen* 106, 1991, s.309-338.

yüzde çeşitli tasvirler yer alabilir. Örneğin, Atina Milli Müzesinde korunan lahdin arka yüzünde ağaçlar betimlenmiştir²⁶.

Kapak tipiktir. Kline üzerinde bazen bir çift, bazen tek bir kişi bulunurken, figür yer almayan örneklerde vardır. Genel olarak bu figürsüz lahitlerde, döşeyin ahşap kısmı lahdi ön yüzü haricinde çevreler. Bazen döşeyin bu bölümleri yükseltılarak volütlerle süslenmiştir. Bu kısımlarda metoplar içinde yer alan geometrik desenlerin yanı sıra kazıma çizgilerle, friz halinde yapılmış çeşitli av sahneleri yer alabilir. Kline yastığı genellikle ön yüzde metoplara ayrılmıştır. Buralarda deniz yaratıkları ya da küçük av sahneleri betimlenmiştir. Trigliflerin aralarında ise bitkisel bezemeler görülmektedir.

2.2.3. FİGÜRLÜ FRİZLİ LAHİTLER

M.S.150'li yıllardan itibaren figürlü frizli lahitler üretilmeye başlanmıştır. Teknelerde, üst ve alt pervaz arasında bulunan friz boşluğunda sahneler yer alır.

Lahitler üzerinde mitolojik figürler ve günlük yaşamdan sahneler görülmektedir. Bu iki tema birbirine karıştırılmamıştır. Örneğin mitolojik figürler üzerlerine, bazı Roma kenti lahitlerinde olduğu gibi portre başları yerleştirilmemiştir²⁷. Bir yan yüzde atlı figürü, bir uzun yüzde iki atlı figürü, yan yüzlerinde tondo yer alan iki örnek ve bir lahitte yumruklaşan iki figür dışında (Bkz. Lev.XXXVIII, res.72) lahitler üzerinde portreli figür görülmemektedir²⁸.

Figürlü frizli lahitlerde ön yüz ile bir yan yüz arasında tematik bir bütünlük vardır. Diğer yan yüzde bir sphenks, hayvan mücadeleleri vs., arka yüzde ise antitetik hayvanlar olabilir. Bazen ön yüz ile iki yan yüz arasında da tematik bir bütünlük izlenebilir. Bazı örneklerde üç yüz de farklı olabilir²⁹.

Lahitlerin bazılarında farklı konular bir arada bulunabilir. Örneğin bugün Selanik Arkeoloji Müzesi'nde korunan lahitte ön yüzde, Troia önünde gemilerde savaş, bir yan yüzde Orpheus, arka yüzde ise Meleagros'un yabandomuzu avı betimlenmiştir (Bkz. Lev.XXII, res.42a-c)³⁰. Bunun dışında aynı mitin farklı yönleri

²⁶ Atina Milli Müzesi 1497: Goette, a.e., s.317, lev.89-92.

²⁷ Koch, a.g.e., s.141.

²⁸ A.e., s.72-73.

²⁹ Koch-Sichtermann, a.g.e., s.377.

³⁰ Selanik 1246: Selanik'te bulunmuş lahit, M.S. 230-240 civarına tarihlendirilir: Giorgios Despiniş, Theodora Stefanidou-Tiveriou, E. Voutiras, *Catalogue of the Sculpture in the Archaeological Museum of Thessaloniki I*, Selanik, National Bank Cultural Foundation, 1997, s.166-169, no.134.

de bir lahit üzerinde bir arada bulunabilir. Böyle bir örnek bugün Roma'da korunmaktadır³¹. Lahdin konusu Akhilleus'tur. Ön yüzde kahraman Skyros adasındayken, bir yan yüzde vedalaşırken, arka yüzde ise Hektor'un cesedinin Priamos tarafından istenmesi sırasında betimlenmiştir (Bkz. Lev.XXIII, res.43a-c).

Attika üretimi figürlü frizlerde kuraldışı birkaç örnekte tek bir figür ya da figür grubu aynı yüzde iki kere bulunabilir. Yani bazı lahitlerde narativ üsluptan söz edilebilir. Örneğin bugün Woburn Abbey'de korunan Akhilleus'u betimli lahit, kahraman ön yüzde iki kere gösterilmiştir (Bkz. Lev.XXIV, res.44)³².

2.2.3.1. MİTOLOJİK SAHNELİLER

Attika tipi lahitlerin konularının büyük çoğunluğunu Yunan mitolojisinden sahneler oluşturmaktadır. Mitolojik sahneler içerisinde lahitlerin en eski gruplarından sayılabilecek Dionysoslu ve Eroslu lahitler popülerdir. Bunların yanı sıra Troia savaşını konu eden lahitler, Amazonamakhia sahneleri, Akhilleus, Meleagros, Hippolytos gibi efsanevi karakterlerin maceraları sevilen konular arasında gösterilebilir. Pelops, Orpheus, Endymeion, Persephone, Herakles, Mevsimler, Mousalar...gibi konuları içeren Attika tipi lahitler birkaç örneği geçmemektedir.

2.2.3.1.1. DİONYSIK SAHNELİLER

Attika tipi lahitlerin en eski gruplarından olan Dionysos ve dünyasından figürlerin konu edildiği örnekler, M.S. 140-150 yılları civarında üreilmeye başlanmıştır. Üretimlerinin M.S. 3. yüzyıla dek sürdüğü düşünülmektedir³³.

İlk örneklerde figürler birbirinden ayrıktır. Bu lahitlerde Satyr ve Mainadlar, Dionysiak ayinlerde dans ederken³⁴, kurban keserken³⁵ betimlenmiştir (Bkz. Lev.XXIV, res.45).

³¹ Roma Museo Capitolino 218: Roma'da bulunmuş lahit, M.S. 240-250 yıllarına tarihlendirilir: Sabine Rogge, *Die antiken Sarkophagreliefs, bd.9, 1.Teil, 1.Faszikal. Achill und Hippolytos*, Berlin, Gebr.Mann, 1995, s.136-138, no.24, lev.13, 44-47, 49-50, 68.

³² Koch-Sichtermann, a.g.e., s.377, lev.418.

³³ Koch, a.g.e., s.150.

³⁴ İoannina'daki Dionysos lahdi için Bkz.: Friedrich Matz, *Die Dionysischen Sarkophage 1.Teil*, Berlin, Hirmer, 1968, no.8, lev.10-11.

³⁵ Atina Milli Müzesi 1185: Patras'da bulunmuş olan lahit Magnos Eryades lahdi olarak bilinmektedir: a.e., no.7, lev.7-9.

M.S. 3. yüzyıl örnekleri kalabalık kompozisyonludur. Bunlarda genelde Dionysos alayı ve bağbozumu sahneleri görülmektedir (Bkz. Lev.XXV, res.46)³⁶. Bunun dışında bir örnekte Dionysos'un mitlerinden biri canlandırılmıştır³⁷.

Dionysos konulu lahitlerin tüm yüzleri genelde birbiri ile ilintilidir. Yan yüzlerde sphenksler bulunabilir. Birkaç lahdin arka yüzünde Kentauroslarla grifonların savaşı, Kentaurların Lapithlerle savaşı ya da antitetik grifonlar betimlenebilir (Bkz. Lev.XXV, res.47).

Attik lahitler içinde en erken figürlü frizli örnek, M.S. 140-150 yıllarına tarihlenen bugün İstanbul Arkeoloji Müzesinde korunan lahittir³⁸.

2.2.3.1.2. EROSLULAR

Dionysos tasvirli lahitler gibi Attik lahitlerin en eski gruplarından biri olan Eros betimli lahitler M.S. 140-150'li yıllardan M.S. 250 yılına dek üretilmiştir. Bu lahitlerde belirli bir şema bulunmaz. Eroslar, Dionysos alayını gösteren örnekler içerisinde, bağ bozumu sahnelerinde üzüm toplarken (Bkz. Lev.XXVI, res.48)³⁹, kurban sahnelerinde (Bkz. Lev.XXVI, res.49)⁴⁰, komoslarda (Bkz. Lev.XXVII, res.50)⁴¹ görülebilir. Eroslar, ayakta, adım atarken, dans ederken, sarhoşken, müzik yaparken betimlenebilir. Figür grupları karşılıklı durabilir, birbirlerine yaslanabilir. Eroslar birçok müzik aleti çalabildikleri gibi (çifte flüt, Lyra, Kythara, Kambala, Tympana, Syrinks gibi), yüksek meyve sepetleri, küpler, kantharoslar, logobolon, palmye dalı, girland, bereket boynuzu taşıyabilirler. Lahitler üzerinde kuşlar, köpekler ya da panterler yer alabilir⁴².

³⁶ Bağ bozumunu konu alan lahitlerin sayısı oldukça fazladır. Boston Isabella Stewart Gardner Müzesi: a.e., no.9, lev.13-15; Selanik 1247: no.11, lev.17-19; Kyrene: no.11A, lev.21-23.

³⁷ Antalya Müzesi 2003 172 (A): Bkz. Katalog no.1.

³⁸ Koch-Sichtermann, a.g.e., s.422.

³⁹ Roma San Lorenzo: detaylı bilgi için Bkz., Gerhart Rodenwaldt, "Der Klinensarkophag von San Lorenzo", *Jahrbuch des Deutschen Archäologischen Instituts* 45, Berlin, Walter de Gruyter, 1932, s.116-189.

⁴⁰ Antakya Müzesi 9576: Antakya'da bulunmuş lahit, M.S. 155'e tarihlenmiştir: Nikolaus Himmelmann, "Sarkophage in Antakya", *Abhandlungen der Geistes und Sozialwissenschaftlichen Klasse*, Mainz, Akademie der Wissenschaften und der Literatur, 1970.

⁴¹ Atina Milli Müzesi 1187: Antonio Giuliano, Beatrice Palma, "La Maniera Ateniese Di Eta Romana. I maestri dei sarkophagi attici", *StudMisc* 24, Roma, L'erma di Bretschneider, 1978, s.13, no.4, lev.1-2.

⁴² Koch-Sichtermann, a.g.e., s.424.

Figürler ve gruplar sürekli değişmiş, farklı sıralanmıştır. Bu sebeple birbirine benzer iki lahit bulmak oldukça zordur⁴³.

Eroslu lahitlerde stil değişimini saptamak Dionysoslu lahitlerdeki kadar kolaydır. Erken örneklerde figürler birbirinden ayrıktır; geç örnekler ise kalabalık kompozisyonludur⁴⁴.

2.2.3.1.3. DİĞER MİTOLOJİK SAHNELİLER

Yunan kahramanları içinde önemli bir yeri olan **Akhilleus**'un, yaşamından çeşitli sahneleri konu eden Attika tipi lahitlerin sayısı oldukça fazladır. Lahitler işledikleri konulara göre üç grup içerisinde incelenebilir.

İlk grup M.S. 170/180-250 yılı arasında üretilen lahitleri kapsar. Konu, Skyros adasındaki Akhilleus'tur. Şema şu şekildedir: merkezde kadın kıyafetli, silahlı Akhilleus. Önünde diz çöken Deianeira, solda oturmakta olan süt anne, sağ köşede kadınlar, sol köşede Odysseus ile Diomedes ve trompetçi (Bkz. Lev. XXVII, res.51)⁴⁵.

Bugün St. Petersburg'da ve Napoli Milli Müzesi'nde korunan, M.S. 2. yüzyılın ikinci çeyreğine tarihlenen iki lahit bu şemayı oldukça iyi yansıtmaktadır⁴⁶.

İkinci grup M.S. 2. ve 3. yüzyıl lahitleridir. Bu lahitler üzerinde Hektor'un ölüsünün Akhilleus'dan istenmesi teması görülmektedir⁴⁷. Şema şu şeklidir: solda Hektor'un ölüsü için Priamos'un getirdiği hediyelerin indirilmesi, arabaya bağlı Hektor'un cesedi, sağda Akhilleus önünde diz çöken Priamos, bu grubun arkasında başı örtülü Briseis ve Hermes. Briseis ya da Hermes'in tek betimlendiği örneklerde vardır (Bkz. Lev. XXVIII, res.52)⁴⁸.

Yukarıda da belirtildiği üzere Attik lahitlerin bazılarında mitolojik bir figürün ayrı öyküleri aynı lahit üzerinde gösterilebilir. Buna Akhilleus'u konu eden lahitler üzerinde oldukça sık rastlamaktayız. Hektor'un cesedinin istenmesi sahnesi ön yüzleri süslemesinin yanı sıra arka yüzlerde de yer alır. Bugün Adana Arkeoloji

⁴³ a.e., s.425.

⁴⁴ a.e., s.427.

⁴⁵ a.e., s.383.

⁴⁶ St. Petersburg A.1026: Rogge, a.g.e., s.138, no.28, lev.26/1, 28/1, 29/1; Napoli: a.e., s.139-140 no.19, lev.27, 28/2.

⁴⁷ Koch, a.g.e., s.144.

⁴⁸ a.y.

Müzesi'nde ve İoannina Arkeoloji Müzesi'nde⁴⁹ korunan iki örnekte ön yüzde yer alırken, Beyrut Milli Müzesi'nde ve Roma'da⁵⁰ bulunan iki lahitte arka yüzü süslemektedir.

Akhilleus betimli lahitlerin üçüncü grubunu savaş öncesi hazırlanma oluşturur. Şema şu şekildedir: sağda ve solda oturan Lykomedes ve Agamemnon, merkezde silah kuşanmış Akhilleus ve çevresinde silahlı figürler (Bkz. Lev.XXVIII, res.53)⁵¹.

Bu şemayı yansıtan iki örnek bugün Roma'da ve Paris'te korunmaktadır⁵². İki lahitte M.S. 3. yüzyıla tarihlenmektedir.

Akhilleus'un çeşitli öykülerini konu alan birçok lahit vardır. Özellikle Troia savaşından pek çok konu betimlenmiştir. Adana, İoannina ve Beyrut'ta korunan lahitlerin yan yüzlerinde Patroklos'un ölüsünün başındaki Akhilleus tasvir edilmiştir (Bkz. Lev.XXIX, res.54)⁵³. Kahraman, sevgili arkadaşı Patroklos'un cesedinin bulunduğu döşegin yanı başında oturmaktadır. Londra'da korunan bir lahitte Hektor'un ölüsünün sürüklenmesi konu edilmiştir (Bkz. Lev.XXIX, res.55)⁵⁴.

Akhilleus'un, Lykomedes ile vedalaşması Roma'da korunan lahitte gösterilmiştir⁵⁵. Yan yüzde merkezde yer alan kahramanın karşısında oturan, sakallı Lykomedes ve bu iki figürün etrafında yer alan kişiler tasvir edilmiştir.

Madrid'de bulunan bir lahitte Troialılar ile Akhaların barışı, Akhilleus ve Pentesileia'nın düğünü, Akhilleus'un ölümü betimlenir⁵⁶.

⁴⁹ Adana 3843: Tarsus'ta bulunmuş lahit M.S. 2. yüzyılın son çeyreğine tarihlendirilir. Rogge, a.g.e., s.125, no.1, lev. 2 ve 17; İoannina 6/76: İoannina'da gün ışığına çıkarılmış lahit M.S. 2.yüzyılın sonunda üretilmiştir, a.e., s.129, no.12, lev.1-3.

⁵⁰ Beyrut 3951/3952: Tyros Nekropolünden, M.S. 2. yüzyıl son çeyrek, a.e., s.144, no.43, lev.9 ve 12; Roma: Bkz. s.24, dn.31.

⁵¹ Koch-Sichtermann, a.g.e., s.384-385.

⁵² Roma: Bkz. s.24, dn.31; Paris: Giuliano, a.g.e., no.12, lev.71.

⁵³ Adana ve İoannina: Bkz. dn.49; Beyrut 954/955, Tyros Nekropolü, M.S. 2. yüzyıl son çeyrek, Rogge, a.g.e., s.127-128, no.7, lev.1, 3, 5, 7.

⁵⁴ British Museum GR 1861.2, Girit'ten getirilmiş lahit, M.S. 140-150 yıllarına tarihlenmektedir. Lahit hakkında detaylı bilgi için Bkz.: Susan Walker, "Catalogue of Roman Sarkophagi in the British Museum", *Corpus Signorum Imperii Romani* vol.II Fas.2, 1990, no.44A, lev.17.

⁵⁵ Bkz. s.24, dn. 31, lev.XXIII, res.43a-c.

⁵⁶ Carl Robert, *Die antiken Sarkophagreliefs*, bd. II. *Die Mythologischen Cyklen*, Roma, L'Erma di Bretschneider 1968, no.62; Koch-Sichtermann, a.g.e., s.389.

Attika tipi lahitlerde konu edilen bir diğere Yunan kahramanı da Meleagros'tur. Meleagros betimli lahitler beş grupta incelenebilir. Bu gruplarda ayırım daha çok stil ve ufak figür değişimlerine göre yapılmaktadır.

Figür sayısının az ve birbirinden ayrık olduğu ilk grup M.S. 2. yüzyılın üçüncü çeyreğine yerleştirilir⁵⁷. Şema şu şekildedir: sağdan gelen yabandomuzu etrafında avcılar, solda elinde kargısı ile Meleagros, sağda Atalante, yerde bir avcı⁵⁸ (Bkz. Lev.XXX, res.56).

Bugün Atina Milli Müzesi'nde korunan M.S. 3. yüzyılın ikinci çeyreğine tarihlendirilen lahit bu şemayı en iyi yansıtan örneklerdendir⁵⁹.

İkinci grup M.S. 200 yılı civarına yerleştirilmektedir. Daha kalabalık kompozisyon içeren bu lahitler ilk grubun değişikliğe uğramış halidir. Sağda saldırmakta olan yabandomuzu ve etrafında bir çok avcı, elindeki kargı ile hayvana doğru hamle yapan Meleagros ile Artemis Lateran tipindeki Atalante⁶⁰. Damascus'da korunan lahit bu grup için önemli bir örnektir (Bkz. Lev.XXX, res.57)⁶¹.

Üçüncü grup M.S. 220-230 yıllarına tarihlenmektedir⁶². Ufak tefek değişikliklerin dışında tek fark Meleagros'un at üzerinde olmasıdır. Selanik, İstanbul ve Liverpool'da korunan üç lahit bu gruba girer (Bkz. Lev.XXXI, res.58)⁶³.

M.S. 3. yüzyılın ikinci yarısına yerleştirilen dördüncü gruba bugün Split'te⁶⁴ korunan lahit girmektedir. Şema şu şekildedir: merkezde kargısını sağdan gelen yabandomuzuna saptlamakta olan Meleagros, solda atlı figürleri, avcılar ve Atalante (Bkz. Lev.XXXI, res.59).

Beşinci grubu Chicago'da korunmakta olan bir lahdin yan yüzü temsil eder (Bkz. Lev.XXXII, res.60)⁶⁵. Burada karşılıklı oturan iki figür, solda bir at ve arka

⁵⁷ Koch-Sichter mann, a.g.e., s.399.

⁵⁸ a.y.

⁵⁹ Atina 1186: Patras'da bulunmuş lahit için Bkz. Guntram Koch, *Die antiken Sarkophagreliefs. Die Mythologischen Sarkophage*, bd.1, Teil 6. Meleager, Berlin, Gebr.Mann, 1975, no.160, lev.128a.

⁶⁰ Koch-Sichter mann, a.g.e., s.400.

⁶¹ Bkz.: a.e., lev.430, dn.13.

⁶² Koch, 2001, s.147.

⁶³ Selanik 3329: Koch, 1975, no.175, lev.138a; İstanbul 2442: a.e., no.176, lev.138b; Liverpool: a.e., no.177, lev.138c.

⁶⁴ Split 1076A: Salona'da bulunmuş lahit için Bkz. a.e., no.178, lev.139.

⁶⁵ Chicago 57.1968: a.e., no.168, lev.133a.

planda avcılar görülmektedir. Lahit, M.S. 3. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilmektedir⁶⁶.

İlk grubun arketipini klasik dönemin vazo resimleri ve rölyeflerinin oluşturduğu, ikinci grubun ilk gruptan, üçüncü ve dördüncü grubun ikinci gruptan geliştiği düşünülmektedir⁶⁷.

Atölyenin ürettiği lahitler içersinde sevilen bir konu da **Hippolytos**'tur. Lahitler üç grupta incelenebilir.

İlk gruba Beyrut, İstanbul ve Antalya'da korunan örnekler yerleştirilebilir⁶⁸. M.S. 2. yüzyılın üçüncü çeyreğine tarihlendirilen lahitlerde şema şu şekildedir: solda Phaidra, sunak üzerinde Eros, onu tutan Aphrodite ve yanlarında süt anne, merkezde yer alan bir çocuk tapınağın alınlığına bir erkek geyik başı çivilemekte. Sağda elinde sopasıyla, oturmakta olan Hippolytos, solda sırtında yabandomuzu taşıyan bir adam ve arka planda beslenen bir at (Bkz. Lev.XXXII, res.61)⁶⁹.

M.S. 3. yüzyılın ikinci çeyreğine tarihlendirilen ikinci grup lahitte Hippolytos ve av arkadaşları betimlenmiştir. Figürler, ayakta durmaktadır. Bir dizi lahitte Phaidra oturmakta etrafında hizmetçileri görülmektedir. Bu tip lahitlerin diğer yüzlerinde Hippolytos'un ölümü, Phaidra'nın etrafındaki hizmetçiler ve av sahneleri işlenmiştir⁷⁰. Bu grup için Agrigento ve Leningrad'daki örnekler tipiktir (Bkz. Lev.XXXIII, res.62)⁷¹.

M.S. 3. yüzyıla tarihlenen üçüncü grup yabandomuzu avı sahneleridir. Bu örnekler, ikinci grubun arka yüzleri (Agrigento ve Leningrad'daki lahitler) ve Meleagros betimli lahitlerin III. grubu ile ilintilidir (Bkz. Lev.XXXIII, res.63)⁷².

⁶⁶ Koch-Sichtermann, a.g.e., s.402.

⁶⁷ a.y.

⁶⁸ Beyrut 447: a.e., s.393, dn.1; İstanbul 125: C. Robert, *Die antiken Sarkophagreliefs*, bd.III, abb.2, *Einzelmythen, Hippolytos-Meleagros*, Roma, L'Erma di Bretschneider 1969, no.144; Antalya A.702: Bkz. kat.no. 12.

⁶⁹ Koch-Sichtermann, a.g.e., s.393.

⁷⁰ a.e., s.394.

⁷¹ Agrigento: Giuliano, a.g.e., no.10, lev.60; Leningrad A 432: Robert, 1969, no.154.

⁷² Koch-Sichtermann, a.g.e., s.396-397.

Attika tipi lahitler içinde mitolojik savaşları konu eden örnekler oldukça popülerdir. M.S. 150 yılından sonra üreilmeye başlanan, M.S. 180'li yıllarda yaygınlaşan **Amazonamakhia** konulu lahitler önemli bir gruptur. Bu tip lahitler M.S. 3. yüzyılın ortalarına kadar üretilmişlerdir⁷³.

Amazon ve Yunan savaşçı grupları değiştirilerek kullanılmıştır. Özellikle Troia önündeki Amazon savaşları popülerdir.

Savaş sahneli lahitler içerisinde Amazonamakhia konuları kronolojik gelişimi takip etmek için en elverişli olan gruptur⁷⁴. Bu bağlamda, M.S. 180 civarına tarihlenen erken bir örnek bugün Paris'tedir (Bkz. Lev.XXXIV, res.64)⁷⁵. Kline kapaklı lahit oldukça hareketli ve karmaşık bir kompozisyona sahiptir. Amazonlar tipik kıyafetleri, kalkanları ve çifte baltalarıyla gösterilmiştir. Yunanlar ise miğferleri, kalkanları ile kendilerini korumakta, kılıçları ile saldırmaktadırlar. Sahnede Amazonlar yeniktir. İki köşede klinenin bacaklarını oluşturan Karyatidler görülmektedir. Gene bu lahde benzer örnekler Tyros ve Ephesos'dadır⁷⁶. Tyros lahdi, (Bkz. Lev.XXXIV, res.65) M.S. 200 civarına yerleştirilmektedir. Ephesos'daki lahit ise biraz daha ileri bir tarihe, M.S. 200-210 civarına sokulmuştur. Lahitte oldukça karmaşık bir kompozisyon görülmektedir. Diğer iki örneğe nazaran alt ve üst pervazı süslüdür. İnci dizisi, yumurta ok ve Lesbos kymasının yanı sıra meander motifi de kullanılmıştır.

Daha ileriki safhalara işaret eden bir dizi lahit M.S. 3. yüzyılın ilk yarısında görülür. Bu gruba ait iki örnek bugün Londra'da ve Kudüs'tedir (Bkz. Lev.XXXV, res.66)⁷⁷. Bunlar, Attika tipi lahitlerin popüler olduğu ve ticaretinin oldukça hat safhada olduğu döneme aittir. Kalabalık kompozisyon, detaylı ve başarılı işçilik göstermektedirler.

⁷³ Koch, 2001, s.145.

⁷⁴Carola Kintrop : "Chronologie der attischen Amazonomakhie-Sarkophage", **Akten Des Semposiums ' 125 Jahre Sarkophag-Corpus'** Marburg 47 Oktober 1995 , Mainz, Philip von Zabern, 1998, s.206-215, s.206.

⁷⁵ Louvre Müzesi MA.2119: a.e., s.207, lev.92/1.

⁷⁶ Tyros Nekropolü 260: a.e., s.207-208, lev.92/2; Selçuk Müzesi 260: a.e., s.208, lev.93/6.

⁷⁷ British Museum Gr.1846.8: a.e., s.210, lev.94/1; Kudüs Rockefeller Museum S.887: a.e., s.211, lev.94/2.

Attika tipi lahitlerin de son evresi olan M.S. 3. yüzyılın ikinci yarısına ait Korinthos'ta⁷⁸ bulunmuş lahit oldukça önemlidir. Kalabalık kompozisyonun terk edildiği görülür. Figürler daha belirginleşmiştir; perspektif kaybolmuştur.

Savaş sahneleri içerisinde oldukça popüler olan bir diğer konuda Troia önünde savaştır. Bu tip lahitlerin sayısı fazla ve çeşitlidir. Bu sebeple sınıflandırma yapmak oldukça zordur. Lahitler, M.S. 2. yüzyılda üreilmeye başlanmış, M.S. 3. yüzyılda popüler olmuştur⁷⁹.

Savaş başa baş gösterilir. Figürler, at üzerinde ya da ayakta olup, iki taraf arasında üstünlük kurulmamıştır. Detaycı ve kalabalık bir kompozisyon görülmektedir. Bazı sahnelerde ardi ardına verilen figürlerle perspektif yaratılmıştır. Figürleri tanımlamak oldukça zordur. Bu lahitlere en güzel örnekler Tyros'da bulunmuş iki lahittir (Bkz. Lev.XXXV-Lev.XXXVI, res.67-68)⁸⁰.

Savaş betimli lahitlerin üçüncü grubu da Troia ya da Marathon önünde gemilerde savaştır. Bu konuyu işleyen az sayıda örnek mevcuttur. Troia önündeki savaşı anlatan sahneler iki grupta incelenebilir.

M.S. 2. yüzyılda üretimi başlayıp, M.S. 250'li yıllara dek üretimi süren ilk grupta şema şu şekildedir: solda Yunan gemileri, gemilerdeki Yunanlar savunma halinde, arkada bir gemi kaçmakta, ilk geminin altında ölümler, sağda saldırı halinde figürler, ön planda Hektor⁸¹. Tyros'da bulunan lahit bu gruba güzel bir örnektir (Bkz. Lev.XXXVI, res.69)⁸².

M.S. 230-250 yılları arasında üretilen bu grubun şeması şu şekildedir⁸³: sağda Yunan gemileri, gemilerde Akhilleus ve Patroklos, solda Troialılar, merkezde Hektor, köşelerde bir deniz tanrıçası, Ketos, Triton ve yunus. Bu gruba Selanik'te bulunmuş olan lahit örnek gösterilebilir (Bkz. Lev.XXXVII, res.70)⁸⁴.

⁷⁸ Korinthos: a.e., s.214, lev.95/1.

⁷⁹ Koch, 2001, s.148.

⁸⁰ Beyrut 1279/80: Koch-Sichtermann, a.g.e., s.407, no.20, lev.442; Tyros Nekropolü: a.e, s.405, no.66, lev.443.

⁸¹ a.e., s.411.

⁸² Tyros: a.e., s.413, no.10, lev.444.

⁸³ a.e., s.411-412.

⁸⁴ Selanik 1246: Bkz., s.23, dn.30

Bu tip lahitlerde iki grubu birbirinden ayırt etmenin yolu gemilerin yönleridir. İlk grupta solda, ikinci grupta sağda yer alırlar. Gemilerde savaş bazı lahitlerde yan yüzlerde de betimlenebilir.

Persler ve Yunanlar arasındaki Marathon önündeki deniz savaşının anlatıldığı lahitlerde figürler mitolojik karakterde olup, tarihi betime dayanmamaktadır⁸⁵. Bu konuyu işleyen iki örnek Brescia ve Pola'da⁸⁶ korunmakta olup, M.S. 3. yüzyılın ikinci çeyreğine tarihlenmektedirler (Bkz. Lev.XXXVII, res.71). Lahitlerde, doğu giyimli Pers figürleri gemilerine çekilirlerken gösterilmişlerdir.

Yukarıda değindiğim mitolojik sahneli lahitlerin dışında bir dizi örnekte belli bir grup oluşturulamayacak derecede sayısı az bazı konular görülmektedir. Bunlar ön yüzlerde olabileceği gibi kısa yüzlerde görülebilir.

Üzerlerinde **Herakles** tasviri olan bir dizi lahit bulunmaktadır. Atina'da⁸⁷ korunan bir lahdin üzerinde kahramanın altı işi betimlenmiştir. Kyrene'de bir lahitte yabandomuzu ile birlikte gösterilmiştir. Atina'dan bir lahitte Amphitryon ile birlikte, Paris'te korunan bir lahitte ise elinde gürzü ile köşe figürü olarak betimlenmiştir⁸⁸. Genel olarak lahitler, M.S. 2. yüzyılın üçüncü çeyreği ile M.S. 3. yüzyılın ikinci çeyreği arasına yerleştirilirler⁸⁹.

Atina'da bulunan M.S. 250-260 civarına tarihlenen bir lahit üzerinde **Pelops** tasvir edilmiştir⁹⁰. Lahdin ön yüzünde Pelops ve Oinomaos bulunur. Etraflarında birçok kişi görülmektedir. Sağ yan yüzde Hippodameia ve hizmetçileri betimlenmiş, arka yüzde ise Oinomaos'un ölümü betimlenmiştir.

Lahitler üzerinde nadiren deniz yaratıkları, Mousalar, Orpheus, Oidipus, Bellerophontes, Theseus ve Ariadne betimleri de işlenmiştir⁹¹. Örnekler çok az sayıdadır. Bazı örneklerin arka yüzlerinde Kentaurlar görülebilir. Bunlar av ve mücadele grupları olarak gösterilebiliriz⁹².

⁸⁵ Koch-Sichtermann, a.g.e., s.410.

⁸⁶ Brescia MR 1: a.e., s.414, no.22, lev.446; Pola: a.e., s.414, no.23.

⁸⁷ Atina 1182: a.e., s.392.

⁸⁸ Atina 1457: a.y.; Paris 3212: a.y.

⁸⁹ a.e., s.393.

⁹⁰ Atina 1176: a.e., s.404, lev.438.

⁹¹ Koch, 2001, s.143.

⁹² Koch-Sichtermann, a.g.e., s.398-399.

2.2.3.2. GÜNLÜK YAŞAM İLE İLGİLİ SAHNELİLER

Attika tipi figürlü frizli lahitler içinde küçük bir grubu günlük yaşamdan sahneler işleyen lahitler oluşturmaktadır. Sözü geçen lahitleri konularına göre üç grup içerisinde değerlendirebiliriz: savaş, av ve diğer betimler.

Savaş betimli lahitlerin sayısı fazla değildir. Neredeyse hepsi mitolojik lahitler grubuna sokulabilir. Yukarıda da bahsedildiği gibi Marathon'daki deniz savaşı, Troia savaşlarına oranla daha tarihsel bir konuyu işlemektedir. Ancak unutulmamalıdır ki bu konunun tarihsel betimlemeler içeren örneklerden çok mitolojik konulu lahitler grubunun içinde yer aldığı düşünülmektedir⁹³.

Çok sayıda av sahneli lahit vardır. Yabandomuzu, aslan, geyik, dağ keçisi avı tasvir edilmiştir. Bu grubu da mitolojik av sahnelerinden (Meleagros, Hippolytos) ayırt etmek oldukça zordur⁹⁴. Betimlere ön, yan ve arka yüzlerde rastlanabilir.

Üçüncü grubu belli bir kategoriye sokulamayan farklı figürler içeren lahitler oluşturur. Vatikan'da⁹⁵ korunan lahitte yumruklaşan figürler tasvir edilmiştir (Bkz. Lev.XXXVIII, res.72). Antakya'da⁹⁶ korunan bir lahdin kısa yüzünde khiton giymiş bir kadın, Phryg giysileri içindeki bir kadın ile el ele tutuşmaktadır. En sağda bir kapı yer alır. Diğer kısa yüzde bir kadın ve bir erkek el ele tutuşmaktadır (Bkz. Lev.XXXVIII, res.73). Kephissia ve Myra'da⁹⁷ tondo taşıyan figürler bulunmaktadır.

Günlük yaşamı konu eden lahitler, M.S. 2. ve 3. yüzyıllarda üretilmiştir.

⁹³ a.e., s.378.

⁹⁴ a.e., s.379.

⁹⁵ Vatikan 9482: a.e., s.381, lev.407.

⁹⁶ Antakya 9576: Bkz. s.25, dn.40.

⁹⁷ Kephissia ve Myra: Koch-Sichtermann, a.g.e., s.382, dn. 38.

2.3.4. DİĞER TİPLER

Attika üretimi içerisinde yukarıda anlatılan tiplere girmeyen az sayıda lahit mevcuttur. Kasetli, geometrik ya da bitkisel bezemeli örnekler bu gruba dahil edilebilir. Bu lahitlerin tekneleri bilindik formdadır. Alt ve üst pervazları düz silmeli olabildiği gibi, bazılarında yumurta ok dizileri gibi bilindik düzenlemeler görülmektedir.

Atina'da bulunmuş bir lahit üzerinde kasetler görülmektedir (Bkz. Lev.XXXIV, res.74)⁹⁸. Bu tipe benzer kopyalar da M.S. 2. yüzyılın ikinci yarısında yapılmıştır⁹⁹.

Söz konusu lahitlerin Hıristiyanlık döneminde tekrar kullanıldığı bilinmektedir. Buna bir çok örnek verilebilir. Myra'da¹⁰⁰ bulunmuş bir lahitte merkezde haç yer alır (Bkz. Lev.XXXIX, res.75). Haçın altında yer alan sepetten asma dalları çıkmakta ve bütün lahdi çevrelemektedir. Akanthus yaprakları dört adet volüt oluşturmuştur. Bir yan yüzde tondo ve bir yan yüzde sphenks vardır. Lahit M.S. 2. yüzyıla tarihlendirilmektedir¹⁰¹.

Thebes Müzesi'nden M.S. 4. yüzyıla ait bir lahit parçasında kaset içinde haç motifi görülmektedir. Elis'de bulunmuş, M.S. 5. yüzyıla ait bir örnekte nişlerin içinde haçlar, Korakonesia'daki lahitte üç adet daire içinde Hıristiyanlıkla ilgili simgeler görülmektedir¹⁰².

⁹⁸ a.e., s.452, lev.479.

⁹⁹ a.y.

¹⁰⁰ Myra: a.e., s.442, lev.476.

¹⁰¹ a.y.

¹⁰² Thebes: Guntram Koch, "Christliche Wiederverwendung attischer Sarkophage" *Boreas* 17, s.115-120, 1994, s.117, çiz.1, lev.9/1; Elis: a.e., s.118, lev.9/2; Korakonesia: a.e., s.119, lev.9/4.

2.3. TARİHLEME ÖLÇÜTLERİ

Attika tipi lahitlerin tarihlenmesini yapmak oldukça zordur. Lahit üretimine ne zaman başlandığı ve ne zaman sona erdiği kesinlik kazanmamıştır. Bunun nedenleri arasında Atina'da üslubu dışında tarihlendirilmiş herhangi bir kabartma ya da anıtın bulunmaması, Roma lahitlerinden farklı olmasından dolayı bunlarla analoji yapılamaması ve lahitler üzerinde az sayıda portre olması gösterilebilir¹⁰³. Kesin olmayan kronolojik evreler saptanmıştır. Buna göre Attika tipi lahitler altı evrede değerlendirilmiştir.

1) M.S. 140-150: Bu evrede değerlendirilen lahitlerin Roma üretiminden sonra M.S. 140 yıllarında ortaya çıktığı kabul edilir. İlk örnekler girlandlı lahitlerdir. Daha sonra figürlü gruplardan Eros ve Dionysos betimli lahitler ortaya çıkmıştır.

Erken dönem lahitlerinde figürler az sayıda olup; birbirinden ayrıktır. Friz ve süs kesimlerinin sınırları kesin olarak belirlenmiştir. Kapaklar beşik çatıdır. Üzerleri yaprak biçimli kiremitlerle kaplıdır¹⁰⁴.

Girlandlı lahitlerden Atina'daki iki örnek¹⁰⁵, Eroslu lahitler için Atina ve İstanbul'daki iki örnek¹⁰⁶ ve Dionysoslu lahitler için İstanbul'daki bir örnek¹⁰⁷ erken evre için açıklayıcı lahitlerdir.

2) M.S. 150-170/180: Üretimin arttığı bu evrede süslemelerde değişim yaşanır. Birbirinden ayrı süsler içeren pervazlar görülür¹⁰⁸. Konular çeşitlidir. Amazonamakhia, Meleagros¹⁰⁹, Hippolytos, Dionysos¹¹⁰, Eros, Herakles, Bellerophonates konulu lahitler ve girlandlı lahitler yapılmıştır.

3) M.S. ~170/180-200: Kline-yivli tip ortaya çıkar. Artık kapaklar kline biçimini alır. Daha önceki konulara ek olarak Akhilleus, Mousalar, Yedilerin Thebai seferi, Leda ve Dioskurlar gibi yeni konular ortaya çıkar. Girlandların arka yüze itilmeye başlandığı evredir. Figürler birbirlerine yaklaşmaya başlar¹¹¹.

¹⁰³ Koch-Sichtermann, a.g.e., s.456.

¹⁰⁴ Koch, 2001, s.155.

¹⁰⁵ Atina 1188: Giuliano, a.g.e., no.408; Atina 1180: Giuliano-Palma, a.g.e., s.13, no.5, lev.3 ve 6.

¹⁰⁶ Atina 1187: Bkz., s.25, dn.41 ; İstanbul 511: Giuliano, a.g.e., no. 225.

¹⁰⁷ İstanbul 1417: Matz, a.g.e., no.1, lev.1.

¹⁰⁸ Koch, 2001, s.155.

¹⁰⁹ Atina 1186: Bkz., s.28, dn.59.

¹¹⁰ Atina 1185: Bkz., s.25, dn.35.

¹¹¹ a.y.

Bu evreye Paris'teki Amazonlu lahit ile İoannia'daki Dionysoslu lahit örnek gösterilebilir¹¹².

4) M.S. ~200/220-230: Bu evrede figürler fonun önünde belirginleşmekte, süsleme öğelerinin üzerine taşmaktadırlar. Birçok eski konu işlenmemiştir. Akhilleus, Meleagros ve Hippolytos gibi eski konularla ilgili yeni kompozisyonlar yaratılır¹¹³. Bu dönem için iyi bir örnek Ephesos'da bulunmuş Q. Aemilius Aristeides lahididir¹¹⁴.

5) M.S. ~220/230-250: Lahitlerin üretiminin ve ihracatının en yoğun olduğu evredir. Sayısı artan figürler giriftleşmiş, kabartmalar derinleşmiştir. Tekne ve kapakta zengin süslemeler görülmektedir. Akhilleus, Meleagros, Hippolytos, Dionysos, Eros, Amazonlar, deniz ve kara savaşları gibi konular yaygındır¹¹⁵.

Bu evre için Roma'dan Akhilleus lahdi¹¹⁶, Kyrene'den¹¹⁷ Dionysos lahdi örnek gösterilebilir.

6) M.S. ~250/260-270: Lahitlerin sayısı M.S. 250'lerden itibaren oldukça azalmaya başlar. M.S. 267'de Atina'nın Germen kavmi Herullar tarafından istila etmesi üzerine üretim durur. Bu evreden az sayıda örnek bulunmaktadır.

Figürler sert konturlarla birbirinden ayrılır¹¹⁸. Selanik'te bulunan Dionysos lahdi bu döneme sokulabilir¹¹⁹.

2.4. ATÖLYE SORUNU

Attik lahit üretiminin M.S. 267 yılında Atina'nın Herullar tarafından (M.S. 476'da Batı Roma İmparatorluğuna son veren Germen topluluğu) istila edilmesiyle bittiği düşünülmektedir. Üretim sona erince Attika atölyesinin ustalarının akıbeti tartışmalıdır.

Atölye konusu da oldukça problemlidir. Ana bir atölye mi vardı, yoksa birbirine bağlı küçük atölyeler mi söz konusuydu? Bu sorunun cevabı

¹¹² Louvre MA.2119: Bkz., s.30 dn.75; İoannia: Bkz., s.24, dn.34.

¹¹³ a.e., s.156.

¹¹⁴ Koch-Sichtermann, a.g.e., s.409, no.28.

¹¹⁵ Koch, 2001, s.156.

¹¹⁶ Museo Capitolino 218: Bkz., s.24, dn. 31.

¹¹⁷ Kyrene: Bkz., s.24, dn. 36.

¹¹⁸ a.e., s.157.

¹¹⁹ Selanik: Bkz., s.25, dn. 36.

yanıtlanamamıştır¹²⁰. M.S. 170-180 yıllarından sonraki örnekler ayrı konular işleseler de farklı süslerle bezenseler de belirli bir bütünlük içermektedirler. Bu durumda bir ana işlik olduğu düşünülebilir. Faaliyetin yoğun olması tek bir işlik yerine aynı coğrafya da birbirleri ile ilişkili küçük atölyelerin olduğu fikrini de mantıklı kılmaktadır. Atölyenin herhangi bir şubesinin varlığı arkeolojik olarak kanıtlanmamıştır. Yine de Wiegartz ve Ward-Perkins gibi araştırmacılar, atölyenin çeşitli şubelerinin varlığına inanmaktadırlar¹²¹.

2.5. İHRACAT VE YAYILIM

İhracata yönelik yapılan Attika tipi lahitlerin yayılım alanı oldukça geniştir¹²². İhracat, erken örneklerle birlikte başlamış, M.S. 200-250 yıllarında doruk noktasına ulaşmıştır¹²³.

Attika tipi lahitler, Akdeniz'in hemen hemen her yerine görülmektedir. Atina, Selanik, Korinth, Sparta, Patras ve Nikopolis'te çok sayıda örnek mevcuttur. Yunanistan'ın bir çok bölgesinde yaygındır. Girit ve Rhodos'ta da bir dizi lahit bulunmuştur¹²⁴. Thrakia bölgesinde de örnekler görülmektedir.

Anadolu'da başta Dokimeion olmak üzere yerel atölyelerinde üretim yapmasına rağmen Attika tipi lahitlerin ilgi gördüğünü bulunan parçalar kanıtlamaktadır. İthalat merkezlerinin başında Ephesos gelmektedir. Özellikle Anadolu'nun güney kıyılarında Attika tipi lahitler görülmektedir. Bu kıyıların başını Pamphylia (Perge, Side, Attaleia) çekmektedir. Lykia (Telmessos, Kadyanda, Tlos, Ksanthos, Myra) ve Kilikia'da (Korykos, Tarsos) Attika lahitleri ithal ederdi. Lahitler, Karadeniz'den Kırım'a kadar yayılmışlardır¹²⁵.

Yakınoğu'da Suriye (Gabala, Sidon, Tyros), Filistin (Besara, Askalon) ve Arabistan'da (Gadara) çok sayıda Attika lahdi bulunmuştur. Kuzey Afrika'da Kyrenaika'da (Kyrene, Apollonia, Barca) bir dizi lahit vardır.

¹²⁰ a.e., s.157-158.

¹²¹ Hans Wiegartz, "Marmorhandel, Sarkophagerstellung und Die Lokalisierung Der Kleinasiatischen Säulensarkophage", *Melanges Mansel*, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1974, s.354; Ward-Perkins, a.g.e., s.37.

¹²² Lahitlerin yayılım alanını gösteren harita için Bkz.: Koch-Sichtermann, a.g.e., s.462-463.

¹²³ Koch, 2001, s.160.

¹²⁴ Koch-Sichtermann, a.g.e., s.469.

¹²⁵ Koch, 2001, s.159.

Roma İmparatorluğunun batısında da Attika lahitleri oldukça beğenilmiştir. Roma kentinin lahit atölyesine sahip olmasına rağmen Attika lahitleri talep görmüştür. Yukarı (Aquleia, Brescia, Pola) ve Aşağı İtalya, Sicilya, Dalmaçya (Salona, Knin), Galya, Hispania ve Britania eyaletlerinde örnekler vardır¹²⁶.

Sonuç olarak Attika tipi lahitlerin deniz ulaşımına uygun olduğu yerlerde yoğun olduğu gözlenebilir. Buna rağmen kara yoluyla ulaşılabilen yerlere de gönderildiklerini Sparta, Dion, Bargala, Scupi, Naissus, Ulpiana, Philippolis, Bastra, Gadara gibi buluntu yerleri desteklemektedir¹²⁷.

2.6. YEREL KOPYALAR

M.S. 3. yüzyıl Attika lahitlerin fiyatı pahalı olduğundan, bazı bölgelerde kopyalar karşımıza çıkmaktadır. Bu kopyalar genellikle kireçtaşından olmakla birlikte, Marmara adası mermerinden de kopyalanan örnekler bulunmaktadır¹²⁸.

Eyaletlerin hemen hemen hepsinde kopyalar yapılmıştır. Bu sebepten kopyalar arasında bir bütünlük aramak söz konusu değildir. Süslemelerin ve tasvirlerin tamamen kopya edildiği örnekler vardır. Süs pervazları bulunmayan bazı örneklerde tip ve tasvirler lahdin Attika tipi olduğunu gösterebilir¹²⁹.

Genellikle M.S. 2. yüzyıl lahitleri kopyalanmıştır.

¹²⁶ a.e., s.160.

¹²⁷ a.y.

¹²⁸ İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde korunan Marmara adası mermerinden yapılmış lahit için Bkz. a.e., s.270, res.112.

¹²⁹ a.e., s.161.

3. PAMPHYLIA BÖLGESİNDE BULUNAN ATTİKA TİPİ LAHİTLER

Pamphylia, Greenwich'in doğusunda, kabaca 30° 30' boylamları ile 36° 30' enlemleri arasında yer alan Antalya ovasına antik çağda verilen addır. Bölge, kuzeyde, batıda ve doğuda Batı Toros sistemine dahil dağlarla, güneyde Akdeniz ile kuşatılmıştır. Antik çağda Pamphylia, batıda Lykia, doğuda Kilikia Thrakeia, kuzeyde Pisidia bölgeleriyle komşuydu (Bkz. Harita I)¹.

Pamphylia bölgesinin iskan tarihi hakkında arkeolojik veriler oldukça sınırlıydı. Özellikle, bölge prehistoryası için önemli merkezler olan Karain (Paleolitik) ve Öküzini (Mezolitik) mağaraları buluntuları ile M.Ö. 1300'lü yıllarda Akha göçleri arasındaki dönem karanlıktı. Ancak son yıllardaki Perge kazıları, Pamphylia tarihinin karanlık dönemlerini ışık tutmuştur. Kalkolitik ve Bronz çağları buluntuları, bu dönemlerde bölgede iskanın varlığını kanıtlar niteliktedir. Akha yerleşiminden sonra bölge M.Ö. 7. yüzyılda Lydialılar, M.Ö. 6. yüzyılda Persler, M.Ö. 334'den itibaren Büyük İskender ve ardıllarının hakimiyetinde kalmıştır. M.Ö. 133'de Roma Cumhuriyetine dahil olan bölge, M.S. 5-6. yüzyıllarda bir Bizans eyaleti olana kadar Roma hakimiyeti altında kalmıştır².

Pamphylia bölgesi, 19. yüzyılın başlarında seyyahların çeşitli gezileriyle bilim dünyasına tanıtılmış, 20. yüzyılın ortalarına doğru bölgede bilimsel kazılar yürütülmeye başlanmıştır. Perge ve Side kazıları bölgede yürütülmüş düzenli

¹ Bölgenin coğrafyası için Bkz.: Karl Grafen Lanckoronski, *Städte Pamphyliens und Pisidiens*, I. Band: Pamphylien, Viyana, F. Tempsky, 1890, s.2-17; Arif Müfid Mansel, *İlk Çağda Antalya Bölgesi*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Antalya Bölgesi Arkeoloji Araştırmaları İstasyonu Yayınları, 1956, s.3; Clemens E. Bosch, *Pamphylia Tarihine Dair Tetkikler – Studien zur Geschichte Pamphylens*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1957, s.13; Adnan Pekman, *Son Kazı ve Araştırmaların Işığında Perge Tarihi. History of Perge*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1989, s.1; Veli Sevin, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası I*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2001, s.166-167; Wolfram Martini, "Topographie und Architectur", *Die Akropolis von Perge. Bd.1. Survey und Sondagen 1994-1997*, Ed. Haluk Abbasoğlu, Wolfram Martini, Mainz am Rhein, Philipp von Zabern, 2004, s.13-78.

² Bölge tarihi için Bkz.: George Bean, *Eskiçağda Güney Kıyıları*, Çev. İnci Deleme, Sedef Çokay, İstanbul, Arion Yayınları, 1992², s.8; Haluk Abbasoğlu, "Perge Kazıları", *Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi (1932-1999)*, Ed. Oktay Belli, Ankara, İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları, 2000, s.244; Haluk Abbasoğlu, "The Founding of Perge and its Development in the Hellenistic and Roman Periods", *Urbanism in Western Asia Minor, New Studies on Aphrodisias, Ephesos, Hierapolis, Pergamon, Perge and Xanthos*, Ed. David Parish, 2001, s.177; Haluk Abbasoğlu, "Perge 2003", *Anadolu Akdenizi. Arkeoloji Haberleri / News of Archaeology from Anatolia's Mediterranean Areas 2004-2*, Antalya, Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, 2004, s.46.

kazılardır. Bu kazılar bünyesinde bugüne kadar en kapsamlı Perge'nin nekropolisi kazılmıştır. Kentte, üç nekropolis bulunmaktadır. İlki akropolis eteklerindedir. Diğer ikisi ise kent surlarının dışında yer alan doğu ve batı nekropolislerdir³. Söz konusu üç alanda çok çeşitli mezarlar saptanmıştır. Kayaya oyulmuş mezarlara, akropolis eteklerinde rastlanırken⁴, günümüzde de kazılmakta olan batı nekropoliste basit toprağa gömüler, podyum mezarlar, ithal ve yerel lahitler, anıtsal mezar yapıları ve kremasyon kapları mezar çeşitliliğini ortaya koymaktadır.

Side kazıları kapsamında, kentin nekropolisi araştırılmış ve mezar yapıları ortaya çıkarılmıştır. Kentin nekropolisi Hellenistik kent surlarının dışında, yarımadanın doğu ve batı kıyılarını kapsamaktadır⁵. Side nekropolisinde de podyum mezarlar, yerel ve ithal lahitler ile anıtsal mezar yapıları tespit edilmiştir.

Söz edilen iki büyük nekropolis dışında, müze kazılarında ele geçen ya da ören yerlerinde korunmakta olan örnekler aracılığıyla Pamphylia bölgesi lahit tipleri ortaya konmuştur. Bölge lahitlerini yerel ve ithal lahitler olarak gruplandırabiliriz.

Yerel lahitler, kireçtaşından yapıldı. Dikdörtgen formlu, yüksek tekneli olup, nekropolis caddesine bakan yüzlerinde tabula ansata bulunur. Bu lahitler genel olarak iri akroterli olup, beşik çatılıdır. Bazılarında kabartma figürler yer alır.

İthal lahitler içinde Attika, Prokonessos ve Dokimeion atölyelerinin mamulleri bulunur. Dokimeion örneklerinin sayısı oldukça fazladır. İthal örneklerde sütunlu, figürlü frizli, girlandlı lahit tipleri görülmektedir.

Tezimin konusunu oluşturan Attika tipi lahitler, Anadolu'da en çok Pamphylia'da bulunmaktadır. Bölgede bugüne kadar 17 adet lahit tespit edilmiştir. Bunların 15 tanesi bölge müzelerinde, 1 tanesi Perge Batı nekropoliste, 1 tanesi ise Paris'te Louvre Müzesi'nde korunmaktadır. Söz konusu eserlerde Dionysiak

³ Söz edilen bu alanlar içerisinde en kapsamlı kazılar batı nekropoliste yürütülmüştür. 1946 yılında batı nekropolis Ord. Prof. Dr. Arif Müfid Mansel başkanlığında kazılmıştır. Kazılar hakkında detaylı bilgi için Bkz.: Mansel-Akarca, a.g.e., s.2-34; 1997 yılından itibaren ise nekropolis kazıları Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu başkanlığında devam etmektedir. 1997-2004 yılı nekropolis kazıları için Bkz.: bahsedilen yıllara ait Kazı Sonuçları Toplantıları, Perge Kazı ve Onarım Çalışmaları bildirileri. Ayrıca Bkz.: Aşkın Özdzibay, "Perge Batı Nekropolisi'nden Bir Mezar Yapısı", *Anadolu Araştırmaları*, XVI, İstanbul, 2002, s.483-507.

⁴ Yunan klasik döneminden Bizans dönemine dek tarihlenen mezarlar için Bkz.: Haluk Abbasoğlu, Wolfram Martini, "Perge Akropolisinde 1997 Yılında Yapılan Çalışmalar", *XX. Kazı Sonuçları Toplantısı*, C.II, 25-29 Mayıs 1998-Tarsus, T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara, 1999, s.183.

⁵ Side nekropolisi hakkında detaylı bilgi için Bkz.: Arif Müfid Mansel, *Side, 1947-1966 Yılları Kazıları ve Araştırmalarının Sonuçları*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1978, s.293-324.

sahneler, Eros betimleri, Meleagros, Hippolytos, Akhilleus ile ilgili mitler, Troia önünde yapılan savaşlar ve Amazonamakhia konu edilmiştir.

3.1. DİONYSSOS ANLATIMLARI

İnsanoğlu bitkiye benzer. Doğar, büyür ve ölür. Bu döngü içerisinde ölüm yeniden canlanmadır. Tıpkı bitkilerin baharla yeniden canlanmaları gibi. Dionysos hayatın bütünü ile ilişki içindedir. Tanrının kaybolup, ortaya çıkışları hayatla ölümün birbirini izlemesini simgeler. Yukarıda da bahsedildiği üzere, ölümlerin evleri lahitler üzerinde Dionysos mitlerinin tasvir edilmesinin sebebi budur.

Dionysos doğa tanrısıdır. Bitkileri, bitkiler içinde insan yaşamına yön verenleri simgeler. İnsanın, hayvanın, üretkenliğinin tanrısıdır. Tanrı, dağlarda, ormanlarda yabani hayvanlarla bir arada yaşar, onlarla coşar. Ahlaksal ve toplumsal kuralların engellediği davranışların özgür bırakılmasına destek olur. Kurulu düzene karşı koyar⁶. Dionysos doğa ile insan arasındaki ilişkiyi, insanın doğa sırlarına eren gücünü simgeler. Yunan dilinde bunu yansıtan iki sözcük bulunmaktadır: Mainomai ve Enthousiasmos. Bunlar doğa sırlarına erme, tanrıya ulaşma anlamlarına gelirler. Dionysos dini bunu sağlamaktadır. Araçları ise şarap ve onun etkisiyle sarhoşluktur⁷.

Anadolu kökenli Dionysos dini, insanlara mutlu bir öbür dünya inancı verdiği için oldukça yaygınlaşmıştır. Ona ithafen yılın belirli dönemlerine yayılmış dört bayram kutlanır⁸. Bu bayramlarda tanrının onuruna alaylar düzenlenir. Thiasos denilen bu alaylarda, Dionysos'u temsil eden nesnelere ve toprak cinleri maskelerle canlandırılırdı.

Dionysos'un Yunan ve Roma sanatında çok önemli bir yeri vardır. Dininin içeriği ile ilgili olsa gerek, betimler M.Ö. 6. yüzyıldan, M.S. 3. yüzyıla kadar süregider. Dionysos ve dünyasından figürler, vazo resimlerinde, mimariye bağlı ve serbest heykeltıraşide, rölyeflerde, mozaiklerde, duvar resimlerinde, sikkeler ve lahitler üzerinde tasvir edilmiştir. M.Ö. 6. yüzyılın ortalarından M.Ö. 4. yüzyılın sonuna kadar Attika vazolarında en çok işlenen konudur. Kantharos'u, sarmaşık

⁶ Roza Agizza, *Antik Yunan'da Mitoloji. Masallar ve Söylenceler*, Çev. Z. Zühre İlkelen, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2001, s.98-99.

⁷ Azra Erhat, *Mitoloji Sözlüğü*, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1999⁸, s.94; Dionysos ile ilgili detaylı bilgi için Bkz.: Carl Kerényi, *Dionysos. Archetypal Image of :Indestructible Life*, Çev. R. Manheim, Londra, Routledge & Kegan Paul, 1976.; mitleri için Bkz.: Robert Graves, *Yunan Mitleri*, Çev. Uğur Akpur, İstanbul, Say Yayınları, 2004, s.115 vd.

⁸ Bayram ve ritüelleri için: Eliade, a.g.e., s.438 vd.

yapraklarından oluşan tacı başlıca atribüleridir. Mainad ve Satyrler etrafında gösterilir. M.Ö. 6. yüzyıldan itibaren thrysos'u betimlenmeye başlanmıştır. Yılan ve panterler tanrıya eşlik eder. Tanrı, M.Ö. 6. ve 5. yüzyıl vazo betimlerinde sakallı ve giyimlidir. M.Ö. 5. yüzyılın ortalarında sakalsız Dionysos tipi ortaya çıkar. Tanrı, yarı çıplaktır. Omuzlarına kadar inen saçları ve narin yüzü ile kadınsı bir havası vardır⁹.

Doğa demonları olan Satyrler, Dionysos dünyasının vazgeçilmez öğeleridir. Antik sanatta çeşitli şekillerde tasvir edilmektedirler. Kimi betimde vücutlarının alt kısmı at, üst kısmı insan, kimi betimde ise vücutlarının alt kısmı teke olarak tasvir edilmiştir. Zamanla betimlerinde çeşitli değişimler gözlemlenmiştir. Vücutlarının alt kısımları insanileşmiştir. Hayvani yönlerini kuyrukları göstermektedir¹⁰.

Mainadlar, tanrının etkisi ile kendinden geçen kadınlardır. Genellikle çıplak ya da vücut hatlarını belli eden elbiseler giyerler. Başlarında sarmaşık dallarından yapılmış bir taç, ellerinde Thrysos'un yanı sıra, tef, flüt gibi aletler bulunabilir¹¹.

Attik lahitler üzerinde tanrının mitlerinden ziyade bağ bozumu sahneleri betimlenmiştir. Dionysos çok fazla tasvir edilmemiş, daha çok Satyrler ve Mainadlar dans ederken ya da kurban keserlerken gösterilmiştir. Lahitler üzerinde Erosların yanı sıra panterler, köpekler ve çeşitli kuşlar yer alabilir.

Dionysos dünyasından figürlerin betimlendiği lahit parçaları, Pamphylia bölgesindeki en büyük Attika tipi lahit grubunu oluşturmaktadır. Bulunan 6 örnekten, 1 tanesi tüm (Kat.no. 1), 5 tanesi ise parça halinde korunagelmıştır. M.S. 2 ve 3. yüzyıllara tarihlendirilen bu lahit parçalarından iki tanesi Perge (Kat.no. 1 ve Kat.no. 3) ve Side'de (Kat.no. 2 ve Kat.no. 4), bir tanesi Attaleia'da bulunmuştur (Kat.no. 6). Antalya Müzesi'nde korunan bir parçanın ise buluntu yeri belirsizdir (Kat.no. 5).

⁹ Thomas H. Carpenter, *Antik Yunan'da Sanat ve Mitoloji*, Çev. Bensen B. M. Ünlüoğlu, İstanbul, Homer Kitabevi, 2002, s.37-38.

¹⁰ Pierre Grimal, *Mitoloji Sözlüğü. Yunan ve Roma*, Çev. Sevgi Tamgüç, İstanbul, Sosyal Yayınlar, 1997, s.726.

¹¹ a.e., s.464.

Kat.no. 1	Lev.XL-XLIII, XLVIII-LIII, LV-LVIII, LIX, LXI res.76-80,88-90,93-95, 97, 99,100,103-110, 111,118.
Müze/Arazi	: Antalya Müzesi env. 2003/172 (A)
Bulutnu yeri	: Perge Batı Nekropolis. M.9 kodu verilen mezar yapısının ikinci katında.
Durum - Ölçüler	: Kline kapaklı lahit. Sağ ve sol kısa yüzlerde delikler, bazı figürlerde kırıklar. [Tekne] uz.: 2.33 yük.: 1.13 friz yük.: 0.90 fig.der.: 0.13 (ön yüz); 0.10 – 0.12 (kısa yüzler); 0.04 (arka yüz) [Kapak] uz.: 2.40 gen.: 1.06 yük.: 1.00 metop uz.: 0.30 (ceph) 0.12 (yan) yük.: 0.12
Tanım	: Üst pervazda ön ve kısa yüzlerde figür taşmaları, arka yüz düz. Alt pervaz, köşe postamentlerinde ve arada kalan iç bükey kısımda bitkisel bezeme. (Ö.y.) Kısa yüzlerden, ön yüze doğru dönüş yapan iki köşe figürü arasında sınırlandırılmış, soldan sağa doğru devam eden kompozisyon. Sol köşe figürü, sol koluyla sol göğsünü tutmakta olan, üzerinde göbeğini ve bacaklarını açıkta bırakan, uçları “V” şeklinde sona eren elbise giyen mainad (fig.5). Solunda üçlü grup. Grubun merkezinde sakallı, ayağındaki çizmeler dışında çıplak, soldan sağa doğru hareketle, iki eli ile sıkıca kavradığı çifte baltayı yerde uzanan kadın ve çocuğa vurmaya hazır olan erkek (fig.7). Figürün ayakları altında yerde bir figüre ait kalça. Sol kol, pazıdan kırık, sol el baltanın sapını tutmakta. Sağında, sağ eli ile karşısındaki figürün sol kolunu tutan mainad (fig.6). Başı hafif yukarı kalkık. Sol omzundan başlayıp, iki göğsünün arasından geçen, diyagonal çelenk. Elbisesi hareketle birlikte kalçasından aşağıya kaymakta. Figür 7'nin solunda, izleyiciye sırtı dönük, başını tamamen yukarı kaldırmış, sağ eliyle karşısındaki figürü saçından tutmakta olan mainad (fig.8). Sol kolu, omzudan kırık. Elbisesi, hareketi dolayısıyla kalçasını açıkta bırakarak aşağıya kaymış. İki figür arasında çıplak çocuk. Muhtemelen Eros (fig.9). Üçlü grubun solunda yanında, arka planda sağ elinde tuttuğu tyrsosunu, çifte baltayı savuran erkeğe doğru fırlatmakta olan mainad (fig.12). Saldırı halindeki erkeğin altında bir kadın ve çocuktan oluşan ikili grup. Kadın figürü, sağ kolu üzerine dayanarak yere uzanmış. Belden aşağısını manto örtmekte. Saçında asma yapraklarından oluşan bir taç (fig.16). Sağ eli ile kadının sağ koluna tutunmuş çocuk (fig.15). Sahnenin merkezinde, şişman, irice göğüslü, yaşlı silen (fig.12). Başında asma yapraklarından bir çelenk. Belden aşağısına manto sarılı. Ayaklarında çizmeler. Sağ eli ile saldırı halindeki figüre durması yönünde işaret etmekte, sol eli ile sol omzuna dayalı thrysos tutmakta. Sağ elinin orta ve yüzük parmakları mevcut. Sol kolu, omzudan dirseğe kadar kırık. Sağında, vücudu cepheden gösterilmiş, belden yukarısı çıplak mainad (fig.11). Başı sağa dönük. Sol elini, saldırı halindeki erkeğe doğru uzatmış, sağ eli ile

hareket dolayısıyla düşmekte olan elbisesini tutmakta. Yaşlı silenin solunda, sağa dönmüş, sol kolu ile figürün sol kolunu tutmakta olan mainad (fig.14). Arkada, sadece başı gösterilmiş satyr (fig.13). Merkez figürünün altında, soldan sağa doğru boylu boyunca uzanmış, belden aşağısını manto örten kadın (fig.17) ve onun üzerinde yatan çocuktan (fig.18) oluşan ikili grup. Arka planda, figür 13'ün simetrisinde, sola doğru bakan mainad (fig.19). Bu figürün önünde, sola doğru hareket eden, nebrisinin içine doldurduğu üzümünü karşısındakine uzatan satyr (fig.20). Solunda bir kuğu üzerinde oturan, soldan sağa doğru vücudunu çevirip, solundaki sahneye doğru bakan, sol bacağına sarılı manto dışında çıplak olan Aphrodite (fig.21). Sağ eli ile yukarıda bulunan üzüm salkımlarına uzanmakta. Sol ayağını bir asma köküne dayamakta. Sol elinin üzerinde ve sol bacağının altında kanatlı Eroslar (fig.22-23). Kuğunun (fig.24) altında tavşan. Aphrodite'nin solunda, geride, sol eli ile kanatlı figürü tutan, sadece başı görünen mainad (fig.25). Bu figürün gerisinde arka planda, muhtemelen tyrsos tutan satyr (fig.26). Solunda, belden aşağısına manto sarmış, üzerinde göbeğini ve sağ göğsünü açıkta bırakan bir giysi bulunan mainad (fig.27). Sağ eliyle köşe figürüne üzüm uzatmakta. Sağ köşe figürü, sağ kısa yüze doğru dönmekte olan Dionysos (fig.28). Başını geriye dönmüş. Saçları omuzlarına kadar inmekte. Sağ eli ile sağ göğsünü tutmakta. Sol kolu kırık ve eksik. Belden aşağısına nebris sarılı. Figürün önünde, yerde panter (fig.29). Başını kırık ve eksik.

(S.k.y.) Ön yüz ve arka yüzden dönüş yapan iki köşe figürüyle sınırlandırılmış kompozisyon. Solda ikili bir grup. Belden aşağısı korunmuş mainad (fig.30). Sol bacağı hafif öne atılmış, bacağı baldırdan ayaklarına kadar elbisesi örtmüştür. Kadının solunda, sola doğru hareket eden, satyr (fig.31). Belden yukarısı kırık ve eksik. Solunda, sola doğru hareket eden, sağ kalçasını açıkta bırakan bir elbise giymiş mainad (fig.32). Belden yukarısı kırık ve eksik. Üst pervazda, muhtemelen bu figüre ait olan bilekten kırılmış el. Altta, iki eli ile başına bant bağlamaya çalışan çocuk (fig.33). Solunda, dörtlü bir grup. Solda, sol ayağı üzerinde diz çöken, satyr (fig.34). Sol eli ile içi üzüm dolu bir sepet taşımakta, sağ eli ile de solundaki keçinin (fig.35) sağ boynuzunu tutmakta. Keçinin önünde sol ayağından destek alan, sağ ayağını geriye atıp, yere parmak uçları ile basan çocuk (fig.36). Sol eli ile keçinin çenesini, sağ eli ile de sol boynuzu kendine doğru çekmekte. Keçi dört ayağını da sıkıca basarak direnmekte. Satyrın sol eli ile tuttuğu sepete, yukarıdan aşağıya uçar vaziyette verilmiş, kanatlı Eros (fig.37). Sağ köşe figürü arka yüzden dönüş yapmakta olan, göbek kısmını ve bacaklarını açıkta bırakacak bir elbise giymiş mainad (fig.38). Sağ elinde üzüm sepeti taşımakta. Lahtin arka cephesine taşınmış sol kolu ile tepsi içinde üzüm taşımakta.

(Sl.k.y.) Ön yüze dönen sağ köşe figürü ile arka yüzden, bu yüze dönen sol köşe figürü arasında sınırlandırılmış kompozisyon. Sol köşe figürü, yaşlı, sakallı ve kanatlı silen (fig.1). Beline sarılı mantosu sol kolundan sarkmakta, ayaklarında çizme. Silenin solunda, beline sarılı mantosu dışında çıplak, sol omzunda elleriyle desteklediği üzüm sepetini taşıyan satyr (fig.2). Figürün solunda, profilden gösterilmiş karşılıklı duran satyr ve mainad (fig.3-4). Ortalarında aslan postu içinde üzümler. Belden yukarıları kırık ve eksik. Grubun sağında, sağ köşe figürü (fig.5).

(A.y.) Sağ kısa ve sol kısa yüze dönüş yapmakta olan iki köşe figürünün sınırlandırdığı kompozisyon. Sol köşe figürünün solunda, altta, sol kolu ile tuttuğu sepeti başının üzerinde taşıyan Eros (fig.39). Yukarıda asma dallarına konmuş, üzüm yiyen bir kuş (fig.40). Başını geriye döndürmüş, üzümleri didiklemekte. Figürlerin solunda sağa doğru hareketli bir mainad (fig.42) ve satyrdan (fig.41) oluşan grup. Soldaki, omzundaki mantosu dışında çıplak bir satyr. Sol eli ile solundaki mainadı sol kolundan tutmakta. Sağ kolu kadının elbisesinde. Kadını kendine doğru çekmekte. Kadın, sağa doğru hareket ederken, geriye dönerek, sol kolu ile satyrın sağ kolunu itmekte. Sağ kolu başının üzerinde. Muhtemelen elinde zil. Sağ koluna sarılı elbisesi hareket sebebi ile sıyrılmış. Figürün solunda, beline sarılı mantosu dışında çıplak satyr (fig.43). Sol ayağını sağ ayak bileğinin üzerine dayamış, sola doğru yaslanmakta. Sağ kolunu başının üzerinden atmış ve sağ eli tamamen açık. Sol eli ile solunda yer alan mainadın elbisesini aşağıya doğru çekmekte. Bakışları aşağıya, kadının vücuduna doğru. Figürün solunda yer alan mainad sola doğru hamle yapmakta (fig.44). Omzuna sarılı elbisesi hareketin şiddeti ile aşağıya doğru sıyrılmış. Sağ elini ileri uzatarak büyük bir üzüm salkımı tutmakta. Başını yukarı kaldırmış, solunda yer alan satyrın sağ eliyle uzattığı üzümleri yemekte. Figürün solunda nebrisi sağ omzundan tutturulmuş, sol omzunu kapatarak sol kolundan sarkıtılmış satyr (fig.45). Sol kolunda topladığı nebrisine üzüm doldurmuş. Figürün hemen önünde altta yere düşmüş sepetten üzüm yemekte olan bir panter (fig.46).

(K.) Kline kapak. Lahit teknesine mesnetsiz oturmakta. Döşegin ahşap kısmı, altta küçük bir şerit halinde taşa geçirilmiş. Döşek başları, kline yastığından az yüksek. Yastık ön cephede dört, kısa kenarlarda sekiz metop. Triglifler, beş dikey hatla dörde ayrılmış. Metoplarda kazıma çizgilerle motifler. Cephe metoplarında av sahneleri. Cepheden bakıldığında soldan sağa doğru:

- 1.Metop : Geyik, iki köpek
- 2.Metop : Köpek ve geyik
- 3.Metop : Yabandomuzu, iki köpek
- 4.Metop : Geyik ve köpek

Ağaçlarla mekan belirtilmiş. Yan metoplarda akanthus yaprakları.

Kline üzerinde soldan sağa doğru uzanmış erkek ve kadın. Figürlerin önlerinde sol dirseklerini dayadıkları alçak yastıklar. Erkeğin sol kolu yastığın üzerinde, sağ kolu kadının sağ omzunda. Kadının, sol dirseği yastığın üzerinde, sol eli sol omzunda. Sağ kol bacaklarının üzerinde.

Erkek portresi yaşlı birini tasvir etmekte. Kısa saçların konturu ortada alın üzerinde sivirmekte. Yanlardaki girintiler oldukça derin. Sakal yüzde yüzeysel, boyunda küçük bukleler halinde plastik işlenmiş. Bıyık kısa ve yüzeysel. Yüksek alında yatay çizgiler mevcut. Çatık kaşlar, çok güçlü olmayan kaş kasları üzerine oturmakta. Üst göz kapağı, alt kapaktan daha kalın işlenmiş. Küçük göz bebekleri, üst göz kapağı altına alınmış. Bakışlar yukarı doğru. Göz altlarında hafif torbalanmalar. Elmacık kemikleri çıkık. Burun genişçe. Ağız kapalı, dudaklar geniş ve birbirine paralel. Ağız ile burun arasındaki oluk geniş. Çene yuvarlak, çukuru oldukça sığ. Kulaklar anatomiye uygun ve hafif öne çıkık. Sakin bir ifade.

Kadın portresi orta yaşta bir kadını göstermekte. Saçlar ortadan ayrı, uzun dalgalı buklelerle kulağa dek inmekte. Bu tutamlar yanlarda dışa doğru kıvrılmış. Arkada, saçlar kulaklarla aynı hizada, enseden alınarak başın üzerine çıkartılmış, uçları içe doğru kıvrılmış. Oval çehre. Yüksek alın. İnce kaşları, hafifçe belirtilmiş kaş kasları üzerine oturtulmuş. Küçük gözbebekleri, üst göz kapakları altına sokulmuş. Göz altları hafif çökük. Kökü hafifçe belli edilen burun geniş. Elmacık kemikleri az çıkık. Ağız küçük, dudaklar ince ve kapalı. Üst dudak alt dudağa göre daha ince. Burun dudak arası oluk sığ. Güçlü çenenin üst kısmı çukurlaştırılmış. Boyun kısmında hafif bir gerdan.

Yayın

: Abbasoğlu, 2004a, s.89; Abbasoğlu, 2004b, s.46, res.2.

Analoji

: Kallipolitis, 1958, no.27, s.153; Matz, 1968a, no.11, lev.17-20; Giuliano-Palma, 1978, s.52, no.1, lev.60, 61, 147; Koch-Sichtermann, 1982, s.421, dn.29, lev.450.

Tarihleme

: M.S. 3.yüzyıl, 2. çeyrek

Kat.no. 1, Pamphylia bölgesindeki Dionysos betimli Attika tipi lahitler içerisindeki tek tüm olanıdır (Bkz. Lev.XL, res.76; Lev.XLI, res.77-78; Lev.XLII, res.79; Lev.XLIII, res.80). Lahdin teknesinin ön yüzünde Dionysos ile ilintili söylencelerden biri konu edilmiştir. Roma dönemi lahitleri üzerinde bulunan mitolojik konular içerisine tanrının doğumu, Ariadne'yi buluşu, Pentheus ve Lykourgos mitleri sokulabilir. Adı geçen söylencelerden, Perge lahdini değerlendirmek için Lykourgos miti üzerinde durmak gerekmektedir.

Thrakia Edonis'lerinin kralı Lykourgos'a ilk olarak Homeros'ta rastlamaktayız. Homeros (İl.VI, 130, vd.)'da Lykourgos'un Nysa dağında, Mainadları kovaladığını; Dionysos'un korkarak Thetis'e sığındığını; bu olaylar üzerine Zeus'in Lykourgos'u kör ettiği anlatılmaktadır¹². Bu erken mitosta dikkat çeken nokta Dionysos'un korkak olarak gösterilmesidir. Bu durum onun, Yunan tanrılarına yabancı bir kişilik olarak, yeni yeni Yunan dinine girmeye başladığını göstermektedir. Gene de tanrıya hakaret eden Lykourgos'un, Zeus tarafından cezalandırılması tanrılara hakaretin cezasız kalmayacağını ve bu yeni tanrının yavaş yavaş benimsenmeye başladığına işarettir.

Efsanenin diğer bir anlatımına Aiskhylos'un kayıp olan dört Tetralogyasında rastlamaktayız. Söylenceye göre Dionysos, Hindistan'a giderken Thrakia'dan geçmek ister; ancak Lykourgos buna izin vermez. Kral, Bakkhalar ve Satyrleri esir eder. Bunun üzerine Dionysos, Thetis'e sığınır. Lykourgos'un bu hakaretini tanrı bizzat kendi cezalandırır. Lykourgos'u delirtir ve asma kütüğü zannettiği kendi oğlunu öldürmesini sağlar; ancak ceza bununla da sona ermez. Bir süre sonra kıtlık baş gösterir; bunun sonucunda Lykourgos Paggeia/Pangaion dağında el ve ayaklarından dört ata bağlanarak parçalanır¹³.

Antik yazarlardan Hygnos (Fab.132) efsanenin başka bir versiyonunu aktarmaktadır. Hygnos'un aktardığına göre Lykourgos, Dionysos'u tanrı kabul etmeyip; Thrakia'dan kovar. Bu hakarete dayanamayan Dionysos kralı delirtir. Lykourgos içtiği şarabın etkisiyle annesine tecavüze yeltenir. Olay sonrası utanç

¹² Homeros, *İlyada*, Çev. Azra Erhat-A.Kadir, İstanbul, Can Yayınları, 1997⁹, s.176.

¹³ Grimal, a.g.e., s.460; George Thomson, *Aiskhylos ve Atina*, Çev. Mehmet H.Doğan, İstanbul, Payel Yayınevi, 1990, s.173.

duyan kral asma kütüklerini sökmeye başlar; ancak cinnet getirmektedir: karısı ve oğlunu asma kütüğü zannedip öldürür¹⁴.

Lykourgos miti, Dionysos söylenceleri içinde sevilen bir konudur. Yunan Arkaik Çağı'ndan Roma İmparatorluk Çağı sonlarına kadar tasvirlerine rastlanmaktadır. Kırmızı figürlü vazolar, mozaikler, sikkeler, lahitler, rölyefler gemma ve aynalar üzerinde betimlenmiştir. Napoli Milli Müzesi'nde¹⁵ bulunan kırmızı figürlü bir vazo üzerinde Lykourgos karşısında duran figüre çifte baltası ile vurmak üzere dir (Bkz. Lev.XLIV, res.81). Arkasında yer alan bir kadın, kralı belinden yakalamış, ona engel olmaya çalışmaktadır. Krakau Müzesi'nde sergilenen, M.Ö. 460 yılına tarihlenen Hydria üzerinde Lykourgos karşısındaki figüre çifte baltası ile saldırmaktadır¹⁶ (Bkz. Lev.XLIV, res.82). Bugün Paris'te korunan, M.Ö. 5. yüzyıla ait bir Etrüsk aynası üzerinde de söz konusu mit işlenmiştir¹⁷ (Bkz. Lev.XLV, res.83). Diğer betimlerden farklı olarak burada kral, karşısındaki figüre kılıcı ile saldırmaktadır. Aynı zamanda sakalsız tasvir edilen Lykourgos yazıt vasıtası ile tanımlanabilmiştir.

Genel olarak bu betimlerde Lykourgos, elindeki çifte baltasını kaldırmış; karşısında duran oğluna ya da nadiren karısına doğru vurmak üzereyken gösterilmiştir. Bazı eserlerde Lykourgos çifte balta yerine kılıç kullanmaktadır. Sakallı olarak betimlenen kral, genelde boynuna sarılı bir manto giyer. Ayaklarında çizme bulunur. Kimi tasvirlerde kral, ayaklarındaki çizmeler dışında çıplaktır.

Lykourgos lahitler üzerinde nadiren betimlenmiştir¹⁸. Roma Villa Taverna ve Palazzo Mattei'de korunan iki kent Roma tipi frizli lahit üzerinde yer alır¹⁹. Villa Taverna'daki lahitte merkezde yer alan kral, çifte baltasını kaldırmış, yerde diz çökmüş vaziyetteki oğlunu öldürmek üzere dir. Kurbanın arkasında ise Papa Silenos ile Dionysos bulunmaktadır (Bkz. Lev.XLV, res.84). Palazzo Mattei'deki lahitte ise Lykourgos çifte baltasını kaldırmış vaziyette tipik ikonografyasında tasvir edilmiştir (Bkz. Lev.XLVI, res.85). Gene Roma'da Therme Müzesinde duran bir lahit üzerinde

¹⁴ Grimal, a.g.e., s.461.

¹⁵ Napoli 81953: Alexandre Farnoux, "Lykourgos I", LIMC VI/1-2, Zürich ve Münih, Artemis, 1992, no.13.

¹⁶ Krakau 1225: a.e., no.26.

¹⁷ Louvre Br. 1729: a.e., no.17.

¹⁸ Friedrich Matz, Die Dionysischen Sarkophage. 3.Teil, Berlin, Hirmer, 1969, s.416-420.

¹⁹ Villa Taverna: a.y., no.235, lev. 257.1; Palazzo Mattei: no 236, lev. 256.1-2.

Lykourgos'a benzer bir figür bulunur²⁰. Lahitin merkezinde yer alan figür diğer betimlerden farklıdır. Çifte baltalı erkek, sakalsız ve daha gençtir (Bkz. Lev.XLVI, res.86). Lykourgos olduğu düşünülebilecek bir figür de Roma tipli bir lahde ait parçada görülmektedir²¹. Sakallı ve çıplak figür elindeki çifte baltasını kaldırmış bir şekilde betimlenmiştir (Bkz. Lev.XLVII, res.87). Lahitler, M.S. 2.- 3. yüzyıllara tarihlendirilmektedir.

Kat.no. 1'in ön yüzünde, solda yer alan figür çifte baltasını kurbanına vurmak üzereyken gösterilmiştir (Bkz. fig.7). Figür sağ bacağını muhtemelen bir kaya üzerine dayamıştır. Bakışları saldırmak üzere olduğu figürler üzerine odaklanmıştır. Kendini kaybetmiş bir ifadesi vardır (Bkz. Lev.XLVII, res.88).

Lahit üzerinde yer alan figürün çizimleri dışında çıplak olması, elindeki çifte baltası, sakallı olması gibi özellikleri Lykourgos'un ikonografisine uygundur. İlgili tüm arkeolojik betimlere, mitolojik anlatıma ve genel kompozisyona bakıldığında figürün Lykourgos olması muhtemeldir. Bu durumda lahit ayrı bir önem kazanmaktadır. Yayınlanan Dionysos betimli Attika tipi lahitler içerisinde böyle bir mitosu konu eden ilk lahittir.

Lykourgos olarak tanımladığımız figürün etrafında onu engellemeye çalışan satyr ve Mainadlar bulunmaktadır (Bkz. fig. 6, 8, 10-13). Bunlardan biri de lahdin merkezinde bulunan, belden aşağısını örten mantosu dışında çıplak, göbekli, hafif şişkin göğüslü, thrysos tutan, sakallı Papa silenostur (Bkz. fig.12) (Bkz. Lev.XLVIII, res.89-90).

Antik sanatta Papa Silenos, genel olarak sert yüz hatlarına sahip, sivri çeneli, sivri kulaklı, şişkin göğüslü ve göbekli olarak tasvir edilmektedir.

Papa Silenos gerek Attik gerekse Roma tipi Dionysoslu lahitlerde sıklıkla betimlenmiştir. Genellikle sarhoştur ve başka bir figür tarafından taşınır²². Bazı betimlerde tümüyle giyimlidir²³. Ancak genel olarak mantosu ile tasvir edilir.

²⁰ Therme: Friedrich Matz., *Die Dionysischen Sarkophage 2.Teil*, Berlin, Hirmer, 1968, s.279-291, no.178, lev. 202.

²¹ Castello: Friedrich Matz, *Die Dionysischen Sarkophage 4.Teil*, Berlin, Hirmer, 1969, s.515-516: no.236A, lev. 353.

²² Papa Silenos'un lahitler üzerindeki betimleri için Bkz.: Matz, 1968b, no.75, lev. 88; no.80, lev. 96; no.84, lev. 98; Robert Turcan, *Les Sarcophages Romains A Representations Dionysiaques. Essai de Chronologie et d'histoire religieuse*, Paris, Bibliotheque Des Ecoles Françaises D'Athenes et de Rome, 1966, lev. 11a, 28c.

²³ Bkz.: Matz, 1969a, no.176, lev. 198.

Papa Silenos lahitler üzerinde seyrek olarak merkezde; genelde ikincil bir figür olarak merkeze ya da köşelere yakın olarak gösterilmiştir. Lahitlerin yan yüzlerinde nadiren tek başına betimlenmiştir²⁴.

Papa Silenos olarak adlandırdığımız figürün diğer betimlere göre farklılıkları göze çarpmaktadır. İlk olarak Papa Silenos'un lahdin merkezinde tüm dikkatleri üzerine çekecek biçimde yer alışı önemlidir. Vatikan'da bulunan Roma tipinde frizli bir lahdin merkezinde de betimlenmiştir²⁵ (Bkz. Lev.XLIX, res.91). Burada Silenos bir mainadla birlikte ikili bir grup oluşturur. Gene Roma'da Savoia²⁶ villasında duran lahdin merkezinde yaşlı Silenos bulunur (Bkz. Lev.XLIX, res.92). Burada zil zurna sarhoştur ve bir mainad tarafından güçlükle ayakta tutulmaktadır. Kadın, Papa Silenos'a göğüs altından sarılmıştır ve bu hareketin etkisi ile figürün göğüsleri belirginleşmiştir. Cepheden gösterilen figürün başı korunagelmemiştir. Perge'deki figür cepheden işlenmiş olup; ebat olarak da Vatikan ve Roma'dakinden büyüktür.

Lykourgos ve Papa Silenos'un ayaklarının altında bir kadın ve bir çocuktan oluşan gruplar bulunmaktadır (Bkz. fig.15-18). Figür 15 ve 16, Lykourgos'un hemen altında yere uzanmış bir biçimde verilmiştir (Bkz. Lev.L, res.93). Aynı figürlerden oluşan grup (Bkz. fig.17-18) Papa Silenos'un altında diğer grubun aksine ölü olarak gösterilmiştir (Bkz. Lev.L, res.94). Mitosa göre, Lykourgos, oğlu Dryas'ı öldürür. Dryas betimlerde genç bir delikanlı olarak tasvir edilir. Çocuk olarak nadiren tasvir edilmiştir. Genelde tek başına gösterilmektedir. Dryas, burada bir kadın ile gösterilmiş olup, betimi ikonografisine uygun değildir. Eğer figürler Dryas ve annesi ya da bir mainad ise ölü verilen iki figürde bu grup olmalıdır. Böylece narativ bir üsluptan söz edilebilir. Ancak bu ihtimal de uzak gözükmemektedir. İlk gruptaki kadın asma çelengi takarken, ikinci gruptaki kadında böyle bir çelenk yoktur. Bu sebeple kadınlar iki farklı kişi olmalıdır.

²⁴ Dresden: Matz, 1969a, no.173, lev. 89.

²⁵ Vatikan: Turcan, a.g.e., lev. 28 c.

²⁶ Villa Savoia: Matz, 1968b, no.148, lev. 168.

Mitin diğer bir yönü de Lykourgos'un Nysa dağında Mainadlara saldırmasıdır. Bu olay Homeros'ta şöyle geçer (İl.VI, 130, vd.):

“.....
O bir gün, kutsal Nysa dağında
Kovalamaya kalkıştı Dionysos'un
sütinelerini,
Dayak yediler yiğit öldüren Lykourgos'un
Üvendiresiyle
.....”

Burada çifte balta (üvendire) ile dayak yemenin ölüme yol açacağı düşünülürse Lykourgos'un çıldırmısından ve oğlunu asma kütüğü sanıp öldürmesinden önce Mainadları kovaladığı hatta öldürdüğü anın betimlenmiş olabileceği düşünülebilir; keza Dionysos'ta bu anda denize sığınmaktadır. Ancak bu seferde çocuk figürlerinin oluşu konu bütünlüğünü bozmaktadır. Başka bir düşünce de bu figürlerin mitle ilgili olmadığı, Dionysos alayında dinlenmekte olan ya da uyumakta olan figürler olabileceği söz konusu olabilir. Bu durumda Lykourgos karşısındaki mainadlara saldırıyor olmalıdır.

Tüm bu figürlerin yarattığı kargaşa anından solda daha sakin bir kompozisyona geçilmektedir. Merkez figürünün solunda, sağdaki sahneye sırtını dönmüş, boynuna asılı üzümlele doldurduğu nebrisi karşındaki figüre uzatan bir satyr görölmektedir (Bkz. fig.20) (Bkz. Lev.LI, res.95). Bu figürün benzerine yukarıda da söz edilen Castello lahdinde rastlamaktayız²⁷ (Bkz. Lev.LI, res.96). Söz konusu figürün sadece gövdesi korunagelmüştir. Vücudun aldığı şekil açısından figür 20'ye benzerlik göstermektedir.

Satyrin karşısında yer alan kadın figürü, kuğu üzerinde oturması, saç tipi, başındaki tacı, etrafında Eros'ların bulunması ve kuğunun altında tavşan olması gibi tipik özellikleri ile Aphrodite'yi göstermektedir. (Bkz. fig.21) (Bkz. Lev.LII, res.97).

Aphrodite'nin Yunan sanatında önemli bir yeri vardır. Arkaik dönemin siyah ve kırmızı figür tekniğinde yapılmış vazoları üzerinde diğer tanrılar arasında yer alır. M.Ö. 5. yüzyılın ortalarından sonra Yunan sanatında revaçtadır. Bu dönemlerde kuğu üzerinde betimlenmeye başlar (Bkz. Lev.LII, res.98). Bu tasvir pişmiş toprak heykelcikler, gemmalar, sikkeler gibi eserler üzerinde de yer alır. M.Ö. 4. yüzyıla

²⁷ Bkz., s.49, dn.21.

kadar çıplak betimlenmez²⁸. Etrafında Eroslar bulunur. Kumru, kuğu ve tavşan kutsal hayvanları, mersin ağacı kutsal bitkisidir. Elinde asa ya da ayna olabilir.

Figür 21, yukarıda değinilen ikonografik özelliklerin de gösterdiği üzere Aphrodite'dir. Tanrıça, Lykourgos mitosunda yer almaz. Dionysos'un sığındığı Thetis'dir. Kompozisyon çerçevesinde Thetis'in yerini Aphrodite almış olabilir. Burada bir sığınma durumu söz konusu olabilir. Aslında sığınma konusu Homeros'un anlatımına uygundur. Yukarıda da değindiğim gibi Lykourgos'un cezasını Zeus verir. Aiskhylos'un anlatımı mitosla da çelişmektedir. Anlatıma göre Lykourgos'u cezalandıran Dionysos'tur; ancak ceza veren bir tanrı neden denize sığınır? Bu durumu kronolojik olarak değerlendirebiliriz. Homeros'un döneminde Dionysos panteona yeni girmiş bir tanrıydı. Bu sebeple cezayı Zeus verdi. Fakat Aiskhylos'un döneminde Dionysos panteona yerleşmişti ve çok önemli bir konuma yükselmişti. Bu sebepten dolayı lahit üzerindeki konunun Homeros anlatımına daha yakın olduğu düşünülebilir.

Üzerinde durulması gereken bir diğer betim de sağ köşe figürüdür (Bkz. fig.28). Burada ayakta, yarı çıplak bir erkek betimlenmiştir. Figür, kadınsı ifadesi, uzun saçlarının omuzlara dökülüşü, göğüslerinin hafif şişkinliği, beline sardığı nebrisi, çizmeleri ve önünde duran panteri ile Dionysos'un ikonografisine işaret etmektedir (Bkz. Lev.LIII, res.99-100). Yukarıda bahsedildiği üzere Dionysos, M.Ö. 5. yüzyılın ortalarında sakalsız olarak tasvir edilmeye başlanmıştır. Tanrı, yarı çıplaktır. Omuzlarına kadar inen saçları ve narin yüzü ile kadınsı bir havası vardır²⁹. Roma dönemi örnekleri içinde lahit üzerindeki figürü destekler nitelikteki eser bugün Antalya Müzesi'nde korunmakta olan Perge tiyatrosunda bulunmuş Dionysos heykelidir. Omzuna paralel nebrisi ve beline sardığı mantosu dışında çıplak olan tanrının uzun saçları, omuzlarına kadar inmektedir. Tanrı, kadınsı bir ifadeye sahiptir. (Bkz. Lev.LIV, res.101).

Dionysos özellikle Roma kenti lahitleri üzerinde oldukça fazla betimlenmiştir. Tanrının, doğum sonrası da dahil olmak üzere yaşamından çeşitli sahnelerin konu edildiği bu lahitlerde en çok thiasosu gösterilmiştir. Dionysos, yarı

²⁸ Carpenter, a.g.e., s.42; detaylı bilgi için Bkz.: Angelos Delivorrias, "Aphrodite", LIMC II / 1-2, Zürih ve Münih, Artemis, 1984, s.2-151.

²⁹ Dionysos'un bu tip betimleri için Bkz.: Carlo Gasparri "Dionysos", LIMC, III/1, Zürih ve Münih, Artemis, 1986, no.120a-f, 199b, 201a.

çıplak, genç, kadınsı, uzun saçlı, bir panter üzerinde oturur vaziyette, ayakta ya da arabasında tasvir edilmiştir. Panteri, thrysosu gibi detaylarda unutulmamıştır (Bkz. Lev.LIV, res.102)³⁰.

Lahit üzerinde yer alan figür ikonografik özelliklerin de ortaya koyduğu gibi Dionysos'tur. Figürün köşe figürü oluşu mitsel kompozisyona da uymaktadır. Buna göre Lykourgos'tan korkan Dionysos denize kaçır. Bu sebeple merkezden uzak durması doğaldır. Lykourgos mitini ele alan yukarıda değindiğim iki lahitte de Dionysos merkezde değildir. Köşelere yakın verilmiştir. Tanrının köşede yer aldığı birçok lahit vardır³¹.

Tüm figürler değerlendirildiğinde mitolojik kompozisyonda bazı değişiklikler görülmektedir. Buna en önemli örnek, eğer böyle olduğu kabul edilirse Aphrodite'nin Thetis yerine verilmesi gösterilebilir. Yine Lykourgos'u konu alan lahitlerde yer alan Lyssa ve Pan figürleri bulunmaması kompozisyondaki değişimlerdir.

Lahdin ön yüzü için öne sürülebilecek ve akla daha yatkın olan görüş ise sahnenin iki farklı konudan oluştuğudur. Bu durumda sahnenin solunda Lykourgos miti (Bkz. Lev.LV, res.103), sağında ise Aphrodite ve Dionysos'un bulunduğu bağ bozumu görülmektedir (Bkz. Lev.LV, res.104). Lahde dikkatli bakıldığında merkezde, arka planda bulunan figür 13 ve 19'un birbirinin simetrisinde verildiği görülmektedir. Sanki sahne ikiye ayrılmıştır. Gene figürlerin duruşu buna işaret etmektedir. Sağda hareketli ve karmaşık, solda ise daha durağan bir kompozisyon görülmektedir.

Lahdin kısa yüzlerinde Dionysos betimli lahitlerde sıklıkla görülen bağ bozumu sahnesi işlenmiştir (Bkz. Lev.LVI, res.105-106). Satyr ve Mainadlar üzüm toplamaktadır. Lahdin kısa yüzlerindeki figürlerin belden aşağıları korunagelmiştir. Üst kısımlar ise mezar soygununda tahrip edilmiştir. Bu yüzde satyr, keçi, bir çocuktan ve uçan bir Eros'tan oluşan grup (Bkz. fig.34-37) ön plana çıkmaktadır. Burada yer alan 30, 31 ve 32 numaralı figürlerin bağ bozumu betimi çerçevesinde üzüm topladıkları düşünülebilir. Bu durum, diğer bağbozumu lahitlerinin yan

³⁰ Roma ve Attika atölye betimleri hakkında detaylı bilgi için Bkz.: Matz, a.g.e., C. 1-4.

³¹ Bkz.: Turcan, a.g.e., 10a, 12a, 28c, 61b.

yüzlerindeki figürlerle karşılaştırılınca daha da netleşir³². Lahdin sol kısa yüzünde yer alan köşe figürünün (Bkz. fig.1) sakallı olması, göğüslerinin hafif şişkinliği, göbeğinin oluşu Papa Silenos'a işaret etmektedir (Bkz. Lev.VII, res.107). Lahdin ön yüzündeki gibi kadınsı bir karaktere sahip değildir. Papa Silenos, burada arka yüzden sol kısa yüze dönüş yapmaktadır. Sağ eli ile meyvelerle dolu bir sepeti desteklemektedir. Bu betim, bir çok Attika tipi lahitte köşe figürü olarak karşımıza çıkmaktadır³³. Figür 3 ve 4'ün oluşturduğu ikili grubun belden aşağısı korunagelmıştır. Burada satyr ve mainadın topladıkları üzümü ortalarında tuttıkları aslan başlı nebrise doldurdıkları düşünülmektedir.

Lahdin arka yüzünde ekstasis sahnesi işlenmiştir (Bkz. Lev.LVII, res.108). Ekstasis, tanrıya inanların kendilerinden geçmeleridir. Arka yüzde gördüğümüz satyr ve mainad figürleri (Bkz. fig.41-46) adeta kendilerinden geçmiştir. Bu sahneye Attika tipi lahitlerde sıklıkla rastlanmaktadır. Genel olarak bu sahnelerde, erotik figür grupları³⁴, müzik yapanlar, çılgınca dans edenler³⁵, hayvanları parçalayanlar betimlenmiştir. Ekstasis sahneleri çoğunlukla yan ve arka yüzlerde verilmiştir.

Lahdin tüm yüzlerinde Satyr ve Mainadlar bulunur. Satyrler bazen çıplak bazen de yarı çıplaktır. Genelde vücutlarının alt kısımlarına manto sarmışlardır. Çoğunda nebris görülür. Nebrisler omuzdan sarkmakta ya da boyunda toplanmaktadır. Mainadlar tipik özellikleri ile verilmiştir. Uzun saç lüleleri arkada toplanmış olup, hareketleri ile uyum göstermektedir. Bazılarının saçları başlarının üzerine alınıp, topuz yapılmıştır. Birkaçını başında çelenkler bulunur. Elbiseleri tipiktir. Vücut hatlarını gösteren harekete göre sıyrılıp, kalça ya da göğüslerini açıkta bırakan elbiseler giymişlerdir. Sağ kısa yüzden arka yüze dönen köşe figürü ile sol kısa yüzden ön yüze dönüş köşe figürünün elbiseleri diğer kadın figürlerine göre oldukça farklıdır. Görünüşe göre tek parça kumaştan yapılma, oldukça ince olan bu elbiseler, baldırlarda üçgen kesimlere sahiptirler. Sol kısa yüzdekinde bu kesimler asma dalları şeklinde bitmektedir.

Kat.no. 1 kline kapaklıdır (Bkz. Lev. LVIII, res.109). Kapak, tekneye mesnetsiz oturmaktadır. Döşegün ahşap kısmı, altta küçük bir şerit halinde taş

³² Özellikle Karş.: Selanik: s.25, dn. 36.

³³ Bkz. Boston: Matz, 1968a, no.19, lev.13-15; Sparta TW 652: Matz, 1968a, no.22, lev.24.

³⁴ Boston: Bkz. s.25, dn. 36.

³⁵ Atina: Matz, 1968a, no.4, lev.5.

geçirilmiştir. Döşek başları, kline yastığından az yükseltilmiştir. Kline yastığı ön cephede sekiz, kısa kenarlarda dört metoba ayrılmıştır. Triglifler, beş dikey hatla dörde bölünmüştür. Cephe metoplarında av sahneleri, yan metoplarda ise akanthus yaprakları işlenmiştir (Bkz. Lev.LVIII, res.110).

Klinedeki erkeğin portresi (Bkz. Lev.LIX, res.111) bugün Side Müzesi'nde³⁶ bulunan erkek başı ile karşılaştırılabilir (Bkz. Lev.LIX, res.112). Bu baş orta yaşlı bir erkeği tasvir eder. Kısa tıraşlı saçların konturu ortada alın üzerine doğru sivrilmiştir. Sakal kısa buklelerden oluşmakta, yanak altı ve çene altında yüzü çevrelemektedir. Baş M.S. 240-250 yıllarına tarihlenmektedir³⁷.

Side Müzesi'nde saklanan, baş Perge lahdindeki erkek başına sakal kesimi ile benzemektedir. Sakallar yanak altları ve çene altı boyunca devam eder. Yüzün diğer kısımlarında sakal ile bıyık kısa ve yüzeyseldir. Saç tipi de diğer benzer özelliğidir. Saçlar kısa olup; konturları alın üzerine sivrilir. Bu saç tipik olup; bir çok dönemde görülebileceğinden tarihleme için bir önem arz etmez. Buna rağmen sakal tipi ayırt edici bir özelliktir. Bu açıdan Perge lahdindeki erkek portresine en yakın örnek olarak, bugün Atina Milli Müzesi'nde sergilenmekte olan baş gösterilebilir³⁸ (Bkz. Lev.LIX, res.113). M.S. 3. yüzyıla ait portrede sakallar çene üzerinde ve boyunda oldukça plastik bukleler halinde işlenmiştir. Bu tipin benzerine M.S. 253-268 yılları arasında Roma İmparatoru olan Gallienus ait bugün Berlin Şehir Müzesi'nde³⁹ (Bkz. Lev.LIX, res.114) korunan portrede rastlamaktayız. Gallienus'un sakalları, yanak altlarında ve çene altında küçük bukleler halinde işlenmiştir. Portre, M.S. 253-268 yıllarına tarihlenmektedir⁴⁰. Yine Gallienus dönemine ait, bugün Konya Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen bir lahit üzerindeki ölü portresi de sakal tipi yönünden oldukça benzerlik göstermektedir. Portre, M.S. 254-260 yıllarına tarihlenmiştir⁴¹.

³⁶ Side 61: Jale İnan, *Antalya Bölgesi Roma Devri Portreleri. Römische Porträts Aus Dem Gebiet von Antalya*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1965, s. 27, no.20, lev.20.

³⁷ a.y.

³⁸ Atina: Havva İşkan, "Zwei Privatporträts aus Patara", *Jahrbuch Des Deutschen Archäologischen Instituts*, Band 117, 2002, s.251-282, lev.20.

³⁹ Berlin: Ramage, a.g.e., s.291, res.10.10.

⁴⁰ Cornelius Vermeule, *Roman Imperial Art in Greece and Asia Minor*, Cambridge, Harvard University Press, 1968, res.168.

⁴¹ Konya: İşkan, a.g.e., s.272, lev.21a-b.

Gallienus dönemine tarihlendirilen bir başka portrede bugün J. P. Getty Müzesi'nde saklanmaktadır⁴² (Bkz. Lev.LX, res.115a-b). Erkeğin sakalları, çenede plastik olarak işlenmiştir. Portre, M.S. 3. yüzyıla aittir.

Bu sakal tipine sikke tasvirlerinde de rastlamaktayız. M.S. 238 yılının nisan ayında imparator olan Gordianus II'yi tasvir eden sikkede⁴³ (Bkz. Lev.LX, res.116) imparatorun sakallarının Perge'deki portrenin sakallarına benzerliği göze çarpmaktadır.

Gallienus'a ait bir sikkede⁴⁴ (Bkz. Lev.LX, res.117) sakal hafifçe yanakların üzerine çıkmasına rağmen sakal tipine oldukça yakınlık göstermektedir.

Lahit üzerindeki kadın portresi (Bkz. Lev.LXI, res.118) saç tipi yönünden M.S. 3. yüzyıl örneklerine paraleldir. Bugün Antalya Müzesi'nde korunan kadın başı ile karşılaştırılabilir⁴⁵ (Bkz. Lev.LXI, res.119). Antalya'daki portre orta yaşlı bir kadına aittir. Saçları ortadan ayrılmış, yanlardan kulakları açıkta bırakarak arkaya taranmıştır. Hafif dalgalı, uzun, alın üzerine dökülen ince saçlar kısa çizgilerle belirtilmiştir. Arkada önce enseye doğru inen saçlar, yukarıya doğru döndürülüp, ince örgüler halinde başın üzerine alınarak tepede içeri kıvrılıp tutturulmuştur. Portre, M.S. 260/270'e tarihlenmektedir.

1993 yılında Patara kazılarında ortaya çıkarılan mezar yapısında bulunmuş, Markia Aurelia Khryson Iasonis⁴⁶ adlı kadına ait portrenin saç tipi, Perge lahdindeki portre ile oldukça benzerdir (Bkz. Lev.LXI, res.120). Saçlar ortadan ayrılmış, tutamlar kulakları açıkta bırakacak şekilde yanlardan arkaya taranmıştır. Arkada enseye doğru inen saçlar, yukarıya doğru kıvrılıp, başın üzerine alınarak tepede içe doğru toplanmıştır. Portre M.S. 3. yüzyılın ortalarına tarihlendirilmektedir⁴⁷.

Perge lahdindeki kadın portresine oldukça benzer bir baş da bugün Burdur Müzesi'nde korunmakta olan M.S. 3. yüzyıla tarihlenen kline kapak üzerindeki portredir⁴⁸.

⁴² Getty Museum 73.AA.52: Jiri Frel, *Roman Portraits in the Getty Museum*, Tulsa-Oklahoma, The John Paul Getty Museum, 1981, s.132, no.90.

⁴³ Nezehat Baydur, *Roma Sikkeleri*, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 1998, lev.XXVIII, res.257.

⁴⁴ a.e., lev.XXX, res.280.

⁴⁵ Antalya: İnan, a.g.e., no.21, lev.XXI-XXII.

⁴⁶ İşkan, a.g.e., lev.1.

⁴⁷ a.e., s.281.

⁴⁸ a.e., s.274, res. 20 ve s.275, res.24a-b.

Söz konusu saç tipi literatürde “Scheitelzopf” olarak isimlendirilir⁴⁹. M.S. 220 yılında ortaya çıkan bu saç tipine Tranquilliana (M.S. 238-244) ve Etruscilla (M.S. 249-251) portrelerinde de rastlanır. Gordianus III’ün eşi Furia Sabina Tranquilliana’nın bugün British Museum’da duran portresinde saçın bu tipte olduğu görülür⁵⁰.

Perge lahdi kapalı bir kompozisyona sahiptir. Sahne sol kısa yüzden sağ kısa yüze doğru devam ettirilebilir (Bkz. Lev.XLIII, res.80a). Ön yüzde solda hareketli kompozisyondan sağda daha durağanına geçiş çok iyi yansıtılmıştır. Kompozisyon oldukça hareketlidir. Tekdüzelik görülmez. Sahnenin, durağan bir kompozisyona dönüşmesi, figürlerin ani dönüş ve hareketleriyle engellenmiştir. Perspektif uygulanmıştır.

Lahdin işçiliği oldukça başarılıdır. Ön ve yan yüzlerde figürler yüksek kabartma olup; iç içe geçmiş biçimde verilerek kalabalık bir sahne yaratılmıştır. Buna karşılık arka yüz figürleri alçak kabartma olup; sahneye yayılmış biçimde işlenmiştir.

Tüm figürler oldukça natüralisttir. Buna koşut olarak figürlerin dönüşleri, buna göre vücutlarının aldığı şekiller, elbise kıvrımlarının harekete uygunluğu oldukça gerçekçidir. Vücutta uzuvların oranları, başların gövdeyle uyumu işçiliğin ne kadar başarılı olduğunu göstermektedir.

Figürlerin ifadeleri patetiktir. Mutluluk, acı, hüznün, şaşkınlık gibi duygular lahitte bir aradadır. Lykourgos’un yüzünden çılgınlığı, onu engellemeye çalışan figürlerdeki korku, izleyen figürlerdeki merak adeta yüzlerinden okunmaktadır.

Kas işçiliği başarılıdır. Harekete göre oluşan kas kıvrımları oldukça doğaldır. Lykourgos’un çifte baltasını kaldırırken oluşan kas gerilmeleri, oturma ya da eğilmede oluşan göbek çizgileri figürün hareketini hissettirecek kadar başarılıdır. Arka yüzde erkek figürlerinin özellikle karın kasları abartılı verilmiştir. Bu abartılar dışında tüm figürlerin kasları yumuşak işlenmiştir.

Tüm tasvirlerde yoğun bir detaycılık söz konusudur. Figürlerin avuç içlerinde oluşan çizgilerden, kuş figürleri ile Eros’ların kanatlarının pul pul

⁴⁹ Saç tipi hakkında detaylı bilgi için Bkz.: Diana Ziegler, *Frauenfrisuren der römischen Antikeabbild und Realität*, Berlin, Weißensee, 2000.

⁵⁰ British Museum: Kleiner, a.g.e., s.381, res.348.

verilmesinden asma dallarından birine küçük bir kuşun konmasına kadar detaycılık izlenebilir. Gene üzüm taneleri ile dolu sepetlerde farklı geometrik motiflere rastlanmaktadır. Oldukça detaylı işlenen asma dalları, arka fonu oluşturmaktadır.

Perge lahdinin analogisi, bugün Selanik Arkeoloji Müzesi'nde bulunan kline kapaklı, figürlü frizli lahit ile yapılabilir⁵¹ (Bkz. Lev.LXII, res.121).

Selanik lahdinin ön yüzünde bağ bozumu sahnesi konu edilmiştir. Cepheden bakıldığında, sahne sol köşe figürü olan Hermaphrodite ile sağ köşede yer alan üzüm kütüğü arasında sınırlandırılmıştır. Figürler, sahnenin sağında yoğunlaşmıştır. Burada Satyr ve Mainadlar üzüm toplamaktadır. Önlerinde sepetlere doldurulan üzümleri taşıyan çocuklar görülmektedir. Sağ köşede pervazın üzerinde ağzı açık, yukarı doğru bakan bir panter bulunur. Lahdin merkezinde üzüm toplayan bir Mainad ile toplanan üzümleri sepetiyle taşıyan bir başka Mainad ve üzüm taşıyan Satyr'den oluşan üçlü bir grup görülmektedir. Figürlerin sağında, sağ eliyle boynuzundan tuttuğu keçiyi sürüklemeye çalışan bir çocuk bulunur. Bu figürlerin solunda, soldan sağa doğru duran panter üzerinde, soldan sağa doğru oturan kadın görülmektedir. Kadın sol elinde, alttan bir çocuğun desteklediği kythara tutmaktadır. Kırık olan sağ eliyle de kytharayı çaldığı anlaşılmaktadır.

Lahdin sağ kısa ve sol kısa yüzlerinde tipik pozlarda verilmiş; üzüm toplayan Satyr ve Mainadlar bulunur. Sol kısa yüzde yer alan figürlerden üçü (Satyr, Mainad ve bir çocuk) müzik yapmaktadır. Arka yüzde Kenthaurlarla Grifonların savaşı betimlenmiştir.

Tüm kompozisyon genel olarak incelendiğinde ilk dikkati çeken figürlerin iç içeliğidir ki bu özellik Perge lahdinde de görülmektedir. Selanik lahdindeki figürlerin yüz ifadelerinde de Perge lahdinde olduğu gibi patetiklik görülmektedir. Burada daha çok konuyla ilgili olduğundan memnuniyet ve neşe ifadeleri ön plana çıkmaktadır.

Selanik lahdinde yer alan Mainadların saç işlenişi Perge lahdindeki gibi tipiktir. Saçlar, kalın lüleler halinde arkada toplanmış olup, bazılarında başın üst kısmında topuz yapılmıştır. Elbiseler de büyük benzerlik göstermektedir. Mainadların kalça ve göğüslerini açıkta bırakan elbiseler ince kumaştan yapılmıştır.

⁵¹ Bkz.: s.25, dn.36.

Selanik lahdinin Satyr, çocuk ve hayvan figürleri, hareketleri dışında işleniş açısından Perge lahdi ile oldukça yakındır. Çocuklar yaşlarının getirdiği neşe içerisinde gösterilmiştir. Satyrler, Dionysos betimli lahitlerde sıklıkla görülen duruşlara sahiptir.

Perge lahdinde görülen yoğun detaycılık bu lahitte de göze çarpar. Yüzlerde, elbiselerde bu durum oldukça dikkati çekicidir.

Birebir karşılaştırabileceğimiz figür Perge lahdinde 21 numara ile gösterilen Aphrodite'dir. Aphrodite sağdan sola doğru verilen bir kuğu üzerinde, soldan sağa doğru oturmuştur. Mantosu sol bacağından kaymıştır. Sağ eli ile üzüm salkımını tutmaktadır. Selanik lahdindeki kadın figürü soldan sağa doğru duran Panter üzerinde, soldan sağa doğru oturmaktadır (Karş.: Lev.LXIII, res.122-123). Mantosu omzunda toplanmış ve sağ bacağından kaymıştır. Sol eli ile üzüm salkımı tutmaktadır. İşçilik açısından Perge lahdindeki figürün daha iyi olduğu söylenebilir. Özellikle Perge lahdindeki figürün vücut dönüşü oldukça başarılı verilmiştir.

Yine birebir karşılaştırabileceğimiz figür, Perge lahdinin sol kısa yüzündeki köşe figürü Papa Silenos'tur. Selanik lahdinin sağ kısa yüzünde sağ köşe figürü de Perge'deki ile aynı ikonografik özellikleri taşır (Karş.: Lev.LXIII, res.124-125) Ancak işleniş özellikle yüzde oldukça farklıdır. Selanik'teki figürün yüzü vahşi bir ifadeye sahiptir. Perge'deki daha sakin ve bilge ifadesi ile ön plana çıkar. Gene Perge'dekine göre çehresi üçgen, sakalları daha sivri ve yoğundur.

Genel olarak Selanik'teki lahdin işçiliği Perge lahdi kadar başarılı değildir. Söz konusu lahitte de kas işçiliği ve vücut dönüşleri başarılı verilse de vücutlarda bazı oransızlıklar vardır. İfadeler, Perge'deki kadar canlı değildir.

Tek başına Kat.no. 1'in teknesini tarihlemek mümkün gözükmemektedir. M.S. 200'lerin başlarında insan figürleri fona göre daha belirginleşmiş, figürler pervaza taşmış ve daha giriftleşmiştir. İhracat M.S. 220'lerden sonra artmaya başlamıştır⁵². Gene Pamphylia bölgesinde özellikle Attik lahit ihracatının M.S. 3. yüzyılda çok arttığı bilinmektedir⁵³. Tekneyi M.S. 3. yüzyılın ortalarına yerleştirebiliriz. Kapakta yer alan portreler de aşağı yukarı aynı tarihi vermektedir. Portre ve üslup özellikleri

⁵² Koch, 2001, s.156-157.

⁵³ a.e., s.257.

ile lahdin analogisi göz önünde bulundurulursa lahit M.S. 3.yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilebilir.

Kat.no. 2

Lev.LXIV res.126a-b

Müze/Arazi : Side Müzesi env. 601

Buluntu yeri : Side Doğu Nekropolis

Durum - Ölçüler : Teknenin uzun yüzlerinden birine ait parça. Dört parça, tümlenmiş.
uz.: 0.72 yük.: 1.01 fig.der.: 0.05

Tanım : Üstte, üç silmeli pervaz. Frizde sağda, soldan sağa doğru hareket eden, giyimli mainad (fig.1). Sol kol ve bacaklar kırık. Üzerinde vücut hatlarını meydana çıkaran khiton ve belden yukarısında sağ göğsü örten manto. Baş hafif önde, ileriye bakmakta. Saç arkada toplamış. Sağ kol başın üzerinde. elinde bıçağa benzer bir nesne. Figürün solunda, başını geriye çevirmiş, sol pençesini kaldırmış panter (fig.2). Sağ pençe ve arka bacaklar kırık. İki figürün arasında, meyve vermiş bir asma dalı. Panterin gerisinde başka bir figüre ait elbise parçası.

Yayın : Koch, 1973, s.221; Koch-Sichtermann, 1982, 420.

Analoji : Matz, 1968a, no.3, lev.4.

Tarihleme :.M.S. 2.yüzyıl, 2. yar

Kat.no. 2'nin üzerinde sağda, soldan sağa doğru hareket eden, sağ elinde bıçak tutan bir mainad bulunmaktadır (Bkz. fig.1) (Bkz. Lev.LXIV, res.126). Burada muhtemelen bir kurban sahnesi betimlenmiştir. Bu figüre benzer bir örneğe bugün Madrid Prado Müzesi'nde korunan bir rölyef üzerinde rastlamaktayız (Bkz. Lev.LXV, res.127)⁵⁴. Rölyefte yer alan mainad sağ elinde bıçak tutmaktadır. İki figürde de hareket aynıdır. Her ikisi de bıçağı başlarının gerisinde, omuzlarına paralel olarak havaya kaldırmıştır. Lahdin üzerindeki figürün sol kolu günümüze korunagelmemiştir. Ancak rölyefte yer alan mainad sol elinde az önce parçaladığı hayvanın arka kısmını tutmaktadır. Hemen yanında yer alan figür ise hayvanın ön kısmını tutmaktadır. Bu iki figürle karşılaştırılabilecek diğer bir figür, bugün İstanbul Arkeoloji Müzelerinde korunmakta olan lahitteki mainad'dır⁵⁵ (Bkz. Lev.LXV, res.128). Merkezde yer alan sunağın solunda bulunan mainad sol elinde bir çocuk tutmaktadır. Kat.no. 2'de yer alan figürün rölyeften ve lahitten hareketle sol elinde bir hayvan ya da çocuk tuttuğu düşünülebilir.

⁵⁴ Madrid: Ingrid Krauskopf, Erika Simon, "Mainades", LIMC VIII/1, Zürih ve Münih, Artemis, 1997, no.29 ve 144.

⁵⁵ İstanbul: Matz, 1968a, no.3, lev.4.

Parça üzerinde yer alan diğer figür olan kaplana (Bkz. fig.2) Dionysos betimli lahitler üzerinde sıklıkla rastlanmaktadır. Kaplan, genellikle kalabalık sahneler içerisinde meydana gelen olayı (bağbozumu, kurban, ekstasis) izlerken, oturur vaziyette ya da hareket halindeyken betimlenir. Bu lahitte, başını geriye çevirmiş, sağdan sola doğru hareket ederken gösterilmiştir. Bu kaplana benzeyen figür ise bugün Sparta Müzesi'nde korunmakta olan lahit üzerindeki kaplandır (Bkz. Lev.LXVI, res.129)⁵⁶. Bu figürde sağdan sola doğru hareket etmekte ve arkasındaki figüre bakmaktadır; ancak işçilik oldukça farklıdır.

Tasvirlerin derinliği lahitlerin yan yüz betimlerinin derinliklerine de uymaktadır. Ancak hem panterin olduğu sol tarafta hem de kadının bulunduğu sağ tarafta başka figürlere ait izlerin olması bu kısmın daha fazla figürden oluştuğunu göstermektedir. Bu da parçanın, ortalama 0.90 m. civarında olan yan yüz uzunluklarının üzerinde olduğunu gösterir. Figürlerin işçiliği de arka yüz figür işliklerine oranla daha özenlidir. Parça, muhtemelen lahdin ön yüzüne aittir.

Lahit, sade ama başarılı bir işçilik gösterir. Mainadın elbise kıvrımları oldukça detaycı ve gerçekçidir. Kas işçiliği yumuşaktır. Kaplanın başını geriye çevirişi, Mainad'ın vücut dönüşü oldukça natüralisttir. Mevcut olan figürlerden anlaşıldığına göre kalabalık bir sahne değildir. Korunagelen üst pervaz üç düz silmeden oluşmaktadır. Bilindiği üzere erken örneklerin pervazları sadedir. Tüm bu özellikler bir araya getirildiğinde lahit M.S. 2. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilebilir⁵⁷.

⁵⁶ Sparta: Matz, 1968a, no.12, lev.24.

⁵⁷ M.S. 2. yüzyıla tarihlenen lahitler için Bkz.: Atina 1185: Bkz. s.24, dn. 35; İstanbul: Matz, 1968a, no.1, lev.1.

Kat.no. 3

Lev.LXVI-LXVII res.130-132

Müze/Arazi : Perge Batı Nekropolis

Buluntu yeri : Perge

Durum - Ölçüler : Lahit teknesinin altı ve bir figür olmak üzere iki parça.

[Tekne] uz.: 2.25 gen.: 0.97 yük.: 0.41

[Parça] gen.: 0.29 yük.: 0.33 fig.der.: 0.14

Tanım : Teknenin alt kısmında, kısa yüzler dışında yarım bırakılmış, tüm yüzleri çevreleyen, yapraklardan oluşan pervaz.

Tahrip olmayan uzun yüzde, soldan sağa doğru, parmak uçları ile yere basan bir ayak, bir keçinin sol toynağı, üzüm taneleri.

Tekneye ait parçada altta yapraklardan oluşan pervaz. Üstte sağ köşede, sol bacağına içe bükmüş, baldırı üzerinde oturmakta olan Eros. Sağ kolunu, kendine doğru çektiği bacağına üzerine koymuş. Başı sola dönük. Ağız hafif açık. Sol kolunun altında devrilmiş üzüm sepeti.

Yayın : Akilli, 1991, s.1-2, lev.I.1-2.

Analoji : Kat.no. 7

Tarihleme :.M.S. 2.yüzyıl sonu-3 .yüzyıl başı

1978 yılında Perge kazıları kapsamında Batı Nekropolis’inde yürütülen yüzey araştırmasında tespit edilen parça, bugün Aksu-Yurtpınar yolu kenarında, 1946 yılında Ord. Prof. Dr. Arif Müfid Mansel tarafından yürütülen kazı çalışmalarında gün ışığına çıkarılan lahitlerin yaklaşık 10 m. kadar güneybatısında bulunmaktadır. Yüzey araştırması sırasında bulunan diğer bir parçanın da silmesinin teknedeki silmelere uyması sebebiyle bu ikisinin aynı lahde ait olduğu anlaşılmıştır.

Teknenin sadece silmelerinin bulunduğu, kaide kısmı günümüze kadar korunagelmiştir (Bkz. Lev.LXVI, res.130; Lev.LXVII, res.131). İkinci parça tekne kaidesi ile korunagelmiş, sol bacağına içeri çekmiş, baldırı üzerinde oturan, koltuğunun altındaki üzümlerle dolu bir sepete dayanmış Eros figürüdür (Bkz. Lev.LXVII, res.132). Eros, Dionysos’u konu eden pek çok lahitte görülmektedir. Özellikle de bağ bozumu sahnelerinde mutlaka bulunur. Bağ bozumunu konu alan Attika tipi lahitlerden, Roma St. Lorenzo lahdi ve Selçuk lahdi üzerinde⁵⁸ asmalar arasında Eros figürleri üzüm toplarken tasvir edilmiştir (Bkz. Lev.LXVIII, res.133). Bu lahitler dışında bağ bozumu sahnelerinde yer alan

⁵⁸ Roma St. Lorenzo: s.25, dn. 39; Selçuk: Koch-Sichtermann, a.g.e., lev.451.

Eroslar, üzüm toplayan figürlerin etraflarında bulunurlar. Bazıları kanatlı betimlenmektedir. Bunlar daha çok üzüm toplayanlara yardım etmektedirler. Genelde kanatsız betimlenen Eros'lar tercih edilir. Üzüm dolu sepetler taşırken, keçileri sürüklerken, çeşitli müzik aletleri çalarken betimlenmişlerdir.

Kat.no. 3'deki Eros'a benzeyen bir örneğe Selanik lahdinde de rastlamaktayız⁵⁹. Özellikle lahdin ön yüzünde solda yer alan bir Mainad ve Satyr'den oluşan ikili grubun altında görülen sağ dizi üzerine çökmüş, sağ eli altında devrilmiş üzüm sepeti bulunan Eros, bu tip betimlemeler için iyi bir örnektir (Bkz. Lev.LXVIII, res.134).

Lahdin, Dionysos betimli olduğunu bu figürün dışında teknenin friz kısmının başlangıcında görülen üzüm taneleri ve keçi toynakları da kanıtlamaktadır.

Parçayı tarihlemek oldukça güçtür. Buna rağmen bazı çıkarımlar yapılabilir. Teknenin alt pervazı ile bugün Side Müzesi'nde korunan Eroslu lahdin pervazı karşılaştırılabilir⁶⁰. Her iki pervazda da iki düz silme arasında yaprak örgüsü bulunur, bu özellik M.S. 2. yüzyılın sonunu işaret eder; fakat lahde ait olduğu saptanan Eros figürünün M.S. 3. yüzyıl bağ bozumu lahitlerindeki figürlerle olan benzerliği, Pamphylia bölgesinde M.S. 3. yüzyılda Attika tipi lahit ithalinin arttığı, Perge nekropolünün M.S. 2. ve 3. yüzyıllarda en parlak çağını yaşadığı gibi kriterler göz önünde bulundurulursa lahdi, M.S. 2. yüzyılın sonu ile 3. yüzyıl ortaları arasındaki zaman diliminin içerisine sokmak mümkün görünmektedir.

⁵⁹ Bkz. s.25, dn.36.

⁶⁰ Side 101: Bkz. Kat.no.7.

Kat.no. 4

Lev.LXIX res.135

Müze/Arazi : Side Müzesi env. 234

Bulutnu yeri : Side

Durum - Ölçüler : Ön cepheye ait figürün belden yukarısı. Sağ ve sol kol kırık. Çene, ağız, burun ve kaşlarda zedelenmeler.

yük.: 0.42 gen.: 0.24 der.: 0.21 fig.der.: 0.17

Tanınm : Soldan sağa doğru hareket etmekte olan kadın. Baş, sağa dönük.

Saç, alında ortadan ikiye ayrılmış, öndeki tutamlar tepede topuz yapılmış, arkadaki tutamlar ensede toplanmış. Sol omzu üzerinde, sırtından kalçaya doğru inmekte olan elbise.

Yayın : Wiegartz, 1965a, s.42, dn. 44; Wiegartz, 1965b, s.616, no.22; Koch-Sichtermann, 1982, 466.

Analoji : Abbasoğlu, 2004, s.89.

Tarihleme : M.S. 3.yüzyıl, 2.çeyrek

Kat.no. 4'ün figür derinliği ve işçiliği lahdin ön yüzüne ait olduğunu göstermektedir. Burada soldan sağa doğru hareket eden, elbisesi sol omzundan kalçasına inmekte olan bir Mainad tasvir edilmiştir (Bkz. Lev.LXIX, res.135). Bu figürün benzerine Kat.no.1'de rastlamaktayız (Bkz. Lev.LXX, res.136). İki Mainad'ın hareketi de yukarı doğrudur. Harekete koşut olarak elbiseleri sıyrılmıştır.

Mainad oldukça iyi işlenmiş bir lahde aittir. Patetik bir ifade söz konusudur. Kas işçiliği oldukça başarılıdır. Geçişler yumuşak verilmiştir. Başın hareketinden dolayı boynun aldığı kıvrımlar oldukça gerçekçidir.

Parçanın analogisi Kat.no.1 ile yapılabilir. İki lahdin işçilikleri oldukça yakındır. Lahit üzerinde yer alan figürün saç tipi ile analogisindeki Mainad figürlerinin saç tipleri arasında büyük benzerlikler vardır. Tüm bu özellikler göz önüne alındığında sözü geçen lahit parçası, M.S. 3. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenebilir⁶¹.

⁶¹ M.S. 3. yüzyıl lahitleri üzerindeki Mainadlar için Bkz.: Antalya: Kat.no.1; Selanik: s.25, dn.36.

Kat.no. 5

Lev.LXX-LXXI res.137-138

Müze/Arazi : Antalya Müzesi env. 4.55.73

Buluntu yeri : Bilinmiyor

Durum - Ölçüler : Ön yüz ya da sağ kısa yüz, sağ köşeye ait parça.
yük.: 0.65 uz.: 0.31 fig. der.: 0.07

Tanım : Sağda, beline sardığı mantosu diz kapaklarına kadar inen Silenos (fig.2). Sağ bacak hafif önde. Başında asma çelengi. Sakallı, şişkin göğüslü ve göbekli. Sağ elinde, başıyla desteklediği, meyvelerle (elma, üzüm, nar, armut vs.) dolu sepet. Sol kol ile bacaklar kırık ve eksik. Figürün sağında, sola dönük, başını geriye atmış Mainad (fig.1). Beline iple bağladığı elbisesi sağ omzundan sırtına düşmekte. Başında asma çelengi. Kol ve bacaklar eksik.

Yayın : Giuliano, 1962, s.49, no.274; Wiegartz, 1965a, s.42, dn. 44; Matz, 1968a, s.120, no.23A, lev.27.4; Giuliano-Palma, 1978, s.47, no.4, lev.LII.129, Koch-Sichtermann, 1982, s.466.

Analoji : Matz, 1968a, no.22, lev.26.

Tarihleme : M.S. 3.yüzyıl 2.yarı.

Buluntu yeri bilinmeyen tek örnek olan Kat.no. 5'de bir Mainad ve Papa Silenos bulunmaktadır (Bkz. Lev.LXX, res.137). Papa Silenos tipik ikonografyasıyla karşımıza çıkar: şişman, dolgun göğüslü, sakallı. Yaşlı Silenos, köşe figürüdür. Yukarıda da belirtildiği gibi tasvirin köşe figürü olarak kullanımı yaygındır⁶².

Bahsi geçen iki figürde iyi işçilik göstermektedir. Kaslar yumuşak işlenmiştir. Vücut dönüşlerinde, özellikle Mainad figüründe kasların aldığı şekiller oldukça başarılı verilmiştir. Elbise kıvrımları detaylı ve gerçekçidir. İfadeler patetiktir.

Parçanın analogisi bugün Sparta Müzesi'nde korunmakta olan lahitte yapılabilir (Lev.LXXI, res.138)⁶³. Özellikle Mainad figürleri oldukça benzemektedir. Sparta örneğinde karşımıza çıkan Mainad'da arkasındaki figüre doğru dönmüştür. Hareket neredeyse birebir aynıdır. Kadının solundaki figürün eli korunagelmıştır. Bu figürde meyvelerle dolu sepet taşımaktadır. Sparta lahдинin işçiliği Kat.no.5'e göre daha başarısızdır. Ancak figür şeması oldukça benzemektedir. Üslup açısından en yakın benzeri Kat.no. 1'dir. İki lahit, kas işçiliği, detaycılık, ani dönüşler, ifadeler gibi üslubu yansıtan özellikleri ile birbirlerine oldukça yakındır.

⁶² Bkz. dn. 33.

⁶³ a.y.

Parça gerek analogisi gerekse üslup özellikleri dolayısıyla M.S. 3. yüzyılın ikinci yarısına yerleştirilebilir.

Kat.no. 6

Lev.LXXI-LXXII res.139-142

Müze/Arazi : Antalya Müzesi env. A.99

Buluntu yeri : Antalya Kalesi

Durum - Ölçüler : Üst kenarları kırılmış, lahit teknesinin alt kısmı.
yük.: 0.40 uz.: 1.99 gen.: 1.01 fig.der.: 0.01-0.03

Tanım : Teknenin alt kısmında, arka yüz haricinde tüm yüzleri çevreleyen, palmetlerden oluşan pervaz.

(S.k.y.) Soldan sağa, kanatları iki yana açık, cepheden gösterilmiş kartal (fig.1). Solunda, sırayla profilden gösterilmiş, yılan (fig.2), birbirlerine dönük iki kuş (fig.3-4), devrilmiş üzüm sepetini didikleyen kuş (fig.5), arka ayakları üzerine oturmuş, sol pençesi ile sepeti tutan sphinks (fig.6).

(Sl.k.y) Sol köşede muhtemelen, kenarlı düz dipli, geniş gövdeli bir kap, sağ köşede bir karışık varlık ya da vahşi bir hayvana ait pençe.

Lahtın arka yüzü çevrilmiş ve bu kısma 14 satırlık Grekçe kitabe işlenmiştir.

† ΑΕΙ ΠΡΟΝΟΙΑ ΠΑΤΗΡΙΚΕΧΜΕΝΟC
ΩC ΟΙ ΑΤΕΚΝΟΙ CΠΑCΙΤΟΙ CΥΠΗΚΟΟΙC
Ο ΠΑΙΓΑΛΗΝΟC ΕΥCΕΒΗC ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ
ΛΕΩΝ CΥΝΥΙΩΤΩ ΓΛΥΚΕΙΚΩΝ CΤΑΝΩ
ΚΑΙ ΠΑΝΤΑ ΠΑΤ... CΥΜΠΛΑΘΩC... ΟΥΜΕΝΟC
CΤΗC ΑΠΑΝΤΩΝ ΦΡΟΝΤΙCΑΙC ΩΤΙ ΛΙC
ΚΑΙ ΤΗΝ ΔΕ CΘΖΩΝ ΤΗΝ ΦΙΛΟΧΡΙCΤΟΝ ΠΙΟ ΙΝ
CΟΦΩC ΚΑΤΩΧΥΡΩC ΕΤΕΙΧΕΙ ΔΕΥΤΕΡΩ
ΔΕΙΚΝΥC ΕΑΥΤΗC ΜΑΛΛΟΝ ΑCΦΑΛC CΤΕΡΑΝ
ΕΧΘΡΟΝ ΤΕ ΠΙ ΑC ΗC ΜΗΧΑΝΗC ΑΝΩΤΕΡΑΝ
ΚΑΙ ΧΕΙΡΜΕΝΕΜΟΝ ΑΡΧΟC ΕΡΓΟΥ ΠΡΟCΤΑΤΙC
ΩC ΚΑΙ ΧΟΡΗΓΟC ΤΩΝ ΚΑΛΩΝ ΚΑΙ ΔΕC ΠΟΤΙC
ΕΥΦΗΜΙΟC ΔΕ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥC ΜΥCΤΟΓΡΑΦΟC
ΦΕΡΜΩC ΥΠΟΥΠΩΝ ΕΥΦΥΗC ΕΠΙCΤΑΤΗC

Çevirisi: “En yüce imparator Leo oğlu Konstantinos ile beraber, bütün tebaasını çocuğu gibi büyük bir ihtimamla kucaklayarak ve onların isteklerine uygun davrandığını düşünerek, genel güvenlikten kaygı duyup İsa’yı seven şehri korumak için, kenti bilgece, güvenlik konusunda kendini bile aşan ve düşmanın bütün saldırı sanatından daha üstün ikinci bir surla sağlamlaştırmıştır. Bu eserin yaratıcısı bütün güzel şeylerin bağışlayıcısı ve yöneticisi olan kralın elidir. Ama imparatorun özel katibi Euphemios, yapının gayretle çalışan kabiliyetli yöneticisidir”

Yayın : Wiegartz, 1965b, s.616, no.19; Himmelmann, 1970b, s.22; Koch-Sichtermann, 1982, s.426, no.55; Koch 1994, s.116.

Analoji : -

Tarihleme : M.S. 3.yüzyıl

Dionysos betimli Attika tipi lahitler içerisinde son olarak ele alacağımız lahit parçası Attaleia'da bulunmuştur. Günümüze sadece teknenin alt kısmı kalmıştır. Bu kısım, geç dönemde yazıt olarak kullanılmıştır (Bkz. Lev.LXXI, res.139-Lev.LXXII, res.140). Teknenin kısa yüzlerinde figürlü friz kısmının başlangıcında birkaç figür korunagelmiştir. Sağ kısa yüzde, bir kartal, bir yılan, üç kuş ve bir Sphenks ardı ardına sıralanmıştır (Bkz. Lev.LXXII, res.141). Sol kısa yüzde ise bir kap ile karışık bir varlığa ait pençe kalıntısı seçilmektedir (Bkz. Lev.LXXII, res.142). Hayvan figürleri Dionysos betimli lahitlerde oldukça sevilerek kullanılmıştır. Panter, keçi, yılan gibi figürler Dionysos dininin değişmezleridir. Kuş betimlerine de lahitler üzerinde rastlamaktayız. Genelde devrilmiş üzüm sepetlerini ya da meyve veren asmaları didiklerken betimlenmişlerdir. Sphenks figürü lahitlerin arka yüzlerinde ve bazı lahitlerinde yan yüzlerinde görülmektedir. Arka yüzlerde genelde antitetik olarak verilmiştir. Bu lahitte bağ bozumu sahnesi konu edilmiş olmalıdır. Hayvanların en çok kullanıldığı sahneler bağ bozumu lahitlerinde yer almaktadır. Yine de tam bir sonuca varmak olası gözükmemektedir. Lahdin tarihlenmesi de problemlidir. Elde stil kritiği yapacak figür bulunmamaktadır. Bu yüzden genel bir tarihlendirme verilebilir. Bağbozumu lahitlerinin genellikle M.S. 3.yüzyıla tarihlendiği göz önünde tutulur ve bu lahdin bağ bozumu sahneli olduğu kabul edilirse lahit M.S. 3.yüzyıla yerleştirilebilir⁶⁴.

Lahitten ikinci kullanımında Antalya surlarında devşirme olarak yararlanılmıştır. Yukarıda çevirisi verilen yazıtta Bizans İmparatoru VI. Leon (M.S. 886-912) ve oğlu VII. Konstantinos'un (M.S. 913-919) adları geçer. Bu durumda yazıt, M.S. 10. yüzyıla tarihlenebilir⁶⁵.

⁶⁴ Bağbozumu lahitleri için Bkz: s.25, dn.36.

⁶⁵ Yazıt için Bkz.: Lanckoronski, a.g.e., s.159, no.12, çevirisi için s.9.; yukarıda kullanılan yazıtın tercümesi Selma Bulgurlu'nun dilimize çevirdiği son günlerde yayınlanan Lanckoronski'nin kitabından alınmıştır.

3.2. EROS BETİMLİ

Kökene çok eskilere dayanan Eros'un varoluşu ile ilgili çeşitli anlatımlar bulunmaktadır. Eros iki kişilik içinde değerlendirilebilir. İlki evreni oluşturan sevgidir. Kendi kendine oluşmuştur. Hesiodos'un Theogonia'sında Khaos'dan Gaia ile birlikte doğduğu anlatılır. Orpheusçulara göre evrenin yumurtasının ikiye bölünmesinden meydana gelir. Eros'un ikinci kişiliği tutkulu aşktır. Bu kişiliğin üzerine kurulu anlatımlarda tanrı, bazen Ares'le Aphrodite'nin, bazen Hermes'le Aphrodite'nin, bazen de Hermes'le Khthonia'lı Artemis'in oğlu olarak geçer⁶⁶.

Eros antik sanatta ikinci kişiliği ile benimsenmiştir. Tanrı, çoğunlukla kanatlı, bazen kanatsız bir çocuk olarak gösterilmiştir. Ok, yay ve meşale taşıyabilir. İlk Eros tasviri, M.Ö. 6. yüzyıla ait siyah figür tekniğinde boyanmış bir Attika levhası üzerindedir. Bu dönemden itibaren Eros betimleri sıklıkla karşımıza çıkmaya başlar. Bazen bir sahnede birden çok Eros bulunabilir. M.Ö. 4. yüzyılın sonuna doğru Romalıların benimsediği şişman bebek tipi ortaya çıkmıştır⁶⁷.

Eros betimleri özellikle Roma kenti, Dokimeion ve Attika atölyesi lahitleri üzerinde oldukça sık görülmektedir. Üç büyük işliği birlikte değerlendirirsek Eroslar, Dionysos alayları içerisinde, bağ bozumu sahnelerinde, av, oyun, yarış, kurban sahneleri içerisinde gösterilmiştir. Figürler genelde tüm friz alanını kaplamaktadırlar.

Pamphylia bölgesinde tek bir örnek bulunmaktadır. Side Müzesi'nde korunan kline kapaklı, figürlü frizli lahit, Side Batı Nekropolünde bulunmuştur (Kat.no.7). Lahit, kline figürünün portresi dışında tüm olarak korunagelmiştir.

⁶⁶ Orhan Hançerlioğlu, *Dünya İnançları Sözlüğü*, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2000³, s.143.

⁶⁷ Carpenter, a.g.e., s.70.

Kat.no. 7

Lev.LXXIII-LXXVII res.143-149

Müze/Arazi

: Side Müzesi env. 101

Buluntu yeri

: Side Batı Nekropolis, Bizans kilise harabesi.

Durum - Ölçüler

: Kline-kapaklı lahit. Klinedeki figürün başı dışında tüm.

[Tekne] uz.: 1.67 yük.: 0.85 en: 0.85 friz yük.: 0.57 fig.der.: 0.05

(Ön yüz) 0.04 (sol kısa yüz) 0.03 (sağ kısa yüz) 0.03 (arka yüz)

[Kapak] uz.: 1.68 gen.: 0.82 yük. 0.39 Metop uz.: 0.20 yük.: 0.15

Tanım

: İki silmeli üst pervaz. Yukarıdan aşağı doğru: yapraklar, iç bükey kısımda akanthus yaprakları. Yapraklı kısım sadece ön yüzde, akanthus yaprakları ön yüz ve sol yan yüzde devam etmekte. Alt pervaz iki düz silme arasında yapraklar.

Uzun yüzlerde ikişer, kısa yüzlerde birer kenet izi.

(Ö.y.) Sağ ve sol köşede dönüş yapan iki figür arasında sınırlandırılmış, soldan sağa doğru devam eden kompozisyon. Sol köşe figürü, sol kısa yüzden dönüş yapan Eros (fig.4). Başı hafif sola dönük. Saçlar yarım spiral bukleler halinde ortadan iki yana taranmış. Sol elinde yukarıya kaldırdığı mantosunu, arkasından, diyagonal olarak sağ eline doğru uzatmış. Solunda, sağ ve sol elleri ile tuttuğu pan flütü çalan, çıplak Eros (fig.5). Baş hafif sağa dönük, yanaklar eylemden dolayı şişik. Solunda, flüt çalan çocuk (fig.6). Baş hafif sağa dönük. Yanaklar, eylemden dolayı şişik. Sol koluna sardığı mantosu sol koldan sarkmakta. Merkezde, el ele tutuşmuş, çocuklardan oluşan ikili grup. Solda izleyiciye dönük, sol bacağı sağa doğru ileri, sağ bacağı dizden geriye bükülerek geriye atılmış çıplak Eros (fig.7). Yukarı kaldırılmış sol elde meşale. Sağ eli ile solundaki figürün elini tutmakta. Solda, izleyiciye sırtı dönük, diğerinin ayna tersi verilmiş çıplak Eros (fig.8). Sağ kolu aşağıda. Elinde meşale. Figürün iki yanında, yerde hayvanlar. Solda, köpek (fig.13), sağda kuş (fig.14). Merkez figürlerinin solunda, sağa hareket eden, başı merkeze dönük, sol omzuna manto sarılı Eros (fig.9). Sağ kol yukarıda. Elinde meşale. Sol kol dirsekten bükülmüş. İleri doğru. Elinde çelenk. Figürün solunda ikili grup. Sağda, sarhoşluktan dengede duramayan, arkasındaki figürün (fig.10) iki eliyle desteklediği Eros (fig.11). Sol omzunda manto. Sağ elinde çelenk. Başında bant. Sağ köşe figürü, kısa yana doğru dönüş yapmakta (fig.12). Sağ elinde yukarıya kaldırdığı mantosunu, arkasından, diyagonal olarak sol eline doğru uzatmış.

(S.k.y.) Sağ köşe figürü ile, ağaç kütüğü arasında sınırlandırılmış sahnede dört figürlü bir grup. Merkezde profilden verilmiş herme etrafında keçi kurbanı sahnesi. Hermenin (fig.16) arkasında, sol eli ile keçiyi boynuzundan tutmuş, sağ elindeki sopayı vurmaya hazırlanan çıplak Eros (fig.15). Hermenin önünde

sol eli ile keçinin boynuzundan tutmuş, kendine doğru çeken çıplak Eros (fig.17). Sağ kolu dirsekten yukarı kalkık. Eli yumruk yapılmış. Keçi (fig.18), ayakları ile direnmekte.

(Sl.k.y.) Sağ köşedeki asma kütüğü ile ön yüze dönmüş figür arasında sınırlandırılmış, sağdan sola doğru devam eden kompozisyon. Solda, sağa doğru hareket eden, sol omzuna doladığı mantosu, diyagonal olarak sağ dirseğine dolanarak, aşağı sarkmakta olan Eros (fig.1). Baş sağa dönük. Sağ elinde pan flüt. Sol elde tanımlanamayan nesne. Sağda ikili grup. Önde sarhoşluktan sağa doğru yatık çıplak Eros (fig.2). Arkasında sola doğru hareketle onu destekleyen çıplak Eros (fig.3). Çocuğun sol kolu dirsekten yukarı kalkık. Elinde meşale. Öndeki figürün sağ kolu dirsekten yukarı kalkık.

(A.y.) İki asma kütüğünün sınırladığı alanda antitetik grifonlar (fig.18-19). Soldaki sol, sağdaki sağ pençesi ile önlerinde duran, üzerinde kozalağın bulunduğu candelabrum benzeri bir nesneyi tutmakta.

(K.) Kline kapak. Tekneye mesnetsiz oturmakta. Döşegin ahşap kısmı, ince bir şerit halinde taşa geçirilmiş. Döşek başları yastıktan az yüksek. Yastıktan cephede dört, sağ kısa yüzde üç metop. Triglifler beş dikey hatla dörde ayrılmış. Metoplarda kazıma çizgilerle figürler. Cephe metoplarında deniz yaratıkları. Soldan sağa doğru:

1. Metop: Belden aşağısı balık, yukarısı insan olan karışık varlık
2. Metop: Belden aşağısı balık, yukarısı insan olan karışık varlık, yunus
3. Metop: Belden aşağısı balık, yukarısı insan olan karışık varlık, yunus
4. Metop: Belden aşağısı balık, yukarısı insan olan karışık varlık, yunus.

Sağ kısa yüzde geometrik motiflerden oluşan metoplar: baklava motifleri içinde ve etrafında rozetler.

Kline üzerinde, soldan sağa doğru uzanmış figür. Başı kırık ve eksik. Muhtemelen kadın. Figürün önünde sol dirseğini dayadığı alçak yastık. Sağ kolu vücudunun üzerinde, elinin altında oğlak tutmakta. Vücut hatlarını ortaya çıkaran bir elbise giymiş. Göbek ve göğüsler belirgin.

Yayın

: Matz, 1958, s.83, no.18; Giuliano, 1962, s.49, no.269; Wiegartz, 1965a, s.42, dn.44; Wiegartz, 1965b, s.616, no.269; Mansel, 1978, s.296, res.333-334; Koch-Sichtermann, 1982, s.373, dn.67, s.428-429, no.24, lev.459.

Analoji

: -

Tarihleme

:.M.S. 2. yüzyıl sonu.

Kat.no. 7'nin üzerinde yer alan Erosların bazıları müzik yapmakta (Bkz. fig.5-6), bazıları dans etmektedir (Bkz. fig.7-8). Bazı Eroslar sarhoş olmuş, başka Eroslar tarafından taşınmaktadır (Bkz. fig.2-3, 10-11). Sahne sol kısa yüzden başlayarak ön yüz boyunca devam etmektedir. Betimden anlaşıldığına göre lahitte komos sahnesi yani içki aleminden sonra Eroslar betimlenmiştir. Sağ kısa yüzde kurban sahnesi görülmektedir. Arka yüzde antitetik grifonlar yer almaktadır (Bkz. Lev.LXXIII-LXXV, res.143-147).

Komos sahneleri Attika tipi Eros betimli lahitlerde sevilerek işlenmiştir. Bugün Ostia'da ve Atina Milli Müzesi'nde korunan lahitler komos sahnelerine iyi birer örnektir⁶⁸ (Bkz. Lev.LXXVII, res.148).

Antitetik grifonlar birçok Attika tipi lahdin arka yüzünde yer alır⁶⁹. Kartal başlı, kanatlı, aslan gövdeli karışık varlık olan grifonlar efsanelerde Hyperborealılar ülkesinde İskitlerin altınlarına koruyuculuk etmekte ya da Hindistan çöllerinde altın arayıcılarına karşı koyarken ya da Dionysos'un kraterini korumakla görevlidir⁷⁰. Efsanelerin ortak noktası koruma kavramıdır. Belki de lahitler üzerindeki görevi mezarı hırsızlara karşı korumaktır.

Daha önce de belirttiğim gibi Attika tipi Eros'lu lahitler oldukça çeşitlidir. Figür grupları farklılıklar göstermektedir. Ancak özellikle komos sahnelerinde bir takım gruplar benzerlik gösterebilir. Sarhoşluktan dolayı bir Eros'un diğer bir Eros'u taşınması, Side lahdi üzerinde sol kısa yüzde (Bkz. fig.2-3) ve ön yüzde (Bkz. fig.10-11) betimlenmiştir. Bu figür grupları, çeşitli değişiklikler gösterebilir de birçok lahit üzerinde bulunur. Aguileia (M.S. 2. yüzyıl sonu) ve Roma'da (M.S. 3. yüzyılın 2. yarısı) korunan iki lahit söz konusu şemaya örnek teşkil eder (Bkz. Lev.LXXVII, res.149)⁷¹.

Side lahdinin ön yüzü diğer yüzlerine oranla yüksek kabartmadır. Sol kısa yüz ve arka yüz aynı yükseklikteki kabartmalardan oluşur. Ebat olarak bölgedeki diğer lahitlerden küçüktür (1.67 x 0.85 m).

⁶⁸ Ostia: Bkz. s.21, dn.11; Atina: Giuliano-Palma, a.g.e., no.16, lev.VII.

⁶⁹ British Museum: Walker, a.g.e., no.48, lev.20; Catania: Koch, 1975, no.158, lev.128.

⁷⁰ Detaylı bilgi için Bkz.: Grimal, a.g.e., s.220.

⁷¹ Aguileia 185: Fulvia Ciliberto, "Attische Sarkophage in Oberitalien: Importe und Nachahmungen", Akten Des Symposiums '125 Jahre Sarkophag-Corpus' Marburg 47 Oktober 1995, Mainz, Philip von Zabern, 1998, s.241, lev.99/3; Roma: A.e., s.242, lev.100/1.

Kompozisyon oldukça başarılıdır. Soldan sağa doğru devam eden sahnede Erosların bir alay içerisinde hareketi gösterilmiş, merkezde yer alan dans eden figürlerle durağanlık ortadan kaldırılmıştır. Bu iki figür arasındaki uyum oldukça başarılıdır. Sol kısa yüz ve ön yüz arasındaki devamlılık son derece iyi yansıtılmıştır.

Lahdin işçiliği oldukça iyidir. Kaslar doğal ve yumuşak işlenmiştir. Vücut dönüşlerinde, özellikle de ön yüzde merkezde dans eden figürlerin hareket sonucu meydana gelen kas hareketleri oldukça doğaldır. Ön yüzde solda pan flüt ve flüt çalan iki Eros'un yanaklarının eylemden dolayı aldığı şekil oldukça doğaldır. Elbiselerin hareketlerden dolayı aldığı biçimler son derece gerçekçidir. Figür sayısı az olmasına rağmen detaylar göz ardı edilmemiştir. Figürlerin ellerindeki nesnelere ile müzik aletlerini çalarken ellerinin hareketleri dahi baştan sağma işlenmemiştir. Erosların ifadeleri içki aleminden sonraki keyfi yansıtmaktadır. Saçları ortadan ikiye ayrılmış, spiral bukleler halinde yanaklara kadar inmektedir. Bazıları saç bandı takmaktadır. İfadeleri patetiktir. Neşe, çakırkeyiflilik oldukça başarılı yansıtılmıştır. Arka yüzdeki grifonlar oldukça sade bir işçiliğe sahiptirler. Kanat tüyleri belirtilmemiştir. Bu kısımlar düz bırakılmıştır. Vahşi bir ifadeye sahiptirler.

Lahdin analogisini yapmak, Eroslu lahitlerin sayıca çok ve birbirinden farklı olması sebebiyle zordur. Lahdin pervazından da tarihlemeye yardım edecek bir ip ucu yakalanamamaktadır. Ancak genel olarak lahdin figür şemasından hareketle bir tarihlemeye gidilebilir. Üzerindeki figürlerin ayrı ayrı gösterilmesini erken dönem lahitlerinden bilmekteyiz, bu bağlamda M.S 3. yüzyıl örneklerinden ayrılır⁷². Kline kapaklı oluşu da önemli bir kriterdir. Keza kline kapaklar, M.S. 180-200'den sonra yaygınlaşmıştır. Lahdin M.S. 2. yüzyılın sonuna yerleştirilmesi uygun gözükmemektedir. Ancak işçiliği M.S. 3. yüzyılın ilk çeyreğine işaret etmektedir. Üst pervazlara da M.S. 150'li yıllardan sonra bezeme şemalarının girdiğini bilmekteyiz. İnci dizileri, Lesbos kymaları, Meander motifleri gibi. Kat.no 7'nin üst pervazında iç bükey kısımda Lesbos kyması yer almaktadır. Bu da lahdin Attik üretimin en erken örneklerinden biri olmadığını gösterir. Burada öne çıkan diğer bir noktada figürlerin pervaz üzerine taşmalarıdır. Bu durum M.S. 3. yüzyılın ilk çeyreğine işaret

⁷² Erken dönem lahitlerine örnek olarak Bkz.: Atina 1187: s.25, dn. 41.

etmektedir. Yukarıda saydığım verilere dayanarak lahit, M.S. 2. yüzyılın sonu ile M.S. 3. yüzyılın ilk çeyreği arasına tarihlendirilebilir.

3.3. AMAZONAMAKHIA BETİMLİLER

Amazonlar, Azra Erhat'ın da belirttiği gibi "salt efsane, uydurulmuş masal" değildir⁷³. Savaşçı kadınlar topluluğu tarihsel bir niteliğe de sahiptir. Amazon "memesiz" anlamına gelmektedir. Bunun sebebi Amazonların yayı rahat kullanmak için göğüslerinden birinin kesip atmalarıdır.

Amazonları bir kraliçe tarafından yönetilirdi. Yurtları hakkında çeşitli söylenceler vardır. Çoğu mitte Thermedon (Terme çayı) kıyısındaki Themiskyra'nın adı anılmaktadır. Bazı kaynaklar, Amazonları Thrakia'ya, Kafkas dağlarına ya da güney Skythia'ya yerleştirirler⁷⁴.

Yunan sanatında Arkaik ve Klasik devirlerden itibaren Amazonamakhia sahneleri sevilerek konu edilmiştir. Amazonlar, Herakles'in Hippolyte'nin kemeri için, Theseus'un Antiope'yi kaçırmayı üzerine Amazonların Atina'yı istila etmesi, savaşçı kadınların Troia'da savaşması gibi mücadele sahnelerinde gösterilirler⁷⁵. Savaşçı kadınlar, M.Ö. 5. yüzyılda Bassai Apollon tapınağı cella frizinde⁷⁶ aynı yüzyıllarda Athena Parthenos'un kalkanında⁷⁷, M.Ö. 4.yüzyılda Halikarnassos Mausoleion'u frizlerinde⁷⁸, Ephesos'da yapılan ünlü heykeltıraşların katıldığı Amazon yarışmasında yapılan heykellerde⁷⁹ karşımıza çıkarlar. Bu betimler çoğaltılabilir. Amazonlar, Yunan sanatında bir göğüslerini açıkta bırakan, baldırlarına kadar inen elbiseler giyen, yuvarlak ya da Amazon tipli kalkanlar taşıyan, sert mizaçlı kadınlardır. Betimlerde, savaşçı kadınların hakkı verilmiş, savaş denk bir mücadele olarak betimlenmiştir.

Lahitler üzerinde Amazonamakhia sahneleri oldukça popülerdir. Amazon ve Yunanlar hep değişik şekilde savaşırken betimlenmiştir. Romalılar, Amazonları

⁷³ Erhat, a.g.e., s.32.

⁷⁴ Grimal, a.g.e., s.61.

⁷⁵ Carpenter, a.g.e., s.212.

⁷⁶ Pierre Devambez, Alikı Kaufmann-Samaras, "Amazones", LIMC I/1, Zürih ve Münih, Artemis, 1981, no.101.

⁷⁷ John Boardman, Greek Art, Londra, Thames&Hudson, 1996³, s.267, res.272.

⁷⁸ Halikarnassos Mausoleion frizleri için Bkz.: B. F. Cook, Relief Sculpture of the Mausoleum at Halikarnassos, Oxford, Oxford University Press, 2005.

⁷⁹ Amazon heykelleri için Bkz.: John Boardman, Greek Sculpture. The Classical Period, Londra, Thames and Hudson, 1995², s.215-217, res.190a-192, 195.

Yunan sanatından almış, ikonografilerini değiştirmeden lahitler üzerinde göstermiştir. Tipik kıyafetleri, kalkanları, kılıçlarıyla, bazen at üzerinde bazen ayakta m¼cadele ederlerken gösterilmişlerdir.

Pamphylia bölgesinde 2 örnek bulunmaktadır. Bu iki örnekte Side'de gün ışığına çıkarılmıştır. M.Ö. 3. yüzyıla tarihlenen eserler (**Kat.no. 8 ve 9**) Side Müzesi'nde korunmaktadır.

Kat.no. 8

Lev.LXXVIII-LXXXI res.150-151

Müze/Arazi : Side Müzesi env. 66

Buluntu yeri : Side

Durum - Ölçüler : Sağ yüz, sağ tarafa ait parça. Figürler oldukça aşınmış, bazı kısımlar kırık ve eksik.

uz.: 0.50 yük.: 0.83 fig.der.: 0.09

Tanım : Üst pervaz yukarıdan aşağıya doğru: Lesbos kyması, yumurta ok dizisi, inci dizisi. Alt pervaz yukarıdan aşağıya doğru: düz silme, iç bükey kısımda Lesbos kyması. Dikdörtgen çıkıntıda, zedelenmeden dolayı tanımlanamayan figür.

Soldan sağa doğru hareketli kompozisyon. Sağda köşede, ayakta, erkek figürü (fig.2). Başı kırık ve eksik. Boynuna tutturulmuş pelerini sol kolundan sarmakta. Önünde, ellerini başının gerisinde birleştirmiş, diz çökmüş, sağ göğsünü açıkta bırakan elbise giyen Amazon (fig.1) Başı sağa yatık. Erkek sağ eli ile kadını tutmakta. Figürün solunda, sağa doğru hareket eden, eylem dolayısıyla pelerini uçan erkek savaşçı (fig.3). Başı kırık ve eksik. Sağ bacağı, sağ köşede yere parmakları ile dokunmakta. Sol bacak dizden bükülmüş, yerde uzanan figürün üzerine basmakta. Solunda, sağa doğru hareket eden, başı, sol kolu ve baldırdan itibaren bacakları kırık ve eksik erkek savaşçı (fig.4). Sağ kolu, dirsekten bükülerek, geriye çekilmiş, elinde kılıç kabzasına benzer bir nesne. Geride arka planda sağa dönük iki baş. Sağdaki, oldukça aşınmış, muhtemelen sağ kolu havada (fig.6). Soldaki, saçları geride toplanmış bir kadın (fig.5). Yerde, sağ dirseği üzerine düşmüş Amazon (fig.7). Sağ elinde kılıç, sol elinde kalkan tutmakta. Sağ göğsünü açıkta bırakan elbise giymiş. Figürün solunda boynu ve sağ ön toynağı gözükken at (fig.8).

Yayın : Wiegartz, 1965b, s.616, no.24; Koch-Sichter mann, 1982, s.390, dn. 1, s.466.

Analoji : Kintrup, 1995, s.208, lev.93.6.

Tarihleme :.M.S. 200-210

Kat.no. 8, lahit teknesinin ön ya da kısa yüzlerinden birinin köşesine ait parçadır. Tekne üzerindeki figürler oldukça zarar görmüştür (Bkz. Lev.LXXVIII-LXXIX, res.150-151). Sol köşesinde ayakta duran, pelerinli bir Yunan savaşçısı, sağ eliyle lahdin diğer bir yüzündeki Amazonu saçından tutmaktadır (Bkz. fig.1-2). Saç çekme motifi bir çok Amazonamakhia sahnesinde çok popülerdir. Örneğin Piraeus'da bulunan ünlü mermer rölyef üzerinde⁸⁰

⁸⁰ Boardman, 1996, s.266, res.271.

(Bkz. Lev.LXXIX, res.152) ya da Bassai Apollon tapınağı frizinde⁸¹ (Bkz. Lev.LXXX, res.153) veya Magnesia Artemis Leukophyrene frizinde⁸² (Bkz. Lev.LXXX, res.154) karşımıza çıkmaktadır. Milattan önceye ait tüm bu sahnelerde bir mücadele söz konusudur. Kat.no. 8'de durum farklıdır. Burada Yunan, Amazonu esir almış, adeta onu dizginlemektedir. Sözü geçen ikili grubun solunda sağa doğru hareket halinde iki Yunan savaşçısı bulunmaktadır (Bkz. fig. 3-4). Figürlerin altında, sağ dirseği üzerine düşmüş, sağ elinde kılıç tutan, sol elinde kalkan tutan Amazon bulunmaktadır (Bkz. fig. 7). Hemen önünde yere düşmekte olan bir at betimlenmiştir (Bkz. fig. 8). Bu şemaya oldukça yakın bir tasviri bugün Selanik Arkeoloji Müzesi'nde korunmakta olan, M.S. 220-230 yıllarına tarihlendirilen lahdin sol kısa yüzünde görmekteyiz⁸³ (Bkz. Lev.LXXXI, res.155). Söz konusu lahitte soldan sağa doğru hareket eden iki Yunan savaşçısı, altlarında sağ dirseği üzerine düşmüş, sol kolunda kalkan bulunan Amazon ile hemen önünde yere düşmekte olan bir at betimlenmiştir. Lahit günümüze tüm olarak korunagelmiştir. Buradan hareketle Kat.no. 8'deki betimleri tümmek olası görünmektedir. Öncelikle iki Yunan savaşçısından oluşan grup üzerinde durmak yararlı olacaktır. Side lahdindeki grupta solda yer alan ilk figürün başı ve sağ kolu eksiktir. Selanik lahdindeki grubun benzer figürünün sağ elinde kılıç görülmektedir. Kılıcı vücuduna paralel olarak tutmakta ve sol eliyle karşısındakinin başını tutmaktadır. Side lahdindeki figürde sol eliyle karşısında arka planda bulunan figürün başını tutmaktadır. Figür, Selanik lahdinde olduğu gibi sağ ayağıyla yerde yatan Amazon'un kalçalarına basmaktadır. Side lahdindeki grubun ikinci figürünün bacaklarının baldırdan aşağı kısmı, sol kolu ve başı kırıktır. Sağ elinde vücuduna paralel olarak tuttuğu anlaşılabilir kılıca ait kabza bulunmaktadır. Selanik lahdindeki figürün sağ kolu kırıktır. Ancak sol kol ve bacaklar korunagelmiştir. Savaşçı burada sol eli ile perspektifinde yer alan atı yelesinden tutmaktadır. Sağ ayağı ile yere sol ayağı ile de yerde bulunan atın sağrısına basmaktadır. Side lahdindeki figürü de bu şekilde düşünmek mümkündür. O da muhtemelen yerde bulunan atın sağrısına basmaktaydı. İki lahitte yerde bulunan Amazonların farkı Selanik lahdindeki

⁸¹ Devambeiz-Kaufmann, a.g.e., no.102.

⁸² a.e., no.104 (a).

⁸³ Selanik env. 283: Despiniş, a.g.e., s.166-169, no.134.

başının korunagelmesidir. Amazon, başını sağ dirseğinin üzerine dayamış, yere bakmaktadır. Side lahdindeki figürün başı oldukça aşmıştır. Ancak izler, Selanik lahdi ile aynı betimi işaret etmektedir. Konu şeması birebir benzer olan iki lahit arasında işçilik oldukça farklıdır.

Side lahdinde sağdan sola doğru devam eden bir kompozisyon görülmektedir. Kompozisyondaki tek düzelik bazı figürlerin hareketin ters yönüne döndürülmesi ile engellenmiştir. Kalabalık bir sahne işlenmiştir. Lahdin işçiliği başarısızdır. Özellikle Yunan savaşçılarından oluşan ikili grubun vücutlarının alt kısmı ile üst kısımları arasındaki oransızlık dikkat çekmektedir. Kas işçiliği lahitteki deformasyon nedeniyle anlaşılammamaktadır.

Teknenin üst pervazında yukarıdan aşağıya doğru sırasıyla Lesbos kyması, yumurta-ok dizisi ve inci dizisi, alt pervazda ise köşe postamenti üzerinde bir figüre ait izler görülmektedir. Oluşturulan friz boşluğunda Lesbos kyması bulunmaktadır. Bezemelerden hareketle lahdin analogisi Ephesos lahdi ile yapılabilir⁸⁴ (Bkz. Lev.LXXXI, res.156). İki lahdinde alt pervaz bezemeleri aynıdır. Ephesos lahdi bezeme şemasından hareketle M.S. 200-210 yıllarına tarihlenmektedir.

Lahdin analogisi ve Selanik lahdinin konu şemasının benzerliğine dayanarak Kat.no. 8'in M.S. 3. yüzyılın ilk yarısına tarihlenmesi olası gözükmemtedir.

⁸⁴ Ephesos: Kintrop, a.g.e., s.208, lev.93/6.

Kat.no. 9

Lev.LXXXII-LXXXIII res.157-159

Müze/Arazi : Side Müzesi env. 793

Buluntu yeri : Side Doğu Nekropolis

Durum - Ölçüler : Teknenin üst kısmına ait parça.
uz.: 0.60 yük.: 0.29 fig.der.: 0.09

Tanım : Üst pervazda, sağdan sola doğru, bir köpek, bir geyik ve bir yabandomuzu bulunan figürlü friz.

Kompozisyon soldan sağa doğru. Solda sadece başı korunagelmiş bir at (fig.1). Baş sola dönük. Solunda, sağ eli ve başı korunagelmiş savaşçı (fig.2). Miğferli, elinde kalkan. Friz fonunu akanthus yaprakları oluşturmakta.

Yayın : Wiegartz, 1965b, s.616, no.23; Koch-Sichtermann, 1982, s.390, dn.1, s.391, dn.8, s.466.

Analoji : -

Tarihleme : M.S. 3. yüzyıl

Kat.no. 9, teknenin ön yüzünün üst kısmına ait parça olmalıdır (Bkz. Lev.LXXXII, res.157-158). Üst pervazda sağdan sola doğru bir av sahnesi işlenmiştir. Sahnede bir köpek, önündeki geyik ve yabandomuzunu kovalamaktadır (Bkz. Lev.LXXXIII, res.159). Frizinde solda bir at başı görülmektedir. Hemen önünde sağ profilden verilmiş, sağ elinde kalkan tutan, miğferli bir Amazon bulunmaktadır. Bu sahnede diğer lahitlere bakılarak tümlenebilir. Burada muhtemelen girift bir kompozisyon içerisindeki ayrı iki mücadele grubuna ait figür betimlenmiştir. Figür 2, kalkan ve miğferi ile bir Amazon'dur. Bu figür, Sidon'da bulunmuş, M.S. 3. yüzyılın ortalarına tarihlenen British Museum'da korunan lahit üzerindeki atlı Amazonla karşılaştırılabilir⁸⁵. Birbirlerine oldukça benzemektedirler. Bu benzerliğe dayanarak figürün atlı olduğu düşünülebilir (Bkz. Lev.LXXXIII, res.160). Figür 1'in ise değerlendirmesini yapmak mümkün gözükmemektedir. Ancak şöyle bir çıkarım yapılabilir: at figürü pervaza taşma yapmaktadır. Atın üzerinde bulunacak figürün pervazın üzerine taşması pek olası değildir. Bu durumda at üzerindeki figürün düşmekte olduğu düşünülebilir. Selanik Arkeoloji Müzesi'nde korunmakta olan lahdin sol köşesinde de buna benzer bir sahne görülmektedir (Bkz. Lev.LXXXIV, res.161)⁸⁶.

⁸⁵ British Museum Gr.1846.8.31.1: Walker, a.g.e., no.45a, lev.20.

⁸⁶ Selanik: Bkz., s.78, dn. 83.

Lahit tarihleme açısından bazı ip uçları vermektedir. M.S. 3. yüzyılda üst pervazlarda figürlerin kullanılması yaygınlaşmıştır. Gene üst pervazın iç bükey kısmında görülen figür taşmaları M.S. 3. yüzyılın ilk yarısının özelliklerindedir. British Museum'da korunan lahdin üst pervazı ile de karşılaştırılabilir. Tüm bu verilere dayanarak lahdi M.S. 3. yüzyıla tarihlendirebiliriz.

3.4. MELEAGROS BETİMLİLER

Kalydon Aitolialılarının kralı Oineus ile Leda'nın kız kardeşlerinden Althaia'nın oğlu olan Meleagros, Kalydon yabandomuzu avının kahramanlarından biridir⁸⁷. İlyada'dan beri anlatılan (İl. IX, 529 vdd.) efsane, Kalydon kralı Oineus'un, hasat zamanı Artemis dışındaki tüm tanrılara kurban sunmasıyla başlar. Kralın bu unutkanlığı Artemis, tarlalara devasa bir yabandomuzu salarak cezalandırmasına yol açmıştır. Hayvanı öldürmek için Meleagros komşu şehirlerden gelenlerle bir av düzenler. Kahraman, adeta bir savaş gibi süren avda yabandomuzunu öldürmeyi başarır. Ancak Artemis'in öfkesi dinmez. Hayvanın başı ve postu için Aitolialılar ile Kouretler arasında anlaşmazlık baş göstermesini sağlar. Kavga sırasında Meleagros annesinin erkek kardeşlerini öldürür. Bu olaydan sonra annesi, onu lanetler⁸⁸. Annesinin lanetinden korkan Meleagros savaşmaktan kaçır ve evine saklanır. Yurttaşlarının yenilmeye başlaması ile birlikte, en yaşlı kişi Meleagros'u savaşması için ikna etmeye çalışır. Ancak, Meleagros düşman evini yağmalamaya başlayınca kadar ikna çabalarına kayıtsız kalır. En sonunda karısının ısrarlarına dayanamaz ve zırhını kuşanır. Savaşı Aitolialıların lehine çevirmesine rağmen çarpışmalar sırasında ölür⁸⁹.

Zaman ilerledikçe efsaneye yeni olaylar katılmıştır. Savaş ikinci planda kalmış, yabandomuzu avı ön plana çıkmıştır. Meleagros'un, Ares'in oğlu olduğu söylenmeye başlamıştır.

Diğer anlatıma göre Meleagros bebekken Moiralar annesine, oğlunun ömrünün ocakta yanan oduna bağlı olduğunu söylerler. Bunun üzerine Althaia, odunu ocaktan çıkarır ve onu bir sandık içinde saklamaya başlar. Meleagros büyüyünce, Artemis'in gönderdiği yabandomuzunu defetme işine girer. Bu amaçla

⁸⁷ Grimal, a.g.e., s.486.

⁸⁸ a.y.

⁸⁹ a.e., s.487.

bir av düzenlenir ve çok sayıda kahraman davet edilir. Bu avcılardan biri de efsanede özel bir yeri olan Arkadialı Atalante'dir. Av başlamadan, avcılar dokuz gün süre ile kralın sarayında yapılan ziyafete katılırlar. Onuncu gün yabandomuzuna karşı av başlatılır. Bu sırada, Alkyone'yle evli olan Meleagros Atalante'ye aşık olur⁹⁰. Av sırasında hayvanı ilk Atalante yaralar; ancak son darbeyi Meleagros yapar ve hayvanı öldürür. Bunun üzerine başı ve postu almaya hak kazanır. Hakkını aşkı Atalante'ye devreder. Ancak dayıları akraba oldukları için, bu hakkın kendilerine verilmesi gerektiğini düşünür. Bunun üzerine, Meleagros dayılarını öldürür. Bu olaydan sonra deliye dönen Meleagros'un annesi odunu ateşe atar ve kahraman ölür⁹¹.

Antik Yunan sanatında yabandomuzları ve yabandomuzu avı sahneleri oldukça popülerdir. Kalydon avını tanıyabilmek için bazı ip uçları gerekmektedir: Lejantlar ya da ava katılanlar arasında bir kadın (Atalante) olması gibi. Kalydon yabandomuzu avının en erken betimi M.Ö. 575-550 yıllarına tarihlenen siyah figürlü Boiotia kantharosundaki sahnedir⁹² (Bkz. Lev.LXXXIV, res.162). Merkezde yer alan yabandomuzunun etrafındaki avcılardan birinin kadın olması (Atalante) Kalydon avına işaret etmektedir. Arkaik sanatın en önemli eserlerinden biri olan François vazosunda da bu konunun işlendiğini görmekteyiz⁹³ (Bkz. Lev.LXXXV, res.163). Sahnede Meleagros'u lejanti vasıtayla tanımaktayız. M.Ö. 5. yüzyılda Melos kabartmalarında⁹⁴, M.Ö. 400-370 yılına tarihlenen Gölbaşı Trysa anıtının güney cephesinde⁹⁵ (Bkz. Lev.LXXXV, res.163), Pausanias'tan (8.45.3) öğrendiğimize göre M.Ö. 4. yüzyılda Tegea Athena tapınağının doğu alınlığında⁹⁶ Kalydon avı betimlenmiştir.

Meleagros, gerek Roma gerek Attika tipi lahitler üzerinde sevilerek işlenen bir figürdür. Roma tipi lahitlerde Kalydon avının yanı sıra, Meleagros'un çatışmadan eve dönüşü, ölümü gibi mitosları işlenmiştir⁹⁷. Attika tipi lahitlerde ise sadece

⁹⁰ a.y.

⁹¹ a.e., s.488.

⁹² Eser Kortanoğlu, "Kalydon Yaban Domuzu Avının Kadın Kahramanı Üzerine İkonografik Veriler Işığında Bir İnceleme", *Anadolu Araştırmaları*, XVI, İstanbul, 2002, s. 429, res.1.

⁹³ a.e., s.429-430.

⁹⁴ a.e., s.430, res.4.

⁹⁵ Wolfgang Oberleitner, *Das Heroon von Trysa. Ein Lykisches Fürstengrab Des 4. Jahrhunderts v. Chr. Mainz am Rhein, Philip von Zabern, 1994, s.32-33, res. 58-59.*

⁹⁶ Carpenter, a.g.e., s.193.

⁹⁷ Koch, 2001, s.110-111.

yabandomuzu avı betimlenmiştir. Bu lahitlerde Meleagros, ava katılan diğer kahramanlar ve Atalante ile birlikte yabandomuzu avlamaktadır. Meleagros, bazen at üzerinde bazen ayakta betimlenmiştir. Genellikle kargısı ile yabandomuzuna hamle yaparken gösterilir. Lahitlerin mezarda yatan kişinin ölümle olan mücadelesini ya da gündelik hayatında katıldığı bir avı sembolize ettiği düşünülebilir.

Pamphylia bölgesinde 2 adet Meleagros betimli lahit bulunmuştur. Bunlardan biri Antalya Müzesi'nde (Kat.no. 10), diğeri ise Alanya Müzesi'nde (Kat.no. 11) sergilenmektedir. Kat.no. 10 Side'de, Kat.no. 11 ise Alanya'da bulunmuştur.

Kat.no. 10

Lev.LXXXVI-LXXXVII res.165-167

Müze/Arazi : Antalya Müzesi env. A.275

Buluntu yeri : Side

Durum - Ölçüler : Ön yüz, sol tarafa ait üç parça. Tümlenebilir.

yük.: 1.00 her bir parçanın ortalama uz.: 0.40 yük.: 0.48

Tanım : Alt pervazda köşe postamentinde aslan geyik mücadelesi, arada kalan iç bükey kısımda Lesbos kyması, altta örgü bandı.

(Ö.y.) Kompozisyon soldan sağa doğru. Sol üst köşede, kayalık üzerinde oturan, vücut hatlarını belli eden khiton giymiş, sağ kolunu sağ bacağına dayamış, elinde ince uzun bir nesne tutan kadın (fig.1). Başu kırık ve eksik. Figürün önünde altta, sol kolu ile kayalıktan destek alan, uzanmış, çıplak genç (fig.2). Sırtı izleyiciye dönük. Başu ana sahneye yönelik olarak sağa çevrilmiş. Ağız açık. Üstte, figürün solunda, elini ağzına götürmüş, bir kadın figürüne ait baş (fig.3). Sağında ise yukarı doğru kalkmış eli ve pazıdan omza kadar olan kısmı eksik olan sağ kol. Figürlerin altında, sol alt köşede sağa doğru, serdiği mantosunun üzerinde uzanmış, sakallı, sol elinde bir bitki sapı tutan, sağ elinin altında devrilmiş amphoradan su akan nehir tanrısı (fig.4).

(Sl.k.y.) Üstte bir kalkanın yarısı ile altta bilekten yukarısı eksik bir sol ayak.

Yayın : Wiegartz, 1965b, s.616, no.18; Himmelmann, 1970b, s.22; Koch, 1973, s.221; Koch, 1975, s.143-144, no.172, lev.137 c-d; Giuliano-Palma, 1978, s.34, no.5; Koch-Sichtermann, 1982, s.400, dn.21.

Analoji : Koch 1975, no.170, lev.136 a-c.

Tarihleme : M.S. 3.yüzyıl, 1. çeyrek.

Kat.no. 10, bir lahdin ön yüzünün sol köşesine aittir (Bkz. Lev.LXXXVI-LXXXVII, res.165-167). Parçanın sol üst köşesinde oturur vaziyette, sağ elinde ince uzun bir nesne tutan kadın figürü bulunur (Bkz. fig.1). Sol kolu ve başu günümüze gelmemiştir. Kadının altında, sakallı, boylu boyunca uzanmış bir erkek bulunur (Bkz. fig.4) . Bu iki figürün etrafında ana sahneyi izleyen bir erkek ve bir kadın figürü bulunmaktadır (Bkz. fig.2-3). Lahdin devamında muhtemelen Kalydon yabandomuzu avı işlenmiştir. Bu değerlendirmeye bugün Eleusis'de korunan Kalydon avının betimlendiği bir lahitten⁹⁸ yola çıkarak ulaşmaktayım (Bkz. Lev.LXXXVII, res.168). Bahsi geçen lahdin, sol köşesinde hemen hemen aynı kompozisyon yer alır. Sol üstte, oturur vaziyette, Koch'un yerel bir tanrıça olarak

⁹⁸ Koch, 1975, no.170, lev.136a.

tanımladığı kadın figürü görülmektedir⁹⁹. Sağ elinde logobolon, sol elinde ise kargı tutmaktadır. Antalya lahdinde de sol üst köşede yer alan kadın figürünün Eleusis betiminden yola çıkarak sağ elinde bir logobolon, sol elinde ise bir kargı tuttuğu sonucuna varabiliriz. Altta her iki lahitte de boylu boyunca uzanmış, sağ kolunun altında devrilmiş bir kaptan su dökülmekte olan, sol elinde palmet dalı tutan nehir tanrısı bulunmaktadır. Bilindiği üzere Kalydon, Yunanistan'ın batısında yer alan Aitolia bölgesindedir. Bölgede Akheloos ve Euenos ırmakları bulunmaktadır. Bu iki ırmakta Yunan mitolojisinde personafike edilmiştir. Akheloos, Homeros'da ve Hesiodos'ta da karşımıza çıkar. Nehir, Kalydon kralının kızı Deianeira için Herakles'le olan kapışmasından bilinmektedir¹⁰⁰. Euenos ise Aitolia kralıdır. Kızı Marpessa yüzünden İdas'la girdiği mücadeleyi kaybedince, kendini nehre atar ve bundan sonra nehir onun adıyla anılır¹⁰¹. Her iki personafikasyonun adı Kalydon yabandomuzu avında geçmemektedir. Antalya lahdinde görülen nehir tanrısı figürünün, mitin Aitolia bölgesinde geçmesinden dolayı bu iki personafikasyondan biri olduğu kanısındayım.

Lahdin işçiliği başarılıdır. Detaycılık görülmez. Kas işçiliği de çok başarılı değildir. Özellikle 2 numaralı figürün hareketiyle, vücudun özellikle kalçanın aldığı şekil oransızdır. Sözü geçen erkek figürü ve perspektifte yer alan kadın figürü patetik ifadeye sahiptirler. Ana sahnedeki olaya merakla bakmaktadırlar.

Antalya lahdinin analojisi, yukarıda da söz edilen Eleusis lahdi ile yapılabilir. Bu iki lahit işçilik açısından farklılık gösterse de gerek konu ve gerek pervaz süsleri açısından karşılaştırılabilir. Antalya lahdinin, korunan alt pervazında, postamentte bir aslanın yakaladığı geyiği ısırması gösterilmiştir. İç bükey kısımda ise Lesbos kyması ve örgü bandı işlenmiştir. Eleusis lahdinde de aynı düzenlemeyi görmekteyiz (Bkz. Lev.LXXXVII, res.168).

Antalya lahdi, üslubu ve analojisine dayanarak M.S. 3. yüzyılın ilk çeyreğine tarihlendirilmektedir.

⁹⁹ a.e., s.142.

¹⁰⁰ Erhat, a.g.e., s.23.

¹⁰¹ a.e., s.108.

Kat.no. 11

Lev.LXXXVIII res.169-170

Müze/Arazi : Alanya Arkeoloji Müzesi env. 2086

Buluntu yeri : Korekesion

Durum - Ölçüler : Lahdin sol köşesine ait parça ve sol köşe figürü. Baş, dirseklerden kolları, baldırlardan bacakları kırık ve eksik.
uz.: 0.29 yük.: 0.64 fig.der.: 0.13

Tanım : Sağdan sola doğru hareket eden khalymli, adım atar vaziyette erkek figürü. Sağ kol geride, sol kol hafif ilerde. Hareketten dolayı göğüsler önde, göbek içe çekili. Figürün gerisinde sol üstte başka bir figüre ait saç. Lahdin arkası Selçuklu döneminde kitabeye çevrilmiş. Burada Selçuklu sülüsü ile yazılmış iki yarım satır: El Sultan...

Yayın : Koch, 1973, s.221; Koch, 1975, s.146, no.181, lev.135a; Koch, 1994, s.115.

Analoji : Koch, 1975, s.146, no.178, lev.139.

Tarihleme : M.S. 3.yüzyılın ilk yarısı.

Meleagros betimli lahitler içerisinde değerlendireceğimiz son örnek olan Kat. no.11, lahdin ön yüzünün sol tarafına ait bir figürden oluşur (Bkz. Lev.LXXXVIII, res.169). Soldan sağa doğru hareket halinde olan, pelerinli bir erkek figürüdür. Baş, omuzlarından itibaren kolları ve baldırların aşağısı kırıktır. Meleagros betimli lahitler incelendiğine, bu lahdin de Kalydon yabandomuzu avını işlediği anlaşılmaktadır. Bu durumda yabandomuzunun sağ tarafta bulunması gerekir. Benzer örneklerde iki figür üzerinde durulabilir. Birincisi atlı bir figür, diğeri ise ayakta duran ve yabandomuzuna saldıran figürdür. Alanya lahdi incelendiğinde avcının duruşu ve bacaklarının hareketinden de anlaşılacağı üzere ata biniyor durumda olması mümkün görünmemektedir. Bu durumda ikinci figür olması muhtemeldir. Bu figür, ayakta, yabandomuzuna doğru elleriyle kavradığı kargıyı saptamakta olan Meleagros'tur. Bu figüre birçok lahitte rastlanmaktadır. Burada üzerinde duracağımız, Alanya lahdinin de analojisi olan Split'te korunmakta olan lahittir¹⁰² (Bkz. Lev.LXXXIX, res.171). Adı geçen lahdin merkezinde Alanya lahdindeki figürle benzer olan betim yer almaktadır: Yabandomuzuna doğru hamle yapmış Meleagros. Bu lahitten hareketle Alanya lahdinin üzerindeki figürün Meleagros olduğunu söyleyebiliriz. İki lahit işçilik açısından da karşılaştırılabilir. İkisi de başarılı bir işçilik göstermektedir. Alanya lahdindeki figürün kas işçiliği

¹⁰² Split 1076a: s.28, dn.64.

oldukça iyidir. Eylem dolayısıyla vücudun aldığı pozisyon son derece gerçekçi yansıtılmıştır. Kaslar, sert ve belirgindir. Figür, karakterine uygun olarak heroik bir çıplaklıkta verilmiştir. Tüm bu özellikler ve analogisine dayanarak lahit M.S. 3. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilebilir. Selçuklu döneminde lahdin arka yüzü kitabe olarak değerlendirilmiştir (Bkz. Lev.LXXXVIII, res.170). Bu yüzde Selçuklu sülüsünde yazılmış “El Sultan...” ibaresi okunmaktadır.

3.5. HIPPOLYTOS BETİMLİLER

Hippolytos, Melanippe, Antiope ya da Hippolyte adlı bir amazon ile Theseus’un oğludur. Hippolytos, avcı karakterli oluşu ve annesinin de Amazon olması sebebiyle tüm tanrılar içinde Artemis’i yüceltir, Aphrodite’yi ise hor gördü. Bunun üzerine tanrıça, Theseus’un oğlundan öç almak için üvey annesi Phaidra’yı ona aşık eder. Phaidra, Hippolytos’a gönlünü açmış, delikanlıdan bir karşılık göremeyince, kendisine zorla sahip olmaya çalıştığını söyleyerek Hippolytos’a iftira atmıştır. Theseus kendi oğlunu öldüremeyince, onu Poseidon’a şikayet eder. Deniz tanrısı Hippolytos’un üzerine tam da Troizen’de katıldığı araba yarışında bir ejder salar. Kahraman, arabasının dizginlerine dolanarak bir kayalık üzerinde can verir. Haberi alan Phaidra’da intihar eder¹⁰³.

Hippolytos, Yunan sanatında çok fazla konu edilmez. En erken betimlerden bir tanesi M.Ö. 4. yüzyıla ait olan, Apulia volütlü krateri üzerindeki betimdir¹⁰⁴. Sahnede, Hippolytos arabasını sürerken, Poseidon’un canavarının karşına çıkışı, yani ölümünden hemen önceki an betimlenmiştir.

Roma sanatında özellikle lahitler üzerinde betimlerine sıklıkla rastlanmaktadır. Söz konusu tasvirlerde de daha çok Hippolytos’un avcı karakteri üzerinde durulmuştur.

¹⁰³ Grimal, a.g.e., s.295-296.

¹⁰⁴ Carpenter, a.g.e., res.253.

Kat.no. 12

Lev.LXXXIX-XC res.172-173a-b

Müze/Arazi : Antalya Müzesi env. A.702

Bulutnu yeri : Demircikara Mahallesi – Antalya

Durum - Ölçüler : Ön yüz, sol tarafa ait. İki parça.

uz.: 0.47 yük.: 0.42 fig.der.: 0.07 (bezemeli parça)

Tanım : Üst pervaz yukarıdan aşağıya doğru: Lesbos kyması, İon kyması, boncuk dizisi.

Kompozisyon soldan sağa doğru. Solda, elbiseli herme. Baş korunagelmemiş (fig.1). Hermenin solunda, ayakta, khiton üzerine himation giymiş, sunak benzeri bir nesnenin üzerinde bir çocuk tutan kadın (fig.2). Mantosu sarılı sol kolunu çocuğun arkasından geçirmiş. Sağ eli ile çocuğu tutmakta. Saçı topuz yapılmış, başı hafif öne eğik. Çocuk sağ dizi ile sunağın tabanına basmakta, sol bacağımlı ileri uzatmış (fig.3). Sağ kolunu ileride. Sunak benzeri nesnenin altında sandalet giymiş bir sağ ayak.

Yayın : Wiegartz, 1965b, s.616, no.21; Himmelmann, 1970b, s.22; Giuliano-Palma, 1978, s.21, no.3, lev.XIII, s.31; Koch, 1973, s.221; Koch-Sichtermann, 1982, s.393, dn.3; Rogge, 1995, s.148, no.48, lev.77/1.

Analoji : Rogge, 1995, no.56, lev.76/2, 78, 82, 83/1.

Tarihleme :.M.S. 2. yüzyıl, 4. çeyrek.

Kat.no. 12 lahdin ön yüzünün, sol tarafına aittir (Bkz. Lev.LXXXIX-XC, res.172-173a-b)¹⁰⁵. Sol köşede nebris giyen bir Herme bulunmaktadır (Bkz. fig.1). Herme'nin sağında bir sunak önünde ayakta duran kadın (Bkz. fig.2) ve sunağın üzerinde sağ profilden gösterilmiş bir çocuk (Bkz. fig.3) görülmektedir.

Bu lahit, yukarıda detaylı olarak üzerinde durulan Hippolytos betimli lahitler içerisinde ilk gruba girmektedir. Antalya örneğinde bulunan kadın figürü, tipik şema çerçevesinde Aphrodite'dir. Sunağın üzerinde yer alan figür ise Eros'tur. Tüm bu lahitler aynı şemayı takip ettiğine göre bu lahdı, şu şekilde tümleyebiliriz: sunağın solunda oturan Phaidra¹⁰⁶, merkezde bir çocuk tapınağın alınlığına bir erkek geyik başı çivilemekte. Onun solunda elinde sopasıyla, oturmakta olan Hippolytos, solda

¹⁰⁵ Lahdin iki parça halinde olduğunu 1995 yılında yayınlanan Sabine Rogge'nin yazarı olduğu Hippolytos ile ilgili lahit katalogundan ve müze kayıtlarından tespit ettim. Buna rağmen müzede sadece bir parça belgelenebilmiştir. Diğer parça yapılan aramalarda bulunamamıştır.

¹⁰⁶ Bu durumda Kat.no. 12'de sunağın yanında duran sandalet giymiş ayak Phaidra'ya aittir.

sırtında yabandomuzu taşıyan bir adam ve arka planda yerde duran kaptan beslenen bir at.

Başarılı ve detaylı bir işçilik gösteren parçanın analogisi bugün Beyrut (Bkz. Lev.XXXII, res.61), İstanbul (Bkz. Lev.XC, res.174) ve Atina Müzelerindeki (Bkz. Lev.XCI, res.175) üç örnekle yapılabilir¹⁰⁷. İlk iki örnekle kompozisyon şeması karşılaştırılabilir. Antalya'daki parçanın işçiliği ile iki örnek arasında farklılıklar bulunur. Atina'daki örnek, Kat.no.13'e işçilik açısından daha yakındır. Bu dört lahitteki ortak nokta üst pervazlardır. Tarihlemeye de bu noktadan rahatça varabiliriz. Buna göre üst pervazda yukardan aşağıya doğru Lesbos kyması, İon kyması ve boncuk dizisi görülür. Bu özelliklere dayanarak Antalya lahdini, M.S. 2. yüzyılın son çeyreğine tarihleyebiliriz.

3.6. AKHİLLEUS BETİMLİ

Peleus ile Thetis'in oğlu kahraman Akhilleus Yunan sanatına en çok konu olan karakterlerden biridir. Efsaneleri İlyada'da anlatılmaya başlanır. Çocukluğunda kentauros Kheiron tarafından yetiştirilen Akhilleus, Troia savaşına katılmayı Odysseus, Patroklos ve Nestor'un ısrarlarına dayanamayıp kabul eder. Uzun ve sıradan bir yaşamdansa kısa ama ünlü bir yaşamı tercih eder. Annesi Thetis oğlunu korumak için, Skyros adasına gönderir, kahraman burada Lykomedes'in sarayında konuk olur. Ancak Odysseus, kurduğu bir düzenle kahramanı savaşa katılmaya ikna eder. Troia savaşını kaderini o değiştirir. Troia savaşının son yılında bir veba salgını Yunan saflarını kırmaya başlar. Bunu engellemenin yolu Agamemnon'un Thebai savaşında ganimet olarak aldığı Apollon rahibinin kızını geri vermesidir. Agamemnon, buna karşılık Akhilleus'un ganimeti Briseis'i zorla alır. Kahraman savaşmayı reddeder. Ta ki en yakın arkadaşı Patroklos, Hektor tarafından öldürülünceye kadar. Bunu izleyen olaylarda Akhilleus, Hektor'u öldürür. Troia düşer. İlyada'dan sonra anlatılan efsanelere göre, Akhilleus, Amazon kraliçesi Penthesileia ile savaşır. Onu öldürürken aşık olur. Kahramanın ölümüne de bir aşk, Polyksene'nin aşkı neden olur. Priamos'la yaptığı bir anlaşma gereği eğer Polyksena

¹⁰⁷ Beyrut ve İstanbul: Bkz., s.29, dn. 68; Atina: Rogge, a.g.e., no.53, lev.77/5.

ile evlenirse, Troia safına geçecektir. Ancak, anlaşmanın yapılacağı sırada Paris onun öldürür¹⁰⁸.

Akhilleus'un mitolojide olduğu kadar Yunan sanatında da büyük yeri vardır. Erken dönemlerden itibaren efsaneleri konu edilmiştir. Babası ve annesinin evlenmesi sahnesi en önemli Yunan mitoslarından biridir. Yunan sanatının en önemli eserlerinden biri olan François vazosunda bu konu işlenmiştir. Akhilleus daha çocukken gösteren tasvirler vardır. Eğitim görmesi için Kheiron'a götürülmesinden, Troia savaşını anlatan birçok betimde gerek siyah ve gerekse kırmızı figürlü vazolarda resmedilmiştir. Yunan sanatında oldukça sevilen bir konu olan Troia savaşı çerçevesinde gelişen Penthesileia ile mücadelesi bir çok vazo resminde konu edilmiş, klasik dönemde heykelleri dahi yapılmıştır¹⁰⁹.

Roma sanatında da Troia savaşı sahneleri sevilerek işlenmiştir. En güzel örnekler lahitler üzerindedir. Roma sanatında bir dönüm noktası olan lahitler üzerinde Akhilleus mitleri çok sevilerek işlenmiştir. M.S. 2. yüzyıldan 3. yüzyılın sonuna kadar tarihlenen örneklerde Akhilleus'un, eğitimi, Skyros adasındaki yaşamı, Patroklos'un ölüm döşegi başında Hektor'a meydan okuyuşu, Hektor'u sürükleyişi, Priamos'un Hektor'un ölüsünü kahramandan istemesi, Penthesileia ile mücadelesi gibi bir çok konu işlenmiştir¹¹⁰.

¹⁰⁸ Grimal, a.g.e., s.41-47.

¹⁰⁹ Yunan sanatındaki betimleri için bkz.: Annelise Kossatz-Deismann, "Achilleus", LIMC I/1-2, Zürih ve Münih, Artemis, 1981.

¹¹⁰ Koch, 2001, s.103-104.

Kat.no. 13

Lev.XCI-XCIV res.175-181

Müze/Arazi : Antalya Müzesi env. A.118

Buluntu yeri : Antalya kalesi

Durum - Ölçüler : Uzun yan sağ köşeye ait kısım.

uz.: 0.70 yük.: 0.84 fig.der.: 0.04

Tanım : Ön planda iki figürden oluşan grup. Solda altta diz çökmüş, mantosuyla başını örtmüş, yaşlı erkek (fig.1). Sol elinin avucu yukarı bakacak şekilde çevirmiş. Sağ eli ile karşısındaki oturmakta olan, belden aşağısını mantosu ile örtmüş erkeğin sağ elini öpmekte. Oturan figürün vücudunun üst kısmı sola dönük (fig.2). Göğsünde sadak kemeri. Başı sola dönük. Arka planda profilden verilmiş iki figür. Sağ üstte vücudunun üst kısmı görünen, başı hafif öne eğik, sol eline sarılı mantosu, sol omzundan sırtına doğru inmekte olan Hermes (fig.3). Sol elini çenesinin üzerinde. Sağ elinde kerykeion. Figürün solunda, sağa dönük, mantosu ile başını örtmüş, giyimli, belden yukarısı görülen kadın (fig.4). Sağ kolu çenesi üzerinde.

Yayın : Lanckoronski, 1890, s.19, res.7; Robert, 1890, s.63, no.54; Rodenwalt, 1933, s.212; Kallipolitis, 1958, no.167, s.28; Giuliano, 1962, s.49, no.265; Rogge, 1995, s.125, no.2, lev.14/1.

Analoji : Rogge, 1995, s.125, no.1, lev.2, 17, 23/4.

Tarihleme : M.S. 3.yüzyıl, 2.çeyrek

Pamphylia bölgesindeki Akhilleus betimli tek lahde ait olan parçada, sağda genç bir erkek oturmakta (Bkz. fig.2), karşısında diz çökmüş olan yaşlı bir erkek onun elini öpmektedir (Bkz. fig.1). Arka planda ise başı örtülü bir kadın (fig.4) ile elinde Kerykeion bulunan Hermes (Bkz. fig.3) görülmektedir (Bkz. Lev.XCI-XCII, lev.176-177).

Bu noktada sahneyi tanımlamak için İlyada'ya dönüyoruz. Destanın XXIV. bölümünde, Troia kralı Priamos'un, oğlu Hektor'un cesedini geri alması konu edilmiştir. Kral, tanrı Hermes'in yardımıyla, yanında karşı tarafa verilmesi için hazırlanan kurtarmalıklarla Akhilleus'un çadırına gider. Burada, Yunan kahramanı ile acıklı bir konuşma yapar ve oğlunun cesedini geri alır.

İlyada'nın son bölümünü oluşturan bu hikaye Yunan sanatında özellikle vazo betimleri üzerinde arkaik dönemden itibaren resmedilmeye başlanmıştır. Siyah figür

teknîği ile boyanmış Edinburgh ressamının beyaz zeminli lekythosunda¹¹¹, Oltos ressamına ait M.Ö. 6. yüzyıla tarihlendirilen Münih kyliksinde¹¹² (Bkz. Lev.XCII, res.178) ve Brygos ressamının boyadığı, M.Ö. 5. yüzyıla tarihlendirilen kırmızı figür tekniğindeki skyphosta¹¹³ (Bkz. Lev.XCIII, res.179) sahnenin en güzel örnekleri görülmektedir. Bu betimlerde Akhilleus bir kline üzerinde ziyafet çekerken gösterilmiştir. Klinenin altında Hektor'un ölüsü bulunur. Sahnenin diğer tarafında, Akhilleus'un karşısında kurtarmalıklarıyla birlikte Priamos durmaktadır.

M.Ö. 570 yılına ait Olympia'da bulunmuş bir bronz kabartma üzerindeki sahnede yerde yatan Hektor'un cesedinin başında Priamos, Akhilleus'dan oğlunun ölüsünü istemektedir. Kralın arkasında elinde kerykeion'u ile Hermes görülmektedir¹¹⁴.

Hektor'un ölüsünün istenmesi sahnelerinde yer alan bir diğer figürde Akhilleus'un ganimeti Briseis'tir. Kerameikos'ta bulunmuş, M.Ö. 460 yılına tarihlendirilen bir krater üzerinde yer alan sahnede Akhilleus'un baş ucunda Briseis betimlenmiştir¹¹⁵ (Bkz. Lev.XCII, res.178).

Roma sanatında konu farklı bir şekilde sahnelenir. M.S. 1. yüzyıla ait Kopphenag skyphosunda diz çökmüş olan Priamos, karşısında taht üzerinde oturan Akhilleus'un elini öpmektedir¹¹⁶ (Bkz. Lev.XCIII, res.180).

İlyada'da (XXIV/478-479)'da Homeros bize Priamos'un Akhilleus'un elini öpmesi anlatılır:

“...
gitti durdu Akhilleus'un yanında
sarıldı dizlerine öptü ellerini
...”

¹¹¹ John Boardman, *Siyah Figürlü Atina Vazoları*, Çev. Gürkan Ergin, İstanbul, Homer Kitabevi, 2003, s.230, res.241.

¹¹² Yusuf Boysal, *Görsel İlyada. Troia Savaşı*, Ankara, y.y., 2004, s.100, res.58.

¹¹³ John Boardman, *Kırmızı Figürlü Atina Vazoları. Arkaik Dönem*, Çev. Gürkan Ergin, İstanbul, Homer Kitabevi, 2002, s.232, res.248.

¹¹⁴ Carpenter, a.g.e., res.317.

¹¹⁵ Kerameikos Kr. 1977a-g: Annaliese Kossatzs-Deismann, “Briseis”, LIMC III/1, Zürih ve Münih, Artemis, 1986, no.21.

¹¹⁶ Boysal, a.g.e., s.102, res.60.

Söz konusu dramatik sahne özellikle Attika tipi lahitler üzerinde sevilerek betimlenmiştir. Daha öncede belirttiğim gibi bir şema söz konusudur: solda yerde Hektor'un cesedi, getirilen kurtarmalıkların hizmetkarlar tarafından indirilmesi, diz çökmüş karşısındaki Akhilleus'un elini öpmekte olan Priamos, arka planda Hermes ve ellerini çenesinde kavuşturmuş kadın.

Tüm bu sahneler değerlendirildiğinde, kat.no. 14'deki figürlerin kimliklerini ortaya koyabiliriz. Buna göre eserde solda başı örtülü, diz çökmüş, karşısındaki erkeğin elini öpen figür Priamos'tur. Eli öpülen, geriye doğru yaslanmış figür ise Akhilleus'tur. Arka planda elinde kerykeionu ile Hermes görülmektedir. Hermes'in karşısında sol elin çenesinde olan başı örtülü Briseis bulunmaktadır.

Kat.no. 14'tün lahdin uzun yüzlerinden birine ait olduğunu söyleyebiliriz. Bu sahne hem ön hem de arka yüzlerde sıklıkla kullanılmıştır. Diğer lahitlerden hareketle Antalya lahdini tümleyebiliriz. Buna göre sağda yerde, Hektor'un cesedi, kurtarmalıkları indiren köleler, solda ise Priamos ve Akhilleus, arka planda Hermes ve kadın figürlerinden oluşan bir şema olması muhtemeldir.

Lahit parçasının analogisi, Tarsus'ta bulunmuş lahitte yapılabilir¹¹⁷ (Bkz. Lev.XCIV, res.181). M.S. 3. yüzyılın 2. çeyreğine tarihlenen lahitte Hektor'un cesedinin istenmesi sahnesi ön yüzde, işlenmiştir. Bu lahitte de ufak tefek değişiklikler haricinde şema tamamen aynıdır. Ancak işçilik açısından Antalya lahdi ile benzerlik kurmak oldukça zordur. Kat.no. 14 başarılı bir işçiliğe sahiptir. Kaslar, sert ancak gerçeğe yakın, vücut dönüşleri ise doğaldır. Saç ve sakal işçiliği detaylıdır. Elbise kıvrımları vücuda uygun olarak şekillendirilmiştir. Perspektif başarı ile uygulanmıştır. Tüm bu özellikler ve analogisinin de yardımıyla lahit, M.S. 3. yüzyılın ikinci çeyreğine tarihlenebilir.

3.7. TROİA ÖNÜNDE SAVAŞ BETİMLİ

Troia savaşı İlyada destanın konusunu oluşturmaktadır. İlyada'da savaşın son yılı anlatılmaktadır. Yunan ve Troia'lıların toplu olarak çarpışmaları üzerinde çok fazla durulmamıştır. Troia savaşı antik sanatta sevilerek konu edilmiştir. Betimler, Peleus ve Thetis'in düğünü, Paris'in kararı ve Helene'nin kaçırılmasıyla yani savaşın nedenlerini işleyen sahnelerle başlar. Bunları savaşın hazırlıklarını işleyen, Aulis'te

¹¹⁷ Adana Arkeoloji Müzesi 3843: Bkz., s.27, dn.49.

toplama ve İphigeneia'nın kurban edilmesi sahneleri izler. Konumuzu da oluşturan savaş sahneleri Troia önlerinde konuşlanma ve kuşatma ile başlar. Savaş betimleri genelde, Yunan ve Troialı kahramanlar arasındaki ikili çarpışmalar şeklinde geçer (örneğin: Menelaos ile Paris, Diomedes ile Aeneas, Aias ile Hektor vs). Bu betimleri, Hektor ile Akhilleus'un çarpışması, Priamos'un Hektor'un cesedini istemesi, Troia'nın düşüşü gibi sahneler takip eder¹¹⁸.

Savaş sahneleri kapsamında iki tarafı çarpışırken gösteren betim az sayıdadır. Bu tip betimler özellikle Attika tipi lahitler üzerinde işlenmiştir. Daha öncede sözünü ettiğim gibi Troia önünde savaş sahnelerini işleyen lahitlerin sayısı çok ve çeşitli olduğundan bir tür sınıflama yapmak oldukça güçtür. M.S. 2. ve 3. yüzyıllarda popüler olan bu tip lahitlerde figürler kalabalık sahnelerde, at üzerinde ya da ayakta çarpışırken gösterilmiştir.

¹¹⁸ Carpenter, a.g.e., s.201-241.

Kat.no. 14

Lev.XCV- XCVIII res.182-185a-c

Müze/Arazi

: Antalya Müzesi A.265

Buluntu yeri

: Side

Durum - Ölçüler

: Lahit teknesi. Ön ve sağ kısa yüzün üst kısımları eksik.

uz.: 1.98 gen.: 0.84 yük.: 0.88 fig.der.: 0.12 (ön yüz) 0.06-0.08 (kısa yüzler)
0.07 (arka yüz)

Tanım

: Ön yüz alt pervaz köşe postamentlerinde bitkisel bezeme, iç bükey kısımda akanthus yaprakları. Sol kısa yüz üst pervazda bitkisel bezeme. Alt pervazda yaprak örgüsü. Arka ve sağ kısa yüz pervazları bezemesiz.

(Ö.y.) İç içe geçmiş figürlerden oluşan kalabalık bir kompozisyon. Sol alt köşede yerde zırlı erkek (fig.1). Bacaklarını karnına doğru çekmiş, sağ kolu ile dayanmakta. Baş geriye yatık. Solda üstte atlı bir figüre ait bacaklar. Solunda, ayakta, sağdan sola doğru hareket eden figür (fig.2). Baş, omuzlar ve kollar eksik. Saldırdığı figür diz çökmüş, sağ kolu ile diğer figürün koltuk altından itmekte (fig.3). Başı sağa yatık. Bu grubun solunda, sağdan sola doğru saldırı halinde olan figür (fig.4). Baş, omuzlar ve kollar kırık. Sol el bilekten korunagelmış. Pelerininin bir kısmı sağ kolundan sarkmakta. Saldırı halindeki sol elinde kılıç kabzası. Sol ayağı ile diğer figürün sağ baldırına basmakta. Saldırmakta olduğu figür diz çökmüş vaziyette (fig.5). Sağ kolunu yukarı kaldırmış saldırganı engellemeye çalışmakta. Bu iki figür arasında yerde başı görülen at. Solda altta saldırıya uğrayan figürün sol bacağına düşmüş bir figür (fig.6). Sol kolu ile sağındakinin sol bacağına dayanmış, başı sol omzuna doğru yatık. Üstte, sağa doğru hareket halinde atlı (fig.7). Pelerinli, sol kolu dirsekten bükülmüş, ileriye doğru. Bu figürün solunda ikili bir grup. Üstte, sağdan sola doğru hareket eden, pelerinli bir atlı (fig.8). Sağ eli ile altta yer alan figürün sağ kolundan tutmuş. Alttaki figür, sağ eli ile atlı figürün sağ kolunu tutmakta, ayakları ileride kalçası üzerinde oturmakta (fig.9). Sol elinde kalkan tutmakta. Grubun solunda altta, dizleri üzerinde duran pelerini sol kolu ve sağ bacağına dolanmış erkek (fig.10). Sol elinde kılıç kabzası tutmakta. Sağ kolunu havaya kaldırmış. Figürünün üstünde, sağ köşede, pelerinli, sağ kolunu havaya kaldırmış, sol omzunda sol kolu ile desteklediği mızrağı tutan erkek (fig.11). Başı mevcut değil.

(S.k.y.) Sağdan sola doğru devam eden figürlerin oluşturduğu kalabalık kompozisyon. Solda üstte cepheden verilmiş, çıplak erkek torsosu (fig.12). Sol alt köşede, dizleri üzerinde duran sol elinde kalkan tutmakta (fig.13). Vücuduna paralel uzattığı sağ eli yumruk yapılmış. Başı yukarıya bakmakta. Solunda bir atlı figürü (fig.14). Atı şaha kalkmış, vücudunu geriye doğru çevirmiş, başı arkaya dönük. Sağ eli atın dizgininde. Solunda, ayakta, kendini geriye atmış,

çıplak erkek (fig.15). Atlıya bakmakta. Sol kolu havada, sağ kolu vücuduna paralel. Figürün altında at başı.

(Sl.k.y.) Solda, atı şaha kalmış, sağ elinde mızrağı, sol elinde kalkanı bulunan, miğferli erkek (fig.16). Sağa doğru saldırı halinde gösterilmiş. Karşısında pruvası gösterilmiş bir gemi. Gemide cepheden verimli bir torso (fig.17). Geminin altında yılan benzer bir deniz yaratığı. Hemen önünde dişlerinin geçirmekte olduğu ölü bir asker (fig.18).

(A.y.) İki asma kütüğünün sınırladığı alanda antitetik grifonlar (fig.19-20). Soldaki sol, sağdaki sağ pençesi ile önlerinde duran, üzerinde kozalağın bulunduğu candelabrum benzeri bir nesneyi tutmakta.

Yayın : Wiegartz, 1965a, s.42, dn.44; Wiegartz, 1965b, s.616, no.17; Himmelmann, 1970b, s.22; Giuliano-Palma, 1978, s.39, no.6, lev.XLIV/107, XLV/108-109; Koch, 1978/79, s.106, no.18; Koch-Sichtermann, 1982, s.378, dn.1, s.413, no.13, s.408, no.2; s.445, dn.15; Dörtük, 1992, s.112, no.138, s.214.

Analoji : Koch-Sichtermann 1982, s.407, lev.443.

Tarihleme : M.S. 3. yüzyıl, 2. çeyrek

Pamphylia bölgesindeki Troia önünde savaş betimli Attika tipi lahitlerin tek örneği olan parça, kapak ve ön yüz ile sol kısa yüzün üst kısımları dışında tündür (Bkz. Lev. XCV-XCVIII, res.182-185a/c).

Antalya lahdinin ön yüzünde oldukça kalabalık bir sahne işlenmiştir. Kompozisyon, mücadele eden gruplar halinde verilmiştir. Sahnenin solunda merkeze yakın konumda, ayakta duran savaşçı, sol elinde tuttuğu kılıcıyla, sol ayağıyla yere çökmüş olan düşmanının baldırına basarak ona saldırmaktadır (Bkz. fig. 2-3). Diz çökmüş savaşçı son bir hamleyle, sağ koluyla rakibini engellemeye çalışmaktadır. Bu grubun benzerine Tyros Nekropolünde korunmakta olan Attika tipi bir lahit üzerinde rastlamaktayız¹¹⁹ (Bkz. Lev.XXVI, res.68).

Kat. no. 14'ün sağ kısa yüzünde sahne devam etmektedir. Bu yüzde ön plana çıkan grup, şaha kalkmış at ile karşında ayakta duran düşmanına saldıran savaşçıdır (Bkz. fig. 14-15). Bahsi geçen gruba bir çok savaş betimli lahitte rastlanmaktadır. Beyrut'ta korunmakta olan bir lahdin ön yüzündeki ikili gruplar, bu tip betimlere en güzel örneği oluşturmaktadır¹²⁰ (Bkz. Lev.XCIX, res.186).

¹¹⁹ Tyros: Koch-Sichtermann, a.g.e., s.407, lev.443.

¹²⁰ Beyrut 1279/80: a.y., lev.442.

Lahdin sol kısa yüzünde ise Troia önünde deniz savaşı işlenmiştir. Burada sağda bir Yunan gemisi görülmektedir. Gemide tek bir figür yer alırken, geminin önünde ölü bir savaşçı görülmektedir (Bkz. fig. 18). Solda gemiye doğru saldırı halindeki atlı bir figür bulunmaktadır (Bkz. fig. 16). Bu sahne gemilerde savaş betimli lahitlerin 2. grubuna girmektedir. Bu grup dahilindeki lahitlerde sağda yer alan gemide Akhilleus ve Patroklos, solda gemiye saldıran Troialılar ve Hektor bulunur. Buradaki figürlerin mitolojik karakterini ortaya koymak için herhangi bir ipucu bulunmamaktadır. Lahdin arka yüzünde antitetik grifonlar yer almaktadır (Bkz. fig. 19-20).

Antalya lahдинin sağ, ön ve sol yüzleri bir friz şeklinde düşünülebilir. Buna göre friz sağda gemilerde savaşla başlayan sahne, ön ve sol yüzlerde Troialılar ile Yunanların savaşı şeklinde bütünlük kazanmaktadır.

Lahdin kompozisyonu oldukça başarılıdır. Sağdan sola doğru verilmiş kompozisyonda figürler iç içe gösterilerek kalabalık sahneler yaratılmıştır. Perspektifin başarıyla uygulandığı lahдин işçiliği oldukça iyidir. Mücadele gruplarının hareketleri oldukça doğal verilmiştir. Kas işçiliği ön yüzde yan yüzlere nazaran daha yumuşaktır. Yan yüz figürlerinin kasları daha abartılı işlenmiştir. Kasların eylem sebebiyle aldığı şekiller son derece doğaldır. Çok fazla detaylı bir işçiliğe sahip değildir. Figürlerin yüzlerinde patetik ifade görülmektedir. Savaşçıları birbirinden ayırt etmek oldukça zordur. Hemen hemen hepsi çıplak verilerek, mitolojik bir karaktere büründürülmüşlerdir.

Lahдин analojisi yukarıda da bahsedilen Tyros lahdi ile yapılabilir. İşçilik açısından Antalya lahdi daha başarılıdır. Tyros lahdi, Antalya lahdi gibi kalabalık bir sahne içerir. Kompozisyon açısından benzerlikler ön plana çıkmaktadır. Yukarıda da söz edilen merkez grubun benzerliği, yerde bulunan mücadele gruplarının fazlalığı açısından benzerlikler söz konusudur. Antalya lahdi tarihlenmek için dönemin özellikleri ve analojisi dışında, sol kısa yüzünde bulunan gemi savaşı sahnesi de bir ip ucu oluşturmaktadır. Deniz savaşı betimli lahitler içerisinde gemilerin sağda olması M.S. 230-250 yılları arasını işaret eder. Tüm bu özellikler ve analojisine dayanarak Antalya lahdi M.S. 3. yüzyılın ikinci çeyreğine yerleştirebiliriz.

3.8. KONUSU BELİRLENEMEYEN ÖRNEKLER

Pamphylia bölgesindeki Attika tipi lahitlerden ikisinin konusu tespit edilememiştir. Bu iki parçada iki ayrı lahdin ön yüzüne ait figürlerin başlarıdır.

Kat.no. 15		Lev.XCIX res.187
Müze/Arazi	: Paris Louvre Müzesi Ma.2514	
Buluntu yeri	: Attaleia	
Durum - Ölçüler	: Lahit parçasına ait erkek başı. yük.: 0.22 gen.: 0.17	
Tanım	: Sol profilden gösterilmiş erkek başı. Baş hafif yukarı kalkık ve sağa dönük. Kıvrıkcık saçları bir bant çevrelemekte. Yüksek alın. Göz bebekleri üst göz kapağı üzerine oturtulmuş. Kökü belli, kemerli burun. Kalın dudaklar hafif açık. Yumuşak çene. Şaşkın ifade.	
Yayın	: Kallipolitis, 1958, no.81, s.21; Giuliano, 1962, s.49, no.268; Baratte-Metzger, 1985, no.181, s.273.	
Analoji	: -	
Tarihleme	: M.S. 3. yüzyıl	

Kat.no. 15, Antalya'da bulunmuştur ve Paris Louvre Müzesi'nde korunmaktadır.¹²¹ Parça, sol profilden gösterilmiş, hafif yukarı kalkık ve sağa dönük bir erkek başıdır. Saçlarını bir bant çevrelemektedir (Bkz. Lev.XCIX, res.187). Başın arkasında yer alan kırıktan anlaşıldığı kadarıyla başında bir miğfer bulunmaktaydı. Bu ip ucu bizi Akhilleus, Amazonamakhia, Troia savaşlarını konu eden lahitlere yönlendirmektedir. Buna rağmen bu lahitlerin figürleri ile Kat.no. 15 arasında bir benzerlik yakalamak söz konusu değildir. Başarılı bir işçilik gösteren baş, patetik ifadelidir. Üslup özelliklerinden dolayı parçayı M.S. 3.yüzyıla tarihleyebiliriz.

¹²¹ François Baratte, Catherine Metzger, Musée du Louvre, Catalogue des Sarcophages en Pierre d'époques Romaine et Paléochrétienne, Paris, Ministère de la Culture, 1985, no.181, s.273.

Kat.no. 16

Lev.C res.188

Müze/Arazi : Antalya Müzesi A.171

Buluntu yeri : Akseki

Durum - Ölçüler : Lahit parçasına ait figürün başı. Cehrenin sol tarafı, gözden itibaren kırık ve eksik.

yük.: 0.33 fig.der.: 0.10

Tanım : Sağa ve aşağı dönük kadın başı. Dolgun çehre. Küçük ağız. Saç perçemleri enseye kadar inmekte.

Yayın : Rodenwalt, 1933, s.212; Giuliano, 1961, s.49, no.267; Koch-Sichtermand, 1982, s.396, dn.35; Kallipolitis, 1958, s.32, no.216.

Analoji :-

Tarihleme :-

Pamphylia'nın kuzeydoğusunda bulunan Akseki'de gün ışığına çıkarılmış olan parça lahdin uzun yüzüne ait kısım üzerinde yer alan bir kadın başından ibarettir (Bkz. Lev.C, res.188). Elde parçanın ikonografik şemasını ortaya koyacak ve tarihlemesini yapacak herhangi bir bulgu yoktur.

3.9. TEK KAPAKLAR

Pamphylia bölgesinde günümüze teknesi korunagelmemiş, Attika tipinde klineli lahit kapağı bulunmaktadır (Kat.no. 17).

Kat.no. 17		Lev.C res.189
Müze/Arazi	: Side Müzesi env.599/600	
Buluntu yeri	: Side Doğu Nekropolü. Menandlar mezarı.	
Durum - Ölçüler	: Kline kapak. Figürlerin bacakları ve kadının başı eksik. uz.: 1.79 gen.: 1.20 yük.: 1.10	
Tanım	: Kline'de mesnet bulunmamakta. Yastıkta, sağ kısa yüzde üç metop korunagelmış. Metoplarda geometrik motifler. Arka yüzde kline düz bir şerit halinde işlenmiş. Kline üzerinde uzanan iki figür. Cepheden bakıldığında solda yer alan erkek figürü sol dirseği ile yastığı dayanmış. Yastığın üzerinde açık bir rulo bulunmakta. Sağ kolunu kadının omzuna uzatmış. Kalın kumaştan, bol kıvrımlı bir elbise giymiş. Kadın sağ dirseği ile yastığa dayanmakta, sol elini bacaklarına paralel uzatmış. Erkeğin portresi orta yaşlarda birinin tasvir etmekte. Saçlar kısa perçemlerden oluşmakta. Saçlar öne doğru taranmış. Alın üzerinde saçlar sağa doğru, sağ göz üzerinde sola doğru çengeller gözükmekte. Favoriler çene üstüne kadar devam etmekte. Çizgisiz yüksek alın. İnce kaşlar, güçlü kaş kasları üzerinde oturmakta. Üst göz kapağı kalın işlenmiş. Gözler üst göz kapağı altına alınmış, bakışlar yukarı doğru. İris belirgin. Kalın bir burun. Dudaklar kapalı ve birbirine paralel. Üst dudak daha kalın. Burun ağız arası oluk sığ. Çene öne çıkık. Sakin bir ifade.	
Yayın	: Himmelmann, 1970b, s.22-23, lev.14; İnan-Alföldi, 1979, s.261, no.244, lev.173, 174/3; Koch-Sichter mann , 1982, s.466.	
Analoji	: -	
Tarihleme	:.M.S. 220-230	

Kapağın sadece sol tarafı korunagelmıştır. Üzerinde bulunan çiftten kadının baldırından aşağısı ve başı mevcut değildir (Bkz. Lev.C, res.189). Kline'de, Attika tipi lahitlerde kural olduğu üzere mesnet bulunmamaktadır. Yastıkta, sağ kısa yüzde üç metop bulunmakla beraber, buralarda geometrik motifler işlenmiştir. Arka yüzde kline düz bir şerit halinde devam etmektedir.

Kline üzerinde iki figür bulunmaktadır. Solda yer alan erkek figürü sol dirseği ile üzerinde açık bir rulo bulunan yastığa dayanmış; sağ kolunu kadının omzuna uzatmıştır. Kalın kumaştan, bol kıvrımlı bir elbise giymektedir. Kadın sağ dirseği ile yastığa dayanmış, sol elini bacaklarına paralel uzatmıştır.

Orta yaşlarda birini tasvir eden erkeğin portresi (Bkz. Lev.CI, res.190a-b), bugün Roma'da korunan Elagabalus portresi (M.S. 212-218) ile benzerlik göstermektedir (Bkz. Lev.CI, res.191)¹²². Elagabalus yuvarlak hatlıdır. Saçlar başın şeklini almıştır. Bukleler halinde olan favoriler uzundur. Gözler, geniş ve yuvarlaktır. Dudaklar kalın, çene çıkıktır. Çene, dudak arasındaki çukur derindir. Tüm bu özellikler Side'deki portreyle benzeşmektedir. Portre, M.S.218-222 yıllarına tarihlendirilebilir¹²³.

Kline kapak, portreden yola çıkarak M.S. 220-230'lu yıllar arasına yerleştirilebilir.

¹²² Jale İnan, Elisabeth Alföldi-Rosenbaum, *Römische und Frühbyzantinische Portrat Plastik aus der Turkei. Neue Funde*, Mainz am Rhein, Philip von Zabern, 1979, s.163.

¹²³ Museo Capitolino: Kleiner, a.g.e., s.362, res.320.

SONUÇ

M.S. 2. yüzyıl ile M.S. 3. yüzyılın son çeyreği arasında Kara Yunanistan'ındaki Attika bölgesinde, Penthelikon mermerinden, ihracata yönelik olarak üretilen Attika tipi lahitler, Roma kenti ve Anadolu'da bulunan Dokimeion lahit atölyesi ile birlikte Roma İmparatorluğu topraklarında yer alan üçüncü büyük lahit üretim merkezidir. Dört yüzü de işlenen bu tip lahitlerde genel olarak ön yüz ve bir kısım yüz yüksek kabartma olurken diğer yüzler alçak kabartma olarak bırakılırdı.

Yüksek tekneleri ile bir nevi ölü evi niteliği taşıyan söz konusu lahitlerin kapakları üretimin ilk yıllarında beşik çatı biçimindeydi. Attik beşik çatıların üzerleri yaprak biçiminde kiremitlerle bezenmiştir. M.S. 180 yılından sonra kline kapaklar moda olmuştur. Bu tip kapaklar belli başlı bazı özellikleri ile diğer atölyelerin kapaklarından ayrılırlar. Kline altında kapağı kaldırmaya yarayan mesnet bulunmaması ve üzerinde karı-koca figürleri dışında figür yer almaması başlıca özellikler arasında gösterilebilir.

Attika tipi lahitler üzerinde mitolojik ve günlük yaşamdan sahneler bulunmaktadır. Günlük yaşam sahneleri sınırlı sayıda olmakla beraber, mitolojik sahneler içerisinde Dionysos, Eros, Hippolytos, Meleagros, Akhilleus, Herakles, Mousalar, Pelops, Orpheus, Oidipus, Bellerophon, Theseus ve Ariadne, Amazonlar, Troia savaşları gösterilebilir. Dionysos ve Eros betimli lahitler en erken örnekleri oluştururlar. Lahitler üzerinde detaycı ve kalabalık sahneler görülmekte, gerek vücut oranlarının gerekse kas işçiliğinin oldukça başarılı olduğu bir üslup izlenmektedir.

Attika tipi lahitler tüm Akdeniz dünyasında görülmektedir. İngiltere'de dahi örneği bulunan bu tip lahitler, sadece kıyı bölgelerinde (Örn.: Pamphylia, Fenike) değil iç bölgelere de (Örn.: Arabistan, Sparta...) yayılmıştır. Kendi atölyelerinde yoğun olarak lahit üreten Roma kenti ve Anadolu'da dahi Attika tipi lahitler ithal edildiğini görmekteyiz.

Yukarıda incelediğim gibi Pamphylia'da bugüne kadar toplam 17 adet Attika tipi lahit gün ışığına çıkarılmıştır (Bkz.: Tablo I). Bu lahitlerden 8'i Side'de (Kat.no. 2, 4, 7-9, 10, 14, 17), 4'ü Attaleia'da (Kat.no.6, 12-13, 15), 2'si Perge'de (Kat.no.1, 3), 1'i Korakesion'da (Kat.no.11), 1'i Akseki'de (Kat.no. 16) bulunmuştur. Birinin

ise (Kat.no.5) buluntu yeri bilinmemektedir (Bkz.:Tablo II ve Harita II). Söz konusu örneklerden 2 adedi tüm (Kat.no.1 ve 7), 1'i kapağı dışında tüm (Kat.no. 14), 13 adedi fragman (Kat.no.2-6, 8-15 ve 16), 1'i ise kapaktır (Kat.no.17). Bu parçalardan 16'sı bölge müzelerine dağılmıştır (Bkz. Tablo III). 8 adedi Antalya (Kat.no. 1, 5, 6, 10, 12-14, 16, Bkz. Lev.CII-CIII, res.192-199), 6 adedi Side (Kat.no. 2, 4, 7-9, Bkz. Lev.CIV, res.200-205), 1'i Alanya (Kat.no.11, Bkz. Lev.CV, res.206) ve 1'i de Paris'te Louvre Müzesi'ndedir (Kat.no.15, Bkz. Lev.CV, res.207). Bir tanesi ise (Kat.no. 3) Perge Batı Nekropolis'inde korunmaktadır (Bkz. Lev.CV, res.208).

Bölgede yer alan 16 figürlü frizli parça üzerinde de mitolojik konular işlenmiştir. Bunlar, Dionysiak, Eros, Amazonamakhia, Meleagros, Hippolytos, Akhilleus ve Troia önünde savaş olarak gruplandırılabilir.

Dionysiak sahneli lahitler 6 adettir ve bölgedeki en büyük grubu oluşturmaktadır. Bunlardan 1'i tüm (Kat.no.1), 5'i ise fragmandır. 2'si Perge'de (Kat.no. 1-3), 2'si Side'de (Kat.no. 2, 4), 1'i Attaleia'da (Kat.no. 6) bulunmuştur. Antalya Müzesi'nde korunan bir parçanın (Kat.no. 5) ise buluntu yeri belirsizdir. Değinilen örnekler, M.S. 2. yüzyıldan M.S. 3. yüzyılın ikinci yarısına kadar olan döneme tarihlenir.

İkinci büyük grubu Amazonamakhia ve Meleagros betimli lahitler oluşturmaktadır. Bunlardan Amazonamakhia sahneliler Side'de bulunmuştur (Kat.no. 8-9). Söz konusu iki parça M.S. 3. yüzyıl ile ilk çeyreği arasına tarihlenmektedir. Meleagros'u konu eden 2 adet lahit parçası bulunmaktadır. M.S. 3. yüzyıl ile ilk yarısı arasına tarihlenen bu iki parçadan biri Side'de (Kat.no. 10), diğeri ise (Kat.no. 11) ise Korakesion'da gün ışığına çıkarılmıştır.

Frizler üzerinde yer alan diğeri mitolojik konular birer örnekle temsil edilirler. Bu lahitler içerisinde en erkene tarihlenen lahit Erosludur (Kat.no. 7). Side batı Nekropolünde bulunan, M.S. 2. yüzyılın sonuna tarihlenen ve tüm olarak ele geçen örnek, bölgedeki en erken tarihli lahittir. Genel olarak M.S. 3. yüzyıla tarihlenmektedirler. Hippolytos'lu (Kat.no. 12) ve Akhilleus'lu (Kat.no. 13) lahit fragmanları Attaleia'da, Troia önünde savaş sahneli (Kat.no. 14) lahit ise Side'de bulunmuştur. 2 adet lahdin konusu belirsizdir. Bunlardan biri Attaleia'da (Kat.no. 15), diğeri ise Akseki'de gün ışığına çıkarılmıştır (Kat.no. 16).

Söz konusu lahitler, yayılımları itibariyle Anadolu'daki en büyük Attika grubunu oluşturmaktadır. Bölge içerisinde lahitler istatistiki sonuçlarında gösterdiği üzere liman kentleri Attaleia ve Side'de yoğun olarak görülmektedir. Nehir limanı olan Perge ise bu iki kenti izlemektedir. Pamphylia'nın iç kısımlarına Attika tipi lahitlerin yayılmadığı görülmektedir.

Bu lahitlerin işçilikleri değerlendirildiğinde tekil örnekler haricinde bir üslup birliği görülmemektedir. Bu lahitlerden üçünün (Kat.no. 1, 4 ve 5) figürlerinin oranları, kas işçiliklerindeki yumuşaklık, vücut dönüşlerindeki doğallık, özellikle ani dönüşler verilerek elde edilen akıcılık¹, ifadelerdeki canlılık ve duyguların yansıtılması gibi özellikleri birbirlerine oldukça yakındır. Bu eserler belki de aynı ustanın elinden ya da bu ustanın yönetimindeki bir ekip vasıtasıyla yapılmış olabilir. Bölgedeki lahitlerden birinin (Kat.no. 7) figürleri ebat açısından diğer lahitlere göre daha küçüktür. Buna rağmen figürlerde oransızlık görülmemektedir. İşçilik oldukça başarılıdır. Figürlerin kasları yumuşak işlenmiştir. Side Müzesi'ndeki bir lahdin ise (Kat.no. 8) iyi bir işçilik gösterdiği söylenemez. Özellikle figürlerindeki oransızlık dikkat çekmektedir.

Lahitlerin alt ve üst pervaz bezemeleri de farklılıklar göstermektedir. Bazı lahitlerde alt pervazlarında düz silmeler görülmektedir (Kat.no. 2 ve 7), bazılarında köşelerde oluşturulan postamentlerin aralarında kalan kısımlardaki friz boşluklarında çeşitli bezemeler görülür. Bu şekilde pervaza sahip dört parça vardır. Bunlardan ikisinin (Kat.no. 1 ve 14) friz boşluklarında akanthus yaprakları, postamente benzer kısımlarında ise yapraklar yer alır. Bir tanesinin (Kat.no. 10) friz boşluğu tahrip olmuştur. Bir tanesinin ise friz boşluğunda Lesbos kyması yer alır. Üst pervazlar çeşitlidir. İki lahitte (Kat.no. 8 ve 12) şu sıra izlenmiştir: Lesbos kyması, İon kyması ve inci dizisi. Bir lahitte (Kat.no. 9) üst pervazda hayvan figürleri görülmektedir. Görüldüğü üzere pervazlar üzerinde bir birlik yakalamak, kronolojiyi takip etmek olası gözükmemektedir.

Bölgede gün ışığına çıkarılmış bütün bu lahitler üzerinde Attika lahitlerinin konu şemasını, genel üslup özelliklerini ve üslubun kronolojik olarak gelişimini de

¹ Kat.no. 4 ve 5 lahit parçalarıdır; ancak bu parçaların özelliklerindeki figürlerin bulunduğu kalabalık sahneli bir lahde ait oldukları düşünülürse, bu dönüşlerle kompozisyondaki monotonluğun giderildiği anlaşılır.

takip etmekteyiz. Daha öncede değindiğim üzere Attika tipi lahitlerde genel olarak üretimin ilk yıllarına denk gelen M.S. 2. yüzyılın sonlarında üretilmiş lahitlerde kompozisyonlar daha az figürden meydana gelir ve figürler birbirinden ayrıktır. M.S. 3. yüzyıl örneklerinde kalabalık sahneler artmış, figürler iç içe verilmeye başlanmıştır. Pamphylia bölgesindeki erken örneklerde (Örneğin: Kat.no. 2 ve 7) kompozisyonların az sayıda figürden oluşması ya da silmelerinin düz oluşu gibi bazı özellikler açıkça görülebilir. M.S. 3. yüzyıl örneklerinde (Örneğin: Kat.no. 1 ve 14) görülen kalabalık sahneler, detaycı üslup, natüralist hareketler vs. genel üslubu yansıtmaktadır.

Attika tipi lahitler için en önemli problem atölye sorunudur. Attika'da üretim yapan tek bir atölye mi vardır, ya da bu büyük atölyeye bağlı şubeler mi bulunmaktadır? Bu sorular tam olarak açığa kavuşmamıştır. Bu konuda antik kaynaklar da suskundur.

Pamphylia bölgesinde gün ışına çıkarılmış Attika tipi lahitler vasıtasıyla bu konuya yeni bir takım veriler eklenebilir.

Perge'de 2003 kazı sezonunda bulunan kline kapaklı lahit (Kat.no. 1) üzerindeki ufak tefek kırıklar haricinde tüm olarak bölgeye ulaşmıştır. Side (Kat.no. 7) ve Antalya Müze'lerindeki (Kat.no. 14) lahitler de tüm olarak korunagelmiştir. Diğer lahitler ise parça halindedir. Söz konusu lahitler, buldukları yerlere yerleştirilirken ya da ikinci kullanımları sırasında veya antik mezar soygunları gibi etkenlerle kırılmış olabilirler. Bu lahitlerin bölgeye az hasarla ulaştığı düşünülebilir. Buradan hareketle lahitlerin, bölgeye yarı mamul gönderildiği ve burada tamamlandığı sonucuna ulaşılabilir. İşçiliklerdeki Attika karakteri de, lahitlerle birlikte Pamphylia'ya Attikalı bir ustanın gelmesi yoluyla açıklanabilir.

Bölgede bir Attika atölyesinin bulunup bulunmadığı sorusu da şu şekilde açıklanabilir: Pamphylia yoğun olarak Attika tipi lahit ithal etmiştir. Buna rağmen Pamphylia'da bir Attika atölyesinin olduğu düşünülemez. Elde bunu destekleyecek arkeolojik ya da filolojik veri bulunmamaktadır. Yukarıda da değindiğim gibi lahitlerin yarı mamul olarak ustaları ile birlikte gelmiş olması olasıdır. Perge Batı nekropolü gibi ithal lahitlerin çok olduğu bir mezarlıkta sadece iki Attik örneğin bulunması mümkün gözükmemektedir. Pamphylia'da ilerleyen zamanlarda yapılacak

araştırmalar belki de böyle bir atölyenin varlığını ortaya koyacaktır. Fakat şu an elimizdeki veriler böyle bir atölyenin varlığına işaret etmemektedir.

BİBLİYOGRAFYA

ANTİK KAYNAKLAR

- Homeros **İlyada**, çev. A.Erhat-A.Kadir, İstanbul, Can Yayınları, 1997⁹.
- Iuvenalis **Iuvenalis and Persius**, LOEB, Çev. G. G. Ramsay, Londra, Harvard University Press, 1928.
- Plinius **Naturalis Historia**, LOEB C.X, Çev. D. E. Eichholz, Londra, Harvard University Press, 1971.

MODERN KAYNAKLAR

- Abbasoğlu, Haluk, Martini, Wolfram, 1999: "Perge Akropolisinde 1997 Yılında Yapılan Çalışmalar", **XX. Kazı Sonuçları Toplantısı, C.II**, Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, s.179-194.
- Abbasoğlu, Haluk, 2000: "Perge Kazıları", **Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi (1932-1999)**, ed. Oktay Belli, Ankara, İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları.
- Abbasoğlu, Haluk, 2001: "The Founding of Perge and its Development in the Hellenistic and Roman Periods", **Urbanism in Western Asia Minor, New Studies on Aphrodisias, Ephesos, Hierapolis, Pergamon, Perge and Xanthos**, ed. D. Parish, s.173-188.

- Abbasoğlu, Haluk, 2004a: “Dokunulmaz Yurt Pamphylia’nın Yüce Kenti: Perge, **Toplumsal Tarih** 125, s.88-91.
- Abbasoğlu, Haluk, 2004b: “Perge 2003”, **Anadolu Akdenizi. Arkeoloji Haberleri /News of Archaeology from Anatolia’s Mediterranean Areas 2004-2**, Antalya, Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, s.45-48.
- Agizza, Roza, 2001: **Antik Yunan’da Mitoloji. Masallar ve Söylenceler**, çev. Z. Zühre İlgelen, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Akıllı, Hüseyin, 1991: “Perge Nekropolü ve Attika Tipinde Bir Lahit”, İzmir, **Arkeoloji Dergisi S.1, Erol Atalay Memorial**, s.1-2.
- Alexiou, Stylianos, 1991: **Minos Uygarlığı**, çev. E. T. Tulunay, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Arias, Paolo, E., 1960: **Tausend Jahre Griechische Vasenkunst**, Münih, Hirmer.
- Baratte, François, Metzger, Catherine, 1985: **Musée du Louvre, Catalogue des Sarcophages en Pierre d’époques Romaine et Paléochrétienne**, Paris, Ministère de la Culture.
- Baydur, Nezehat, 1998: **Roma Sikkeleri**, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Bean, George E., 1999²: **Eskiçağda Güney Kıyılar**, çev. İnci Delemen, Sedef Çokay, İstanbul, Arion Yayınları.

- Bellefonds, Pascale
Linant, 1990: "Hippolytos", LIMC V / 1-2, Zürih ve Münih, Artemis, s.445-464.
- Boardman, John, 1995²: **Greek Sculpture. The Classical Period**, Londra, Thames and Hudson.
- Boardman, John, 1996³: **Greek Art**, Londra, Thames&Hudson.
- Boardman, John, 2002: **Kırmızı Figürlü Atina Vazoları. Arkaik Dönem**, Çev. Gürkan Ergin, İstanbul, Homer Kitabevi.
- Boardman, John, 2003: **Siyah Figürlü Atina Vazoları**, Çev. Gürkan Ergin, İstanbul, Homer Kitabevi.
- Bosch, Clemens E., 1957: **Pamphylia Tarihine Dair Tetkikler -- Studien zur Geschichte Pamphylien**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Boysal, Yusuf, 2004: **Görsel İlyada. Troia Savaşı**, Ankara, y.y.
- Bovarski, Edward, 1984: "Sarcophag", **Lexikon der Agyptologie**, Bd. 5, Wiesbaden, Otto Harassowitz, s.472-473.
- Brillant, Richard, 1974: **Roman Art. From Republic to Constantine**, Londra, Phaidon Press.
- Carpenter, Thomas, 2002: **Antik Yunan'da Sanat ve Mitoloji**, çev. Bensen B. M. Ünlüoğlu, İstanbul, Homer Kitabevi.

- Ciliberto, Fulivia, 1998: **“Attische Sarkophage in Oberitalien: Importe und Nachahmungen”, Akten Des Semposiums ‘125 Jahre Sarkophag-Corpus’ Marburg 47 Oktober 1995 , Mainz, Philip von Zabern, s.241-247.**
- Cook, Robert, M., 1981: **Clazomenian Sarcophagi, Mainz am Rhein, Philip von Zabern.**
- Cook, B.F., 2005: **Relief Sculpture of the Mausoleum at Halikarnassus, Oxford, Oxford University Press.**
- Çambel, Halet, Arsebük
Güven, Kantman,
Sönmez, 1994: **Çok Dilli Arkeoloji Sözlüğü, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları.**
- Çokay, Sedef: **Karaçalı Nekropolü, İstanbul, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2003.**
- Delivorrias, Angelos, 1984: **“Aphrodite”, LIMC II / 1-2, Zürich ve Münih, Artemis, s.3-151.**
- Despinis, Giorgios,
Stefanidou-Tiveriou,
Theodora., Voutiras, E.,
1997: **Catalogue of the Sculpture in the Archaeological Museum of Thessaloniki I, Selanik, National Bank Cultural Foundation.**
- Devambeze, Pierre,
Kaufmann-Samaras,
Alik, 1981: **“Amazones”, LIMC I / 1-2, Zürich ve Münih, Artemis, s.586-653.**

- Dolunay, Necati, 1973: **İstanbul Arkeoloji Müzeleri**, b.y., Ak Yayınları.
- Dörtlük, Kayhan v.d., 1992²: **Antalya Museum**, Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü.
- Eliade, Mircea, 2003: **Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi I, Taş Devrinden Eleusis Mysteria'larına**, Çev. Ali Berktaş, İstanbul, Kabalcı Yayınevi.
- Erhat, Azra, 1999⁸: **Mitoloji Sözlüğü**, İstanbul, Remzi Kitabevi.
- Farnoux, Alexandre, 1992: "Lykourgos I", **LIMC VI / 1-2**, s.309-319, Zürih ve Münih, Artemis, s.309-319.
- Frel, Jiri, 1981: **Roman Portraits in the Getty Museum**, Tulsa-Oklahoma, The John Paul Getty Museum.
- Gasparri, Carlo, 1986: "Dionysos", **LIMC, III/1**, Zürih ve Münih, Artemis, s.414-514.
- Giuliano, Antonio, Palma Beatrice, 1978: "La Maniera Ateniese Di Eta Romana. I maestri dei sarkophagi attici", **StudMisc 24**, Roma, L'erma di Bretschneider.
- Giuliano, Antonio, 1962: **Il commercio dei Sarkofagi attici**, Roma, L'erma di Bretschneider.
- Goette, Hans R, 1991. : "Attische Klinen-Riefel-Sarkophage", **Athenische Mitteilungen 106**, s.309-338.

- Graves, Robert, 2004: **Yunan Mitleri**, çev. Uğur Akpur, İstanbul, Say Yayınları.
- Grimal, Pierre, 1997: **Mitoloji Sözlüğü. Yunan ve Roma**, Çev. Sevgi Tamgüç, İstanbul, Sosyal Yayınlar.
- Hançerlioğlu, Orhan, 2000³: **Dünya İnançları Sözlüğü**, İstanbul, Remzi Kitabevi.
- Higgins, Reynold 1994³: **Minoan and Mycenaean Art**, Londra, Thames and Hudson.
- Himmelman, Nikolaos, 1970a: **“Sarkophage in Antakya”**, **Abhandlungen der Geistes- und Sozialwissenschaftlichen Klasse**, Mainz, Akademie der Wissenschafte und der Literatur.
- Himmelman, Nikolaos, 1970b: **“Der Sarkophag aus Megiste”**, **Abhandlungen der Geistes- und Sozialwissenschaftlichen Klasse**, Mainz, Akademie der Wissenschafte und der Literatur.
- İdil, Vedat, 1993²: **Likya Lahitleri**, Ankara, Türk Tarih Kurumu.
- İnan, Jale, 1965: **Antalya Bölgesi Roma Devri Portreleri**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İnan, Jale, Alföldi-Rosenbaum, Elisabeth, 1979: **Römische und Frühbyzantinische Portrat Plastik aus der Turkei. Neue Funde**, Mainz am Rhein, Philip von Zabern.

- İnan, Afet, 1994: **Eski Mısır Medeniyeti**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İşkan, Havva, 2002: “Zwei Privatporträts aus Patara”, **Jahrbuch Des Deutschen Archäologischen Instituts**, Band 117, s.251-282.
- Kaier, Eugen, 1971⁹: **Grundzüge Der Geschichte Band I**, Frankfurt am Main, Berlin, Münih, Moris Diesterweg Verlag.
- Kallipolitis, B.G., 1958: **Χρονολογίκε Καταταξίς των μετα Μυθολογικού Παραστασεου Αττικού Σαρφαγωυ Της Ρωμαικες Εποχής**, Atina.
- Kerenyi, C. 1976: **Dionysos. Archetypal Image of :Indestructible Life**, çev. R. Manheim, Londra, Routledge & Kegan Paul.
- Kintrup, Carola, 1998: “Chronologie der attischen Amazonomakhie-Sarkophage”, **Akten Des Semposiums ‘ 125 Jahre Sarkophag-Corpus’ Marburg 47 Oktober 1995 , Mainz, Philip von Zabern**, s.206-215.
- Kleiner, Diana E. E., 1992: **Roman Sculpture**, Yale, Yale University Press.
- Koch, Guntram, Sichtermann, Hellmut, 1982: **Römische Sarkophage**, Münih, C.H. Beck.
- Koch, Guntram, 1973: “N. Himmelmann, Sarkophage in Antakya”, **Gnomon** 45, s.220-222.

- Koch, Guntram, 1975: **Die antiken Sarkophagreliefs. Die Mythologischen Sarkophage, bd.1, Teil 6. Meleager, Berlin, Gebr.Mann.**
- Koch, Guntram, 1977/78: "Ein Sarkophag Fragment mit dem Kampf bei den Schiffen in Malibu", **J.P Getty Journal 6/7, s.103-110.**
- Koch, Guntram, 1994: "Christliche Wiederverwendung attischer Sarkophage" **Boreas 17, s.115-120.**
- Koch, Guntram, 2001: **Roma İmparatorluk Dönemi Lahitleri, çev.Z.İlkgelen, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları.**
- Korres, Manolis, 2001: **From Pentelicon To The Parthenon. The Ancient Quarries and The Story of a half-worked Column Capital of the First Marble Parthenon, Atina, Melisa.**
- Kortanoğlu, Eser, 2002: "Kalydon Yaban Domuzu Avının Kadın Kahramanı Üzerine İkonografik Veriler Işığında Bir İnceleme", **Anadolu Araştırmaları, XVI, s. 425-447.**
- Kossatzs-Deismann, Annaliese, 1981: "Achilleus", **LIMC III/1, Zürich ve Münih, Artemis, s.37-200.**
- Kossatzs-Deismann, Annaliese, 1986: "Briseis", **LIMC III/1, Zürich ve Münih, Artemis, s.157-167.**

- Körpe, Reyhan, Tombul, Musa, Sevinç, Nurten, 2001: “1999 Yılı Çan, Altıkulaç Köyü Çingenetepe Tümülüsü Kurtarma Kazıları”, **XI. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu**, 24-26 Nisan 2000-Denizli, Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, s.181-192.
- Krauskopf, Ingrid, Erika Simon, 1997: “Mainades”, **LIMC VIII/1**, Zürih ve Münih, Artemis, s.780-802.
- Kurtz, Donna C., Boardman, John, 1971: **Greek Burial Customs**, New York, Cornell University Press.
- Lanckoronski, Karl G., 1890: **Städte Pamphyliens und Pisidiens, I. Band: Pamphylien**, Viyena, F. Tempsky.
- Mansel, Arif M., Akarca, Aşkıldil, 1949: **Perge’de Kazılar ve Araştırmalar-Excavations and Researches at Perge**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Mansel, Arif M., 1956: **İlk Çağ’da Antalya Bölgesi**, İstanbul, Antalya Bölgesi Arkeoloji Araştırmaları İstasyonu Yayınları No 1.
- Mansel, Arif M. , 1978: **Side, 1947-1966 Yılları Kazıları ve Araştırmalarının Sonuçları**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Martini Wolfram, 2004: “Topographie und Architectur”, **Die Akropolis von Perge. Bd.1. Survey und Sondagen 1994-1997**, Ed. H. Abbasoğlu- W. Martini, Mainz am Rhein, Philipp von Zabern, s.12-78.

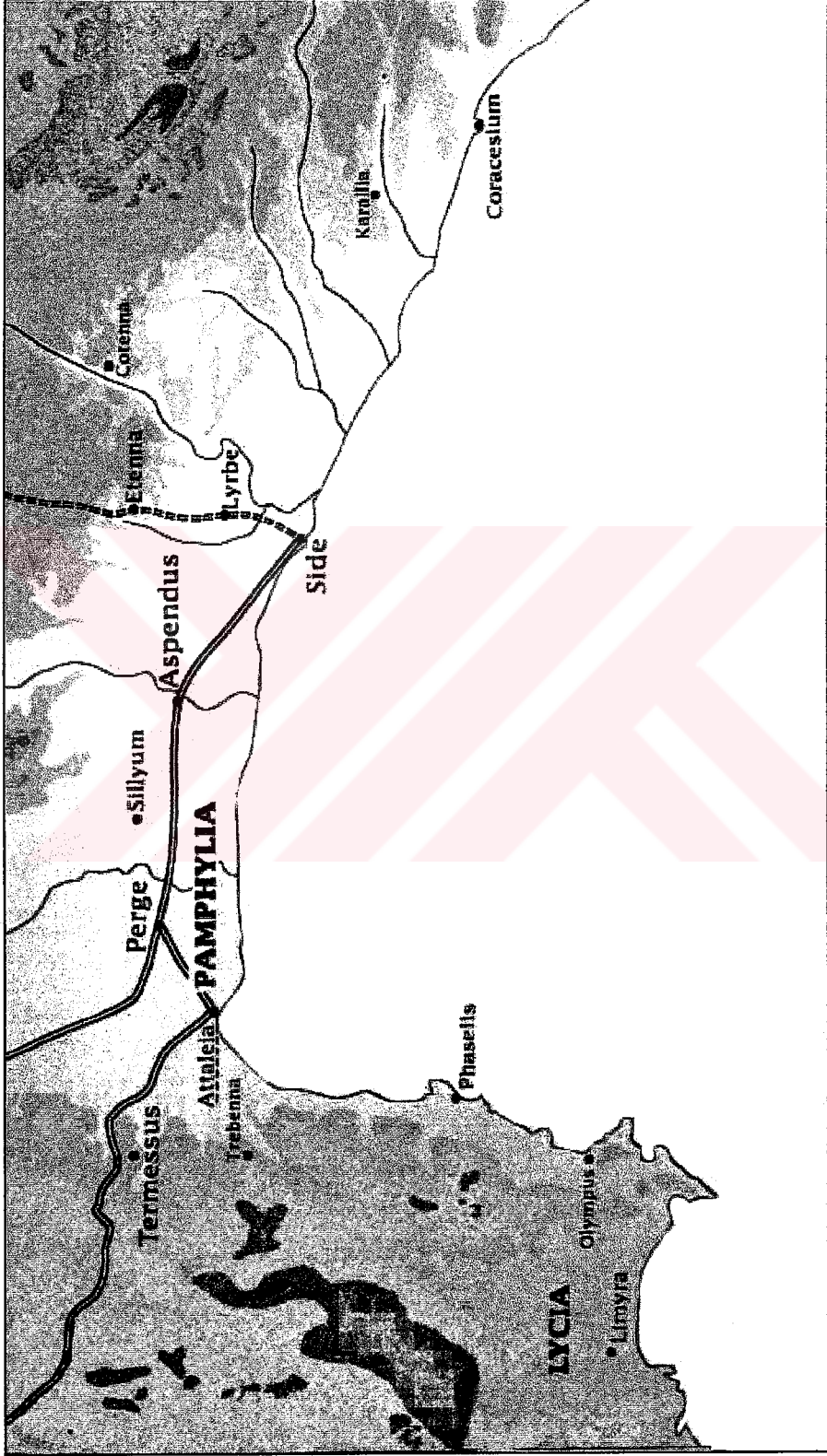
- Matz, Friedrich, 1958: Ein römisches Meisterwerk. Der Jahreszeiten-sarkophag Badminton-New York, Berlin, y.y.**
- Matz, Friedrich, 1968a: Die Dionysischen Sarkophage 1.Teil, Berlin, Hirmer.**
- Matz, Friedrich, 1968b: Die Dionysischen Sarkophage 2.Teil, Berlin, Hirmer.**
- Matz, Friedrich, 1969a: Die Dionysischen Sarkophage 3.Teil, Berlin, Hirmer.**
- Matz, Friedrich, 1969b: Die Dionysischen Sarkophage 4.Teil, Berlin, Hirmer.**
- Mitchell, S., 1993: Anatolia, Land, Man and Gods in Asia Minor vol. I. The Celts In Anatolia and the Impact of Roman Rule, Oxford, Clarendon Press.**
- Niwinski Andrzej, 1984: "Sarg", Lexikon der Agyptologie, Bd. 5, Wiesbaden, Otto Harassowitz, s.434-468.**
- Oberleitner, Wolfgang, 1994: Das Heroon von Trysa. Ein Lykisches Fürstengrab Des 4. Jahrhunderts v. Chr, Mainz am Rhein, Philip von Zabern.**
- Özdizbay, Aşkim, 2002: "Perge Batı Nekropolisi'nden Bir Mezar Yapısı", Anadolu Araştırmaları, XVI, İstanbul, s.483-507.**
- Pedley, John, G., 1998²: Greek Art and Archaeology, Londra, Lauerence King.**
- Pekman, Adnan, 1989: Son Kazı ve Araştırmaların Işığında Perge Tarihi. History of Perge, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.**

- Ramage, Nancy, Ramage, Andrew, 2000³: **Roman Art. Romulus To Constantin**, Laurence King.
- Recke, Matthias, 2004: “Die Klassische und Hellenistische Keramik unter Einschluß der attisch Schwarzfiguren Keramik”, **Die Akropolis von Perge**, bd.1, s.103-121.
- Richardson, Emeline, 1964: **The Etruscans, Their Art and Civilization**, Chicago ve Londra, The University of Chicago Press.
- Robert, Carl, 1968: **Die antiken Sarkophagreliefs, bd. II. Die Mythologischen Cyklen**, Roma, L’Erma di Bretschneider.
- Robert, Carl, 1969: **Die antiken Sarkophagreliefs, bd. III, abb.2, Einzelmythen, Hippolytos-Meleagros**, Roma, L’Erma di Bretschneider.
- Rodenwalt, Gerhart, 1932 : “Der Klinensarkophag von San Lorenzo”, **Jahrbuch des Deutschen Archäologischen Instituts** 45, Berlin, Walter de Gruyler, s.116-189.
- Rodenwalt, Gerhart, 1933: “Sarcophagi from Xantos”, **JHS** 53, Londra, s.181-213.
- Rogge, Sabine, 1995: **Die antiken Sarkophagreliefs, bd. 9, 1.Teil, 1.Faszikal. Achill und Hippolytos**, Berlin, Gebr.Mann.
- Sevin, Veli, 2001: **Anadolu’nun Tarihi Coğrafyası I**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.

- Sevinç, Nurten, 1996a: “Çanakkale-Gümüşçay Tümülüsleri 1994 Yılı Kurtarma Kazıları Ön Raporu”, **VI. Müze Kurtarma Kazıları Semineri**, 24-26 Nisan 199-Didim, Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, s.443-449.
- Sevinç, Nurten, 1996b: “Gümüşçay Kurtarma Kazıları Ön Raporu”, **Arkeoloji ve Sanat Dergisi**, sayı 72, s.24-30.
- Taylour, William, 1994³: **The Mycenaeans**, Londra, Thames and Hudson.
- Thomson, George, 1990: **Aiskhylos ve Atina**, Çev. Mehmet H.Doğan, İstanbul, Payel Yayınevi.
- Thomson, George, 1991²: **Tarih Öncesi Ege II**, çev.Celal Üster, İstanbul, Payel Yayınevi.
- Toynbee, Jocelyn M. C., 1965: **The Art of Romans**, New York ve Washington, Frederick A. Praeger Press.
- Toynbee, Jocelyn M. C., 1971: **Death and Burial in the Roman World**, Londra, Thames and Hudson.
- Tulunay, Elif T., 1992: **Etrüsk Sanatı**, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Turcan, Robert, 1966: **Les Sarcophages Romains A Representations Dionysiaques. Essai de Chronologie et d’histoire religieuse**, Paris, Bibliotheque Des Ecoles Françaises D’Athenes et de Rome.

- Vermeule, Emily, 1964: **Greece in Bronze Age**, Chicago ve Londra, The University of Chicago Press.
- Vermeule, Cornelius, 1968: **Roman Imperial Art in Greece and Asia Minor**, Cambridge, Harvard University Press.
- Walkens, Mark, 1982: **Dokimeion. Die werkstatt der Repräsitiven Kleinasiatischen Sarkophage**, Berlin, Gebr. Mann.
- Walker, Susan, 1990: "Catalogue of Roman Sarkophagi in the British Museum", **Corpus Signorum Imperii Romani** vol.II Fas.2.
- Ward Perkins, John B., Hodge, Hazel (ed.), 1992: **Marble in Antiquity. Collected Papers of J. B. Ward Perkins**, Londra, British School at Rome.
- Wiegartz, Hans, 1965a: "Die Kleinasiatischen Saulensarkophage", **İstanbuller Forschungen 26**, Berlin.
- Wiegartz, Hans, 1965b: "Guiliano, Il commercio dei sarcophagi atici", **Gnomon 37**, 612-617.
- Wiegartz, Hans, 1974: "Marmorhandel, Sarkophagherstellung und Die Lokalisierung Der Kleinasiatischen Säulensarkophage", **Melanges Mansel**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Woodford, Susan, 1992: "Meleagros", **LIMC VI / 1-2**, Zürich ve Münih, Artemis, s.208-212.
- Ziegler, Diana, 2000: **Frauenfrisuren der römischen Antikeabbild und Realität**, Berlin, Weißensee.

HARİTA I

Pamphylia Bölgesi

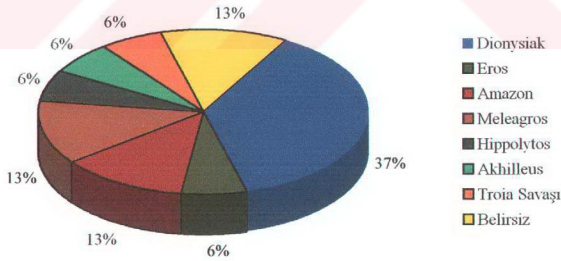
HARİTA II

Pamphylia'daki Artika tipi lahitlerin bölgeye dağılımı

TABLO I

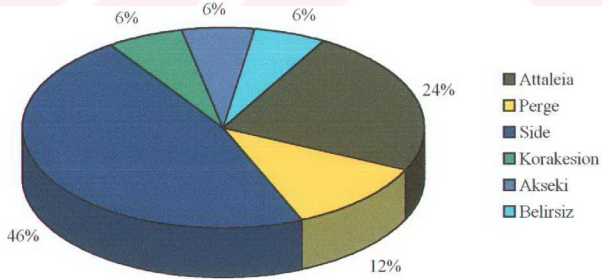
KONU	MÜZE	BULUNTU YERİ	KAT. NO	TARİH
Dionysiak	Antalya 2003/72 (A)	Perge	1	3.yy. 2.yarı
	Side 601	Side	2	2.yy
	Perge Batı N.	Perge	3	2-3. yy. sonu
	Side 234	Side	4	3.yy 2.çeyrek
	Antalya 4.55.73	?	5	3.yy 2.yarı
	Antalya A.99	Antalya	6	3.yy
Eros	Side 101	Side	7	2.yy sonu
Amazon	Side 66	Side	8	3.yy. 1.çeyrek
	Side 793	Side	9	3.yy
Meleagros	Antalya A.275	Side	10	3.yy 1.çeyrek
	Alanya 2086	Alanya	11	3.yy 1.yarı
Hippolytos	Antalya A.702	Antalya	12	2.yy 4.çeyrek
Akhilleus	Antalya A.118	Antalya	13	3.yy 2.çeyrek
Troia savaşı	Antalya A.265	Side	14	3.yy.2.çeyrek
?	Louvre 2514	Antalya	15	3.yy
	Antalya A.171	Akseki	16	
	Side 599/600	Side	17	3.yy. 1.yarı

Pamphylia'daki Attika Tipi Lahitlerin Konularına Göre Dağılımı

TABLO II

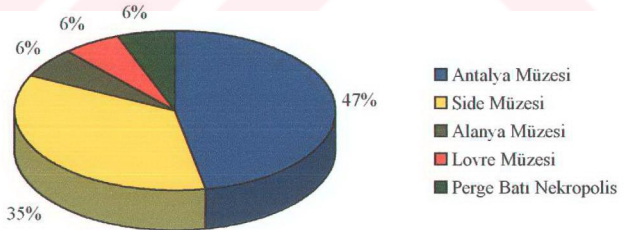
BULUNTU YERİ	KAT. NO.	KONU	TARİHİ
Attaleia	6	Dionysiak	3. yy
	12	Hippolytos	2. yy. 4. çeyrek
	13	Akhilleus	3. yy 2.çeyrek
	15	?	3. yy
Perge	1	Dionysiak	3. yy. 2. yarı
	3	Dionysiak	2-3. yy.
Side	2	Dionysiak	2. yy.
	4	Dionysiak	3. yy. 2. çeyrek
	7	Eroslu	2. yy. sonu
	8	Amazonamakhia	3. yy. 1. çeyrek
	9	Amazonamakhia	3. yy.
	10	Meleagros	3. yy. 1. çeyrek
	14	Troia ötünde savaş	3. yy. 2. çeyrek
17		3. yy. 1. yarı	
Korakesion	11	Meleagros	3. yy. 1. yarı
Akseki	16	?	
Belirsiz	5	Dionysiak	3. yy. 2. yarı

Pamphylia'daki Attika Tipi Lahitlerin Buluntu Yerlerine Göre Dağılımı

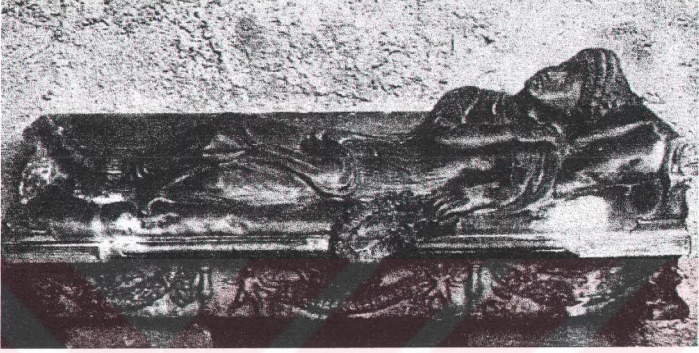
TABLO III

MÜZE	ENV. NO.	KAT. NO	BULUNTU YERİ	TARİHİ
Antalya Müzesi	2003/172 (A)	1	Perge	3. yy. 2. yarı
	4.55.73	5	?	3. yy. 2. yarı
	A.99	6	Attaleia	3. yy.
	A.275	10	Side	3. yy. 1. çeyrek
	A.702	12	Attaleia	2. yy. 4. çeyrek
	A.118	13	Attaleia	3. yy. 2. çeyrek
	A.265	14	Side	3. yy. 2. çeyrek
	A.171	16	Akseki	
Perge Batı Nekropolis		3	Perge	2-3. yy.l
Side Müzesi	601	2	Side	2. yy.
	234	4	Side	3. yy. 2. çeyrek
	101	7	Side	2. yy. sonu
	66	8	Side	3. yy. 1. çeyrek
	793	9	Side	3. yy.
	599/600	17	Side	3. yy. 1. yarı
Alanya Müzesi	2086	11	Korakesion	3. yy. 1. yarı
Louvre Müzesi	Ma. 2514	15	Attaleia	3. yy.

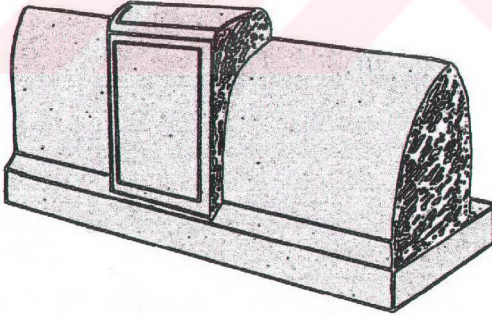

Pamphylia'daki Attika Tipi Lahitlerin Müzelere Göre Dağılımı

LEVHA I

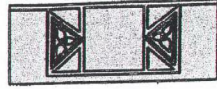

Resim 1: Klineli anıtlara örnek
(Roma Ulusal Müze, M.S. 1. yy)

Resim 2: Cupola tipinde lahit

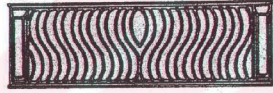
LEVHA II

Levhali Lahit

Sandık Lahit

Yivli Lahit

Girlandlı Lahit

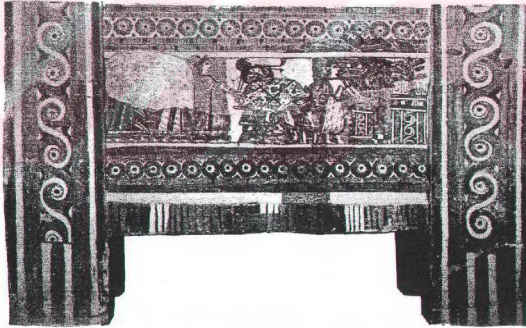
Figürlü-
Frizli Lahit

Sütunlu Lahit

Resim 3: Başlıca lahit tipleri

LEVHA III

Resim 4-5: Hagia Triada lahdi
(Heraklion Müzesi, M.Ö. 1400)

LEVHA IV

Resim 6: Banyo formlu lahit
(Pakhyammos, M.Ö.1400-1350)

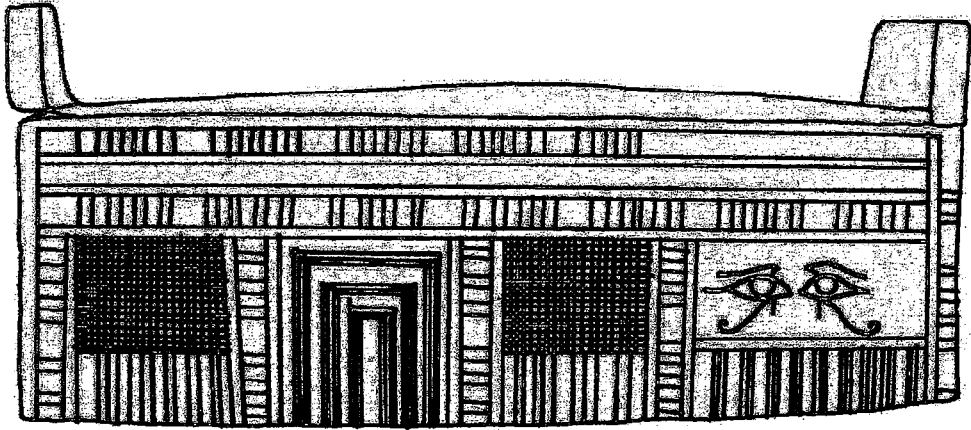

Resim 7: Sandık Formlu Lahit
(Vasilika Anogeia, M.Ö. 1400-1350)

LEVHA V

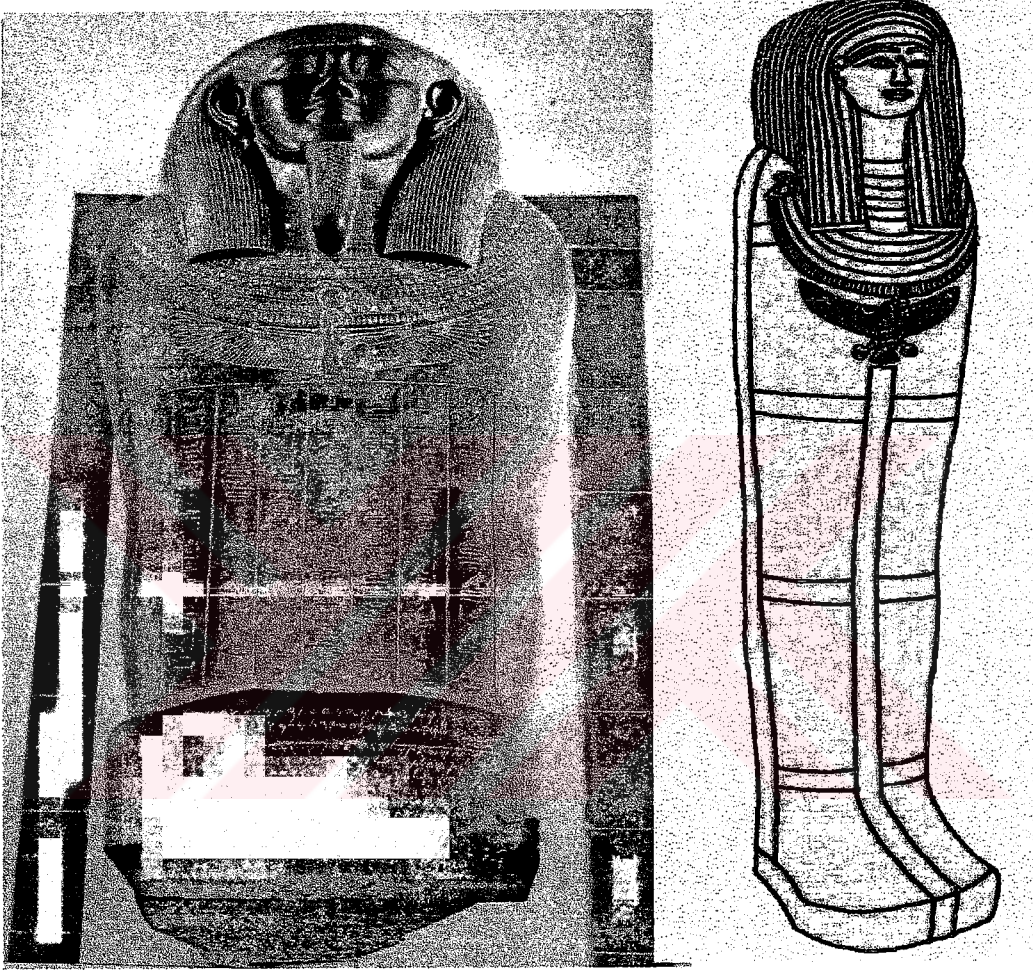

Resim 8: Girit kökenli Myken lahdi
(Karlsruhe Landesmuseum, M.Ö.1200)

Resim 9: Mısır lahdi

LEVHA VI

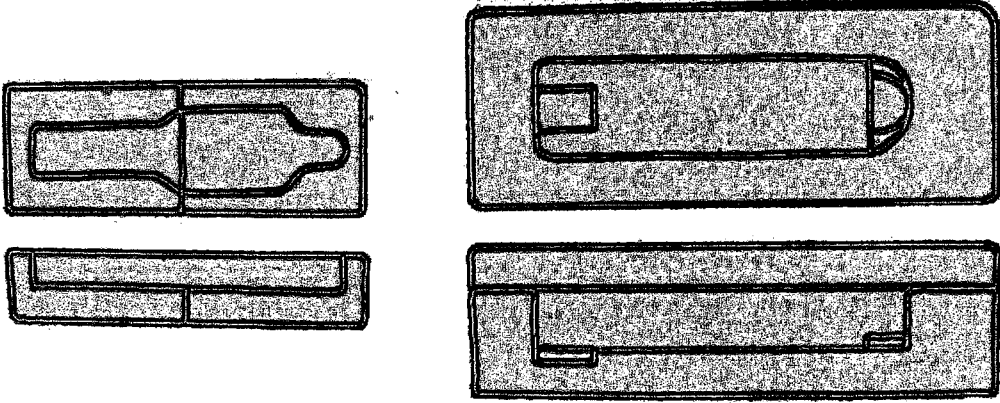

Resim 10-11:Mısır antropoid lahitleri

LEVHA VII

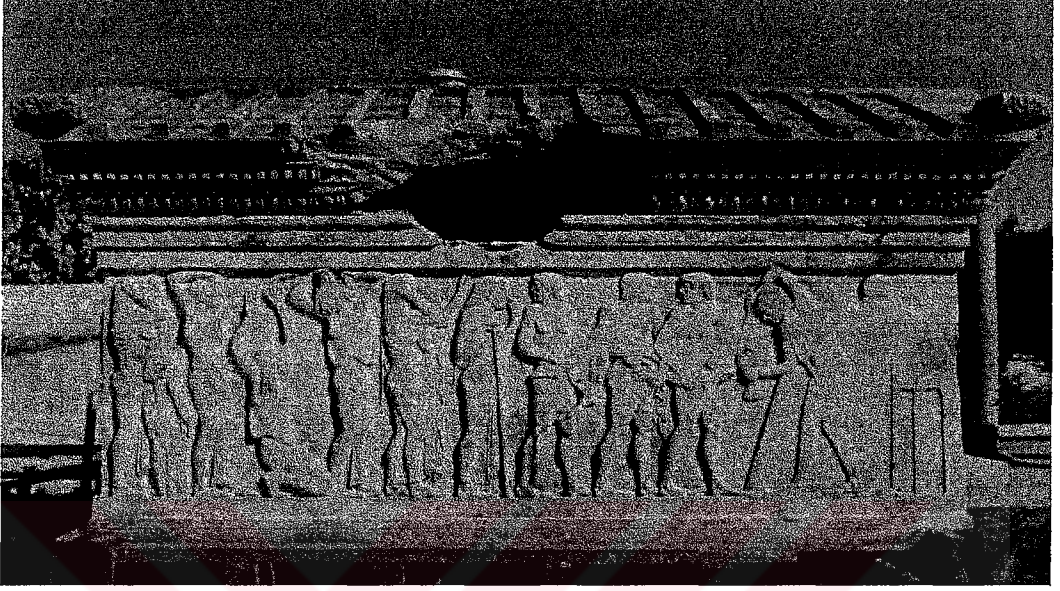

Resim 12: Samos'dan mermer lahit (M.Ö.6. yy. ortaları)

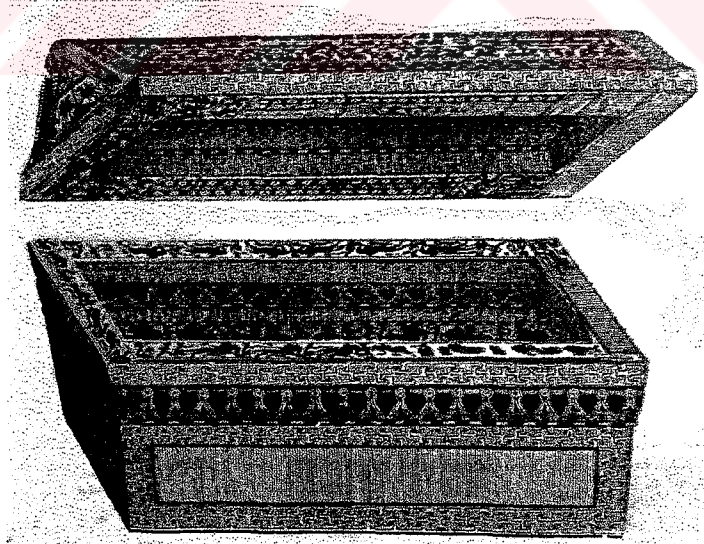

Resim 13: Samos'tan antropoid formlu lahitler

LEVHA VIII

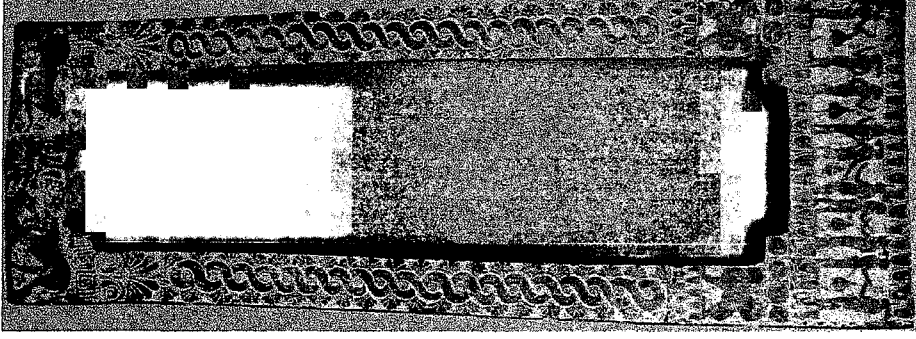

Resim 14: Polyksena lahdi
(Çanakkale Müzesi, M.Ö. 6-5. yy.)

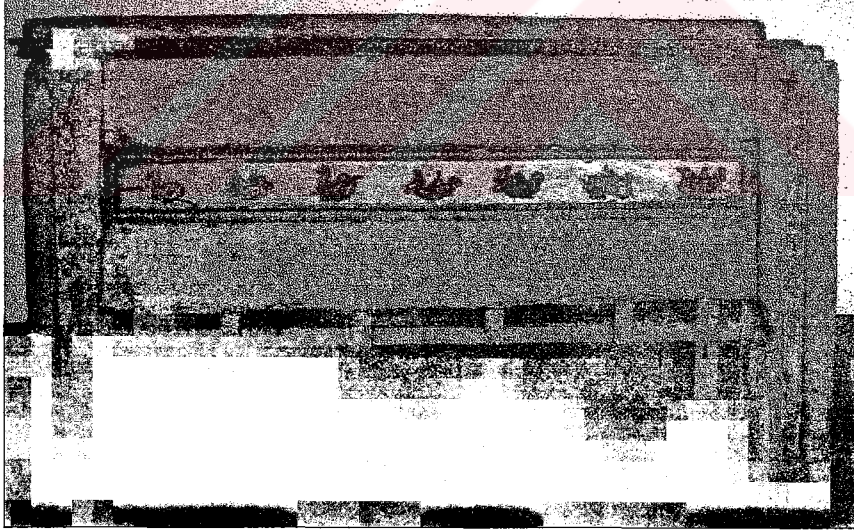

Resim 15: Klazomenai lahdi
(British Museum 96.6.15.1)

LEVHA IX

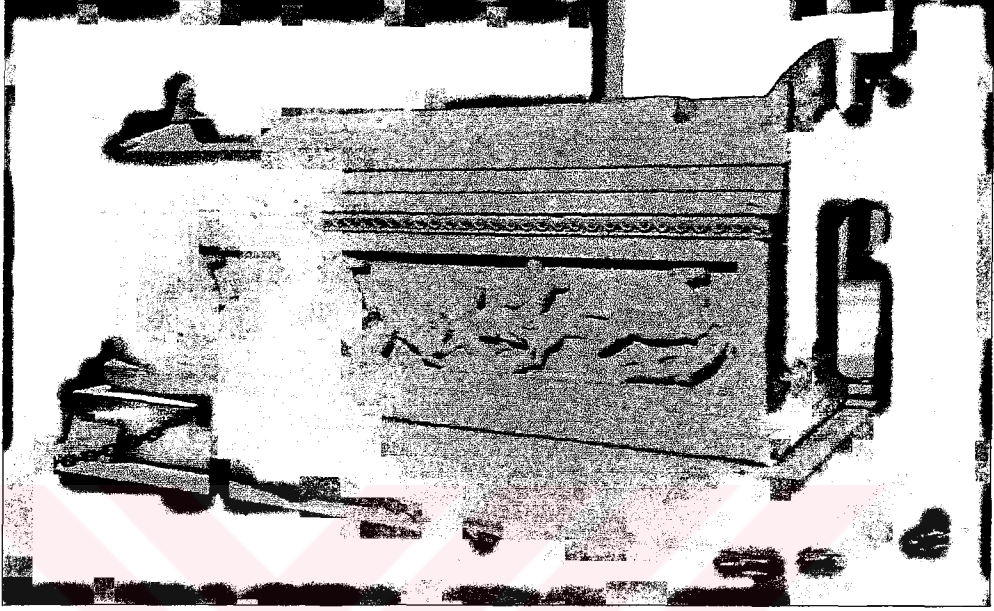

Resim 16: Klazomenai lahdi
(Berlin 30030, M.Ö.515-510)

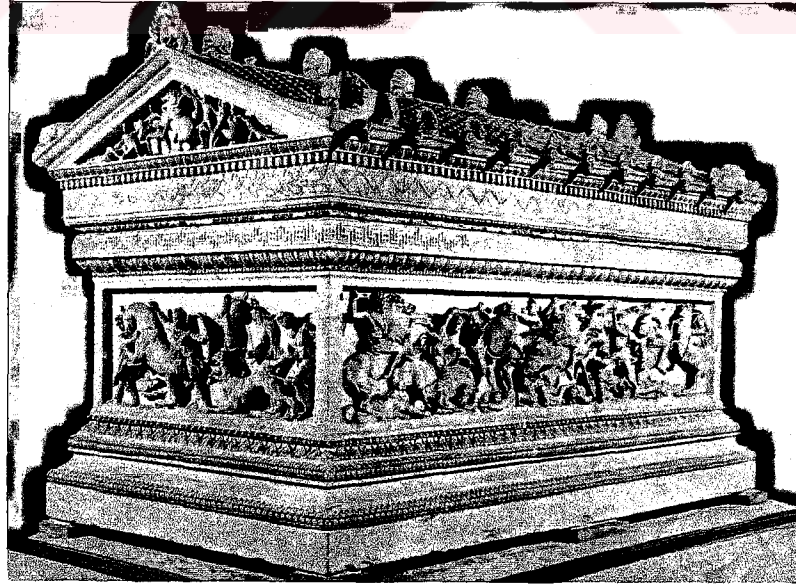

Resim 17: Güney Rusya'dan ahşap lahit
(Leningrad)

LEVHA X

Resim 18: Satrap lahdi
(İstanbul Arkeoloji Müzeleri, M.Ö. 5. yy.)

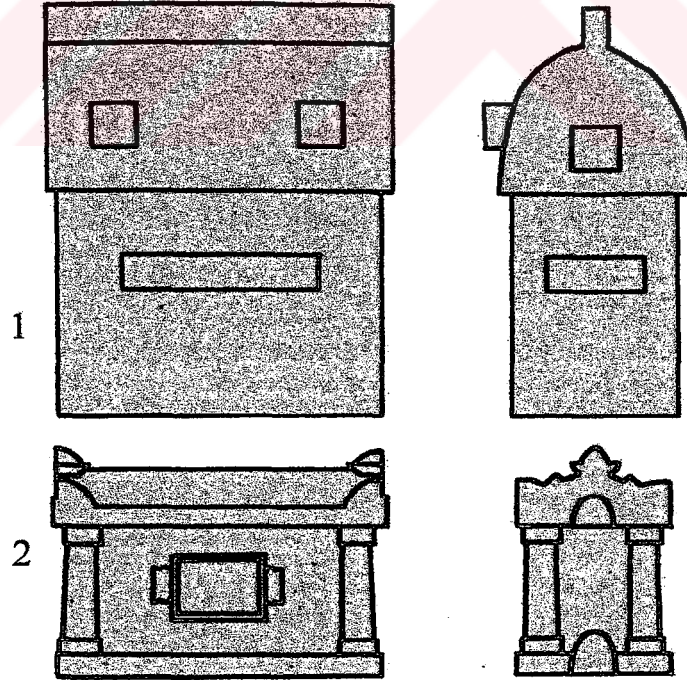

Resim 19: İskender lahdi
(İstanbul Arkeoloji Müzeleri, M.Ö. 4. yy.)

LEVHA XI

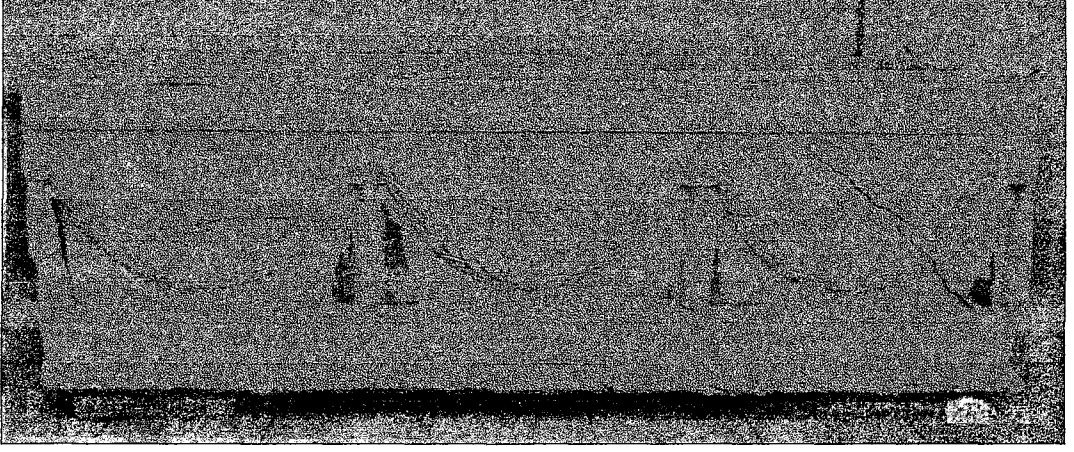

Resim 20: Ağlayan kadınlar lahdi, (İstanbul Arkeoloji Müzeleri, M.Ö. 360)

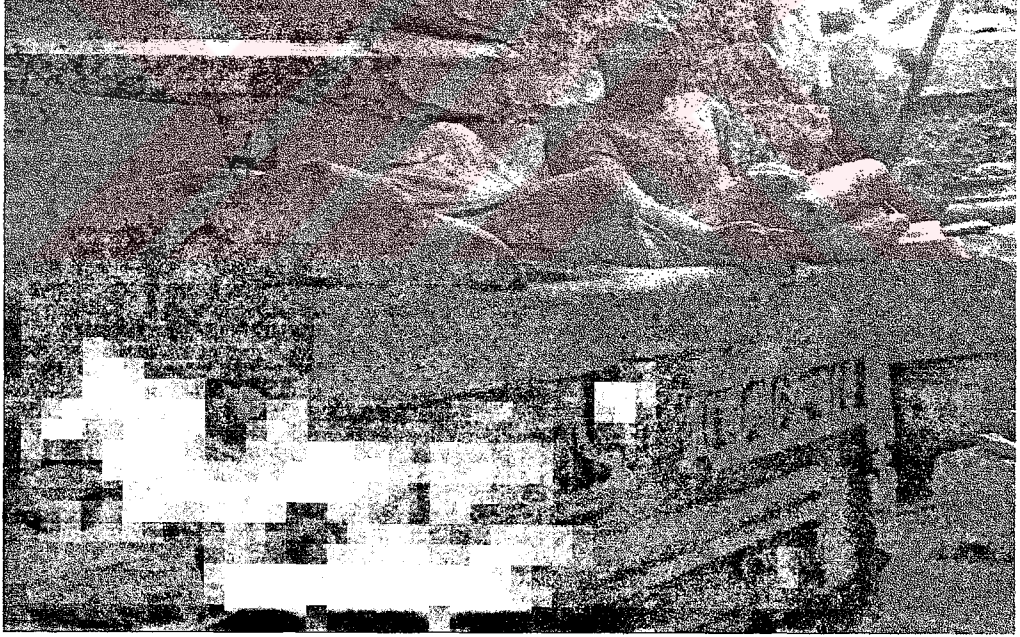

Resim 21: Likya tipi lahitler, 1- M.Ö. 4. yy., 2-M.Ö. 3. yy.

LEVHA XII

Resim 22: Burdur lahdi
(Burdur Müzesi, 3. ya da 2. yy.)

Resim 23: Belevi lahdi
(Ephesos, M.Ö. 3. yy.)

LEVHA XIII

Resim 24: Etrüsk karı-koca lahdi
(Roma Villa Giulia Müzesi, M.Ö. 520)

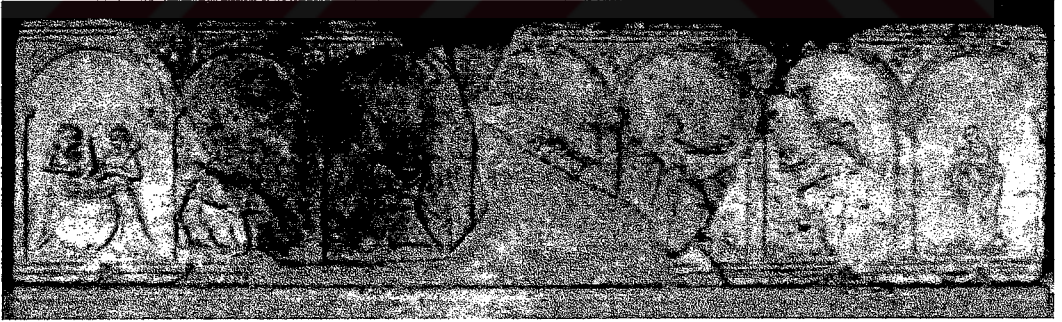

Resim 25: Vulci'den bir Etrüsk lahdi
(Boston Sanat Tarihi Müzesi, M.Ö. 4. yy.)

LEVHA XIV

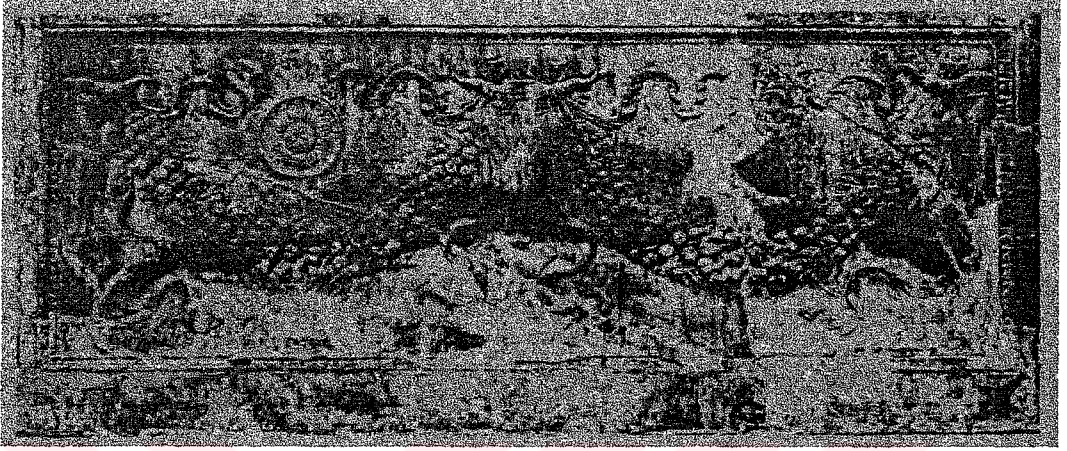

Resim 26: Cornelius Scipio lahdi
(Roma Vatikan Müzesi, M.Ö. 1. yy.)

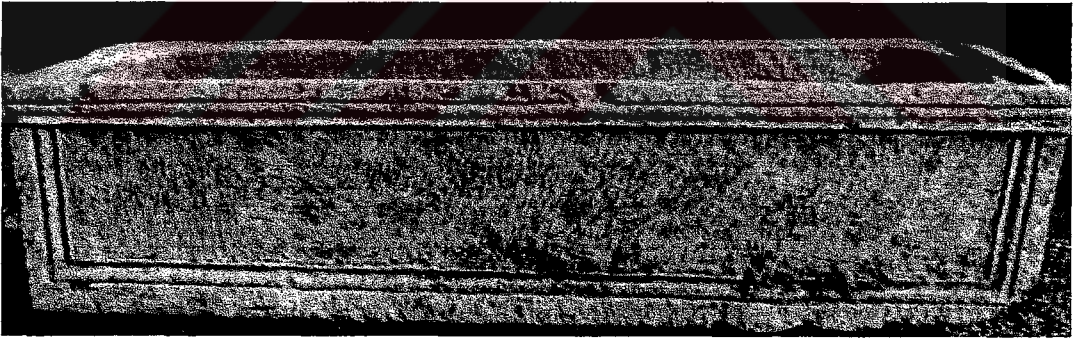

Resim 27: Cehennem betimli lahit
(Roma Villa Giulia Müzesi, M.Ö. 1. yy.)

LEVHA XV

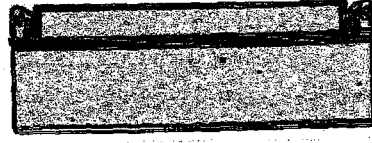

Resim 28: Caferrelli lahti
(Berlin Antikensammlung, Tiberius dönemi)

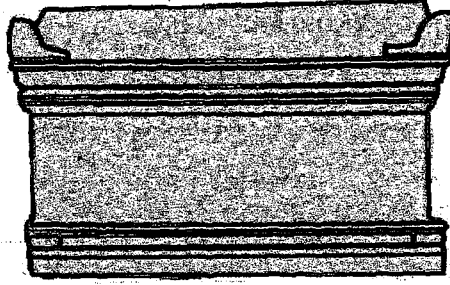

Resim 29: Roma'dan lahit
(Roma Ulusal Müze, M.S. 1. yy.)

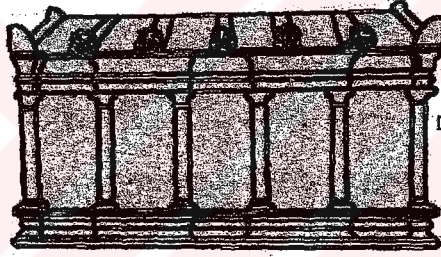
LEVHA XVI

Kent Roma Üretimi

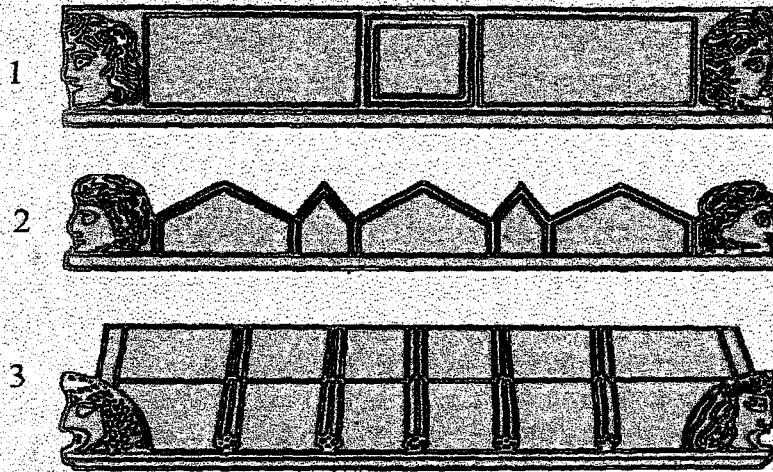

Attika Üretimi

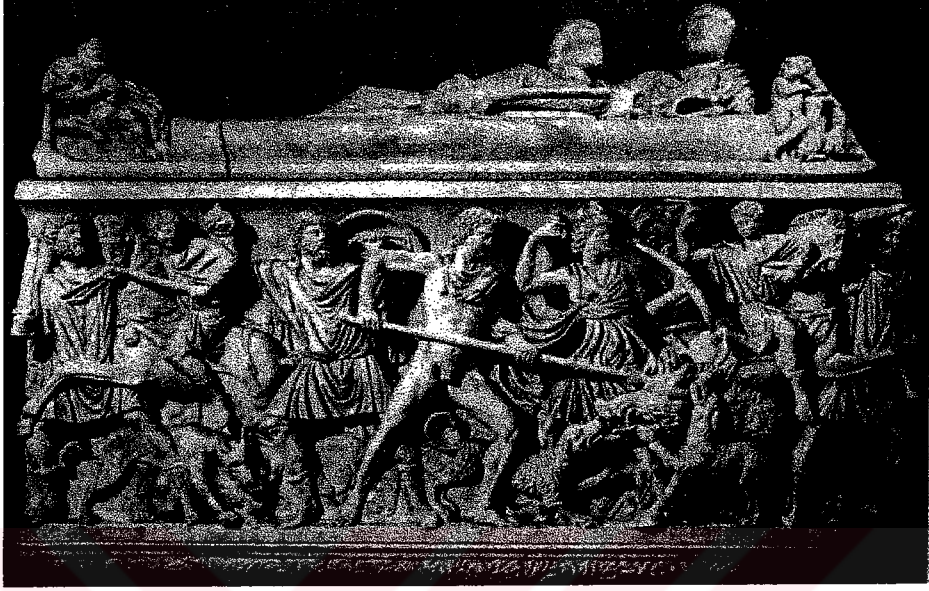
Dokimeion Üretimi

Resim 30: Üç büyük atölyenin lahitleri

Resim 31: Kent Roma atölyesi kapakları, 1-levhali, 2-dik "V" biçimli, 3-kırma çatı

LEVHA XVII

Resim 32: Kent Roma üretimi klineli lahit
(Roma Conservatorlar Sarayı, M.S. 300 civarı)

Resim 33: Dokimeion üretimi klineli ostotek
(Kassel Devlet Sanat Müzesi)

LEVHA XVIII

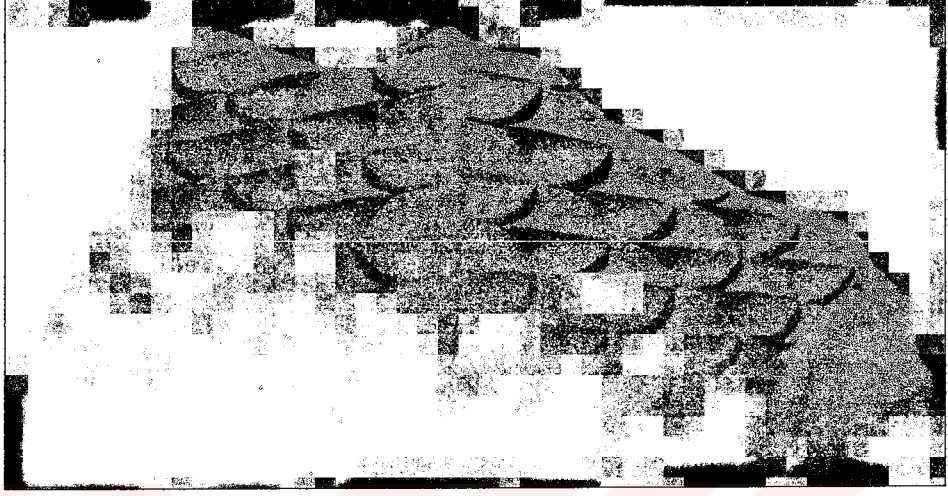

Resim 34: Girlandlı lahit
(Atina Milli Müzesi 1180, M.S. 2. yy.)

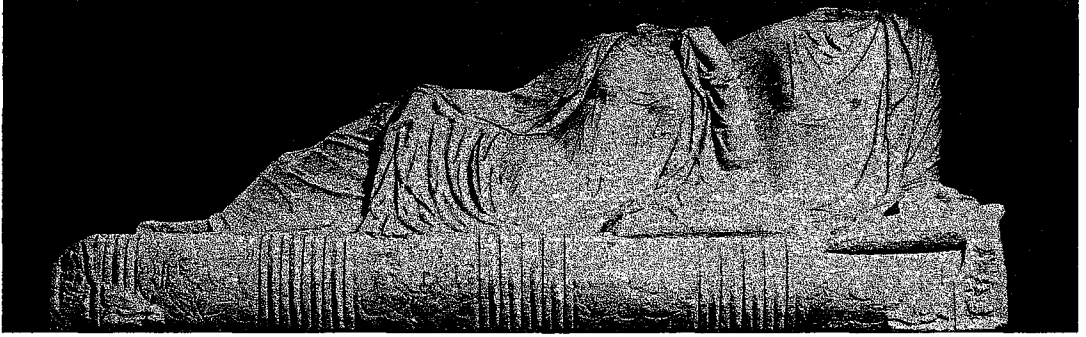
Resim 35: Alt pervazlarda yer alan postament benzeri çıkıntılar.
(Ioannina Müzesi 6/76, M.S. 2. yy)

LEVHA XIX

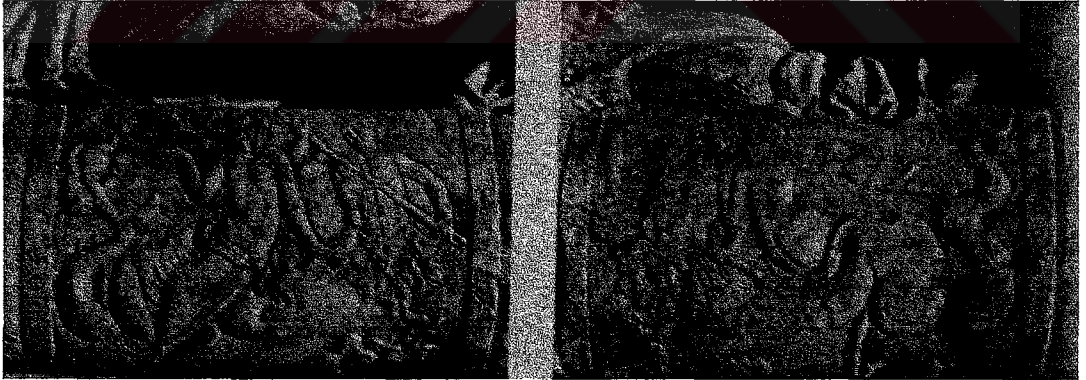

Resim 36-37: Attika tipi kırma-çatı
(British Museum, M.S. 150-170)

LEVHA XX

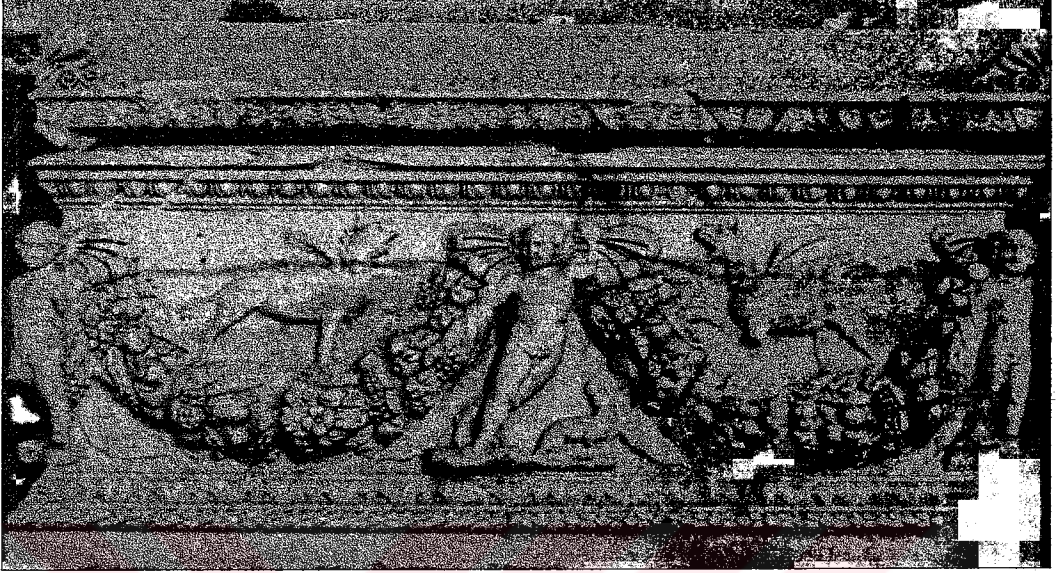

Resim 38: Attika tipi bir lahde ait kline kapak
(Selanik Arkeoloji Müzesi 1246, M.S.230-240)

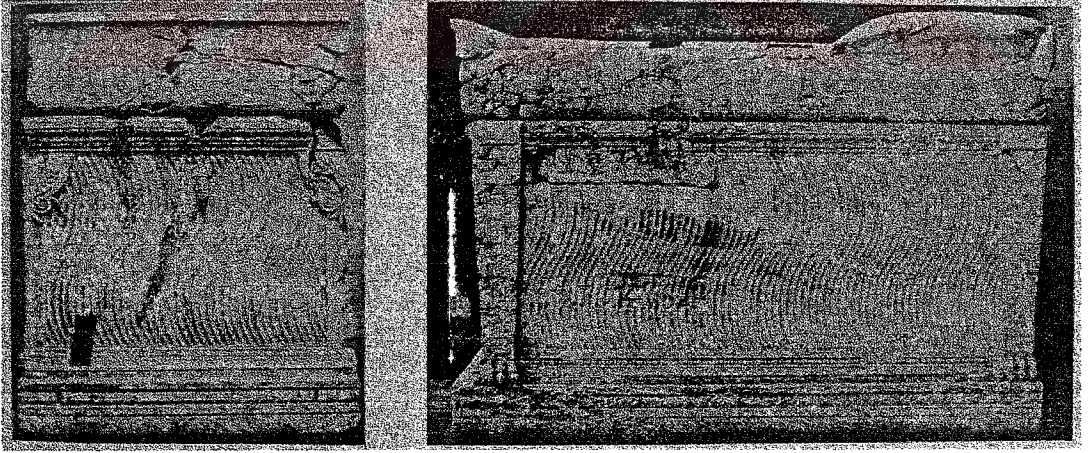

Resim 39: Attika tipi bir klineden detay
(Ioannina Müzesi, M.S. 2. yy. sonu)

LEVHA XXI

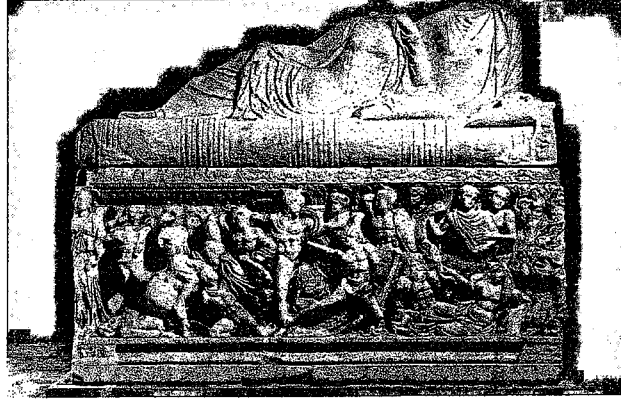

Resim 40: Attika tipi girlandlı lahit
(Atina Platon Akademisi, M.S. 2. yy.)

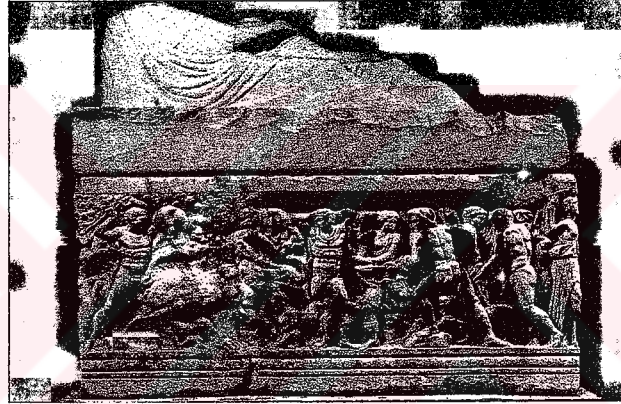

Resim 41: Kline-yivli lahit
(Tyros Nekropolü)

LEVHA XXII

a

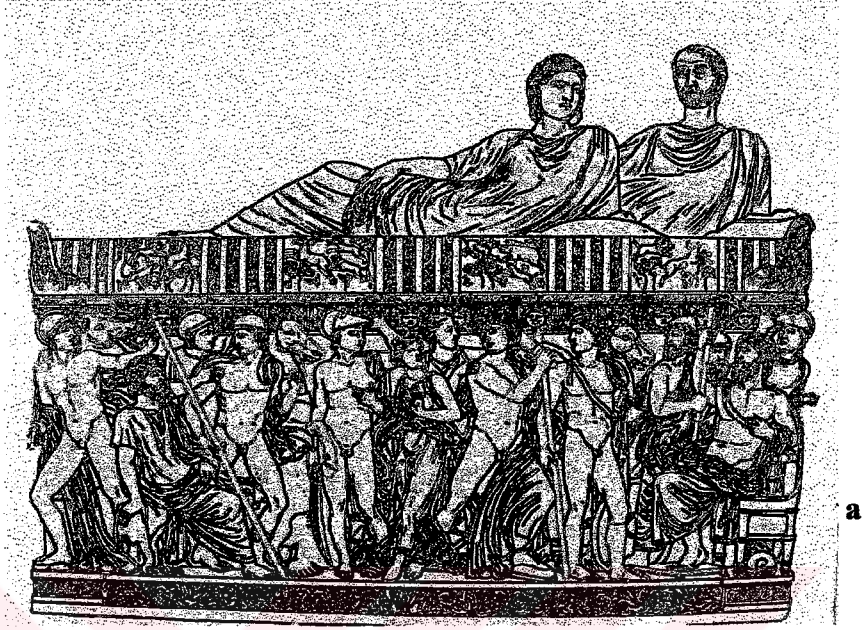
b

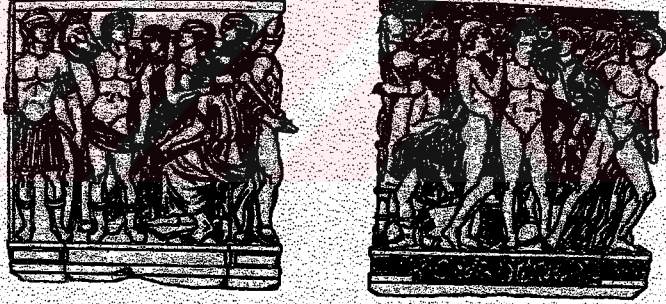
c

Resim 42a-c: Selanik lahidinin ön, arka ve yan yüzleri
(Selanik Arkeoloji Müzesi 1246, M.S. 230-240)

LEVHA XXIII

a

b

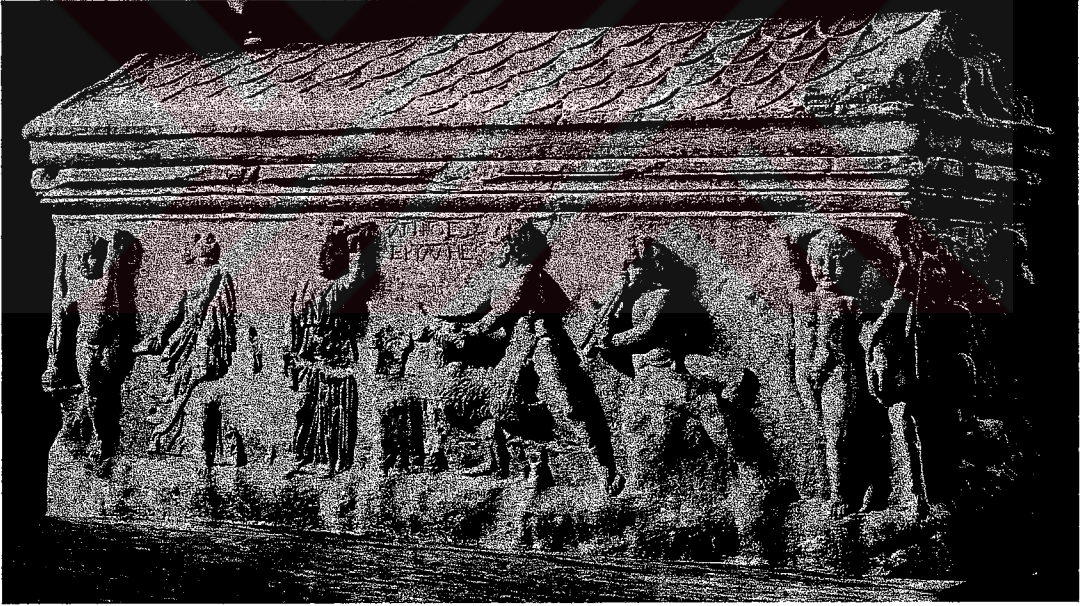
c

Resim 43a-c: Roma Akhilleus lahdinin ön, yan ve arka yüzleri
(Roma Museo Capitolino 218, M.S. 240-250)

LEVHA XXIV

Resim 44: Woburn Abbey'den Akhilleus lahdi
(Woburn Abbey, M.S.3. yy. 1. çeyrek)

Resim 45: Magnos Eryades lahdi
(Atina milli Müzesi 1185, M.S. 2. yy.)

LEVHA XXV

Resim 46: Bağbozumu sahneli lahit
(Boston Isabella Stewart Gardner Múzesi, M.S. 3. yy.)

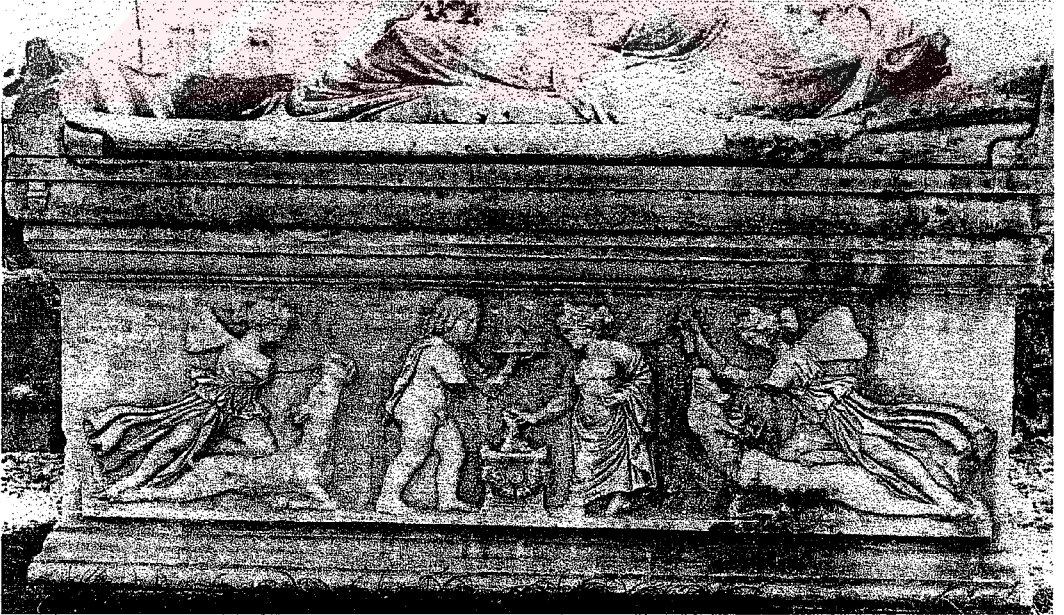

Resim 47: Kentaur-Lapith savaşı sahneli lahit
(Kyrene Múzesi, M.S. 3. yy.)

LEVHA XXVI

Resim 48: Roma St.Lorenzo lahdi
(Roma St.Lorenzo, M.S. 3. yy)

Resim 49: Kurban sahnesi içeren Eroslu lahit
(Antakya Müzesi 9576, M.S. 155)

LEVHA XXVII

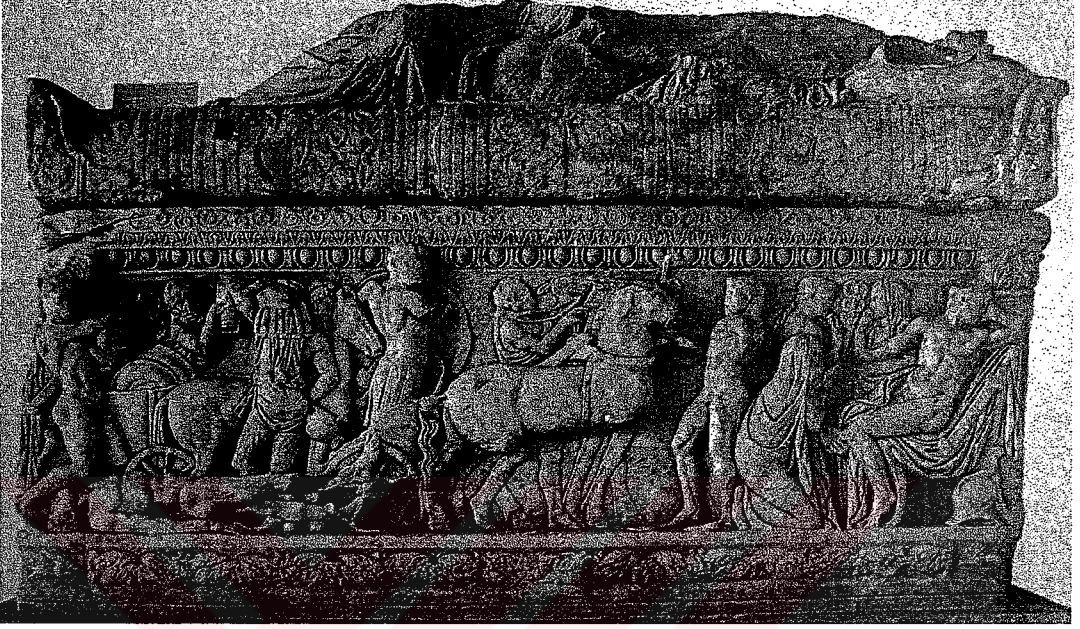

Resim 50: Komos sahneli Eroslu lahit
(Atina Milli Müzesi 1187)

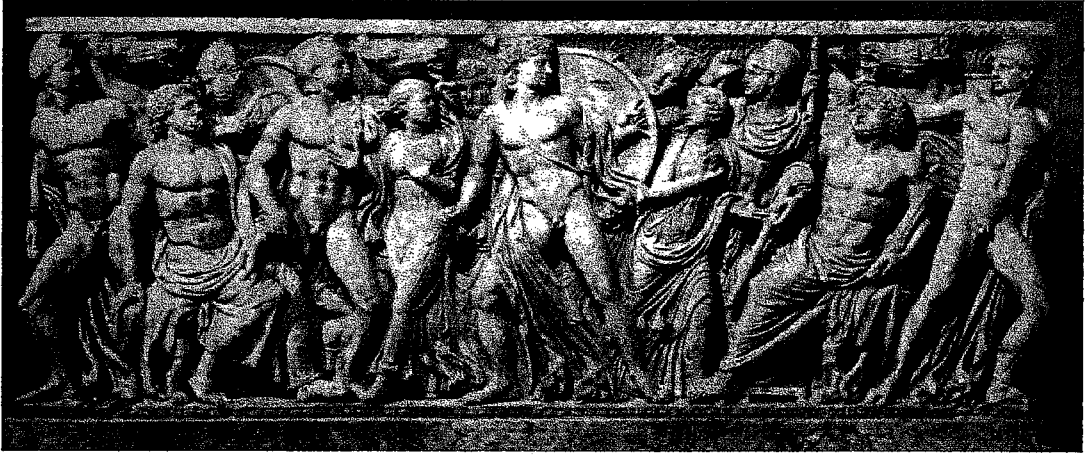

Resim 51: Akhilleus 1. grup
(St.Petersburg ermitage A.1026, M.S. 2. yy. 4. çeyrek)

LEVHA XXVIII

Resim 52: Akhilleus 2. grup
(Ioannina Müzesi 6/76, M.S. 2. yy sonu)

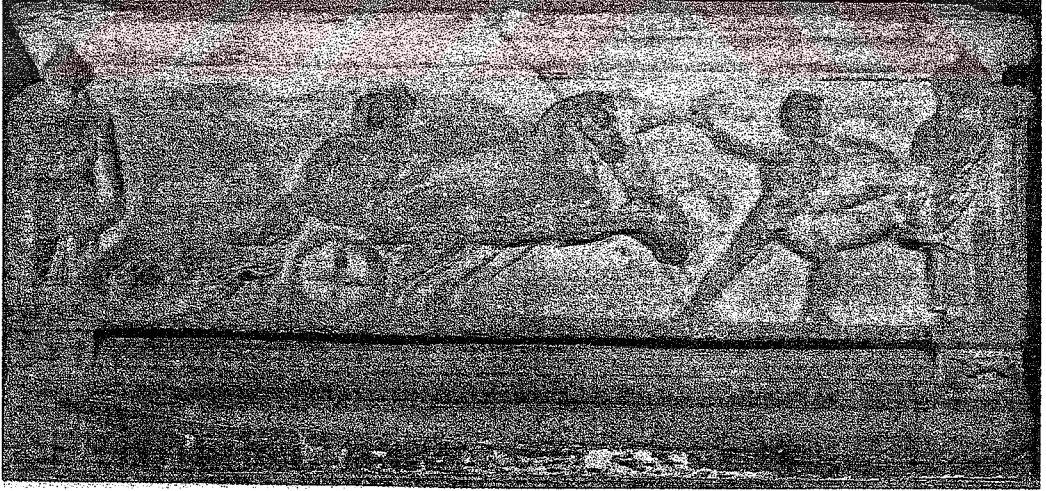

Resim 53: Akhilleus 3. grup.
(Paris Louvre Müzesi Ma 2120, M.S.240-250)

LEVHA XXIX

Resim 54: Akhilleus'u Patroklos'un cesedinin başında gösteren sahne
(Adana Arkeoloji Müzesi 3943, M.S. 2. yy. son çeyrek)

Resim 55: Hektor'un ölüsünün sürüklenmesi
(British Museum 1861.2, M.S. 150-170)

LEVHA XXX

Resim 56: Meleagros 1. grup
(Atina Milli Müzesi 1186, M.S. 170)

Resim 57: Meleagros 2. grup
(Damascus)

LEVHA XXXI

Resim 58: Meleagros 3. grup
(Selanik Arkeoloji Müzesi 3329, M.S. 3. yy. 2. yarı)

Resim 59: Meleagros 4.grup
(Split Müzesi 1076, M.S. 3. yy. 2. yarı)

LEVHA XXXII

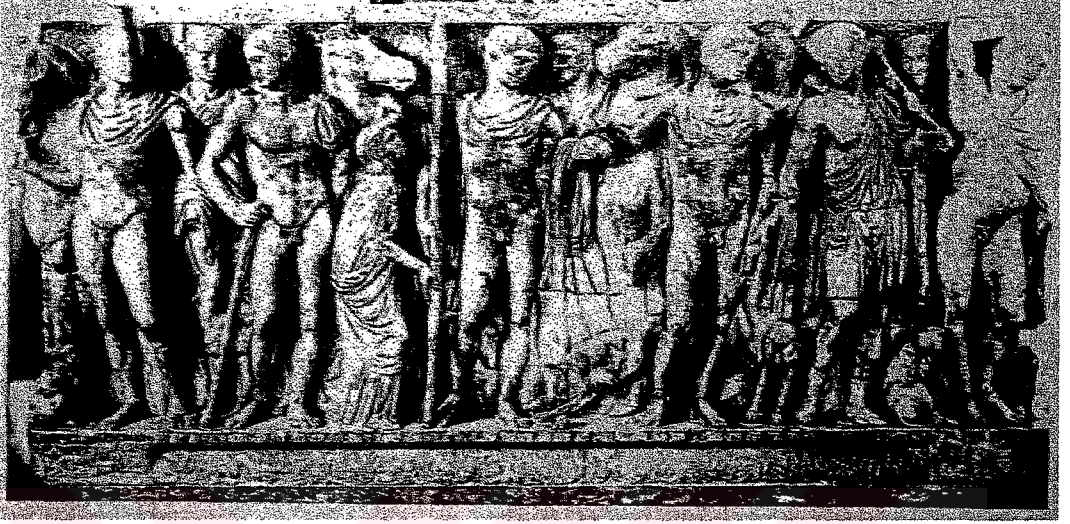

Resim 60: Meleagros 5. grup
(Chicago Sanat Enstitüsü, M.S. 3. yy.)

Resim 61: Hippolytos 1. grup
(Beyrut Milli Müzesi, M.S. 2. yy. 3. çeyrek)

LEVHA XXXIII

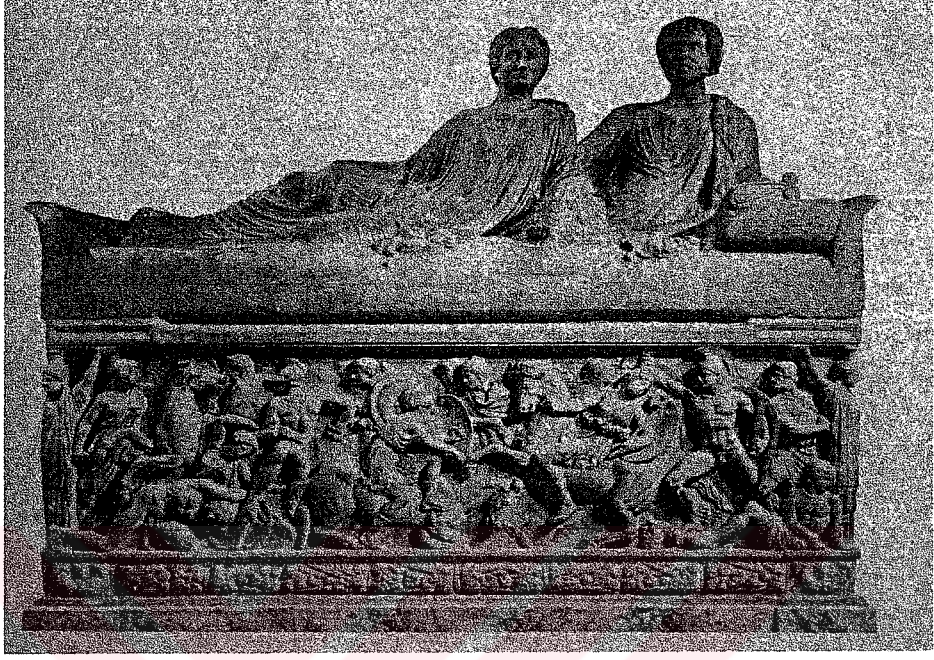

Resim 62: Hippolytos 2. grup
Agrigento Katedrali, M.S. 3. yy 2. çeyrek

Resim 63: Hippolytos 3. grup
(Agrigento Katedrali, M.S. 3. yüzyıl 2. çeyrek)

LEVHA XXXIV

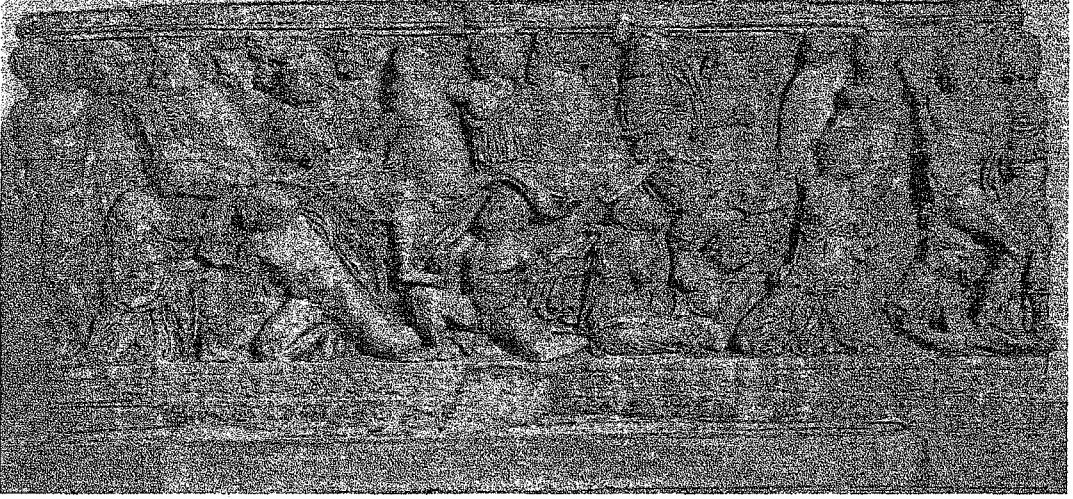

Resim 64: Amazonamakhia sahneli lahit
(Paris Louvre Müzesi Ma. 2119, M.S. 180)

Resim 65: Amazonamakhia sahneli lahit
(Tyros, M.S.180-200)

LEVHA XXXV

Resim 66: Amazonamakhia sahneli lahit
(British Museum 1846.8.31.1, Gallienus dönemi)

Resim 67: Troia önünde savaş sahneli lahit
(Beyrut Milli Müzesi 1279-80, M.S. 3. yy.)

LEVHA XXXVI

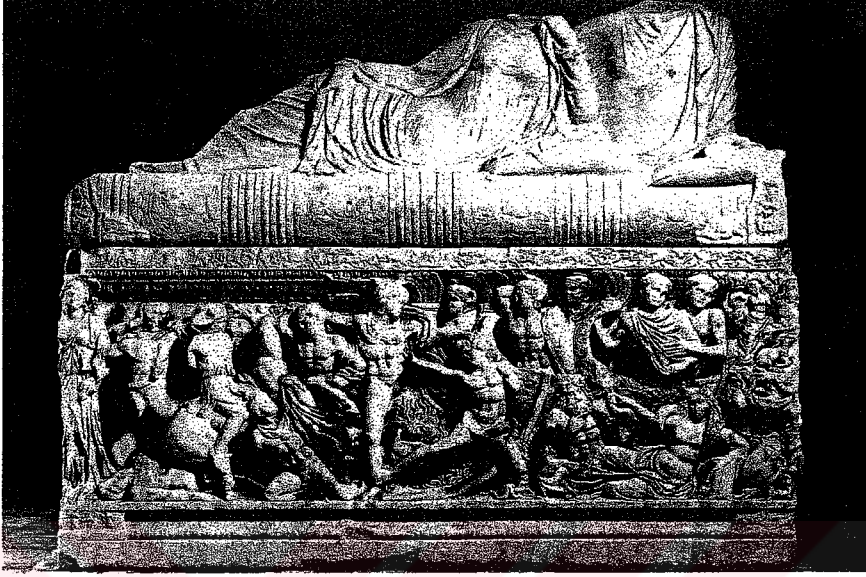

Resim 68: Troia önünde savaş betimli lahit
(Tyros, M.S. 3. yy.)

Resim 69: Gemilerde savaş 1. grup
(Tyros, M.S. 3. yy.)

LEVHA XXXVII

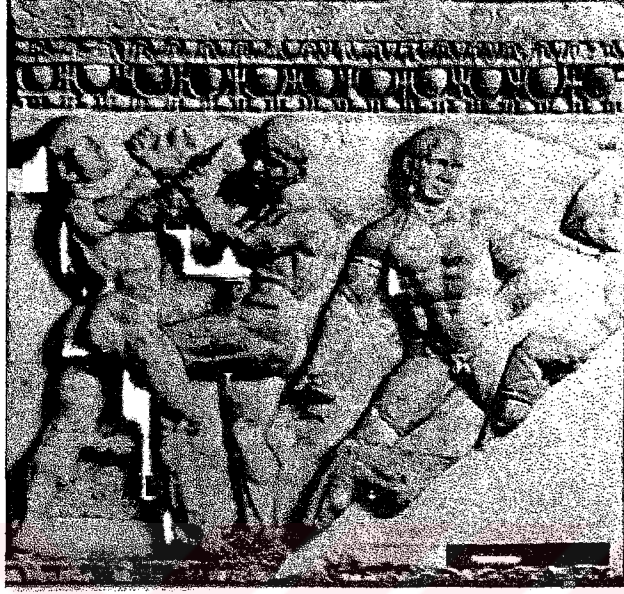

Resim 70: Gemilerde savaş 2. grup
(Selanik Arkeoloji Müzesi 1246, M.S. 230-240)

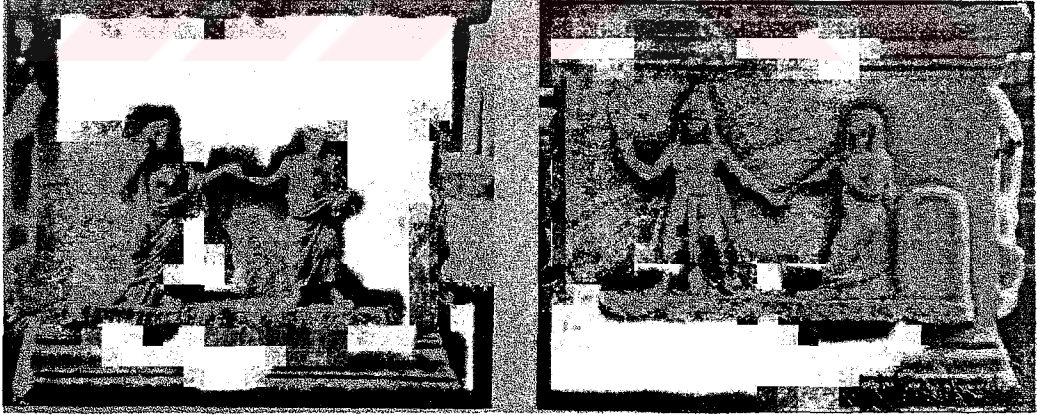

Resim 71: Marathon önünde savaş
(Brescia MR.1, M.S. 3. yy. 2. çeyrek)

LEVHA XXXVIII

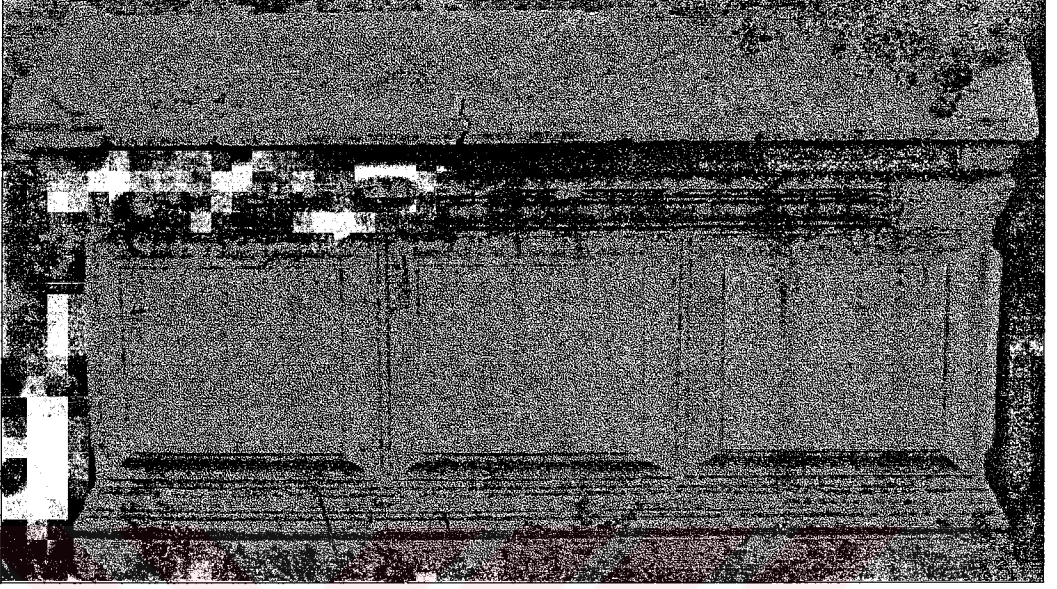

Resim 72: Yumruklaşan figürleri tasvir eden lahit
(Vatikan Müzesi 9482)

Resim 73: Ele ele tutuşan figürlerin tasvir edildiği lahit
(Antakya Müzesi 9576, M.S.155)

LEVHA XXXIX

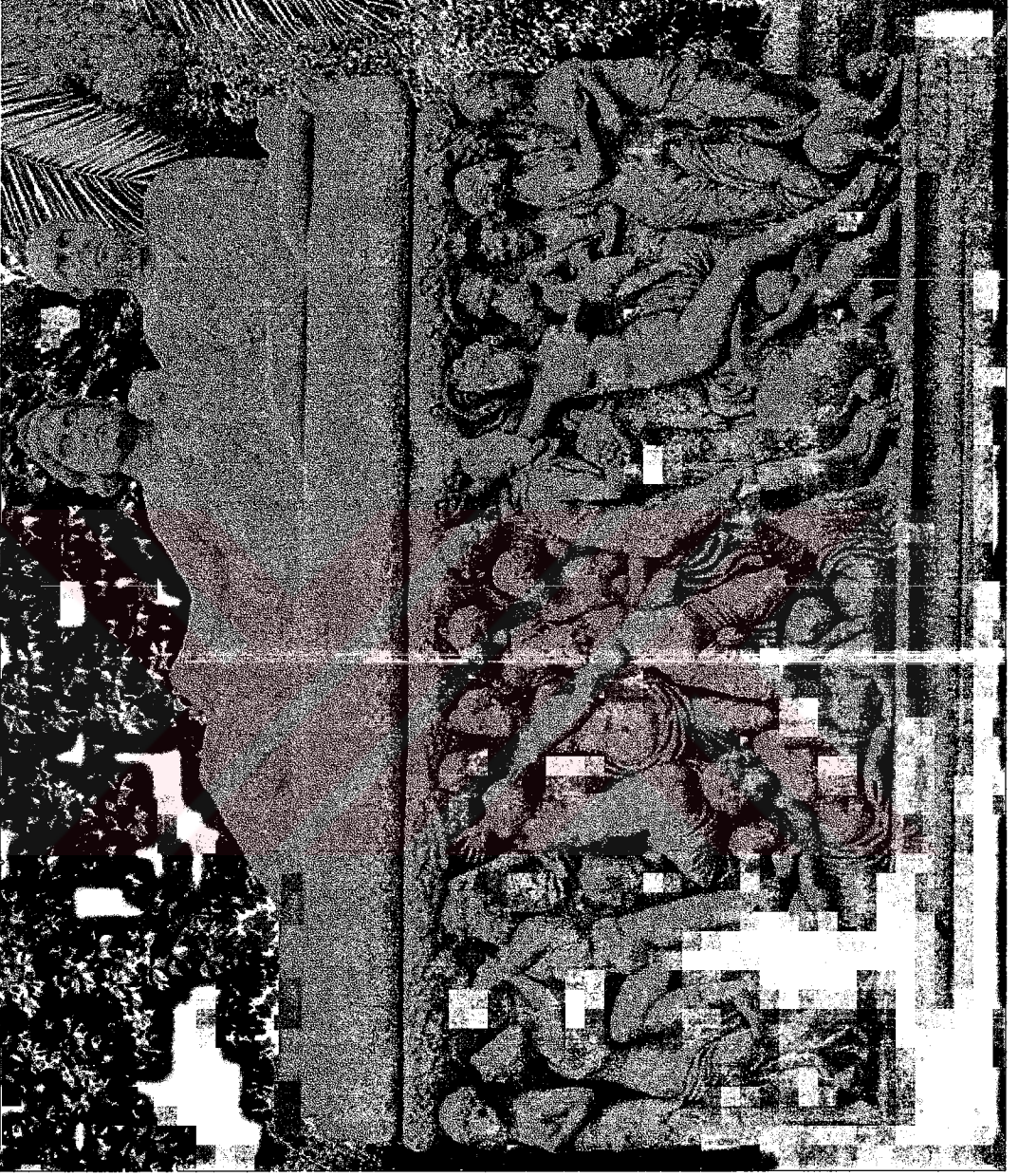

Resim 74: Kasetli lahit
(Atina Kerameikos, M.S. 2-3. yy.)

Resim 75: Attika lahdinin ikinci kullanımı
(Myra, Hıristiyanlık dönemi)

LEVHA XL

Resim 76: Antalya Müzesi 2003/172 (A), Kat.no. 1, ön yüz

LEVHA XLI

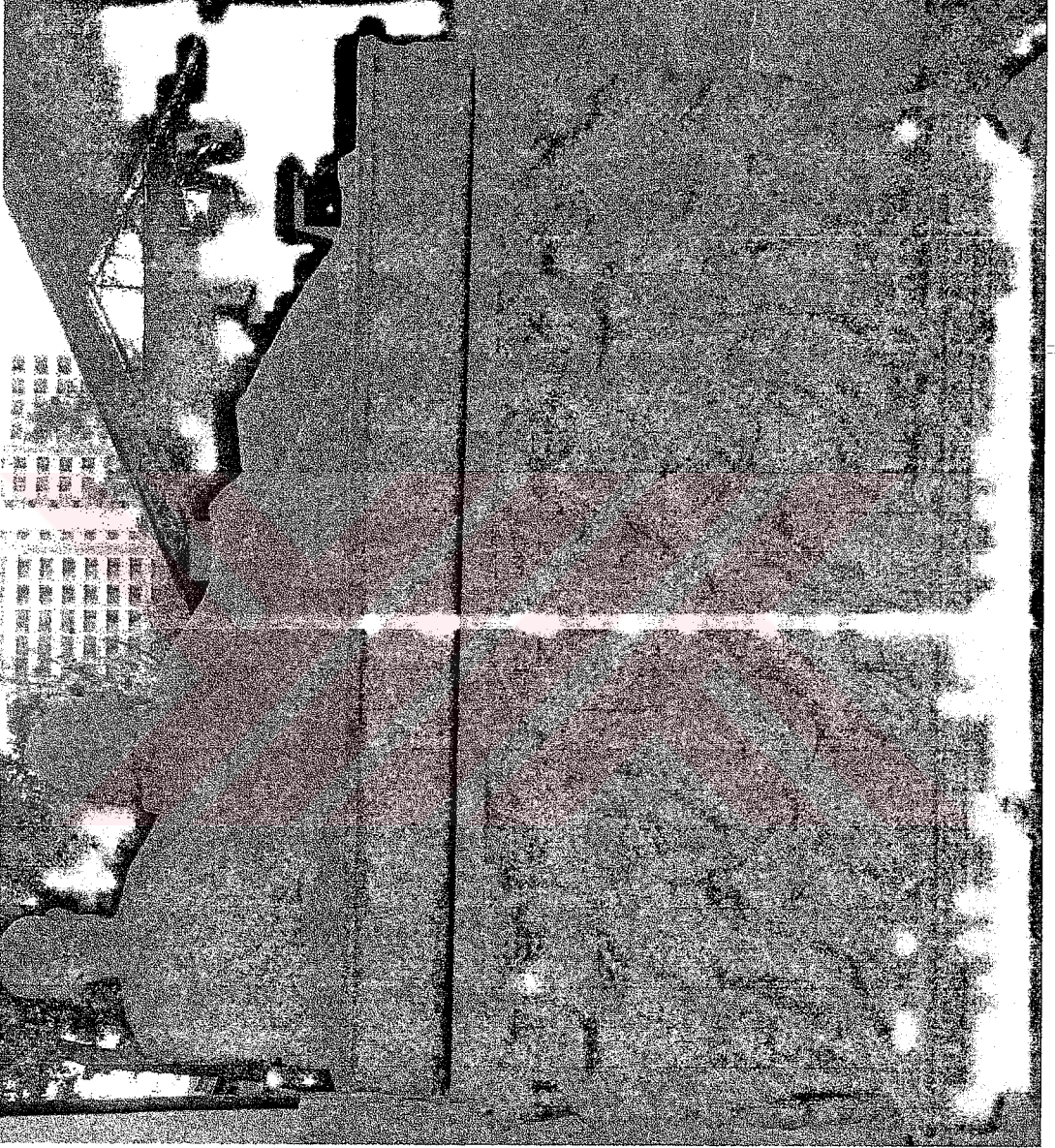

Resim 77: Kat.no. 1, sağ kısa yüz

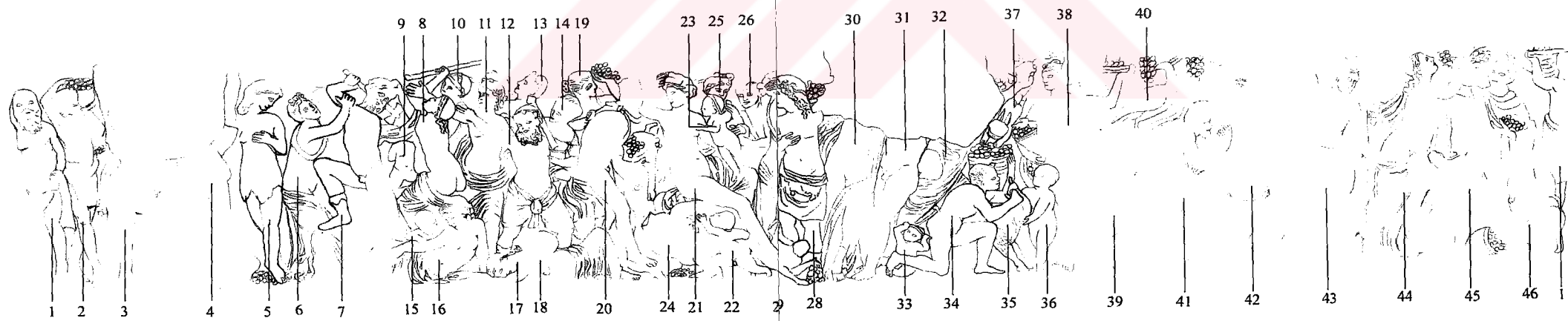
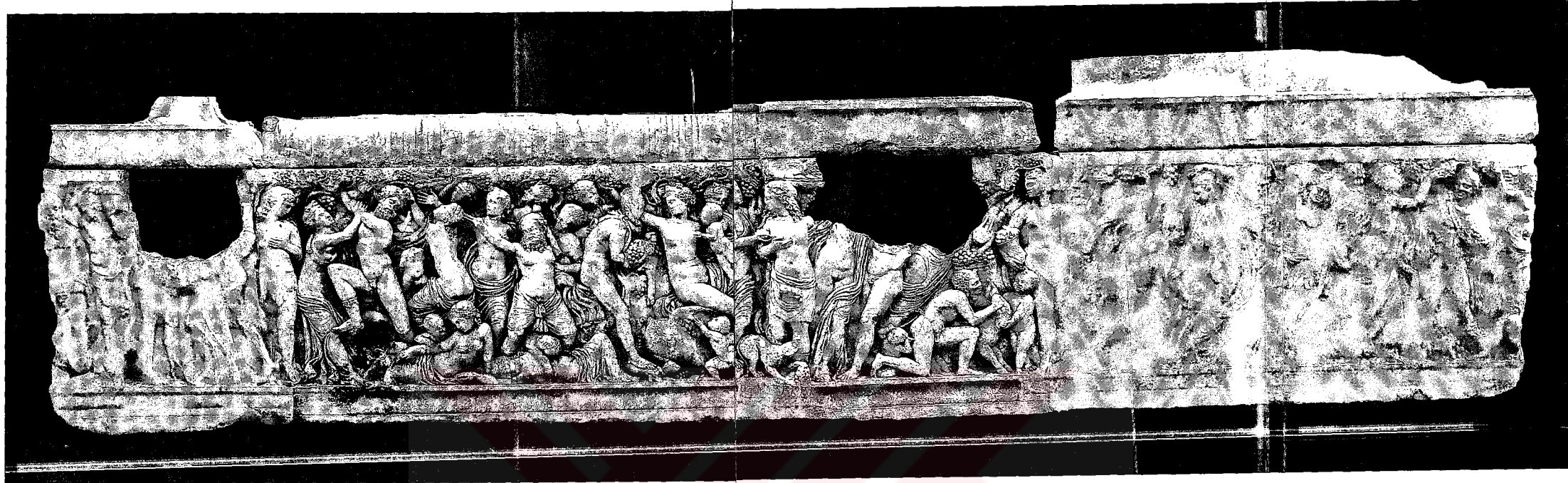
Resim 78: Kat.no. 1, sol kısa yüz

LEVHA XLII

Resim 79:Kat.no.1, arka yüz

LEV XLIII

Resim 80a-b: Ka.1, lahdin figürleri

LEVHA XLIV

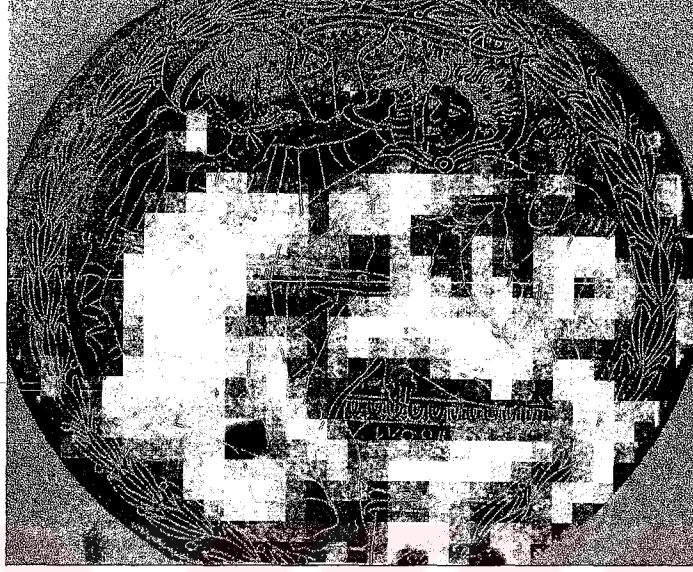

Resim 81: Krater, Napoli Milli Müzesi, 81411, M.Ö.360-340.

Resim 82: Hydria, Krakou Müzesi XI.1225.

LEVHA XLV

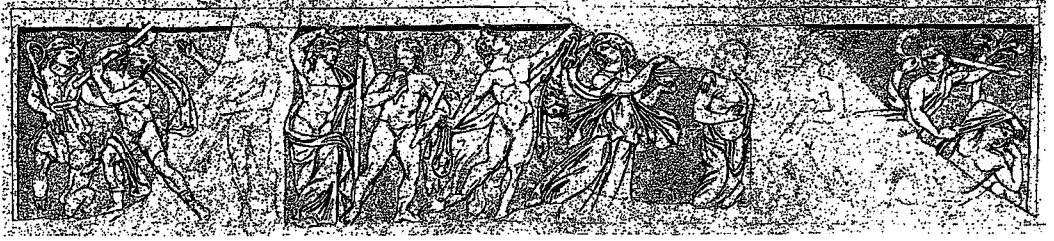

Resim 83: Ayna, Paris Louvre Müzesi Br. 1729, M.Ö.5. yy.

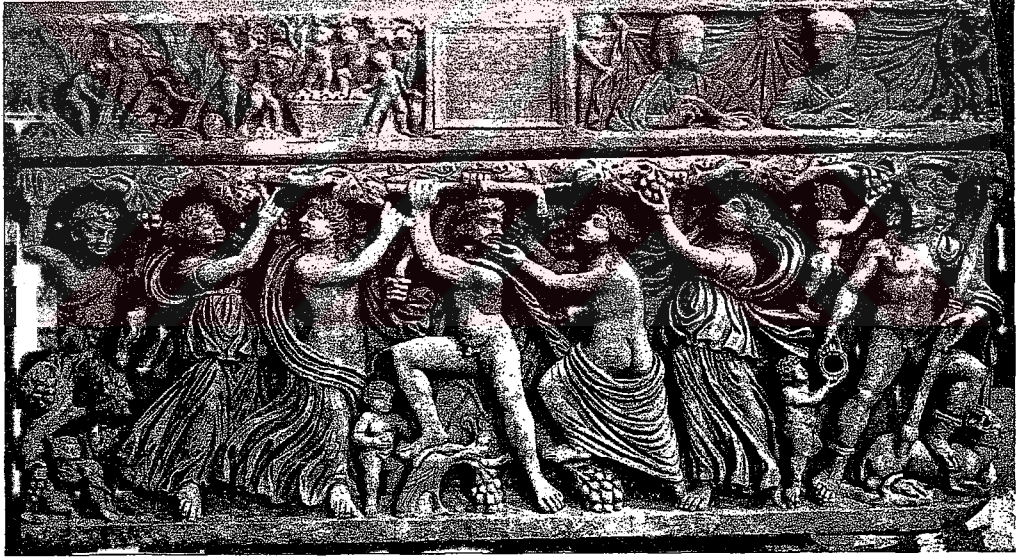

Resim 84: Lykourgos betimli kent Roma lahdi
(Roma Villa Taverna)

LEVHA XLVI

Resim 85: Lykourgos betimli kent Roma lahdi
(Roma Palazzo Mattei)

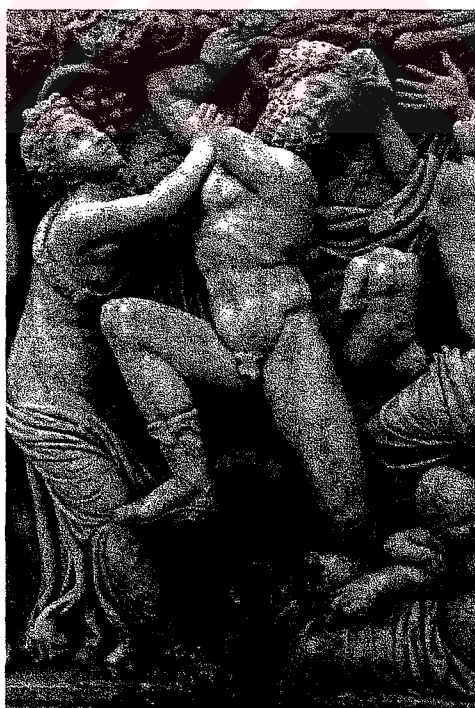

Resim 86: Lykourgos (?) betimli kent Roma lahdi
(Roma Therme Müzesi)

LEVHA XLVII

Resim 87: Lykourgos betimli kent Roma lahdi
(Castello)

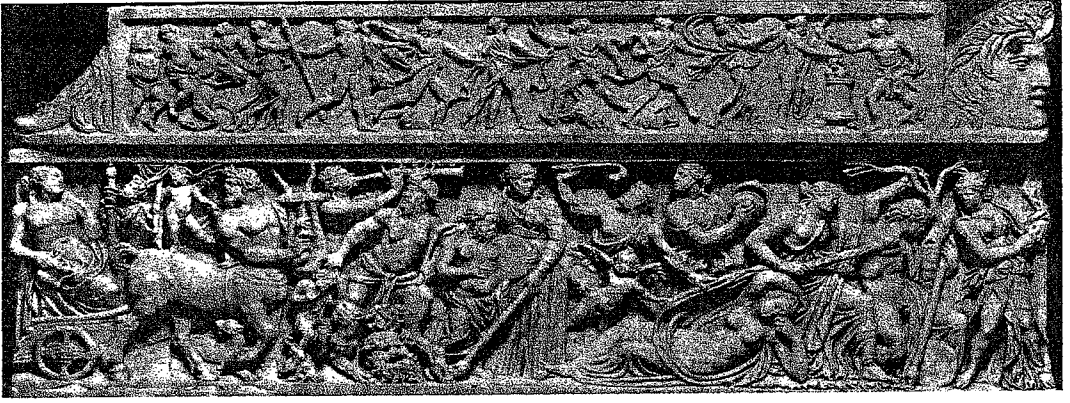
Resim 88: Kat.no.1, fig.7

LEVHA XLVIII

Resim 89-90: Kat.no. 1, fig.12

LEVHA XLIX

**Resim 91: Kent Roma lahdi üzerinde merkezde Papa Silenos
(Vatikan)**

**Resim 92: Kent Roma lahdi üzerinde merkezde Papa Silenos
(Roma Villa Savoia)**

LEVHA L

Resim 93: Kat.no. 1, fig.15-16

Resim 94: Kat.no. 1, fig.17-18

LEVHA LI

Resim 95: Kat.no. 1, fig.20

Resim 96: Castello lahdi

LEVHA LII

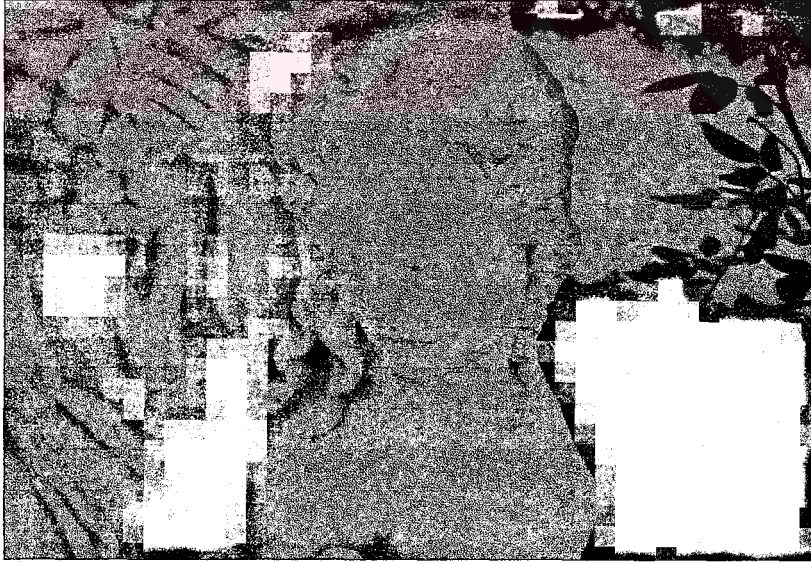

Resim 97: Kat.no. 1, fig.21

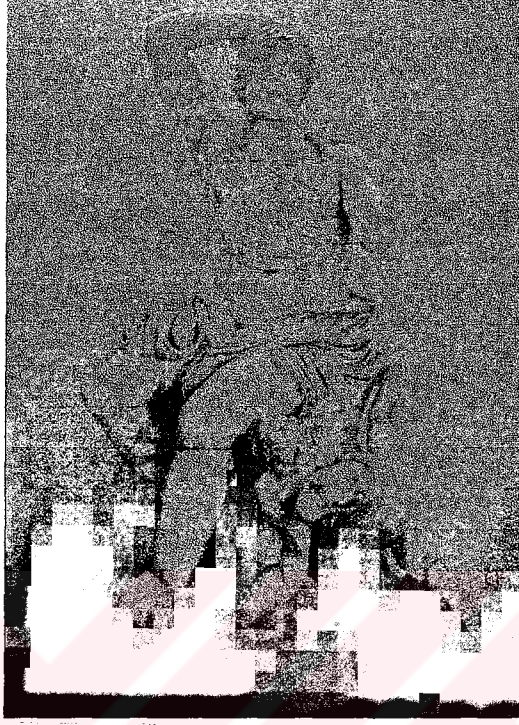
Resim 98: Kase, British Museum, M.Ö.470-460

LEVHA LIII

Resim 99-100: Kat.no. 1, fig.27

LEVHA LIV

Resim 101: Dionysos, Antalya Müzesi

Resim 102: Dionysos ve mevsimleri betimleyen lahit
(New York Metropolitan Müzesi, Geç Severuslar dönemi)

LEVHA LV

Resim 103: Kat.no. 1, ön yüz sol taraf

Resim 104: Kat.no. 1, ön yüz sağ taraf

LEVHA LVI

Resim 105: Kat.no. 1, sağ kısa yüz

Resim 106: Kat.no. 1, sol kısa yüz

LEVHA LVII

Resim 107: Kat.no. 1, fig.1

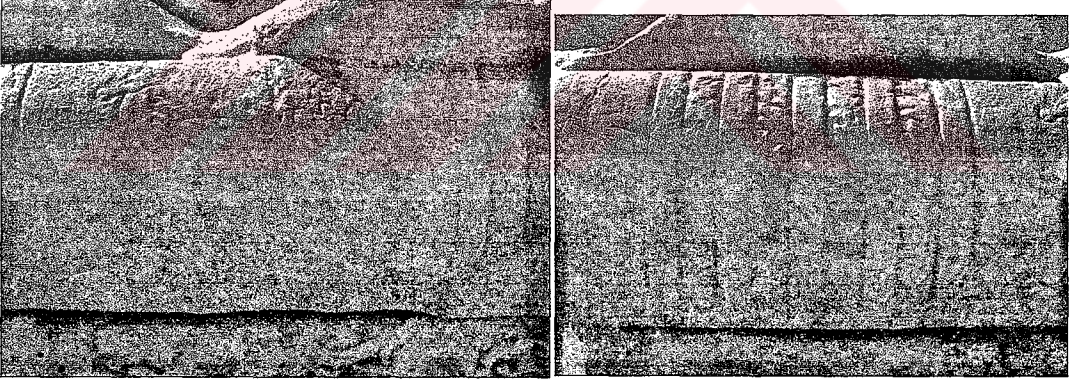

Resim 108: Kat.no. 1, arka yüz

LEVHA LVIII

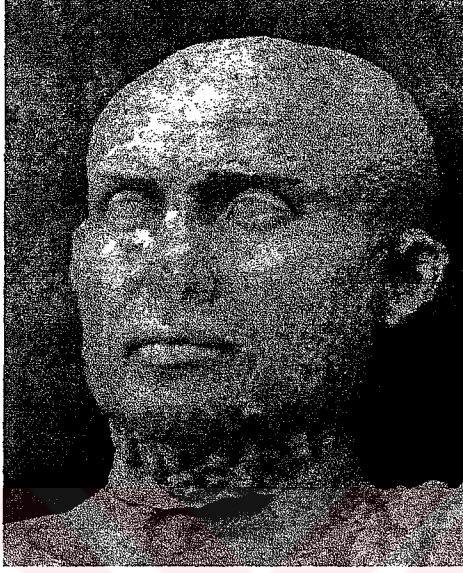

Resim 109: Kat.no. 1, kline kapak

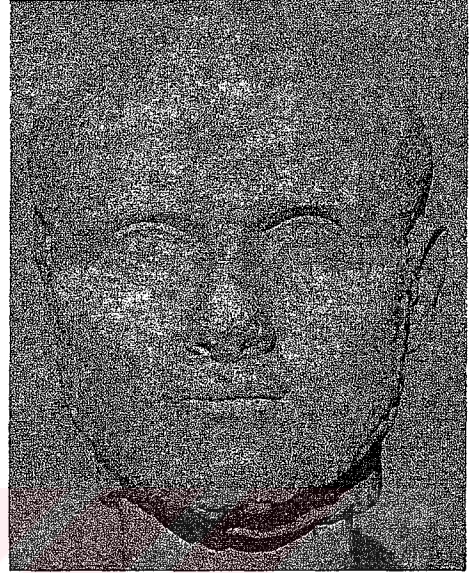

Resim 110a-b: Kat.no. 1, kline yastığındaki metoplar

LEVHA LIX

Resim 111: Kat.no. 1, erkek portresi

Resim 112: Side'den erkek portresi
(Side Müzesi, M.S.240-250)

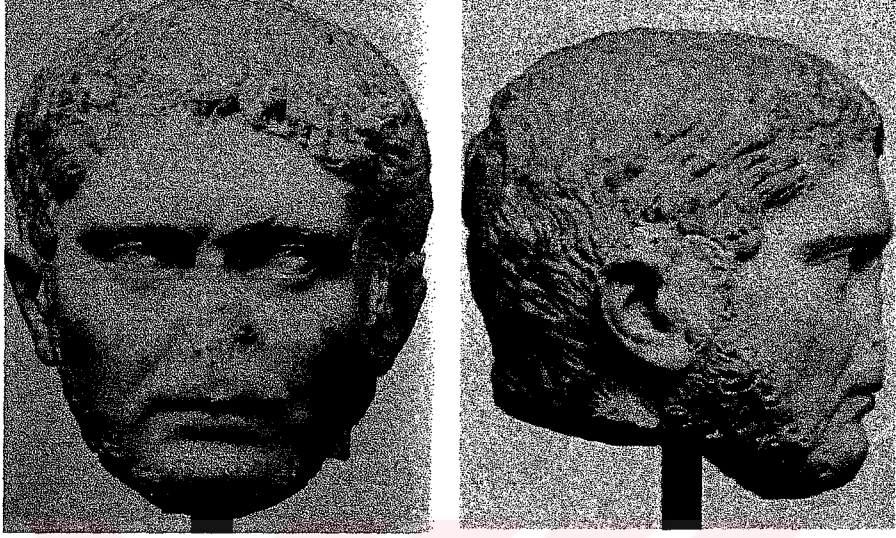

Resim 113: Erkek portresi
(Atina Milli Müzesi, M.S. 3. yy)

Resim 114: Gallienus portresi
(Berlin Şehir Müzesi, M.S. 253-268)

LEVHA LX

**Resim 115a-b: Erkek portresi,
(John Paul Getty Müzesi 75.AA.52, M.S..3 yy.)**

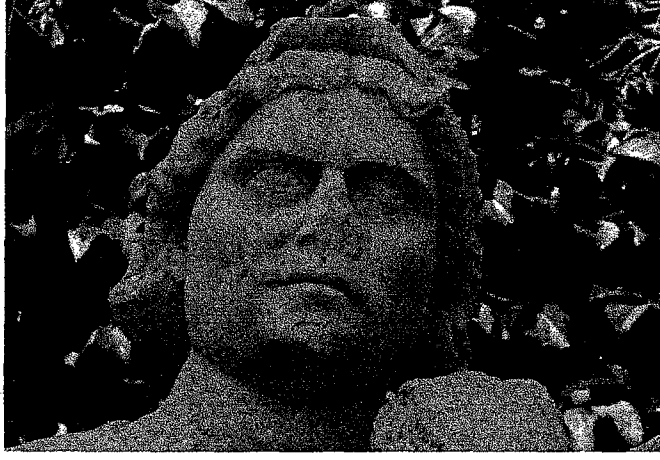

Resim 116: Gordianus Sikkesi

Resim 117: Gallienus Sikkesi

LEVHA LXI

Resim 118: Kat.no. 1, kadın portresi

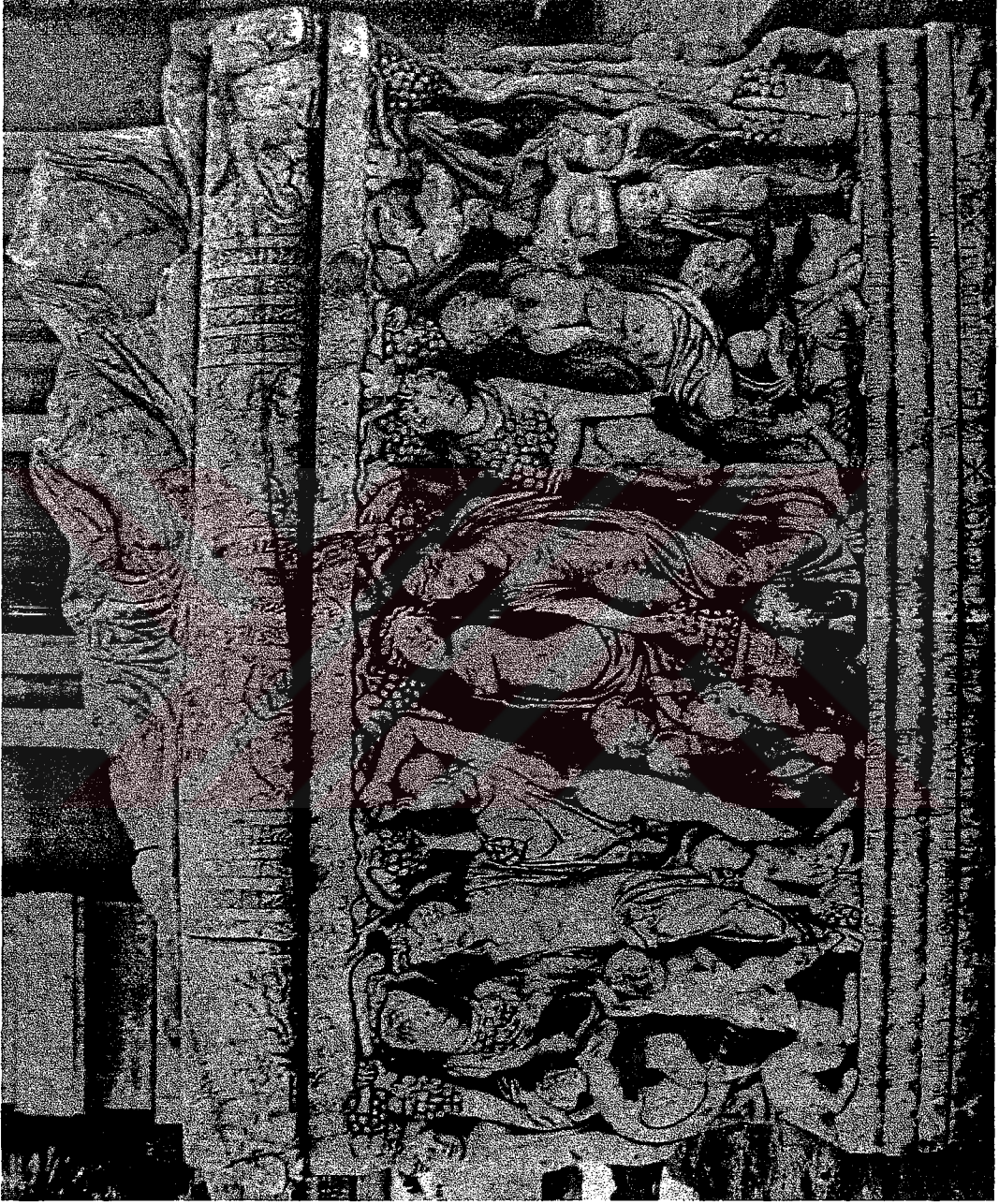

Resim 119: Kadın portresi
(Antalya Müzesi, M.S. 3. yy.)

Resim 120: Kadın portresi, Patara

LEVHA LXII

Resim 121: Selanik Lahdi
(Selanik Arkeoloji Müzesi 1247, M.S. 3. yy 2. yarı)

LEVHA LXIII

Resim 122: Kat.no. 1, fig.21

Resim 123: Selanik lahdi. Ön yüz

Resim 124: Kat.no.1, fig.1

Resim 125: Selanik lahdi. Sağ kısa yüz

LEVHA LXIV

Resim 126a-b: Side Müzesi 601, Kat.no. 2

LEVHA LXV

Resim 127: Rölyef, Madrid Prado Müzesi

**Resim 128: İstanbul'dan Attika tipi Dionysiak sahneli lahit
(İstanbul Arkeoloji Müzeleri, M.S. 2 .yy)**

LEVHA LXVI

**Resim 129: Lahit parçası
(Sparta Müzesi)**

Resim 130: Perge Batı Nekropolis, Kat.no. 3

LEVHA LXVII

Resim 131-132: Kat.no. 3

LEVHA LXVIII

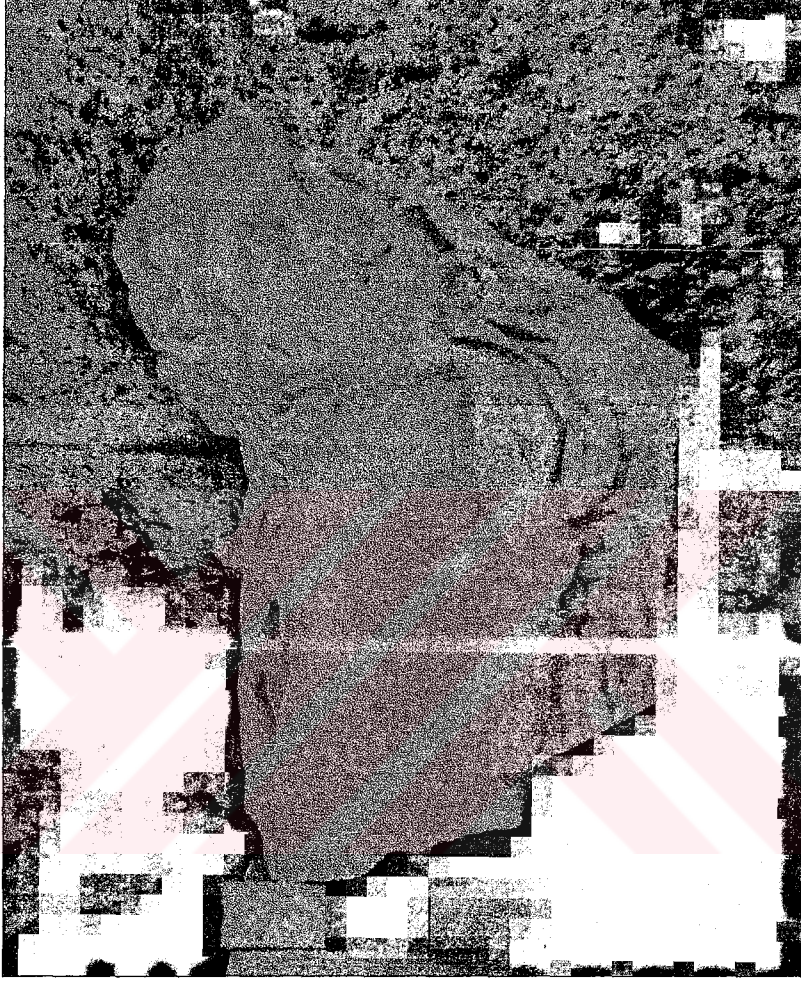

Resim 133: Selçuk lahdi

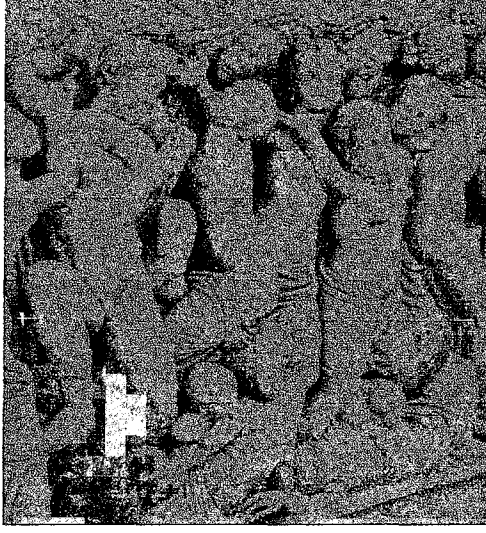
Resim 134: Selanik lahdi

LEVHA LXIX

Resim 135: Side Müzesi 234, Kat.no. 4

LEVHA LXX

Resim 136: Kat.no. 1

Resim 137: Antalya Müzesi 4.55.73, Kat.no.5

LEVHA LXXI

Resim 138: Kat.no. 5

Resim 139: Kat.no. 5'in analogjisi
(Sparta Müzesi TW 652)

LEVHA LXXII

Resim 140: Kat.no. 6

Resim 141-142: Kat.no. 6, sağ ve sol kısa yüzler

LEVHA LXXIII

Resim 143: Side Müzesi 101, Kat.no. 7

LEVHA LXXIV

Resim 144: Kat.no. 7, sağ kısa yüz

Resim 145: Kat.no. 7, sol kısa yüz

LEVHA LXXV

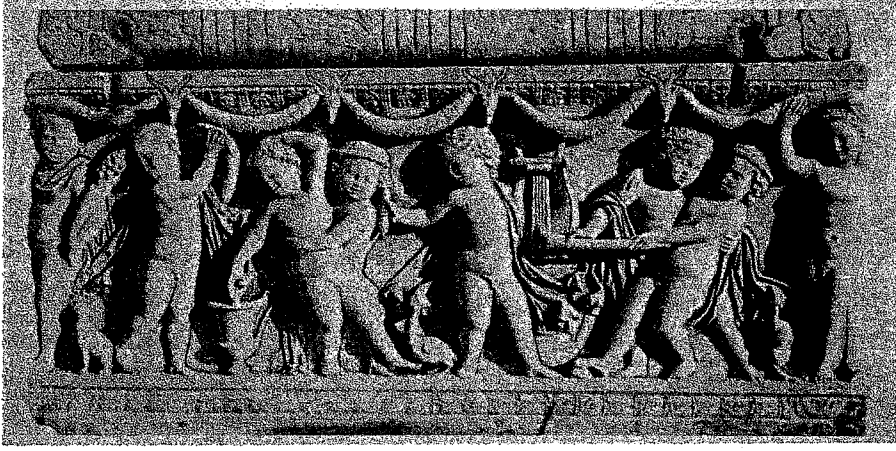
Resim 146: Kat.no. 7, arka yüz

LEVHA LXXVI

Resim 147a-d: Kat.no. 7, Lahdin figürleri

LEVHA LXXVII

Resim 148: Komos sahneli lahit
(Ostia Müzesi, M.S.170-175)

Resim 149: Komos sahneli lahit
(Roma Praxtat Katakombu)

LEVHA LXXVIII

Resim 150: Side Müzesi 66, Kat.no. 8

LEVHA LXXIX

Resim 151: Kat.no. 8, Lahdin figürleri

Resim 152: Piraeus rölyefi

LEVHA LXXX

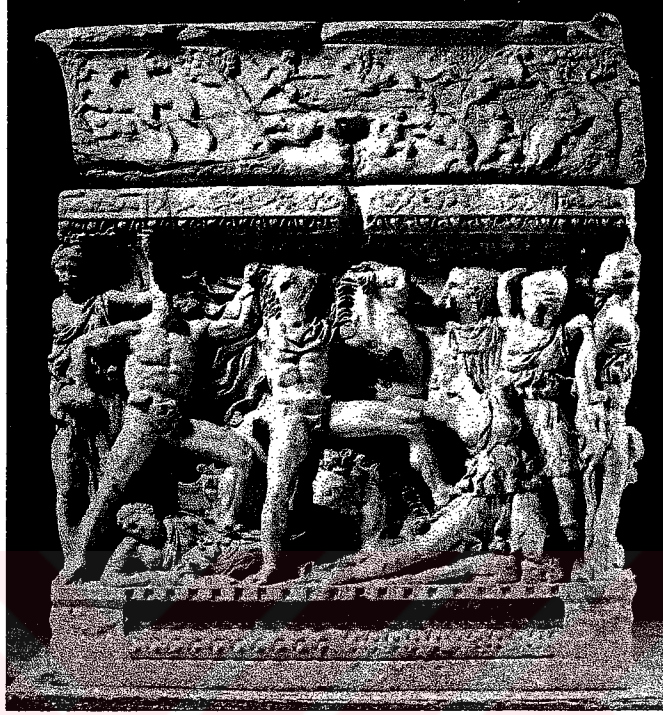

Resim 153: Bassai Apollon tapınağı frizi
(British Museum 531-532)

Resim 154: Artemis Lukophyrene frizi
(Paris Louvre Müzesi, 2881/15)

LEVHA LXXXI

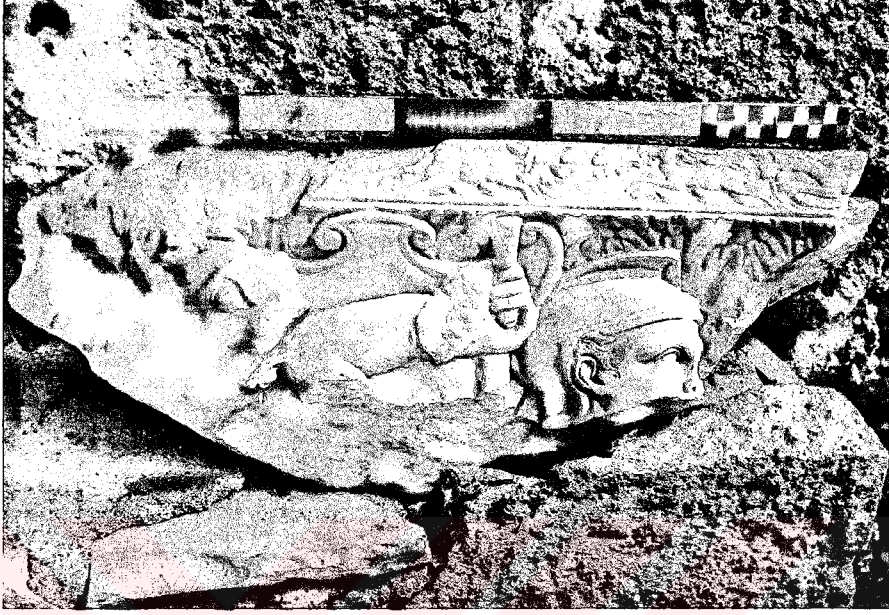

Resim 155: Selanik lahдинin sol kısa yüzü
(Selanik Arkeoloji Müzesi 283, M.S. 220-230)

Resim 156: Ephesos lahdi
(Selçuk, M.S. 200-210)

LEVHA LXXXII

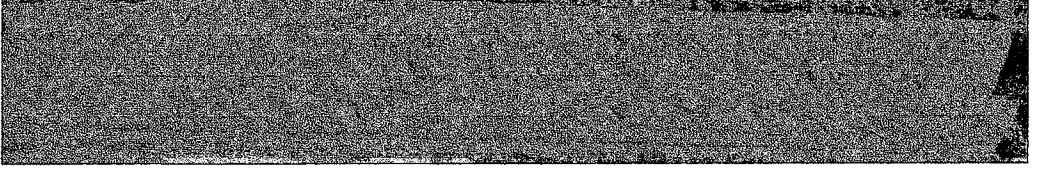

Resim 157: Side Müzesi 793, Kat.no. 9

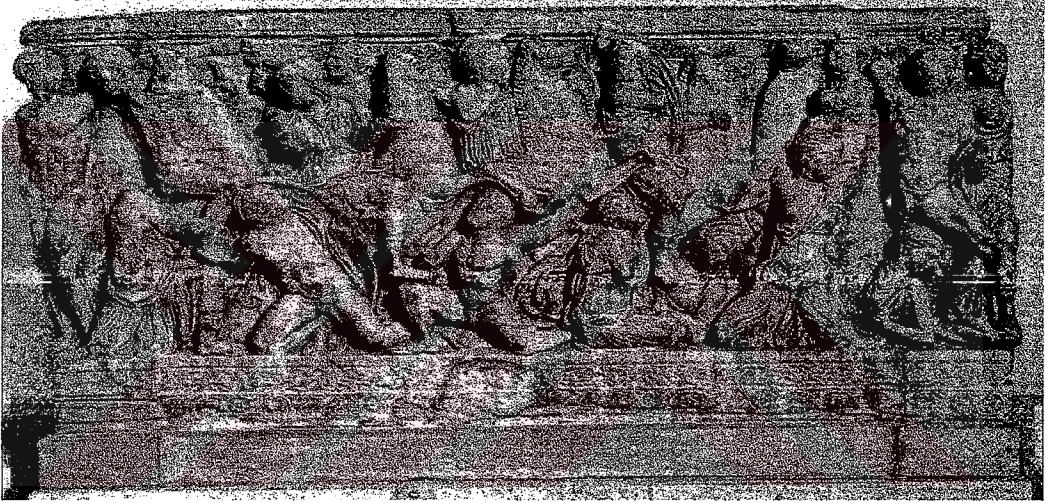

Resim 158: Kat.no. 9, Lahdin figürleri

LEVHA LXXXIII

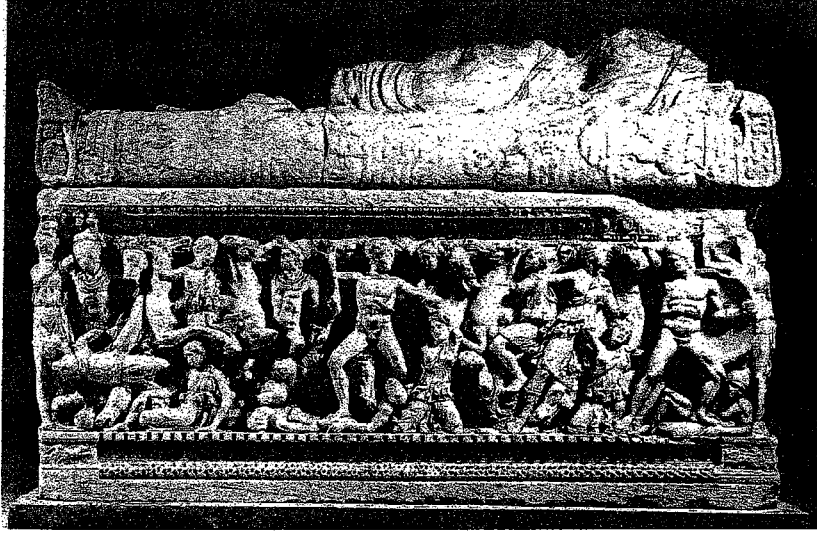

Resim 159: Kat.no. 9, üst pervaz frizi

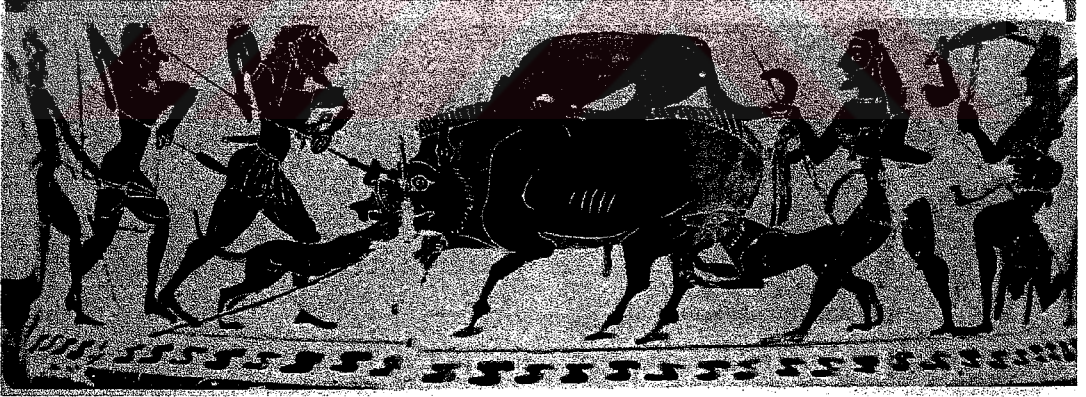

Resim 160: Tyros'dan Amazonamakhia sahneli lahit
(British Museum GR. 1846.8.31.1, M.S. 3. yy. 2. yarı)

LEVHA LXXXIV

Resim 161: Selanik lahdinin ön yüzü
(Selanik Arkeoloji Müzesi 283, M.S. 220-230)

Resim 162: Boiotia Kantharos'u
(Atina Milli Müzesi 2855, M.Ö.575-550)

LEVHA LXXXV

Resim 163: François vazosu
(Floransa Arkeoloji Müzesi 4209, M.Ö.570)

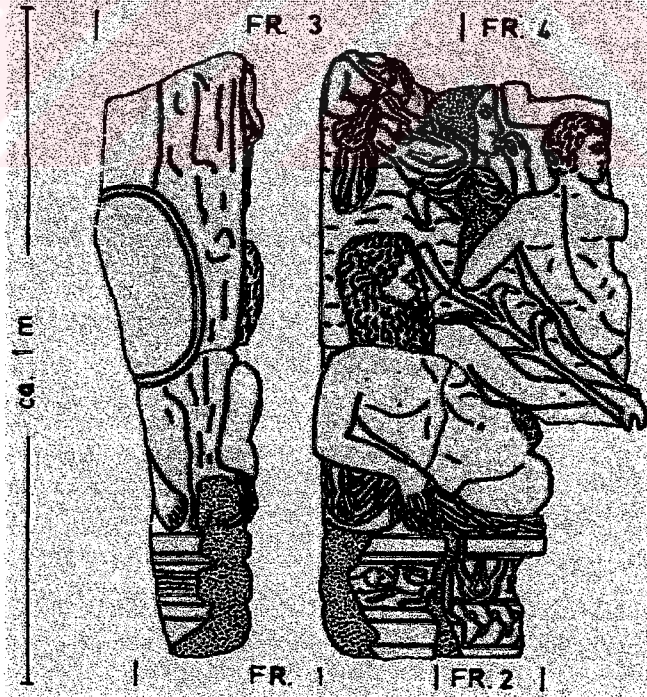

Resim 164: Gölbasi-Trysa anıtı frizi

LEVHA LXXXVI

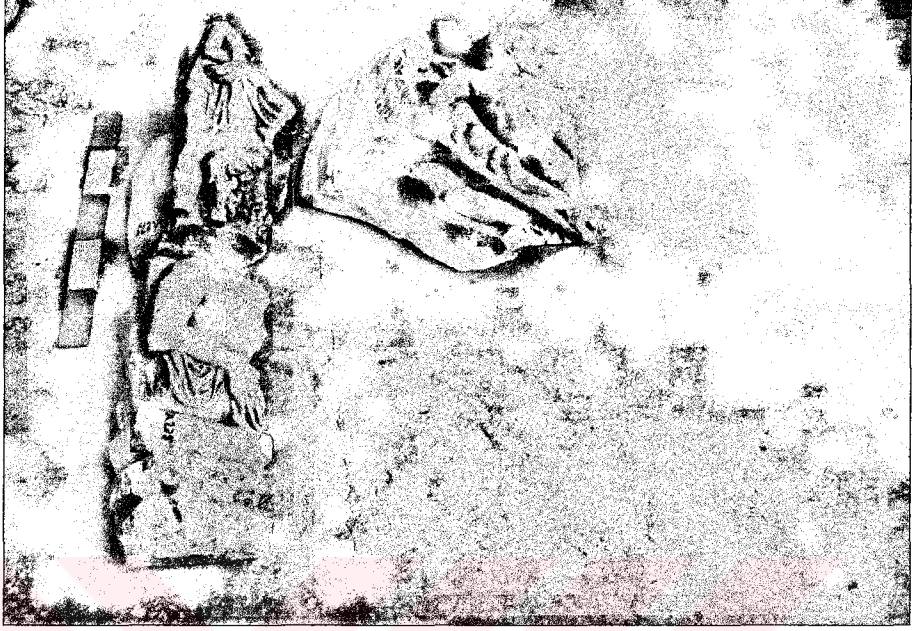

Resim 165:Antalya Müzesi A.275, Kat.no.10

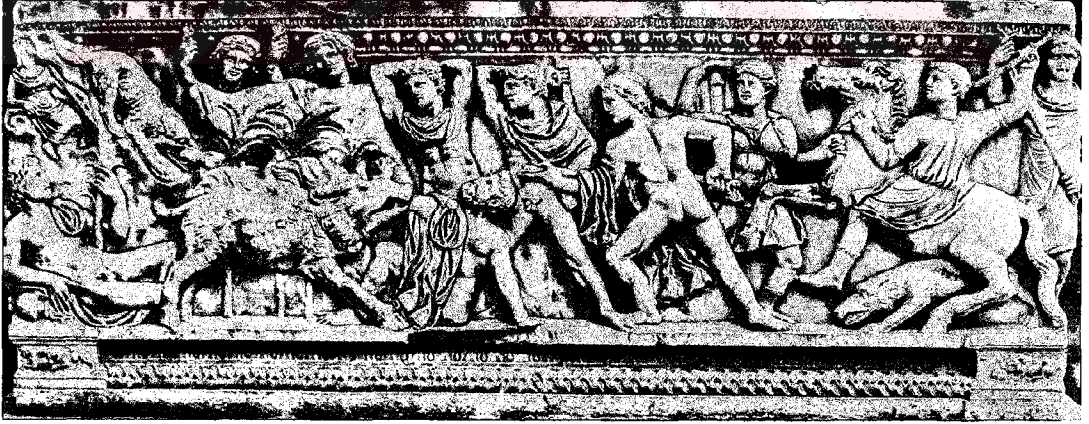

Resim 166: Kat.no. 10

LEVHA LXXXVII

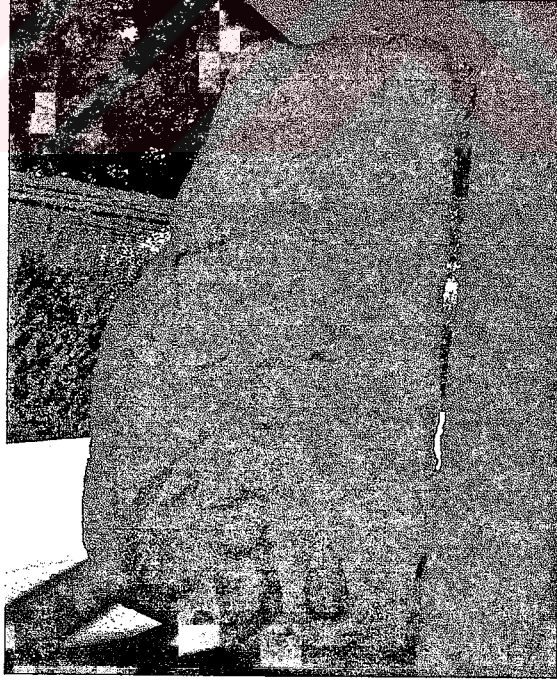

Resim 167: Kat.no. 10, lahdin figürleri

Resim 168: Eleusis lahdi
(Eleusis Müzesi, M.S.3. yy. 2. yarı)

LEVHA LXXXVIII

Resim 169-170: Alanya Müzesi, Kat.no. 11

LEVHA LXXXIX

Resim 171: Split lahdi
(Split Arkeoloji Müzesi 1076A, M.S. 3. yy. 2.yarı)

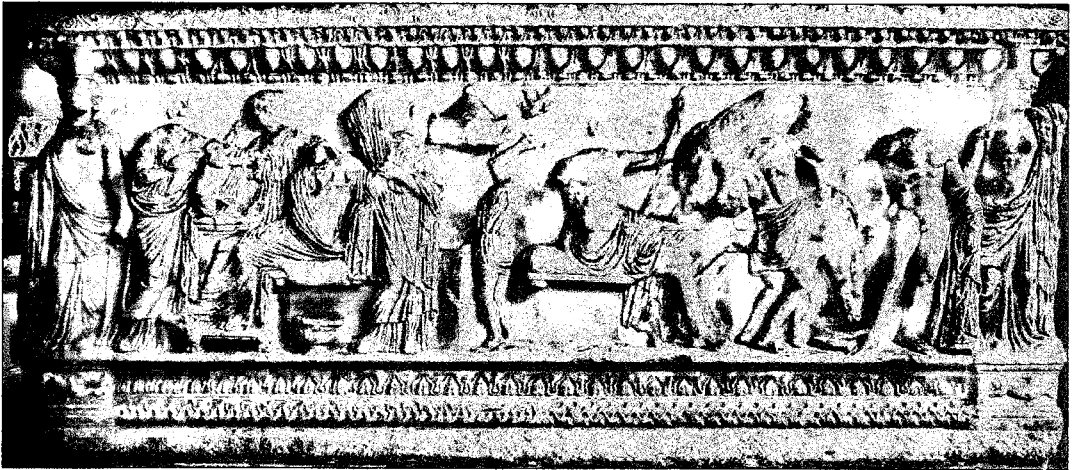

Resim 172: Antalya Müzesi A.702, Kat.no. 12

LEVHA XC

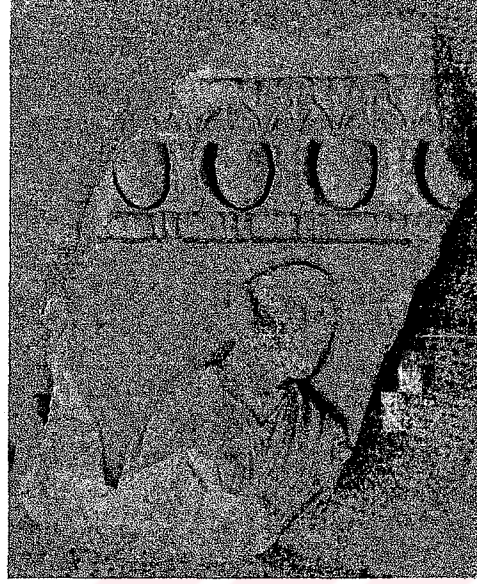

Resim 173a-b: Kat.no. 12 ve lahdin figürleri

Resim 174: İstanbul lahdi
(İstanbul Arkeoloji Müzeleri, M.S. 2. yy. 4. çeyrek)

LEVHA XCI

Resim 175: Atina'dan lahit parçası
(Atina Milli Müzesi, M.S. 2. yy. sonu)

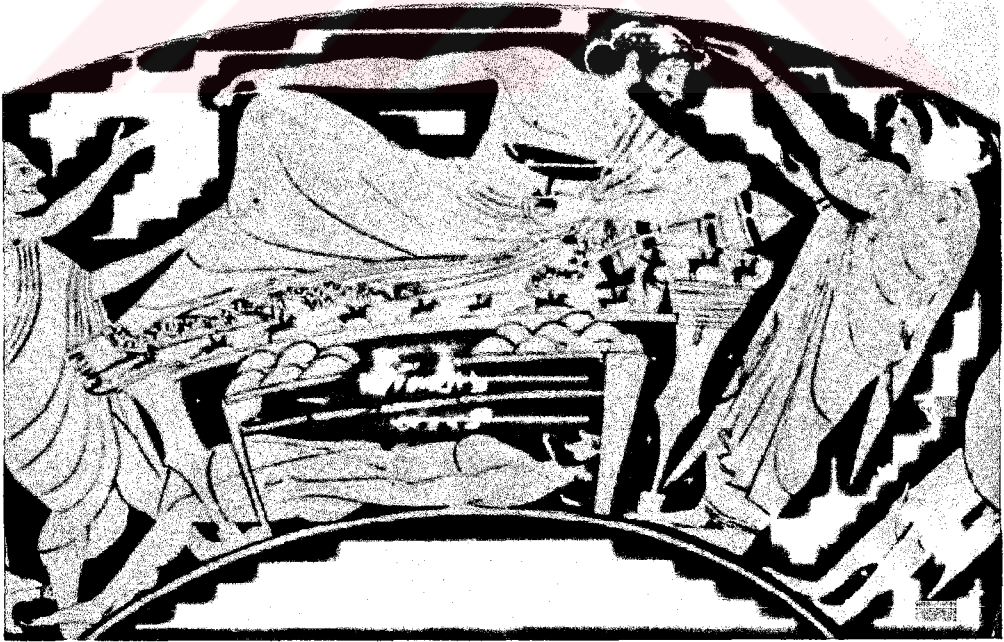

Resim 176: Antalya Müzesi A.116, Kat.no.13

LEVHA XCII

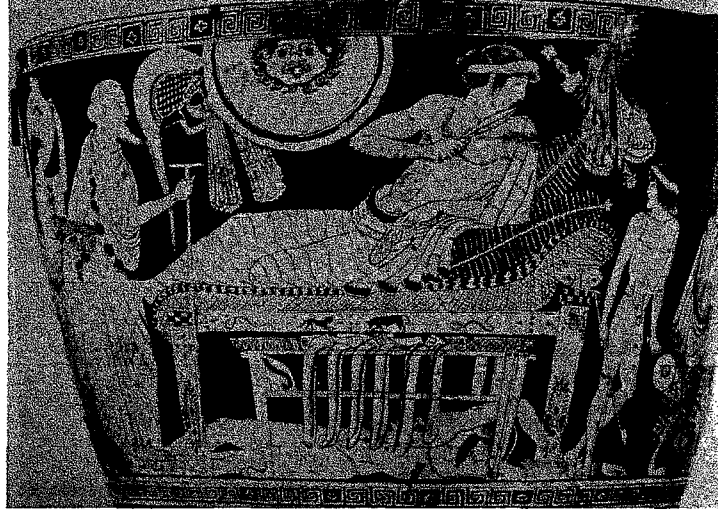

Resim 177: Kat.no. 13, lahdin figürleri

Resim 178: Krater, Kerameikos, M.Ö. 490.

LEVHA XCIII

Resim 179: Skyphos, Viyena Sanat Tarihi Müzesi 3710, M.Ö. 490

Resim 180: Skyphos, Kopenhag, M.S. 1. yy

LEVHA XCIV

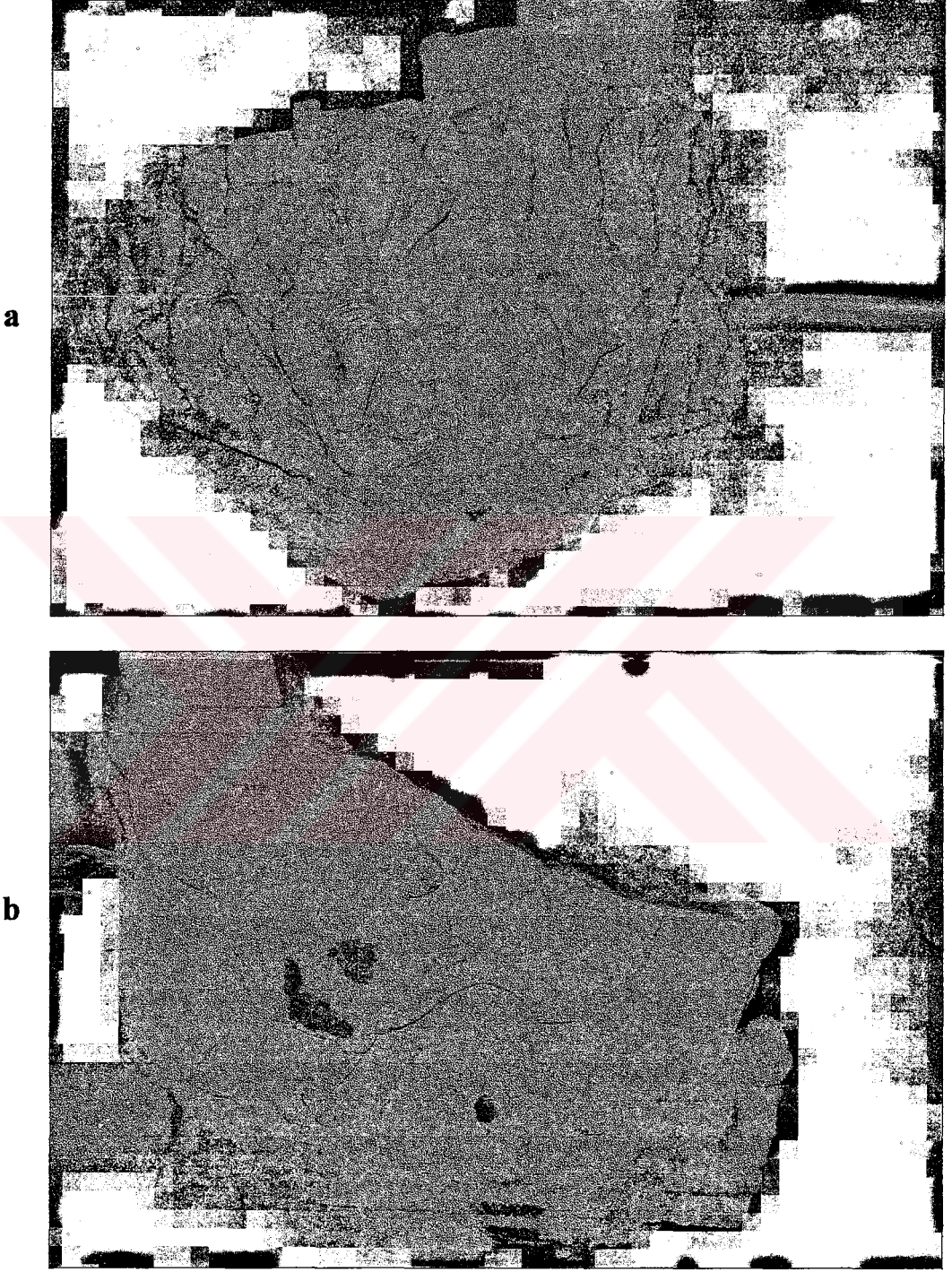
Resim 181: Adana lahdi
(Adana Arkeoloji Müzesi 3843, M.S. 2. yy. 4. çeyrek)

LEVHA XCV

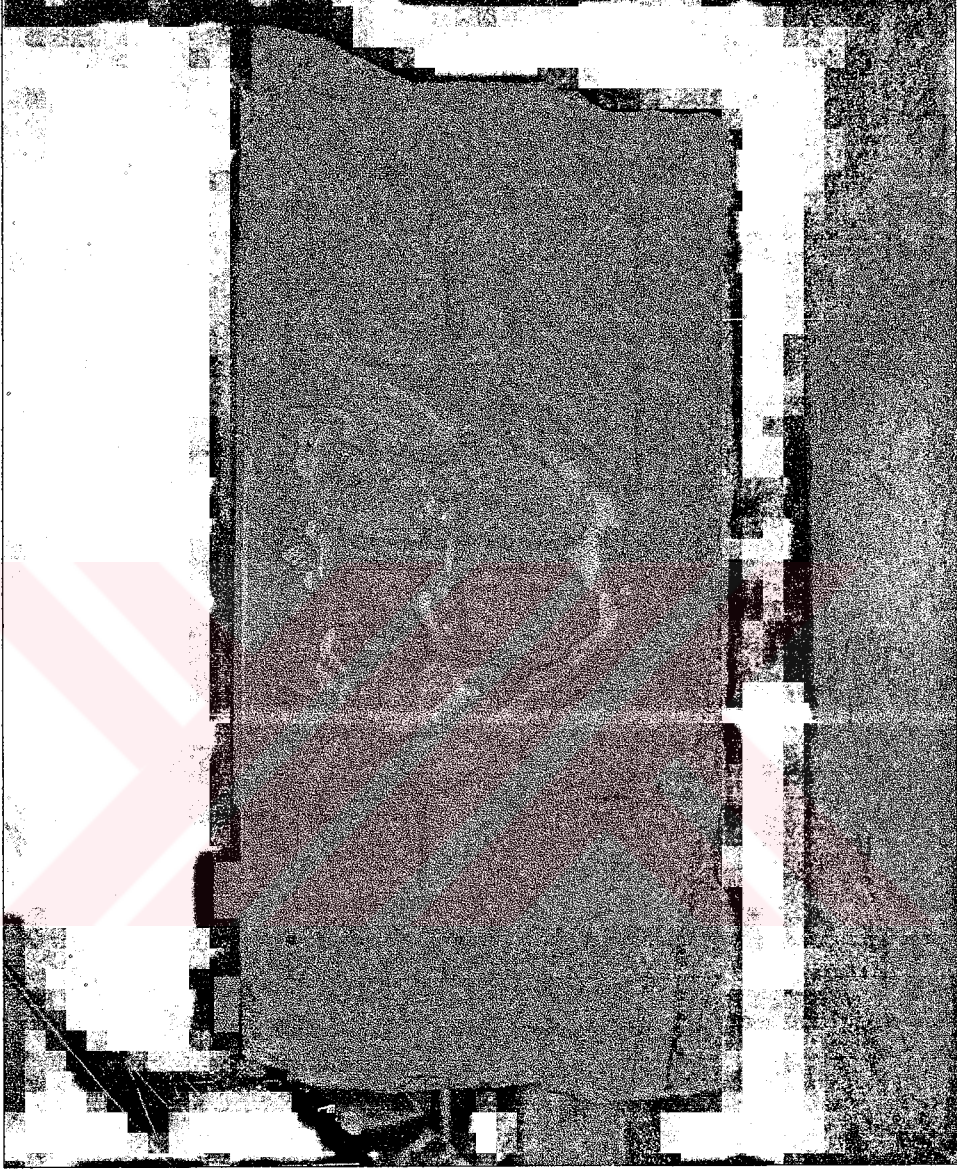
Resim 182: Antalya Müzesi A.265, Kat.no. 14, ön yüz

LEVHA XCVI

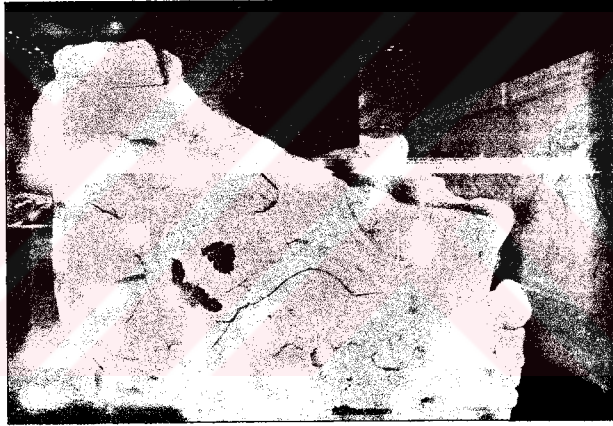
Resim 183a-b: Kat.no 14, a-sağ kısa yüz, b-sol kısa yüz

LEVHA XCVII

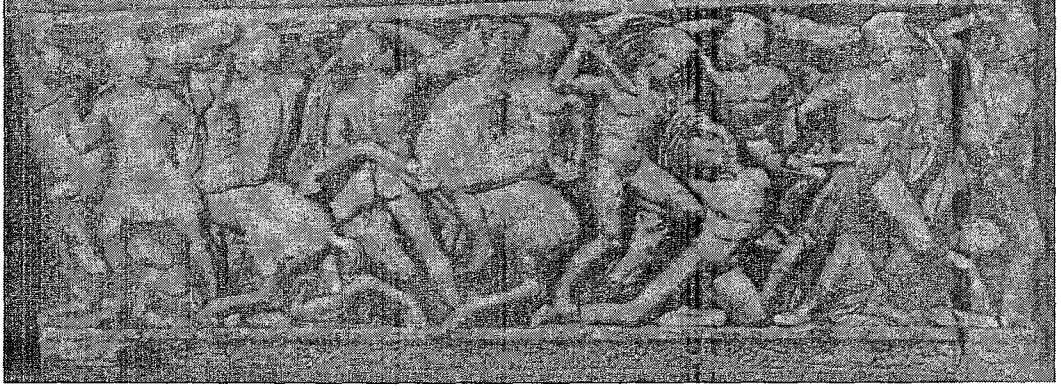
Resim 184: Kat.no. 14, arka yüz

LEVHA XCVIII

Resim 185a-c: Kat.no. 14, lahdin figürleri

LEVHA XCIX

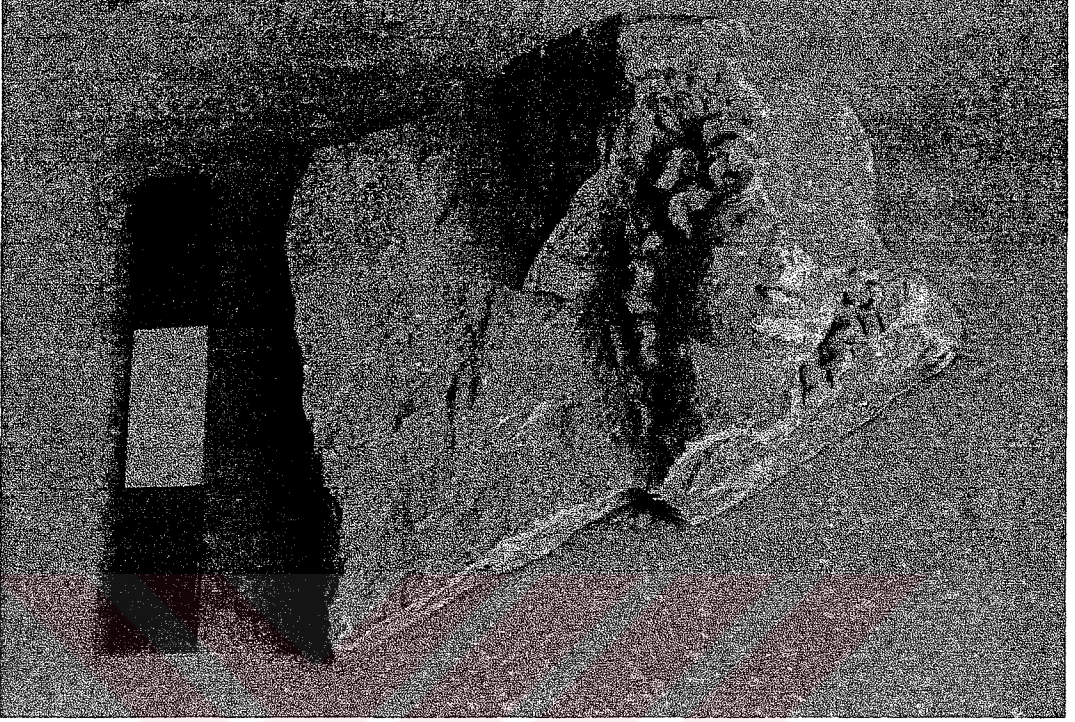

Resim 186: Troia önünde savaş betimli lahit
(Beyrut Milli Müzesi, 1279/80)

Resim 187: Paris Louvre Müzesi Ma.2514, Kat.no. 15

LEVHA C

Resim 188: Antalya Müzesi A.171, Kat.no. 16

Resim 189: Side Müzesi 599/600, Kat.no.17

LEVHA CI

Resim 190a-b: Kat.no. 17

Resim 191: Elagabalus portresi
(Roma Museo Capitolino, M.S.218-222)

LEVHA CII

Resim 192: Kat.no.1

Resim 194: Kat.no. 6

Resim 193: Kat.no. 5

Resim 195: Kat.no.10

LEVHA CIII

Resim 196: Kat.no. 12

Resim 197: Kat.no. 13

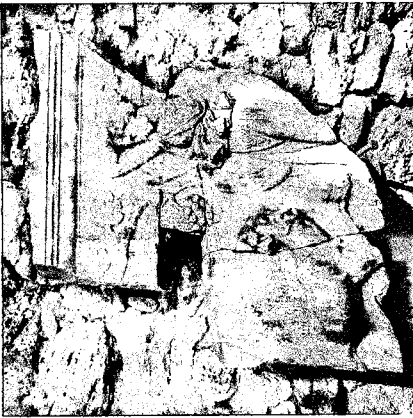

Resim 198: Kat.no. 14

Resim 199: Kat.no. 16

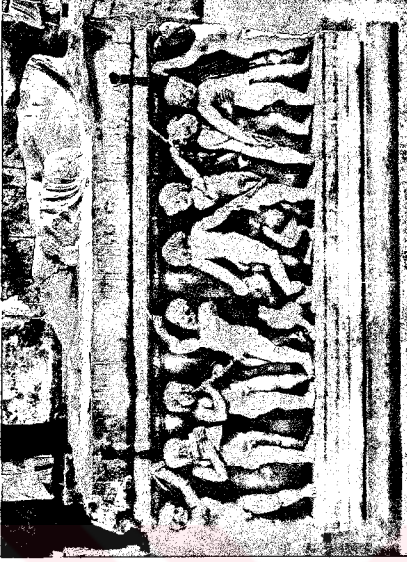
LEVHA CIV

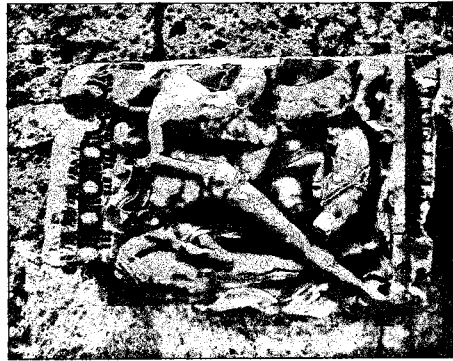
Resim 200: Kat.no. 2

Resim 201: Kat.no. 4

Resim 202: Kat.no. 7

Resim 203: Kat.no. 8

Resim 204: Kat.no. 9

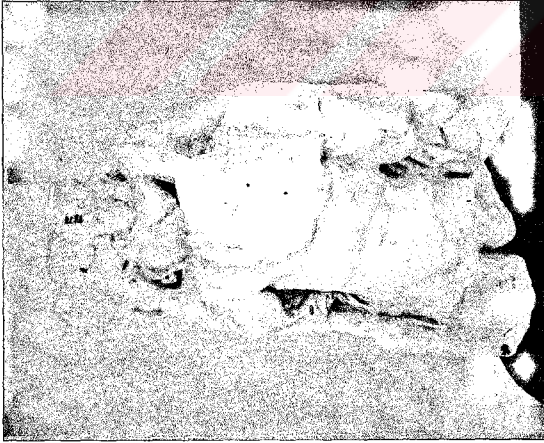

Resim 205: Kat.no. 17

LEVHA CV

Resim 207: Kat.no. 15

Resim 206: Kat.no. 11

Resim 208: Kat.no. 3